

SBORNÍK HISTORICKÉHO KROUŽKU.



MAJETNÍK, NAKLADATEL A VYDAVATEL:

DRUŽSTVO „VLAST“.

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR:

Dr. M. KOVÁŘ.

SEŠIT 7.

ROK 1898.



◆ • V PRAZE. • ◆

TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY V. KOTRBA.
1898.



Doplňky k životopisu Hanuše z Oppersdorfu.

Napsal prof. Jos. Vávra.

Prameny: Listiny a kopiáře na zámku Horním Hlohově.

Lonský výtěžek archivní poskytl nám mnohých příspěvků k bližšímu poznání statného katolíka slezského, pana Hanuše z Oppersdorfu, jehož dosti stručný životopis podali jsme v lonském sešitě Sborníka. Chrabrý tento válečník z let 1536—66, který na mnohých bojištích s neohroženou myslí hleděl časně smrti do očí, zachoval pevnou a živou víru, kterou zdědil po předcích svých, až do smrti své, a jakož žil v době, kdy vůkol něho téměř vše ve víře katolické se viklalo a na větším díle náboženských novot Lutherových se chytalo: pan Hanuš ze vsí síly své se přičiňoval, aby utvrdil, co se vrtkalo a církvi aby navrátil, co odpadlo. Nejprve měl na zřeteli své nejbližší příbuzenstvo, které on, jsa bohat, hmotně podporoval. Bratr jeho Jiří († 1577), dobrý katolík, měl syny Fridricha a Jiřího; o ně sice neměl strýc Hanuš velikých obav, ježto byli vychováni od katolické matky, Hedviky z Kalkreutu; než přece o to pečoval, aby oba mládenci pohybovali se jen v katolickém ovzduší. Fridrichovi zjednal r. 1562 službu panoška u dvora císařského a od r. 1567 službu císařského truksassa. Jiřího zaopatřil r. 1559 místem panoška u arciknížete Ferdinanda, gubernátora v Čechách; r. 1570 požádal kardinála Delfina, apoštolského nuncia u dvora císařského, aby toho mládence přijal za dvořana svého. Když pak v květnu r. 1572 kardinál chystal se k návratu do Říma, vyžádal na něm pan Hanuš, že podržel Jiřího na dále u sebe, aby týž přivykl v Římě jemnému mravu dvorskému a přiučil se vlaštině. V dopise ze dne 14. května 1572 pan Hanuš přeje kardinálovi šťastnou cestu, šťastný návrat. »A na tu cestu posílám Vaší Knížecí Milosti ze služebné mysli koně z mého hřebčína; jest mladý a způsobný; nechť V. Mti se zalíbí a vydaří, a prosím, abyste to zvíře dobrotivě přijali a mému strýci, panu Jiřímu, milostivým pánem byli a zůstali. Jsem jist, že zůstane upřímným a ctným.« Druhý list poslal kardinálovi do Říma 12. března 1573, blahopřeje mu k zotavení z těžké nemoci; »a prosím za milostivé sdělení, zdali můj strýc k V. kn. Mti se chová služebně

a uctivě. Neračiž V. Mt ho od sebe propouštěti, dokud on vlaštině dokonale se nenaučí.« Otec obou mládenců, pan Jiří z Oppersdorfu, neměl vydatného jmění; proto staral se o ně strýc, pan Hanuš, a posílal na jejich vychování určitý deputát na penězích, aby ve své službě mohli se čistě šatiti a jiné vydání zastati; ale toho vždy přísně dbal, aby s deputátem dobře hospodařili a dluhů nedělali.

Tužší práce byla se synem nejmladšího bratra Hanušova, pana Viléma z Oppersdorfu. Týž pan Vilém, rozený r. 1519, z mládí se pohyboval v katolických kruzích, nejprv u dvora knížete Karla I. Minstrberského, potom ve službě pana Václava Haugvice z Biskupic na Buzově v Olomúcku, kde naučil se češtině. Ale r. 1540 byl dvořanem knížete Jana Anhaltského v Desavě, a tu se mu zamluvila bohoslužba lutherská; později byl dvořanem knížete Jiřího Lehnického na Břehu, kde rovněž panovalo lutherství, a zde pojal r. 1551 za ženu Voršilu z Hacke, dvořanku kněžny Lehnické, rodilou z Branibor; z ní se mu narodil r. 1554 syn Vilém, jež matka vychovávala v lutherské víře. Pan Vilém z Oppersdorfu měl od r. 1558 stálé sídlo v Čechách, jsa po 12 let hejtmanem panství Brandýského, potom radou královské komory v Praze, až r. 1577 stal se nejvyšším mincmistrem královským se sídlem v Kutné Hoře; ale jedináčka svého Viléma nedal cvičiti na školách českých; záhy jej poslal na učení do města Míšně, kde knížecí škola připravovala mladíky pro studia na vysokých školách. Odtud r. 1570 přešel 16letý mladík na akademii v Lipsku. Pan Hanuš z Oppersdorfu nerad viděl u svého bratra tu náboženskou proměnu; ale snášel to, poněvadž potřeboval dobrých jeho služeb. Nejraději pobýval na svých zápisných panstvích Kozlím a Horním Hlohově, a nemohl tudíž přihlížeti k svému panství Českému Dubu s Fridšteinem, který r. 1552 král mu dal v zástavu v dlužných jemu 23.000 zl. rýnských a r. 1556 za hotových 8.571 kop gr. českých jemu doprodal. Pan Vilém tedy ujal se r. 1558 hospodářského dozoru nad panstvím Dubským a konal tu službu po 20 let. Za to pan Hanuš se vděčil svému bratru a na studia syna jeho na Lipské akademii vedl polovicí nákladu. Ale mladý pán nestačil k tomu, aby vyšel s vysazeným jemu deputátem. Mimo studium filosofie bavil se četbou klassických autorův a sám se pokoušel v latinském veršování, ale mnoho času spotřeboval na veselé schůze a pitky s jinými šlechtickými soudruhy; tak zabředl v dluhy, z nichž vyběřiti doufal mimořádnou pomocí od bohatého strýce pana Hanuše, předstíraje, že musí míti na »corpus iuris« 100 zl. (vskutku ta kniha tehdy se kupovala za 30 zl.), dále prosil za peníze na aksamitové šaty a na zlatý řetěz na hrdlo, jak to prý sluší jeho stavu panskému, a tu písemnou prosbu omastil mnohými vtipy latinskými. Ale za to slovil dvojí písemnou důtku, jednu od otce, druhou od strýce Hanuše, který mu v dopise z 29. prosince 1571 řádně pověděl své mínění: »Od velikonoc příštích zanecháš studií v Lipsku, neboť na německých universitách nenaučíš se cizím jazykům. Ale půjdeš do Levna v Brabantě, tam budeš se učiti římskému právu a franskému jazyku; corpus iuris lze tam si vydlužiti za skrovný peníz u křesťanův i židů. Z Levna půjdeš do Francie na delší pobyt, a pak do Vlach, kde naučíš se vlaštině a snad i španělštině. Tam v cizině pozoruj, jaké jsou dvorské mravy a obyčeje; německý kroj tam odlož, abys nebyl předmětem smíchu, ale šel se

podle toho, jak jest kde obyčej, čistě, ale bez přepychu. Zlatého řetězu není tobě potřebí; jsi na to příliš mlád, a snad by tě ještě pro to zlato zabili. Na rok budeš míti deputát 400 tolarů, které já i otec tvůj společně za tebou posílají budeme směnkami; s tím dobře vystačíš, ač v Nizozemí a Francii jsou potřeby dražší než ve Vlaších. Za společníky budeš míti dva mladé krajany, Bobšice a Švejnice; všichni tři budete míti na spolek preceptora, který bude míti k živnosti od nás všech 400 tolarů. Z cest se vrátíte, až dojdou Vám léta. Buď pobožný a ctný! Za ty latinské fabule, které jsi mně věnoval, posílám ti latinský katechismus (Kanisiův), ten měj vždy při sobě a čítej v něm. A chraň se, abys na cestách měl s sebou knihy lutherské, aneb abys to nejmenší disputoval o náboženství; ale buď v bázni Boží zticha. Pamatuj, že prvotní křesťanská katolická víra ukazuje na dobrou cestu. Miluj Boha, zachovávej jeho přikázání, modli se k Bohu, služ mu věrně, a dobře ti bude vždy! Ona víra ovšem jest dobrá, která jest zdobena dobrými skutky; proto čítej v oné knížce. Omne probate, quid bonum est, tenete. K novému roku tobě posílám 30 zl., ale nikoli na daremné útraty, a má milá choť posílá tobě košili a posla obdarovala plátnem; dostal od nás tolar, aby mohl zpět jíti. A s tím milost Boží budiž vždycky s námi.»

Z dopisu toho, jakož i z vykázaného směru cesty jde na jevo, že pan Hanuš měl na mysli, aby bratrovce svého vrátil do církve katolické. Ale mladý Vilém nesměl se vydati do Nizozemí; neboť na jaře 1572 tam vypukla osudná vzpoura proti vládě španělské. Za neznalosti franštiny nemohl mladík cestovati do Francie. Tedy poslán byl do Vlach; pobyl tu v Římě, v Neapoli, ale tam v noční šarvátce zabil vlaského zemana; po tom účinku spěchal do Říma a pak před »vendettou« vlaskou a před španělskými soudy ještě na podzim 1572 uprchl do Benátek; tu pobyl mnoho neděl v úkrytě, až pustil se odtud k Vídni. Zde pro sluhu svého se zapletl do hádky s uherskými žoldnéři a dostal od nich do hlavy palašem, z čehož mnoho neděl poležel. Potom ho otec usadil na zápisném statku svém Slavěticích (držel jej od r. 1558), aby zvykal hospodářské správě. Ale to znamenáme, že na Vilémovi ml. z Oppersdorfu spočívala nevůle strýce jeho, pana Hanuše. Týž byl bohat a bezdětek, při tom pamětliv budoucnosti svého rodu. Proto když koupil r. 1577 statky Heřmanův Městec, Týniště a Častolovice, vše od královské komory za 85.000 kop míš., dal ty statky psáti do desk na jméno své a obou svých bratrů; ale Český Dub chtěl míti statkem nápadním (fideikomissem), tak aby nejdříve po jeho smrti ho užíval nejstarší bratrovec jeho Fridrich s potomstvem, pak Jiří s potomky a pak teprve následovati mělo potomstvo Vilémovo. Hanušova držba obou zápisů na královská zboží ve Slezích, Horní Hlohov a Kozlí, visela tehdy ve vzduchu; pan Hanuš byl by ta zboží rád dokoupil, a královská komora slezská za Rudolfa II. byla velmi opatrná a skoupá, a nabídky Hanušovy byly jí nedostatečné. Do dědičné držby Oppersdorfské přišlo obojí zboží, rozsáhlé a bohaté, teprve 1595 za války s Turky, kdy císař potřeboval peněz.

Pan Vilém st. z Oppersdorfu, jsa již mincmistrem v Kutné Hoře, znamenal, kterak škodí jeho synu Vilémovi nevůle pana Hanuše. Přemýšlel, jak to napravit a na lepší obrátiti, a konečně

r. 1578 vyhledal synu svému, který dospěl svého 24. roku, katolickou nevěstu. Byla to panna Kateřina, dcera pana Jáchyma Novohradského z Kolovrat na Košatkách a Buštěhradě, purkrabí karlsšteinského. Pan Jáchym do r. 1567 byl na straně podobojí, ale po zrušení basilejských kompaktát byl horlivým katolíkem a pořádal missie pražských jesuitů na svých statcích. Pan mincmistr Vilém tehdy postoupil synu svému své třetiny panství Heřmanova Městce, třetinu zemřelého bratra svého Jiřího mínil koupiti od jeho synův a za postoupení ostatní třetiny žádal pana Hanuše; ale starý ten pán nevrle odpovídal. Nejdříve byl hotov té třetiny se vzdáti, ale nejnak než za 10.000 tolarů. Posléze k tomu postupu svolil, ba ještě přidal 2292 tolarův, ale chtěl, aby obojí suma, 12.292 tolarů, sražena byla s Vilémova podílu na Častolovicích a Týništi. Také nepřijel ani na slavnost zasnoubení Viléma ml. do Prahy, ani na svatbu do Kutné Hory, která se konala s okazalostí ve vlaském dvoře v neděli 2. listopadu 1578, den před památkou dušiček.

Nedlouho před tím pan mincmistr jako hospodářský dohlizitel panství Českodubského provedl věc, která pana Hanuše zle pohněvala. Měl pan Hanuš to výnosné panství rád, jednou za 1—3 léta zavítal ze Slez na zámek Dub s chotí svou a přál měšťanům dubským. Byl tu v Dubě usazen kamenník a sochař, který měl mnoho zákazníků; pan Hanuš r. 1569 u něho objednal pět náhrobních kamenů pro kostel v městě Parchovicích v knížetství Lehnickém, jeden pro zemřelou choť svou Kristinu z Cedlic, ostatní pro její rodiče a příbuzné. V srpnu 1570 podal Jetřich Slatinský ze Slatiny, hejtman na Dubě, pánu svému zprávu, kterak místní zámečník vloupal se do kanceláře na zámku a do pokojů, stoly zotevíral, peníze skradl; i prosil za naučení. K čemuž odpověděl pan Hanuš ze zámku Kozlí: »Lito mně zámečníkovy ženy i s dětmi; než právo musí jíti před se, aby jiní se kárali. Útrpné právo naň pusťte opatrně a bez škody na zdraví, aby vyznal, má-li společníky. Polituj toho Bůh, že tak přišlo.« Z dopisu 8. září 1570 vysvítá, že zámečník byl veliký zloděj a nebezpečný člověk; byl popraven, jeho dům s pozemky byl prodán k nahrazení škod, které způsobil. Téhož dne psal hejtmanu svému na Dubě o měšťanech: »Jsem Dubským milostivě náchylen, neboť jsou moji poddaní; svou radnici novou vystavěli z mých peněz, které jsem jim půjčil a fedroval jsem je dřívím, kamenem i vápnem. Ale jestli nyní také žádají, abych jim odpustil plat z šenku vína na rathouze a dovolil prodávati žejdlík o dva peníze dražší než koupili, v tom jim folku dáti nemíním.« Dne 29. března 1571 psal pan Hanuš hejtmanu dubskému, že zásilky vajec, plžův a ryb velikých nesprávně obdržel; scházelo 12 vajec a 3 ryby. »Mlynáři v Bohumílicích oznamte, že ho pro jeho nekřesťanskou lichvu a skupování kradeného obilí na svých gruntech nestrpím; mlyn mu odejměte, hotově zaplaťte, a pak toho člověka vybudťte. Podobně nestrpím Uchvátilovi, aby mně koroptve lapati směl. Za trest ať se vyprodá do sv. Ducha, abych ten grunt jiným člověkem osadil, aneb, jestliže by se mu nechtělo z Dubu vyjít a on tu chtěl zůstat, ať do sv. Michala dá na své útraty rathouzní věž i s věžkou, na níž jest zvon, pokrytí bílým plechem. Do osmi dnův ať se vyjádří, co z obého učiní. Jeřábka povolejte na kancelář a rcete jemu, chceli vyručiti syna svého, který potají mi krade zvěř, aby ho poslal bez-

pečně sem do Kozlí a tu ať mně slouží za myslivce bez mzdy po dvě léta, pod zárukou 50 kop míš.« — Měl pan Hanuš u Č. Dubu hamr na sváření mědi, a ten závod byl dobrý, když do roka vydával 800 i více kop míš. užitku; proto pan Hanuš toho si vážil, a když zvěděl, že hejtman zachází s hamrníkem příliš drsně a z nepatrných příčin dává dělníky z chleba, pán za to mu dal důtku. Měl pan Hanuš na Dubě také nejeden spor se sousedními statkáři pro rušení držby, zejména r. 1571—78 s panem Jindřichem Kurzbachem z Trachenberka o les na Holém vrchu za Ještědem, nejčastěji ale se svévolným Křištofem z Vartenberka na Rohozci a Skašově, který asi těžce nesl, že Dub, statek někdy Vartenberský, přišel v držbu katolickou. V září 1573 umřel na Dubě hejtman Jetřich Slatinský ze Slatiny; proto se zdvihl Hanuš z Oppersdorfu v říjnu z Horního Hlohova a jel na Dub, aby k opuštěnému hospodářství svému přihlédl; proto psal 23. října císaři Maximilianovi, aby všecky rozkazy mu posílal na Dub. Za nového hejtmána tu usadil Slezana Martina Wintera z Winteru.

Pan Hanuš jakožto kollator farního kostela v Č. Dubě dobře se snášel s kněžími strany podobojí, kteří se spravovali dolejší konsistoří pražskou; neboť sloužili mši sv. jako katolíci, a přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou bylo od r. 1563 i českým katolíkům svobodno. Ale r. 1578 stala se v Dubě veliká změna v kostelních řádech, o čemž svědčí identické listy, které pan Hanuš psal z Dubu 15. prosince 1578 arcibiskupu pražskému Antonínu Brusovi, nejv. purkrabí Vilémovi z Rožmberka, nejv. hofmistru Ladslavu Popelovi z Lobkovic na Chlumci a nejv. kancléři panu Vratislavovi z Pernšteina: »Nemohu tajno činiti, že když jsem nyní domů přijel s manželkou mou nejmilejší na Dub, nacházím zde kostel osazený lutherskými praedikanty, jakož před několika dny městská rada dubská povolala z Boleslavě nového faráře, jménem Johannes Campanus Zluticensus, a to učinila beze všeho práva a proti slušnosti; neboť já jsem tu kollatorem. Povolal jsem k sobě na zámek konšely i faráře, a toho jmenovaného se ptám, kdo že jest, kdo jej na kněžství zřídil a v jakém poslušenství stojí. K čemuž odpověděl, že páni Boleslavští ho poslali na učení do Wittemberka, zde že byl zřízen k úřadu kněžskému, v tom poslušenství stojí a ke zvláštním prosbám městské rady že sem do Dubu přišel. I pravím jemu: Pane Johannes, víte, že městská rada zde nemá práva podacího? A jest mně s podivením, že mimo mou vůli a svolení po faráři posílají. Ujal jsem se toho panství tak, aby faráři zde se řídili pražskou konsistoří, a v tom je chci fedrovati. Ale poněvadž tu zavádějí nové a nebývalé řády kostelní, v nichž sami nejsou svorni, z toho bych nemohl Pánu Bohu odpovídati. Vždyť oni sami to vidí a znají, že každý farář své zvláštní koná obřady, a města jsou mezi sebou v církevních řádech velice různá, kdežto římská církev má všude stejné ceremonie ve světě, i mezi Turky a pohany; neboť jest to dílo Boží. Proto nechť vy, faráři, jako člověk mladý a vy jako moji poddaní dobře uvažte a žádného různění nepodnikejte. To vše oznámím nejvyšším úředníkům zemským, a co oni nařídí, dle toho učiním. Na to mně farář a konšelé málo odpověděli a odešli. A hle v nejbližší neděli on farář v kostele kázal a ceremonie po luthersku konal. To se počalo, když jsem meškal ve Slezích (tedy asi od času

sv. Havla 1578), a nyní to jako osoba katolická a starý člověk těžce nesu. Proto prosím V. Mt, abyste mně poradili, co spravedlivě jest mně činiti, zdali toho mladého lutherského faráře mám vybýti a na jeho místo zdali mohu povolati faráře katolického, aneb od pražské konsistoře žádati kněze starého řádu.

Odpovědi k těm jednostejným dopisům nedošly kvapně, a pan Hanuš také nic neukvapil; proto teprve ve čtvrtek po sv. Dorotě (12. února) 1579 poslal Dubským dotaz písemný: »Chci věděti, za jakým původem jste Váš starý kostelní řád husitský opustili, tu kostelem vládnouti a jiné ceremonie tu ustanoviti se dopustili, poněvadž mně ta kollatura náležitá jest. Pokud tomu tak jest, že jste monstranci na rathouz vzíti a někteří lidé z té sklenice, kde se svátost Páně chovala, píti, tudíž praporce sejmour, z kostela vyvundati směli, a za cí poručení jiného správce a faráře bez mého povolení jste přijali a mně vrchnost svou svrhnuoc, kostel podle vůle vaší novými sekty (sic!) ustanovili, tak že já i s manželkou mou do toho kostela choditi nemůžeme, což lítostivě snáším, a opomenouti nemohu, takové Vaše předsevzetí na nejvyšší vrchnost vzněsti a poníženi (císaře Rudolfa II.) žádati, jak bych v tom podle slušnosti postupovati měl. Z té příčiny Vám poručuji, abyste mně na to světlou a gruntovní odpověď dali před odjezdem mým, aneb do Prahy za mnou poslali, vůli mou naplnili, jinak nečiníce.«

Dubští byli v obavách a poslušnou dali odpověď, po níž následoval přípis pana Hanuše, daný v Praze 1. března 1579: »Sprostné omluvě Vaší jsem porozuměl. Ač pravíte, že ta novota u Vás s povolením *pana bratra mého Vilíma* se stala: ale žádnému jsem tu moc nedal, aby sektářských a nepořádných farářů povolati směli. Protož přísně Vám poroučím, abyste toho nepořádného faráře od datum ve dvou nedělích pořad zběhlých odtud zbyli a jeho se uprázdnil, a hned, přijmouce tento list, jemu poručili, aby se kostela dubského zdržoval pod pokutou 100 kop gr. českých bez odpustky a bez milosti. Pročež hned o jiného faráře podle starobylého husitského zřízení při konsistoři pražské jednejte a mně takovou osobu ve známost uvedúc, tehdy o to dále vás vedle slušnosti fedrovati chci. Jestliže byste žádného kněze odtud míti nemohli, chci k tomu se přičiniti, abych faráře objednal, který by podle pravé katolické církve Páně svátostmi podobojím způsobem a jinými křesťanskými ceremoniemi bezpečněji nežli ti sektářští, kteří žádné vrchnosti a svornosti nemají, vám posluhovali; neb spasení mých poddaných jakož i svého šetřiti mám, jsa Pánu Bohu odpověden. To mně jakožto pánu vašemu dědičnému skutečně věřiti můžete, a tím se spravte.« Z listu dne 11. března se dovídáme, že Dubští hledali nového faráře u konsistoře podobojí, a pan Hanuš je v tom fedroval. Zároveň ale prosili pána, aby lutherskému faráři, který se chystal k odchodu, ráčil dáti vysvědčení dobrého zachování; ale pan Hanuš odpověděl úsečně: »Toho sektářského faráře jste o své hlavě přijali, tedy ho také bez mé rady vysvědčením opatřte a ve vyměřeném čase vybudte, ač chcete-li se dalším škodám a těžkostem vyhnouti.« Z toho všeho jest nám jasno, proč pan Hanuš z Oppersdorfu tou měrou se rozhněval na svého bratra Viléma, že ve svém kšaftě, kterýž sepsal ještě r. 1579. jemu nic neodkázal, pamatuje hlavně na svou choť Markétu z Lobkovic, na své strýce Fridricha a Jiřího,

a v poslední řadě na mincmistrova syna Viléma ml. na Heřmanově Městci; tomu odkázal toliko zápisnou držbu Kozlí, ale to panství silně ztenčil, když nejlepší vesnice jeho, Lánov (Lohnau), Gněwow, Nowi Dwór a mlýn v Javorovicích, oddělil a k údělu katolických strýců připojil.

Pan Hanuš za těch pět let, která ještě byl v časném životě, díval se Dubským pilně na prsty. Když přijal od nich městské účty za léta 1578 a 1579, připomenul jim, že ta registra jsou nedosta- tečná, a že pozůstává za některými osobami nemálo obecních peněz; »protož poručil jsem úředníku svému, aby taková registra v přítom- nosti Vaší znova přehlédl, a Vy abyste o tom podle své povinnosti poctivě se zachovali.« Již výše poznali jsme, že do r. 1570 postavili Dubští novou radnici svou za peníze, které jim půjčeny byly z pan- ského důchodu; ten dluh měli spláceti po lhůtách, ale neměli se k tomu, poukazující k nedostatku v obecním důchodě. Pan Hanuš z Oppersdorfu dlouho byl trpělív a čekal; ale po onom porušení jeho práva patronátního přešla ho trpělivost, a 9. května 1580 psal jim ze Slez takto: »Jest mně s podivením, že jste tak nedbalí, při živnostech svých outratní a z obecního důchodu pijete. Pak nedá- vejte příčinu Pánu Bohu a vrchnosti, než vašemu outratnému *luther- skému životu* a nedbanlivosti. Ač vrchnost do času strpení nese, jednou den k placení přijde. Na to se žádný z Vás spustiti nemá, aby komu takové dluhy odpuštěny býti mohly. Proto mějte pozor na outratu Vaši, nedělejte dluhy, pamatujte na záplatu! Bud'te opatrní, když Pánbůh drahotu, neúrodu a jiné trestání podle své milostivé vůle seslati ráčí: abyste v bázni Boží živi jsouce, outratu skrovně vedli. Tehda Pánbůh se slitovati a svých opouštěti neráčí! Než dluhy dělati a neplatiti: to vzbuzuje zlé skončení. Lhůta k pla- cení jest do sv. Víta, abyste tu zeď, která při kostele sv. Víta se sbořila, až ke bráně ji obílíc, zhotoviti dali. Co by pak dle slušného sečtení na to nakladeno bylo, má se Vám na těch dluzích poraziti; neb Vaše nedbanlivost dále trpěti se nemůže. Pokud se to od Vás stane, další suma Vám do času sv. Jiří sečkána býti má; dýle žád- ného folku nehledejte, než zaplaťte do obecního důchodu, co zby- tečně jste propili a dlužni zůstali. Kdo v tom sobě rady dáti ne- může, ten aby prodal svůj dům a zaplatil dluhy své. Tím se spraviti a před dalšími těžkostmi se varovati moci budete.«

Avšak dluhy nebyly ještě r. 1582 splaceny, a mohli se tehdy vymluviti nákladem na nějakou obecní stavbu, snad fary nebo školy. Psal jim pan Hanuš 8. srpna 1582 takto: »Jakož žádáte na mně k Vaší stavbě dříví, vápno a fůry, k tomu jsem svolil a dal jsem již rozkaz mému úředníku. Zachovejte se ale ve všem spravedlivě a poslušně, jak poddaným přináleží, a své staré povinné resty za- plaťte.« Poslední psaní Hanušovo konšelům dubským jest ze dne 3. prosince 1583, a týká se sporu mezi měšťanem Mikulášem Bu- cholttem v Dubě a purkmistrem Mikulášem, řezníkem v Hodkovicích, a pan Hanuš v tom vydal náleze, aby Bucholt z gruntů jeho se vy- proda a jich prázden byl pod pokutou 20 kop míš.

Však i také v hořejších Slezích pan Hanuš z Oppersdorfu, jsa 1556—68 zemským hejtmanem knížetství Opolského a Ratiborského, hájil katolických zájmů s důrazem, a byl v tom snad horlivějším než milo bylo biskupům Baltazarovi z Promnitz (1539—62) a Kaš-

parovi z Logau (1562—74), kteří oba svůj úřad s horlivostí nastoupili, ale z únavy v boji proti odpadlým statkářům, kteří na své grundy uváděli lutherské pastory na místě kněží katolických, byli posléze shovívaví a neteční. Což pan Hanuš ostře stíhal Jiřího z Rädern na Velké Střelici, Hanuše Piklera z Grodic na Flosu, Václava Piklera a bratra jeho Kašpara na Šidlově (Schedlau), Valentína Jásinského na Růžmberce, pana Šporveina na Lublinci a jiné, že vyháněli katolické faráře a lutherské uváděli! Ale jinde byl boj marný, kde lutherství dávno již bylo utvrzeno, jako v Novém Městě, Průdníku, Nemodlíně (Falkenberg), Pštině, Tarnovicích, Chrapovicích a Žárově. *) Tím lépe se dařilo panu Hanušovi na panstvích Kozelském a Hlohovském, které držel zápisně od královské komory. Na kněžstvo v Kozelsku r. 1564 sám vedl stížnost u biskupa, že pro svou nepilnost samo jest vinno, když sektářští praedikanti tu bývají přijímáni. Roku 1564 písemně mu domlouval, proč nechce pustiti klímovského faráře na faru v Grobníku, k čemuž odpověděl pan Hanuš: »Prosím, račte popatřiti na praesentační jeho list od † Otty z Cedlic, a uvidíte, proč ho připustiti nechci; neopovážím se uvésti na katolickou faru lutherského faráře!« V městě Kozlím věc katolická celkem dobře stála; kollaturu zde držel řád Maltanský, a faráři si zde dobře vedli. Pan Hanuš sám doznal, že polským kázáním zde jest lid dobře opatřen, ale Němci že nemají tu kázání slova Božího, a nápravy toho marně se dožadoval u biskupa, ježto byl veliký nedostatek kněží katolických, kteří by německy uměli kázati. Proto Němci v Kozlím drželi se Luthera a vycházeli na kázání přes pole; ale ani r. 1617 nebylo jich více než 30 rodin.

O náboženských poměrech v městě Horním Hlohově poučuje nás dobrozdání pana Hanuše z Oppersdorfu, které podal císaři Maximilianovi II. 6. června 1573 v tomto smyslu: »Dokud v knížetství Opolském panoval kníže Johannes († 1532), byla ta země veskrz katolická a málo co zvěděla o augsburské konfessi; kníže sám věřil po katolicku až do smrti. Po něm tu zemi držel po mnoho let (1532—43) markrabě Jiří z Anspachu, lutherán, ale podle zápisu nic nesměl měniti v náboženství; a také nic tu neprovedl, leda že za něho se tu počalo v Horním Hlohově podávání svátosti podobojí, jak byl obyčej v Čechách a na Moravě. Za něho pak v tom městě se usazovali lutherští Němci od Průdníka a jiných měst německých, kdežto jiná města, jako Ratiboř, Glivice, Kozlí, Velká Střelice, zůstala od nich nedotčena a podnes katolická jsou. Proto Němci hlohovští zle zpravují VM. císařskou, že augsburská konfessi v Opolsku jest dávno v užívání. Jestliže co takového sem se vloudilo, stalo se bez svolení císaře Ferdinanda blažené paměti. Když pak uherská královna Isabella (Zápolská) toto knížetství držela (1552—56), přijalo město polského praedikanta, jenž jmenoval se Martin Sayta. Měl jsem ho, tak jak žil, za dobrého člověka, a teprv asi před půlletem zemřel. Královna pak, ač neměla práva vkládati se do věcí náboženských, toho praedikanta chránila a městu propustila svobodu augsburského vyznání. R. 1556 císař Ferdinand ujal se opět země Opolské ke své ruce; tu byl onen Sayta ode mne co zemského hejtmána a zřízené k tomu kommissí vyslýchán, a podal

*) Dr. Johannes Soffner, Geschichte der Reformation in Schlesien I. 146

potom písemné vyznání víry své, dle něhož mohl v Hlohově zůstat až do smrti své († 1572). Od r. 1558 až do smrti držel Hlohov zápisně pan Otta z Cedlic, a ten, ač jsem se tomu protivil, dovolil měšťanům chovati sobě mimo Saytu ještě německého praedikanta, ale to brzy přetrhl biskup Kašpar jakožto vrchní hejtman ve Slezích, a zakázal to, aby nějaký kněz aneb kazatel bez jeho svolení vpuštěn byl do kapitulního kostela v Horním Hlohově, a slíbil, že sem pošle pobožné katolické kněží, kteří by nás slovem Božím a svátostmi opatřili; ale na to podnes čekáme. Katolickým měšťanům toto obmeškání jest k těžkosti, a augsburští, nemajíce zvůle v chrámě kapitulním, nabíhají na mne a nyní i na V. M. Císařskou, aby pro jejich služby puštěn jim byl zpustlý kostel a prázdný klášter minoritů, kde by rádi kázání užili. Když tak o těch všech věcech v bázni Boží a křesťansky přemýšlím, že stará naše katolická víra má jistotu a jednotu svých svátostí a obřadů v celém širém světě, i mezi Turky, nemám jako starý a neučený laik příčiny, abych od katolické církve se trhal, poněvadž ona ke Kristu Pánu nás vede, Jeho evangelium káže, Jeho svaté jméno slaví a hájí. A zase uvažuji, co za mého života Lutherovo učení způsobilo rozkolu a sekt, v ceremoniích není svorné, ale rozdílné, z čehož vznikly bouře, kostelův a klášterů loupení a boření, odkudž lid od poslušenství vrchnosti ustoupil, trest nejvyššího Boha hromadně přizývá, jak toho mnozí páni i jejich poddaní zakusili a podnes zakoušejí, patrně hynou a na zkázu přicházejí, a přec nevědí, odkud jim to přichází. Máme toho příklady i ve Slezsku. Proto nemohu Hlohovské v jejich žádosti fedrovati proti Bohu a svědomí, ježto jim spasení přeji tak jako sobě. Ale v celém městě není než jediný kněz, a tudíž pokorně prosím, VMC. račiž všecky praelatury a kanonikáty kapitulního kostela v H. Hlohově sraziti na čtyři osoby, aby měly lepší opatření a lid aby užil řádné duchovní správy. Všemohoucí a milostivý Bůh rač nás věrnými a zbožnými správci opatřiti na dosažení křesťanské jednoty, na větší čest a chválu Svého svatého jména. Amen! Tím V. M. Císařské k poslušným a pokorným službám se poroučím.«

Císař učinil podle rady pana Hanuše, lutherským měšťanům v H. Hlohově nevydal kláštera, nepropustil jim svobody vyznání, redukci kanonikátů schválil. A přece se lutherství v městě množilo. Stěhovali se sem četní Němci nekatoličtí, stavěli si nové domy na pustých místech v městě i na předměstích a nabývali vždy větší odvahy, až posléze, dlouho po smrti pana Hanuše († 3. července 1584) dali se na bouře a násilí. A duchovní správa katolická zůstávala nedostatečná a mdlá, i když spravoval diecési horlivý biskup Martin Gerstmann (1574—85) a jeho nástupci stejně bedliví. Neměli dostatek kněží a nemohli tu usaditi čtyři kanovníky; při kapitulním chrámě byl jen děkan polské národnosti, němčiny neznalý, a Albert Petřík — 1594, po něm Jiří Kvačala — 1623; ne vždy mohli míti kaplana, a působení jejich bylo tak mdlé, že i měšťané Poláci odpadli k lutheránům, až r. 1605 se tu objevili jesuité v missiích.

Velkou svízel zakusil Hanuš z Oppersdorfu velikým požárem v Hlohově, který vypukl o velikonočním pondělí r. 1582 v jedné sladovně z neopatrnosti Šebestiana Živaly, sladovníka. Shořel kostel se školou, slily se zvony na věži a zkaženo bylo 154 domů do zá-

kladů. Za to byl Živala trestán zle. Poseděl čtyři neděle v birdovně, na opravu kostela měl dáti 100 tolarů, sousedu Jiřímu Beerovi, kterému uhořela žena i s dětmi, měl dáti 50 tolarů, městu odpustiti dluh 100 dukátův a 200 tolarův, spáleniště domu, sladovny, dvůr s rolemi a haltýř rybní měl pustiti synovi, a vyobcován byl z města na 3 léta, až by se hněv lidu utišil. Ještě po roce, v červnu 1583 psal pan Hanuš biskupu Martinovi do Nisy, že oheň v kostele vše zkazil. Něco je sice zase prý opraveno, záduši na to vydalo 350 tolarů, ale ta oprava že není patrna pro velikost kostela; »krchov nemá zdí, krávy i svině po něm se potulují, ano až do kostela zacházejí, čehož ošklivé stopy sám jsem spatřil. Co dobří lidé na opravu dali, nikam nestačí. Nikdo nebyl štědřejší než Vaše Milost. Já, ač mně shořelo za 1200 tolarů, daroval jsem 50 tolarů, duby na novou hranici zvonovou a polovici všech soudních pokut, ač jsem tu jen zápisným pánem. Co opatové a praelatové dali, to málo vydá. Proto račiž V. M. kázati děkanu, aby podal žádost za pomoc k císaři jakožto kollatorovi a patronu, a kdyby JMC. ráčila veleti, rád dám 500—1000 tolarů, a to aby připsáno bylo k zápisné summě. Jest na zámku stará velká puška, tu by JMC. mohla darovati na slití zvonů. Rád věřím, že tu děkan není valně spokojen, když kostel jest zle opatřen, hřbitov že tu horší než na vsi, a dobytek až do kostela zabíhá. Ale také stěžují si tu měšťané, že neuzijí německých kázání, a přece v městě valně vzrůstá počet německých měšťanů a chasníků od řemesel. Kterak nemají býti sektářskými, když nikdo jich nepoučuje. V neděli a svátek děkan slouží v kostele, kaplan ve vsi, a přece zde podle císařského svolení mají býti čtyři kněží. Aby takový nedostatek měl fedrovati církev, tomu nerozumím. Račiž tedy VMt. jako loci ordinarius milostivě sjednati, aby aspoň každou druhou neděli zde německé kázání bylo, tak aby Němci nebyli opuštěni. To bude církvi k dobrému, a věčný Bůh to VMti hojně odplatí.«

Opat Anselm Vlach ve sporu s arcibiskupem pražským Ferdinandem hrab. z Khüenburka o exempci.

(Archivní příspěvek k historii benediktinského kláštera u sv. Mikuláše na Starém
Městě Pražském.)

Podává Dr. Frant. Krásl.

Opat Anselm Vlach (1714—1735) v řadě opatů svatomikulášských vynikl ve příčině nejedné: chvalně i nechvalně. Vystavěním nového opatství s kaplí a nového konventu s překrásným refektářem i bibliotékou, zřízením pěkné zahrady a položením základů k novému nádhernému chrámu, jehož stavbu svěřil znamenitému mistru Ki-

liánu Ignáci Dienzenhoferovi ¹⁾ v annálech klášterních získal si za-
jistě chválu nevšední, ale jména svého nikterak neproslavil nepřed-
loženým sporem, v němž utkal se s arcibiskupem pražským o exempci
svého kláštera. Spor ten, ve zdroji svém nicotný a v důsledcích ne-
důstojný, v základě původních listin, jež v té věci se nám zacho-
valy, charakterisovati objektivně, bude obsahem přítomných studií
archivních.

Arcibiskupové pražští k tomu majíce zření, že benediktinský
řád jest samostatnou církevní korporací a svou vlastní má správu,
svobodné volbě jich opatů nic nepřekáželi, ale na uhájení vrchní
pravomoci své, jež sněmem tridentským byla uznána, žádali, aby
kanonická volba opatů konala se za přítomnosti ordinariátních ko-
misařů. Řeholi benediktinskou ze svazu diecésního opatové břevnovští
jako visitátorové řádoví chtějíce vymaniti, pokoušeli se, prováděti
volbu opatů bez komisařův ordinariátních, což bývalo zdrojem
tuhých sporů mezi oběma stranama.

Opat břevnovský Otmar Zink (1700—1738) v boji o exempci
řádu benediktinského vedl si s houževnatostí nemístnou, a převhodným
nástrojem ve příčině té byl mu opat u sv. Mikuláše Anselm Vlach.
Jen něco málo osedév na opatském prestole sv. Vojtěcha v Břev-
nově, při volbě opata v klášteře sv. Prokopa po úmrtí P. Benedikta
Grasera utkal se v tuhý spor s arcibiskupem Breunerem, komisařů
jeho k volbě nepovolav přes to, že sám papežský nuntius ve Vídni
mu dopsal, dokládaje, že jest jejich povinností, žádati arcibiskupa
za odeslání komisařův. ²⁾

Roku 1714 po úmrtí opata Maura Roučky konány v klášteře
sv. Mikuláše v Praze přípravy k volbě opata nového. Aby předešly
se pohoršlivé výstupy, jež na škodu duchovní autority vůbec řečenou
volbou opata u sv. Prokopa za arcibiskupa Breunera zbytečně byly
vyvolány, arcibiskup Ferdinand hrabě z Khüenburka dovolával se
autority císařské, ale nepochodil hned, jak toho v zájmu autority
duchovní byl sobě přál. Dvojím podáním ze dne 6. května 1714
ratione jurisdictionis nad řádem benediktinským a ze dne 6. září
1714 in specie ratione juris intercessendi vel mittendi commissarios
k volbě opata u sv. Mikuláše žádal za nejvyšší rozhodnutí ve sporné
té věci. Císařský dekrét ze dne 25. září 1714 vyzněl do jisté míry
více na prospěch visitátora opata Zinka: císař zakládaje se tím, že
poslední volby prelátské vykonaly se bez komisařův arcibiskupských,
rozhodl v tom smyslu, že tedy zůstatí má na staré observanci a
pan arcibiskup nemá býti přítomen, ani svých komisařů k volbě
posílati nemá; ale s dokladem: »Wann Er aber einiges Jus in spi-
ritualibus Ihm zu gebühren vermeinete, Ihre Majestät gleichfalls
inhaerendo prioribus, solches demselben, jedoch nicht, wie seine
Vorfahren intentiret ihnen aber untersaget worden, coram Collegio
Cardinalium, sonder vor hiesiger päpstlicher Nunciatur oder einem
verordneten Judicio delegato im Königreich Böhmen auszuführen
allergnädigst vorbehalten thäten.« ³⁾

¹⁾ Fr. Ekert: Posvátná místa král. hlav. města Prahy II. Str. 360.

²⁾ V arcib. archivě fasc. LXII. Religiosorum Ordinis S. Benedicti Monasterii
S. Nicolai. Listina 12.

³⁾ L. c. č. 13. lit. a) (legalisovaný překlad latinský), — lit. b) (copia dekrétu
německého).

Císařské rozhodnutí opatu Zinkovi přišlo velmi vhod. Na den 30. října 1714 vypsav volbu opata u sv. Mikuláše, o komisaře arcibiskupské nic se nestaral a opatem zvolen P. Anselm Vlach. K žádosti visitátora Otmara ze dne 5. listopadu 1714 císařským dekretem ze dne 31. prosince 1714 volba opata Vlacha byla také potvrzena »quoad temporalia« s tím, že novému opatu holdovací akt vykonati jest u českého místodržitelství.¹⁾

O vykonané a císařským dekretem již také stvrzené volbě visitátor Otmar Zink arcibiskupovi podává zprávu úřední, přiložil konfirmační dekrét²⁾ císařský, ale za obvyklou benedikci vrchnopastýřskou ani sám, ani jménem opatovým nepožádal, tím se omlouvá, že by opat Vlach tak učiniti nebyl opomenul, kdyby z milosti papežovy v té příčině nebyl z povinnosti vyňat — »si ex benignissima Sedis Apostolicae concessione pro nunc ab hac benedictionis impetratione exemptus non esset.« Zakládaje se dekretem papeže Klementa XI. ze dne 6. října 1714, jímž prý benediktinské kongregaci české udělují se práva a výsady kláštera kasinského odevdávna náležející, visitátor připomíná, že tady na váhu padá privilej kongregace kasinské, vedle níž prý zvolený opat jejich již řádnou volbou za benedikovaného se prohlašuje, některým biskupem ani vůbec benedikován nebyv, a tím již jemu přísluší právo pontifikálií. »Důvěřuji se tedy (confido), že Vaše Jasnost nejdůstojnější také opatům naší kongregace a v přítomné příčině nejdůstojnějšímu panu opatovi Anselmu Vlachovi v základě breve papežského shora uvedeného privileje naší svobodně užívati nám ponechá.« Těmi slovy opat Otmar podání vlastní rukou podepsané zakončil. S visitátorem zároveň aneb snad něco později opět Vlach vlastní rukou psaným dopisem (bez data) arcibiskupovi omlouvá se, proč za obvyklou benedikci žádati za povinnost nemá,³⁾ doloživ, že důvěrně očekává, že Jeho Jasnost nic proti tomu míti nebude, bude-li, benedikován nebyv, v základě bully aggregační práva opatská vykonávati.

Arcibiskupovi volbu Vlachu kanonicky platnou uznati se nevidělo: byl zajisté sobě vědom, že nepřipuštěním komisařův ordinariálních k volbě opatově jeho vrchní pravomoc jako biskupa diecézního směle i povážlivě byla porušena, a na uhájení své autority především k apoštolské Stoliči se odvolal, což samým dekretem císařským z r. 1714, jímž volba Vlacha in temporalibus stvrzení došla, jemu se vyhradilo. V té příčině historicky důležitá jest listina s rubrem »Fasciculus Abbatem ad S. Nicolaum Vetero Pragae concernens Vienna allatus per C. Claner 1714« a s vnitřním nadpisem »Species facti«. ⁴⁾ Stručný obsah její jest tento:

»Dávný spor mezi arcibiskupy pražskými a opaty benediktinskými o exempci vedený po úmrtí opata u sv. Mikuláše značně tím se přiosťřil, že arcibiskupským komisařům, ač jindy k volbám podobným přibírání bývali, císařským reskriptem sub A. přiloženým zabráněno bylo, k nové volbě opata u sv. Mikuláše se dostaviti, ač v reskriptě samém arcibiskupovi vyhrazeno, chce-li in puncto subjectionis před soudem delegovaným buď v království Českém aneb

¹⁾ L. c. č. 13. lit. c). — ²⁾ L. c. č. 13. lit. d). — ³⁾ L. c. sub. N. 14. lit. a) — ⁴⁾ Dle referátu Otmarova arcibiskupovi o nové volbě, jak předem bylo uvedeno, breve papežské má datum 6. října.

ve Vídni proti zmíněným opatům jednání zavést. Ve smyslu vydaného reskriptu arcibiskup požádal také Stolicí apoštolskou za zřízení delegovaného soudu a jak z přílohy sub lit. B. patrně, dne 10. prosince toho roku jeho žádosti vyhověno bylo. Zatím však, a to 26. října 1714¹⁾ visitator a opat břevnovský vymohl si vtělení svého kláštera a ostatních téhož řádu do kongregace kasinské se všemi právy a privileji téže kongregaci příslušejícími, ale dosáhl toho »ad falsa narrata, quasi monasteria Ord. S. Benedicti in Regno Bohemiae jam pro priori in formali Congregatione constituta essent et sub ticitate veritate de subjectione eorundem monasteriorum (excepto Brzevnoviensi) Archi-Episcopo Pragensi qua ordinario debita.« Hned po volbě opata Vlacha visitátor dekrét aggregační arcibiskupovi předložil (přil. lit. C.) a jím se zakládaje za arcibiskupskou benedikci již nepožádal, ač visitátor sám i jeho předchůdcové, jakož i všickni opatové jeho řádu vždycky a v každém čase povinnost mívali, benedikci od arcibiskupa si vyžádati a z jeho rukou aneb z rukou suffraganových ji přijímati. K povinnosti té zřejmě přiznávají se senior i konventuálové kláštera břevnovského ve své žádosti k arcibiskupovi ze dne 5. prosince r. 1700 podané a tuto sub lit. D přiložené.²⁾

Kláštéry sv. Benedikta v Čechách nikdy ve formální kongregaci nebyly sdruženy, aniž v moc apoštolské Stolice přijaty v té míře, jako byly jiné kongregace, jež Laurentius Brancati de Laurea v Epitome Canonum uvádí; nemohou tedy kláštéry benediktinské v království Českém o sobě říkati, že jsou kongregací, ježto také ani nezachovávají observance a způsobu života, jak toho druhu kongregací předepsal Innocenc III. na sněmě Lateranském IV. a sněmě Trident. v sedění 25. hl. 8. de Regularibus; také není známo, že by mimo klášter kasinský jiný klášter řádu sv. Benedikta na formální kongregaci zřízený s kongregací S. Justiny byl býval spojen od papeže Eugenia IV. mocí jeho bully »Etsi ex sollicitudinis debito pastoralis« z r. 1423; s kláštéry v Čechách tehdy tím méně tak státi se mohlo, že v těch dobách v království Českém místo měly válečné nepokoje, husitské jitření, rušení klášterův a vyhánění opatův; aniž také známo jest, že by napotom benediktinské kláštéry v království Českém ve formální a pravomocné kongregaci byly bývaly uvedeny, a opat břevnovský nikterakž nevykázal se, za kterého papeže zkongregování k místu bylo přivedeno. Naopak z listin v zájmu nynějšího arcibiskupa pražského zaslaných zřejmo jest, že kláštéry řádu sv. Benedikta v království Českém jak za starších, tak i novějších časů vždycky pravomoci arcibiskupské bývaly podřízeny, a tato podřízenost bez odporu od nich bývala přiznávána. »Hinc manifeste elucescit, quod ad falsa Visitatoris et Abbatis Brzevnoviensis narrata Bulla aggregationis supra sub lit. C. sub et ob reptitiem obtenta sit.« Z toho jde, že aggregační bulla, třeba od nuntiatury vídeňské byla exhibována, nemá platnosti, ježto i dle Königových dekret. lib. 1. § 6. de Rescr. každému reskriptu papežskému podkládá se klausule »si preces veritate nitantur«, tady však dokázáno bylo, že prosba visitátora za opata ve věci, o niž jde, na pravdě

¹⁾ Připomínáme, že dokladů, o nichž »species facti« se tu zmiňují, v řečeném fascikulu již není. — ²⁾ L. c. č. 14. lit. b).

nikterak založena není. A slovy: »Quapropter haec omnia Sanctissimo Domino Nostro debite representanda veniunt, quatenus iterato dicta aggregatio sub lit. C. irrita declaretur et interim nihil transeat usque ad discussionem et definitionem causae principalis,« končí důkladná listina »species facti«.

Jak k žádosti arcibiskupově Stolicí apoštolskou na to bylo přistoupeno, aby o platnosti bully aggregační, o níž opat břevnovský i opat Vlach byli se opřeli, úřední jednání se zavedlo, důsledky podaly se samy: Konsistoř arcibiskupská oběma opatům, břevnovskému i svatomikulášskému, zaslala dekrét arcibiskupský ze dne 13. května 1715, jímž Anselmu Vlachovi vykonávání práv opatských na dobro se zakazuje. — »P. Anselmo Vlach inhibetur, ne Pontificalibus tam in sua Ecclesia ad S. Nicolaum, quam etiam extra eandem in alia quacunque Ecclesia intra hanc Nostram Archidioecesis Pragensem sita uti praesumat; quod si facere attentaverit, noverit, Nos opportuna remedia contra eundem apprehensuros.«¹⁾

Opat Vlach pro strach měl uděláno: měl na své straně vrchnost svou, mocného visitátora řádového Otmara Zinka, a proto z hrozeb arcibiskupových nedělaje si nic, pontifikoval s infulí a vedl si jako řádný prelát. Dovědév se o tom arcibiskup, pro neoprávněné nošení infule poslal mu protest, nechtěje zatím ostřeji proti němu vystoupiti, ale P. Anselm Vlach arcibiskupský výnos směle vrátil,²⁾ přiloživ vyjádření, »quod in spiritualibus a Suo Reverendo Visitatore Generali et Perpetuo confirmatus sit.« Na to arcibiskup delegoval JUDra Jana Fr. Blovského, fiskála konsistorního, by přibrav k sobě konsistorního sekretáře Jana Grünera jako notáře veřejného, do kláštera u sv. Mikuláše se odebral a tam před P. Ans. Vlachem jménem arcibiskupovým pro neoprávněné užívání pontifikálií slavně protestoval, aby dále témuž klášterníkovi přítomný dekrét protestní znova doručila, o čem bude jednáno, by hned na místě před notářem a jinými svědky sepsal protokol a konsistoři jej předložil.

Dr. Jan Blovský vykonal, co mu bylo uloženo: Přibrav si Matěje Jelínka, faráře u sv. Jindřicha v Praze jakožto apoštol. proto-notáře, dne 5. června r. 1715 odebral se do kláštera u svatého Mikuláše položit protest a P. Vlachovi odevzdat výnos arcibiskupský, ale nepochodili. Opat Vlach stál na svém, že jest v právu a dekrétu arcibiskupského ani nepřijal. O jednání sdělán byl od faráře Jelínka notářský spis,³⁾ kdež prohlašuje se takto: »Přítomným spisem známo budiž všem, jichž týká se, že dne 5. června r. 1715, v 15. roce pontifikátu Klementa XI. atd. za mé přítomnosti p. Jan Fr. Blovský, obojího práva doktor a fiskál konsistorní, v základě dekrétu arcibiskupského v 9 hodin ráno dle počtu německého odebral se do kláštera sv. Mikuláše a v sakristii, kde zastal P. Vlacha, dva jiné klášterníky a cizího kněze církevního jménem arcibiskupovým protestoval, že P. Vlach práva nemaje, vzal infuli a dne 30. května 1715 o slavnosti nanebevstoupení Páně sloužil pontifikální mši; pak že protestuje i proti všem pontifikálním aktům, jež on — P. Vlach —

¹⁾ L. c. č. 14. lit. c). Konsistorním výnosem nařizuje se J. Blovskému, aby vrácený dekrét P. Vlachovi podruhé doručil. — ²⁾ L. c. sub č. 14. lit. d). — ³⁾ L. c. sub č. 14. lit. e).

na úkor arcibiskupské autority ve svém aneb v jiném kostele předsevzítí se odváží. Vysloviv protest, J. Fr. Blovský P. Vlachovi, jak se praví za opata zvolenému, dvakrátě podával výnos arcibiskupský, ale tento nikterak přijmouti ho nechtěl, slušně dokládaje, že toho druhu protest ne jemu jako podřízenému, ale jeho vrchnosti přednésti se má.*

Vyzývavé jednání arcibiskup mlčky strpěti nemoha, na nepodajného klášterníka nejvyššímu kancléři českému žaloval ¹⁾ podáním ze dne 15. června 1715, že protestu nic nedbaje, o svátcích svato-dušních zase pontifikální služby konal a také při jiných příležitostech jako infulovaný opat si počíná.

Zatím měli opat břevnovský jako visitátor řádový a opat Vlach podanou již žalobu u císaře na arcibiskupa, že na jednom dekrétě P. Vlachovi zaslaném nebyl titulován, jak jemu přísluší, a že, ač po dvakrátě již za to byl prosil, místo jemu v zemském sněmě náležející se odpirá.

Jak se arcibiskup o podané žalobě dověděl, vidělo se mu dopisem k nejvyššímu kancléři ze dne 29. června 1715 žalobu na pravou míru uvéstí. ²⁾ Přiznává ovšem, že předchůdce Anselmův, opat Maurus Roučka, v řečené kommissi řádné místo měl, ale když zemřel, arcibiskup na jeho místo jiného jmenoval, zakládaje se právem, jež jemu jako reprezentantu stavu duchovenského dle statut královských i po ustáleném zvyku zrovna tak dobře náleží, jako totéž právo má Jeho Excellence nejvyšší purkrabí ve stavu panském a nejvyšší písař zemský ve stavu rytířském. Kde jde o svobodné jmenování osoby nejzpůsobilejší, P. Anselm Vlach nemá prý práva stěžovati si, jakoby se mu dělo příkoří. Ani ve příčině titulatury P. Anselmu Vlachovi křivda prý se neděje, ježto jest po právu a zvykem, že pokud zvolený hodnostář úředně nebyl legitimován, nemůže žádati, aby se mu dával titul s hodností jinak spojený; P. Anselm Vlach opatem byv zvolen, měl prý arcibiskupovi se představití a za obvyklou benedikci slušně požádati, čehož P. Anselm Vlach neučinil a proto, že by se mu křivda děla, stěžovati si nemůže. Bylo-li tedy naň u J. Veličenstva žalováno, měl prý visitátor řádový úmysl arcibiskupa u císaře do špatného světla postaviti, jakoby se opíral nejvyššímu rozhodnutí, jímž Anselm in temporali-bus za opata stvrzen byl, a tou cestou násilně vymoci, aby P. Vlach, arcibiskupského požehnání nepřijav, do sněmu přece připuštěn byl. O tom, že naň u císaře bylo žalováno, pan arcibiskup nejen cestou soukromou se dověděl, ale snad později i dvěma úředními dekréty z české dvorní kanceláře ze dne 16. a 19. listopadu (rok neudán) jemu o tom vědomí dáno bylo. Na obhájenou sdělán spis »In-completa Species facti differentiarum inter Celsissimum Archiepiscopum et Abbatem Braunoviensem novumque Praelatum ad S. Nicolaum Vet. Pragae.« ³⁾

Znamenaje visitátor a opat břevnovský, že věci jeho nedobře se vede, pospíšil si, odjinud spolehlivou oporu sobě zjednatí. Na ten účel Apoštolské Stolicí a svaté kongregaci obřadů předložil prosbu, žádaje za to, aby on sám a nástupcové jeho v opatství břevnovském kostely nově zřízené a přestavěné mohli platně světiti, opaty pod-

¹⁾ L. c. sub č. 14. lit f). — ²⁾ L. c. sub č. 19. — ³⁾ L. c. sub č. 14. lit. h.
Sborník historického kroužku VII.

řízených sobě klášterů stvrzovati, installovati i benedikovati, sami pak aby jako opatové břevnovští benedikci přijímati mohli z rukou kteréhokoliv biskupa neb arcibiskupa, pokud jsou jen ve svazku s církví římskou. Ale visitátor v Římě nepochodil. Výnosem ze dne 31. srpna 1715 kongregace ritů k podané žádosti odpověděla negativně. Dekrétem tím se zakládaje, arcibiskup ¹⁾ po kons. kanceléři Grünerovi a kons. kancelistovi Zástěrovi poslal výnos ze dne 5. října 1715, jímž opatu na novo zapovídá, aby pontifikálií ne-
užíval, a vybízí jej, aby sám a všecken konvent jeho na arcibiskupovi benedikci si vyprosil, a co učiniti sluší, učinil. V témže výnose připomenuto, že opat břevnovský cestou podloudnou (sub et ob reptitiem) spojení benediktinů českých s kongregací kasinskou byl vymohl, a že výnosem svaté kongregace Episcoporum et Regularium ze dne 17. září 1715 in formalibus ustanoveno, že jen quoad indulgentias s benediktiny kasinskými společnost duchovní míti mají.

Arcibiskup výnosem svým opatu Vlachovi málo potěšení učinil. Nejvíce asi opata pohněvala výtku, že za toho stavu věcí, když cestou nepravou dekrét aggregační si byli vymohli, opat nezastyděl se užívati pontifikálií. Že na arcibiskupa se horšil, vycítujeme z listu jeho ²⁾ ze dne 15. října 1715, jímž k řečenému výnosu podrážděným způsobem odpovídá slovy: »Měl jsem sice dostatečnou příčinu,« píše hned v úvodě, »abych Vaší nejdůst. Jasnosti dekrét in terminis mandativis mně zaslaný nerozpečetěný vrátil již proto, že vykročuje z míry obvyklé korespondence a příslušným názvem opatřen nebyl. jak mně jako zemskému prelátu bylo by příslušelo dáti. Nicméně ohrazuji se proti neobvyklému doručení ve způsobu dekrétu a nepřislušnému názvu odpovídám v ten rozum:

1. Zač ve příčině žehnání opatů v Římě mým nejdůst. visitátorem bylo žádáno a co tam prý rozhodnuto, mně intimovati třeba nebylo, ježto jsem já za to neprosil, abych od visitátora byl benedikován;

2. co pak týče se sdružení našeho s kongregací kasinskou a účastenství na privilejiích s tím spojeného, nevím, mám-li tomu zplna uvěřiti, pokud dekrét sv. kongregace Episcoporum et Regularium, o nějž tu jde, per extensum a ve formě původní mně předložen nebude. Jest-li však opravdu tomu tak, že by nejnovějším rozhodnutím v Římě sdružnost našeho řádu s kasinskou kongregací jen na odpustky byla ztenčena, mně by to nikterak již nevadilo, ježto jsem již in possessione participationis privilegiorum Cassinensium a jsem tedy v plném právu privileji již nabytých užívati;

3. již po právu obecném já, jsa opatem potvrzeným, nositi mohu mitru, prsten a ostatní odznaky pontifikální, třeba jsem nebyl býval benedikován, ježto papež Klement VI. rozhodnutím, jež tuto příkládám, všem opatům našeho kláštera udělil právo pontifikálií bez předchozího benedikování, a není pozdější konstituce papežské, která by jim to právo odnímalá;

4. žádá-li Vaše nejdůst. Výsost, abychom i já i můj všecken konvent za udělení benedikce prosili, nalézám, že to odporuje právu kanonickému, ježto opatu ponecháno za požehnání prositi. Ve hlavě IX. tit.: Ego quidem vysloveno, že povinností jest benedikci vyprošenou

¹⁾ L. c. sub č. 15. lit. a). — ²⁾ L. c. sub č. 15. lit. b).

dáti, ale že by biskup opatovi mohl nařizovati, aby za požehnání prosil, nikde psáno nenalézám, tím méně lze o tom mluvit, že by konventu něco takového ukládati se mohlo, ježto ne konvent, ale opat požehnání přijímá.

Nicméně chtěje osvědčiti osobní uctivost k Vaší nejdůst. Výsosti a dalším sporům se vyhnouti, v úmyslu mám (avšak nechť to nikterak na škodu naší exemptní kongregace nevchází) dobrovolně a ponížene benedikci si vyprositi, ráčí-li Vaše Výsost mne benedikovati dle pontifikálu římského bez přísahy.*

Opat Vlach k napravení stavu věcí dopisem svým učinil již krok jeden, ale malý: nepodal ještě prosby, ale projevil alespoň dobrou vůli a úmysl, že chce prositi za benedikci, ovšem bez přísahy. V církevní praxi bylo by to něco nového. Pan arcibiskup chtěje o věci se informovati, v archivě arcibiskupském i konsistorním dal hledati spis o tom, kterak předchůdce Vlachův, opat Roučka, při benedikování přísahu byl skládal: hledáno však marně, jak o tom F. A. Claner podáním ze dne 6. prosince 1715 zprávu podává¹⁾ s tím dokladem, že po úmrtí arcibiskupa hraběte z Waldšteina mnoho listin bylo odvezeno pryč a že by v archivě Waldšteinském mohlo se něco nalézt, po případě odtamtud ověřené kopie vydati. Sám prý ještě — píše tyž Claner — vyptá se opata kláštera svatoprokopského, kterak nově zvolení opatové slib skládati mají ve zvyku; není-li právě po ruce akt o vykonané přísaze posledního opata u svatého Mikuláše, z toho — dokládá ještě Claner — nevychází, že by byl vůbec nepřisahal, ježto jsou tu na živě svědkové, a nelze uvést ani jediného případu, quod aliquis abbas ab episcopo benedictus fuisset absque juramento.

Opat Vlach opravdu, jak to již dříve arcibiskupovi napověděl, vznesl za nedlouho naň prosbu za udělení benedikce; kterakým způsobem to učinil, pověděti neumíme — listiny o tom ve fasciklu jsme nenalezli — ale slušné to asi nebylo, když vidělo se arcibiskupovi žadateli dopis vrátiti,²⁾ což se stalo dne 31. prosince 1715, po Blovském. Zároveň vidělo se arcibiskupovi s přiložením pamětního spisu opata Vlacha J. Veličenstvu vyložiti,³⁾ že nesrovnávalo by se s duchovními konstitucemi a obvyklou observancí, aby opatu Vlachovi za podmínek, jež byl položil, benedikci udělil, a prohlásil, že má v úmyslu neudělovati jí »solang er nicht in Terminis Ecclesiasticis umb solche bey mir einkommen möchte«.

Arcibiskup v té příčině byl zajisté ve velikých nesnázích. Hned prvním dekretem císařským od nás shora uvedeným, jímž nově zvolený opat Anselm Vlach in temporalibus stvrzen byl, Leopoldu hraběti Schlikovi jako českému kancléři uloženo bylo opatření učiniti, »damit besagter frater Anselmus Wlach dabey wie nicht weniger bey allen rechten und gerechtigkeiten, deren sein Antecessor befugt gewesen, auf allen begebenden fall geschützt undt erhalten werde.«⁴⁾ Užívání opatských práv Anselmu Vlachovi samým císařem bylo tedy zabezpečeno a nemohlo ani jinak již býti, leč že císařští úřadové důsledně stále zůstávali na straně opata Vlacha. V témže smyslu vydán tedy i druhý dekret císařský⁵⁾ ze dne 7. listopadu 1715,

¹⁾ L. c. sub č. 20. lit. a). — ²⁾ L. c. sub č. 13. lit. b). — ³⁾ L. c. sub č. 15. lit. d). — ⁴⁾ L. c. sub č. 14. lit. b). — ⁵⁾ L. c. sub č. 16. lit. a)

jímž vydáno bylo nejvyšší rozhodnutí předně k žádosti arcibiskupově ze dne 16. května 1715 o tom, aby opat Vlach ad Consensus Diaetales nebyl připuštěn, pokud spor ve příčině kasinské kongregace na Stolicí papežskou vznesený právoplatně nebude vyřízen, a za druhé zároveň i ke společnému rekursu visitátora řádového a opata Vlacha, jímž stěžují si, že arcibiskup novému opatovi náležitého názvu nedává a z řady poslanců sněmovních ho vyloučil. Nejvyšším rozhodnutím opatu Vlachovi dáno bylo za právo a rozhodnuto, že arcibiskup jej jako řádně zvoleného a in temporalibus nejmilostivěji potvrzeného preláta v základě obnoveného královského zemského zřízení A. 24. a novelly A. a. 10. k sedění sněmovnímu in continenti jakož i do kommisie rektifikační má bez odporu připustiti, a že v užívání ostatních práv dočasných, jež jemu ode dne nejmilostivějšího stvrzení přísluší, nemá jemu překážeti »ingleichen auch Ihm Abbt en auf sein geziemendes Ansuchen, die Infulation und Benediction, ohne Zumuthung Eines, Zum nachtheil der, dem Benediktinerorden Zuerkannten Exemptions-Possession gereichenden Juramenti oder Revers, Salvò petitoriò zu Ertheilen, nicht Verweigern solle, massen auch Ihm Herrn Ertz-Bischoffen im übrigen die Differenz wegen der Cassinensischen Privilegien zu Rom weither auszumachen bevorstünde.«

Za takového stavu věcí, když sama vláda císařská opatu Vlachovi nadržovala, nevidělo se bojovným opatům po dobrém a dobrovolně svému vrchnímu pastýři diecésnímu ustoupiti a jeho svrchovanou pravomoc nade všemi diecésaný uznati. V neblahém tom sporu spiritus movens byl visitátor, opat Otmar Zink, a kdyby opat Vlach nebyl svou vrchnost stále viděl ve hrozivém pozadí, máme za to, že již dávno byl by se poklonil biskupské autoritě svého arcipastýře. Soudíme tak z dopisu ¹⁾ konsist. kancléře Frant. Langeraze ze dne 9. srpna 1716 k nějakému pánovi, jež tituluje: »Wohl Edl gestrenger, insbesonder geehrter Herr« (určitější adresy není). Mezi jiným píše: »Ze ctěného listu ze dne 5. t. m. vyrozuměl jsem, že Jeho knížecí Milost chce míti autentický opis písemního vyjádření opata u sv. Mikuláše o tom, že Jeho kníž. Milost ochotna jest opatu Vlachovi na prosbu jím podanou benedikci uděliti v kostele Všech Svatých na hradě pražském skrze světícího pana biskupa. V té příčině podávám zprávu, že řečený opat písemní deklarace nepodal, ale dne 20. listopadu 1715 časně z rána poslal ke mně svého klášterníka hodně již starého, aby mně vyřídil, že nic více sobě nepřeje, leč aby rozkazu Jeho knížecí Milosti mohl vyhověti; bylo prý mu však zrazováno, aby benedikovati se nedal, ježto in spiritualibus závisí na visitátorovi a in temporalibus na Jeho Veličenstvu, a bojí prý se tedy, kdyby proti dekrétu císařskému jednaje, ante sui inductionem in diaetum dal se benedikovati, že by s opatstvem mohl býti složen in spiritualibus od svého visitátora a in temporalibus od Jeho Veličenstva a stal prý by se terčem, na nějž s obou stran šipy by se sypaly. Tolik opat mně byl vzkázal.«

Z dopisu vycitujeme, že opat Vlach zdráhaje se prositi arcibiskupa za udělení obvyklé benedikce, nečinil tak jen ze vzdorné

¹⁾ L. c. sub č. 16. lit. b).

zpupnosti jako více ze strachu před svou vrchností, před opatem visitátorem.

V první polovici roku 1716 na venek nic se žádné strany se nedělalo, — alespoň žádných listin o tom jsme nenalezli, — až dne 2. května 1716 opat Anselm Vlach přišel do kanceláře konsistorní, chtěje mluvit s panem kancléřem. Jednáno o benedikování. Opat Vlach zdráhal se přísahati způsobem, jakým jiní opati benediktinští přísahávali, a žádal za vložení klausule »ne per hoc iuribus Ordinis quoque modo praejudicatum esse censeatur«, a nad to vyjádřil se ještě, že chce pana arcibiskupa prositi, aby jemu benedikci udělil ne v některém kostele veřejném, ale ve své domácí kapli residenční,

Generální vikář, světlící biskup Daniel Josef Mayer z Mayern o tom, co mezi kancléřem Fr. Langerem a opatem Vlachem bylo jednáno, arcibiskupovi zprávu podávaje, ¹⁾ sděluje zároveň, že téhož dne, když opat Vlach z konsistoře byl odešel, způsobem nahodilým vynašli se in originali dvě formule přísežní, dle nichž opat kladrubský Tobiáš Hohmann a opat u sv. Mikuláše Maurus Roučka benedikci přijímající byli přísahali.

Oba formuláře — obsahem souhlasné — ke zprávě jsou přiloženy ²⁾ a znějí do slova takto: »Ego Tobias Hohmann, Monasterii Cladrubiensis ordinandus abbas (ve druhém případě: Ego Fr. Maurus Rauczka, s. Nicolai ordinandus abbas) promitto coram Deo et Sanctis ejus in hac solemni fratrum Congregatione fidelitatem dignamque subjectionem, obedientiam et reverentiam matri meae Ecclesiae Pragensi Metropolitanae S. Viti, Tibique Joanni Friderico Domino meo, Ejusdemque Ecclesiae Archi-Episcopo, et Succesoribus Tuis secundum Canonum Sacrorum instituta, et prout praecipit inviolabilis Autoritas Pontificum Romanorum. Sic me Deus adjuvet et haec Sancta Dei Evangelia.«

K tomu již přihlížeje, že nyní formule přísežní i samého předchůdce opata Vlacha po ruce jest, generál. vikář má za to, že řečený opat nikterak nemůže již vytahovati se z povinnosti přísahati zrovna tak jako jeho předchůdce, aniž té milosti si zasloužil, aby byl benedikován v domácí kapli arcibiskupské, již proto ne, že infuli o své újmě byl nosil, dekrétův arcibiskupských pranic nedbaje, častěji s mitrou na hlavě v kostele se ukazoval a způsobem nadmíru urážlivým dekréty dokonce na zemi pohodil. »Proinde, absque minima nostra praescriptione existimamus, gratiam benedictionis in Archi-Episcopalis Residentiae Capella impertiendae ei simpliciter denegandam esse, pro hac benedictione autem S. Ecclesiam Metropolitanam assignari posse.«

Všechna sporná záležitost pojednou nyní vzala obrat rychlý: priora byla tu po ruce, jež svědčila proti Vlachovi, a nad to dostalo se mu pokynu, že J. Veličenstvo zrovna nařizuje, aby si vyprosil na arcibiskupovi benedikci opatskou »more Antecessorum«. Nebylo vyhnutí: P. Anselm Vlach předložil pokornou prosbu písemní, aby Jeho nejdůst. Výsost ráčila jemu benedikci uděliti způsobem, jak při jeho předchůdcích na opatství bývalo, a p. arcibiskup v neděli nejsv. Trojice dne 23. května 1717 v kostele metropolitním bene-

¹⁾ V arc. archivě fasc. LXII. — ²⁾ l. c.

dikci vykonal a dekrét sonativní, respektive konfirmativní, do ruky mu odevzdal. O benedikčním aktu sdělán byl notářský spis.¹⁾

Notářský spis, pro naši církevní historii domácí jistě zajímavý, v podstatě drží v sobě, co následuje: »Přítomným spisem veřejným známo budiž všem, jichž se týká anebo týkati může, že dne 23. května 1717 v audienční síni arcibiskupské residence pan arcibiskup Ferdinand hrabě z Khüenburka panu (tit.) Anselmu Vlachovi, opatu u sv. Mikuláše, za nepřítomnosti arcibisk. komisařů zvolenému, na jeho pokornou prosbu za udělení benedikce odpověděl takto: »Quamvis informem Vestrae Paternitatis Monasterii ad S. Nicolaum Vetero-Pragae Ord. S. Benedicti, in Abbatem, ob absentiam non petitorum Commissariorum Archi-Episcopaliū, factam Electionem irritare possimus; nihilominus ejusdem Supplicum Nobis porrectarum precum factaque humiliationis intuitu, illius Electionem Speciali de gratia, tenore praesentis (nempe sanativi et respective confirmatorii Decreti seu Instrumenti, quod Sua Reverendma Celsitudo in manibus tenebat). Sanamus et Ratihabemus, atque eandem Autoritate Archi-Episcopali, quā, hac in parte fungimur, Ordinariā, confirmamus.« To povědév, p. arcibiskup dekrét (téhož obsahu, jak ústně pověděno) podal mně, abych veřejně jej přečetl. Když tak za přítomnosti svědků podepsaných se vykonal, opat Anselm Vlach Jeho arcib. Milosti děkuje, ruku jemu políbil a dekrét, jež jsem jemu podal, »beze všeho ohrazení« přijal. O tom sepsal jsem notářský spis a pečetí svou jsem jej opatřil, načež byl podepsán. Jako svědkové přítomni byli: Nejdůst. pan Aemilian Kotorovský, řádu benedikt. opat kláštera u sv. Jana pod Skalou; nejdůst. pan Fr. Ant. Langer, J. U. Doctor a arcibiskupský kancléř, a vys. urozený pan Jan Kar. Puchmann, AA. LL. filosofie a mediciny doktor. Na konec: Ita testor Ego Joannes Guilielmus Grüner, Autoritate Pontificiā Notarius publicus et juratus necnon Archi-Episc. Consistorii Pragensis actualis Secretarius requisitus et rogatus.«

Věc tedy byla odbyta. Opat Anselm Vlach nic nemeškaje, ihned dne 25. května 1717 opatu břevnovskému zaslal obšírný referát,²⁾ jednak z povinnosti jako svému nadřízenému visitátorovi, jednak zajisté i s úmyslem, aby z toho, čemu byl se podrobil, náležitě se ospravedlnil, vykládaje, že on za daných okolností jinak jednati nemohl. Vypravuje v podstatě takto: »Žádost ze dne 3. května prosil jsem nejjasnějšího knížete arcibiskupa za udělení benedikce, ale že jsem se tam zmínil o dekrétech J. Veličenstva, žádost má přijata nebyla. Bylo mně tedy žádati jinak, a prosbu vyjádřil jsem slovy: »Quandoquidem tertius annus jam currit, a quo Ege canonice electus et per Diploma Caesareum confirmatus sum Monasterii s. Nicolai abbas, ea de causa humillime praesentibus Supplico, ut Revma Celsitudo mihi Benedictionem abbatialem more Antecessorum meorum impertiri dignetur.« Benedikce odložena byla na den 23. května 1717 a nebyla vykonána v klášteře mém, jak to bylo za předchůdce mého, ale v kostele metropolitním. »Sed circa jura-

¹⁾ L. c. sub č. 16. lit. c) s rubrem: »23. Maji 1717. »Instrumentum Notarii publici super impertito a Sua Rma Celsitudine Sanativo et respective confirmativo Decreto ad instantiam Abbatis ad S. Nicolaum Anselmi Wlach absque commissariis Archiepiscopalibus electi et petentis tum oretenus tum scriptotenus Benedictionem et Confirmationem.« — ²⁾ L. c. sub č. 17. Lit. C.

mentum, sine quo me benedicere non voluit, cum mei Antecessores, qui jurarunt, Sine perjurio vix potuerint, nec videantur aliter jurasse, quam eatenus, quatenus subjecti fuerunt, ego quidem me juraturum consensi, verum ut Celsissimo Domino Arch.-Episcopo dixi, sequendo mentem meorum Antecessorum, quam etiam coram Notario et testibus praevis declaravi, protestando contra omne praejudicium.« Potom téhož dne, nějakou chvíli před benedikováním zavolán jsem byl k p. arcibiskupovi do síně, kde již byli konsistorní kancléř a sekretář s p. doktorem Buchmannem, lékařem mého kláštera, a tam mně sekretář přečetl a vydal dekrét. Byl jsem tím velmi zaražen, znaje dobře, že moji předchůdcové jen od samého visitátora stvrzováni bývali, a platnost volby že nezávisí na přítomnosti arcibiskupských komisařů. Víím také, že při volbě předchůdce mého Maura Roučky arcibiskup hrabě Waldštejn sice přítomen byl, ale hned po skrutiniu odešel, a visitátor v kostele před komisaři arcibiskupskými sám akt konfirmační vykonal a in spiritualibus investoval. I to mne zle zamrzelo, že v řečeném dekrétě dává se mně titul: admodum reverendus Pater, ač v posledním reskriptě císařském arcibiskupovi nařízeno bylo, že mně má dávati titul příslušný; ale co dělati: kdybych dekrétu nebyl přijal, jistojistě nebyl by mne benedikoval a v užívání práv opatských nadále byl by mně překážel a tak, vida nezbytí, dekrét jsem přijal, ale rád-li jsem tak učinil, lze si pomysleti. Vida tedy, že všechno to stalo se mně na pohanu, Vaší Milosti na úkor, ano na urážku J. Veličenstva, referuji vše z povinnosti a na svou omluvu, aby se mně dostalo rady, co dále činiti.«

K referátu připojen:

1. Opis žádosti, již arcibiskupovi za udělení benedikce podal toho znění: »Ježto mně intimováno bylo, že jest rozkazem Jeho Veličenstva, abych si na Vaší nejdůst. Výsosti vyprosil benedikci more antecessorum meorum, po čtyřikráte za to požádav, nyní po páté přicházím s prosbou poníženou, aby Vaše nejdůst. Výsost mně nejmilostivěji benedikci dāti ráčila.«

2. Příložen notářský spis, jež Václav Max Lochovský, císařský notář veřejný a syndik universitní, sepsal o tom, co v klášteře sv. Mikuláše jednalo se, než opat Vlach odešel do metropolitního kostela k přijetí benedikce. Notář Lochovský píše: »V neděli sv. Trojice dne 23. května 1717 ráno před 7. hodinou dle počtu německého od opata Anselma Vlacha byv k tomu vyzván, přišel jsem do jeho residence, přibrav jako svědky pana Petra z Varina, místodržitelského registrátora, a prokurátora Jana Arzta, abych před nimi, co tady jednáno a mluveno bude, notářsky znamenal. Jednáno a mluveno, jak následuje: Nejdůst. pan opat Anselm před námi ústně vypověděl a písemně doložil, že nejjasnějšímu panu arcibiskupovi při benedikování poddanost přísahati nechtěl, k tomu přihlížeje, že on přísahu poslušnosti byl složil již nejdůst. panu opatu břeňnovskému jako svému visitátorovi před tím, než od něho po způsobě předchůdců svých stvrzení opatské byl přijal, a naprosto jemu neznámo jest, že by předchůdcové jeho nad to i nejdůstojnějšímu arcibiskupovi při přijímání benedikce nějakou přísahu poddanosti byli činili, ano spíše toho přesvědčení jest, že nějaké přísahy v tom smysle nikdy nebylo činiti; ale přihlížeje k tomu, že zatím arcibiskup před-

ložil formuláře, dle nichž prý i jeho předchůdcové byli přísahali, a že ode dvora císařského vymohl si dekrét, aby opat more Antecessorum dal se benedikovati a vyjádřil se, že benedikovati nebude, nebude-li opat přísahati; i k tomu také hledě, že předchůdcové jeho jako opati benediktinských klášterův ode dávna z pravomoci arcibiskupské jsouce vyňati a opatu břevnovskému jako vrchnímu jsouce podřízeni, nemohli arcibiskupovi jinak přísahati leč pokud týče se kostelův a kaplí neexemptních, jež svými zástupci administrovali: k tomu ke všemu přihlížeje, že tedy také sám se na tom ustanovil, při benedikování přísahati, ale jen »sequendo mentem Suorum Antecessorum, videliter non aliter, ac alio respectu, quam contemplatione Capellarum et Ecclesiarum, respectu quarum Eidem subjiceretur, salvâ de reliquo Exemptione Congregationis praedictae et jurisdictione tit. Domini abbatis Březnov; donec finiatur petitorium.« O tom, co tady mluveno a jednáno, notářský spis sdělati bylo mně uloženo na ten účel, aby opat mohl úředně se vykázati, že nic neučinil, čím by pravomoci opata břevnovského bylo praejudikováno. Tím skončeno a podepsáno. K referátu na

3. místě přiložen stvrzovací dekrét arcibiskupský, jak předem uveden byl plným obsahem.

Opat Vlacha referát v nejedné příčině jest zajisté charakteristický, což vedlo nás k tomu, že jsme obšírněji jej tu uvedli, než původně měli jsme v úmysle.

Vykonanou benedikcí kámen úrazu nadobro byl odvalen a nic již nepřekáželo, aby opat Vlach uveden byl v plné užívání práv jemu příslušejících. V první řadě šlo tu o jeho právo sněmovní. Opat Vlach podal si tedy žádost¹⁾ ze dne 2. června 1717 k Jeho Veličenstvu, aby nyní, když přijetím opatské benedikce z rukou arcibiskupových dne 23. května 1717 causa exclusionis byla odstraněna, nejmilostivěji ráčil naříditi, aby do kommisie rektifikační a visitační připuštěn byl.

Žádost opata Vlacha vyřízena byla nad pomyšlení rychle císařským dekretem²⁾ ze dne 4. června 1717 v tom smysle, že na ten čas sice žádné místo kommissaře uprázdněno není, ježto opat břevnovský »seiner guten Erfahrungheit halber« v kommissi ponechán byl. »Weilen aber ermeldeter Abbt zu S. Niclas auch von einer guter Capacität und Experiencz ist, als werdet Ihr darob sein, damit bey künftig vorfallender Oeffnung auf Ihn reflektirt werde.« Českému kancléři hrab. Leopoldu Schlikovi reskriptem císařským uloženo tedy, opatření učiniti, aby při nejbližší příští appertuře sněmovních kommissarů na opata Vlacha pamatováno bylo; kdy a pro který kraj se jemu toho dostalo, o tom na ten čas listin po ruce neináme, aniž se nám vidělo, po té věci pátrati dále, ježto v přítomném článku jen o vyličení sporu nám šlo, což s patřičnou objektivností učinili jsme v té míře, jak z listin po ruce jsoucích dalo se vyvážit.

¹⁾ L. c. sub č. 18. s rubrem: praes. 2. Junii 1717. Copia supplicati Reverendissimi Dom. abbatis ad S. Nicolaum Vet. Praegae ad Suam Caesaream Majestatem porrecti, in quo nunc ad Commissionem Rectificationis qua Commissarius, unde ob defectum infulationis exclusus fuerat, accepta infulatione admitti demississime petit.

²⁾ L. c. sub č. 18. lit. b).

Z dějin zápasu katolického náboženství s jinověrstvím v Čechách v letech 1700–1756.

Dle pramenů archivních ¹⁾ podává Dr. A. Podlaha.

Na počátku století XVIII. nalézáme duchovenstvo katolické v plné práci reformační, která tou dobou byla tím nesnadnější, jelikož boj veden býti musil proti nepříteli nikoli zjevnému, nýbrž podtají se skrývajícimu a zdar díla reformačního opět a opět mařícímu.

Přední zřetel duchovenstva obrácen byl proti nejvydatnějšímu propagačnímu prostředku protikatolickému, — proti haeretickým knihám. Missionáři i kněží ve správě duchovní vyhledávali a odníмали je lidu, chtěje, jak dí letopisec jesuitský, zabrániti tomu, »ne malum e libris disseminatis velut relictis malorum radicibus repullularet.« Roku 1700 zabaveno bylo *ve vinicích kolem Prahy* i v samé Praze hojně knih bludných, a nadto i některé knihy kouzelnické a necudné. Mimo to odňaty lidu pověřivé listky a jiné pomůcky čarodějné.²⁾ V náhradu za to vše rozdávány byly pilně knihy dobré, jakož i devocionalie dovolené.³⁾ Tehdáž již i mezi dobrodinci Tovaryšstva Ježíšova vyskytlo se porozumění pro rozšiřování dobrých knih katolických. Katolická paní *Alžběta Sighartová*, rozená Bidermannova odkázala r. 1700 kolleji Klementinské tři sta zlatých rýnských k tomu účelu, aby z úroků jistiny této zakupovány byly dobré knihy a rozdávány mezi lid, především pak mezi vinaře kolem Prahy. Mezi knihami roku 1701 ve vinicích poblíž Prahy zabavenými připomíná se spis, obsahující nadmíru urážlivé věci o papeži a rádech řeholních. Tamtéž zabavena byla r. 1702 Lutherova bible, k jejímuž předčítání vinaři v podvečer se shromažďovali.

Ve vyhledávání bludných knih i v jiných oborech obtížné činnosti missionářské vynikali hlavně členové Tovaryšstva Ježíšova, kteří proto také od arcibiskupa bývali voláni, kdykoliv šlo o úkol zvláště nesnadný.⁴⁾ Z rozkazu a nákladem arcibiskupovým konány byly od členů Tovaryšstva Ježíšova také předůležité missie *ve vinicích kolem Prahy*, kdež v odlehlých domcích vinařských jinověrství

¹⁾ Užito rukopisných pamětí jesuitských (»Litterae annuae«), v kníž. Lobkovické knihovně uložených listin a z archivu arcibiskupského. Vysocedůstojným pp. Dru. A. *Vřešťálovi* a A. *Wünschovi*, kteří mi k pramenům těm ochotně přístupu dopřávali, vyslovuji vroucí svůj dík!

²⁾ »Libri haeretici erepti sunt complures in vineis, quatuor supra denos extorti in urbe, quibus magicis infectum deliramentis adjicimus unum, Venerem olentes ternos, schediasmata ipsaque instrumenta incantationibus et veneficiis exercendis destinata non modico sublata numero.«

³⁾ »Quibus et amuleta substituta sanctorum, et libelli in rei Christianae emolumentum suffecti sunt aptiores.« A na jiném místě letopisů zapsáno jest k r. 1700: »Libros perniciosos eripimus complures, substitutis eorum in locum melioribus.

⁴⁾ Tak na př. zaznamenal letopisec řádový k r. 1701 tuto pro Tovaryšstvo Jež. pochvalnou zprávu: »E nutu Celsissimi Principis archiepiscopi Pragensis 5. Julii evocatus est e collegio nostro sacerdos, cujus operâ alicubi locorum in arduo quodam negotio conficiendo idem celsissimus etiamnum utitur, eique velut missionario stipendium tribuit. Dumque illius industriâ magnaue patientia relatos insignes fructus et negotii felices successus princeps optimus admiratur, societatem quoque nostram magnae benevolentiae contestatione prosequitur.«

u samého hlavního města dosud ještě nalézalo vítaný útulek; sem přicházeli i agitátoři z ciziny, aby z vítaného tohoto úkrytu rozdmýchávali odpor proti víře katolické. Tomu měla konečně učiněna býti přítrž zmíněnými missiemi. Věnovali sice již dříve členové Tovaryšstva péči svou chasy viničné,¹⁾ od nynějška mělo se to však dít účinněji, a to tím způsobem, že dva kněží z T. J. měli stále dlíti ve viničích a pečovat o veškerou duchovní potřebu lidu viničného. Měli býti takřka faráři jeho, dokud by tu skutečné fary zřízeny nebyly. Bylo zajisté nesnadno vykonávati duchovní správu v rozlehlém území, v němž roztroušeno bylo 253 chýší vinařských. Nicméně konali missionáři úkol svůj velmi svědomitě a s nemalým zdarem. Především snažili se seznati lid sobě svěřený, a proto nelenovali neustále putovati od chýše k chýši, všude dobrá naučení a povzbuzení dávající. Zvláštní píli věnovali vyučování mládeže v základních člancích víry. Haeretiky postihli dva. Z těch byl jeden zvláště nebezpečný, neboť snažil se i jiné nakloniti k bludům svým, a v zatvrzelosti své od zhoubné činnosti své ustati nechtěl. Nezbylo tedy missionářům, než udati jej konsistoři a vězením dáti opatřiti. Vytvrvalým poučováním získán byl muž ten konečně víře katolické a živ byl nadále tak, že mohl býti ostatním katolíkům dáván za příklad. Po obrácení svém dobrovolně vydal v ruce missionářovy knihy, z nichž byl dříve bludy své čerpával. Missionáři shledali také, že mravnost chasy viničné potřebuje nutné nápravy. Zejména bylo třeba odstraniti konkubinát mezi lidem tím velice rozšířený. Působením missionářů již r. 1702 uzavřeno bylo 36 řádných sňatků mezi osobami, které dříve spolu žily v divokém manželství. Již před tím (r. 1701) bylo u konsistoře vyžádáno nařízení, aby podezřelým ve víře nebylo dovoleno uzavřít sňatek dříve, dokud snoubenci vyznání víry dle formule tridentské neučinili. Také mnoho pověr a mylných názorů náboženských bylo nutno odstraniti. Takž na př. bylo mezi lidem tím rozšířeno mínění, že prý svátosti sv. biřmování zapotřebí mají toliko lidé náměsíční! Příčiněním missionářův opět utěšeně rozkvetla marianská družina pod ochranou sv. Isidora, pro vinaře již před lety založená, časem však v činnosti své ochablá. Družina tato uspořádala r. 1702 čtvero procesí, k nimž obětivostí členů svých opatřila si nová nosítka se sochami svatých.

Úřady světské všímaly si rovněž bedlivě podezřelých knih u chasy viničné. Takž r. 1703 zaslal appellační soud konsistoři k prohlédnutí knihy, jež perkmistrovský úřad hor viničných byl jemu dodal.²⁾

¹⁾ Srvn. *Sborník hist. kroužku* seš. 4. str. 115 a j.

²⁾ Zajímavý přepis soudu appellačního zní takto:

Vysoce důstojní, též urození a vysoceučení! Slavnou arcibiskupskou konsistoř tajna nečiníme, kterak occasione jisté od král. ouřadu perkmistrského hor vinničných Pražských o právní naučení jim odeslané, Jiřího Poláka a Lidmily Kmochové ex capite duplicis adulterii vězením zjištěných se tejkající hrdelní otázky, při naddotčeným inquisitu nějaké podezřelé knihy se vynašly, kteréžto slav. arcibiskupské konsistoři Praž. pro censura, zdali by v nich něco proti samospasitedlné víře křesťanské katolické obsaženo bylo? odsíláme, po vyšetření jich ubezpečlivou zprávu očekávající. Dán na Hradě Pražském 9. dne měsíce července léta Páně 1703.

J. Mil. Řím. císaře Uherského a českého krále praesident, vicepraesident a raddy nad appellacemi na témž Hradě Praž. ztizené.

K. J. Kupecz
z Bilenbergku.

R. 1703 dopaden byl ve vinicích krejčík, jenž po sedmnácte let každoročně do Žitavy putoval. Bylo po něm dlouho pátráno, a když konečně byl polapen, jal se zprvu popírat, že by byl totožným s hledanou osobou; konečně však missionářům dobrovolně pravdu vyznal a blud svůj odvolal. Manželství jeho pak, jež byl před 16 lety před predikantem Žitavským přijal, znova církevně bylo poze-hnáno.

Horlivostí svou získali si missionáři za krátko lásku a důvěru prostého toho lidu, tak že již r. 1702 uzavřiti mohl letopisec zprávu o činnosti jejich slovy: »ceterum confidentiam tantam erga suos hosce missionarios popellus iste jam concepit, ut ab ore ipso-rum in plerisque pendere videantur, et vel ex hoc ipso spes sit maxima, eum a nostris in hac missione fructum sensim referendum, quo Celsissimis votis et exspectationi archipraesulis nostri fiat pe-detentim satis.«

Obyvatelstvo Pražského okolí dovedlo oceniti stálou přítomnost horlivých těch kněží ve středů svém a bylo za to arcibiskupovi, jehož štědrostí to umožněno bylo, velice vděčno. Mimo jiné vážili si lidé velice toho, že nemocní i v noci mohli v čas potřeby kněze k sobě povolati, kdežto dříve často se stávalo, že venkované, chtěje nočního času k nemocnému kněze z Prahy povolati, marně na brány městské klepávali.

Úřad kazatelský vykonávali oba missionáři v okolí Pražském neúnavně. Na hod Boží vánoční měl každý z nich tři kázání na rozličných místech. V době postní každého pátku po skončené práci na vinicích zapěli s lidem nejdříve žalm Miserere a pak měli promluvu o utrpení Páně. Celkem pak měli missionáři za r. 1703 201 promluvu.

Pečovali také dle možnosti o výzdobu svatyní v okrese jejich působnosti ležících. V kostele sv. Michaela v *Podole*, kde hlavní oltář byl již chatrný, postavili dali oltář nový nákladem 69 zlatých. *Zlíchovský* kostel sv. Filipa a Jakuba byl od lidí zlých vyloupen, postrádal tudíž i věcí nejpotřebnějších. Missionář dojemnou pro-mluvou při pohřbu kterémsi učiněnou pohnul přítomné k tomu, že dobrovolnými příspěvky postarali se o výzdobu chrámu. Pro kostel *sv. Pankráce* zjednali missionáři menší oltáře. K naléhání lidu a s povolením konsistoře vedeno bylo v pondělí svatodušní r. 1703 od missionáře processí do Staré Boleslavě, jehož účastnilo se do 300 osob. Kajcníků vyslechnuto bylo za rok ten 1908; z haerese rozhřešeno bylo 8 osob. Knih bludných zabaveno bylo 39; mezi nimi byl i veliký husitský missál, antifonář, žaltář a kancionál. K naléhání missionářův majitelé vinic propouštěli vinaře z kacířství podezřelé ze služby; tím se docílilo, že o tajných schůzkách nekatolíků nadále nic ne-bylo slyšáno. Nejednou snášeti bylo missionářům i surové urážky a týrání, ba nezřídka i v nebezpečení života se ocítávali; nicméně však v trpělivosti pracovali tiše dále, rádi snášejíce všeliké útisky, jen když dílo jejich jinak utěšené neslo ovoce.¹⁾

¹⁾ »... saepius non absque vitae periculo aut palmaribus saltem calumniis onusti ex vineis vicinisque agris redierunt iidem missionarii nostri; quae tamen incommoda et difficultates omnes generose semper exorbuerunt, ut fructum fer-rent in patientia.« Že časem i sebe laskavější a oprávněnější napomenutí missio-

Na panství *Žďárského* kláštera upadl mlynář *vatinský* ¹⁾ *Štěpán* r. 1702 v podezření, že ve mlýně svého otce nejenom jisté haeresi oddané lidi přechovává, nýbrž že i v neděle a svátky lidi z okolních vesnic k sobě shromažďuje a jim místo slova Božího něco z knih předčítá. Podezření to bylo tím důvodnější, jelikož u něho přistižen byl zjevný haeretik a agitátor *Jakub Dymáček* z Přibyslavě. Zajímavý jest výsledek s tímto člověkem konaný. Na otázku, proč nesměl doma v Přibyslavi zůstat, odpověděl: »protože jsem na víru luteránskou přestoupil.« K tomu pak ihned dodal: »Však chci upřímně tomu [sic] odvolati; já svůj blud poznávám a chci pokání činit, a potom při víře katolické až do smrti zůstat; prosím pro Boha, ať je mně to tentokráte odpuštěno, a prosím, ať je mně to dovoleno, abych se mohl z toho vyzpovídat.« Byl pak otázan, kterak se stal luteránem, když přece měl rodiče katolické, odpověděl: »Když jsem šel na vandr do Uher, lidé tam mně tu víru tak schvalovali, že jsem ji přijal.« Další pak otázky i odpovědi zněly takto:

— »Jak pak jsi ji přijal?«

— »Jen že jsem s nima do kostela šel, s nima se zpovídal a tělo a krev z kalichu přijímal.«

— »Jak jste se zpovíдали?«

— »Já sám nevím; jak predikant nám předpovídal, tak jsem já i jinší za ním říkali.«

— »Co vám po té zpovědi podal?«

— »Hostii, a na to pít z kalichu.«

— »Na čem pak ta víra pozůstává?«

— »To já nevím, nebo mne v tom žádný necvičil, jen jsem s nimi k přijímání a k té zpovědi chodil.«

— »Kolikrát za ta dvě léta tu zpověď luteránskou a přijímání jsi vykonal a kde?«

— »Toto potřeť; prvníkrát na *Vrbovici*, kde jest jeden takový luteránský praedikant. Podruhé v *Žitavě*, kdež toho vrbovského praedikanta syn jest. A nyníčko potřeť v *Častkově*; tu jsme pod stromem přijímali.«

— »Kde máš to psaní, které do Žitavy synovi toho vrbovského praedikanta odevzdati máš?«

— »Já žádné psaní tentokráte nemám, než v loni jsem takové psaní od toho jistého praedikanta tomu jeho synovi do Žitavy přinesl; tentokráte jsem na Vrbovici ani nebyl...«

— »Tak ty nevíš, co ta víra v sobě obnáší?«

— »Nevím; můžete mně věřit!«

nároveň dalo podnět k surovému útoku, jímž ohrožován byl život jejich, o tom svědčí záznam v letopisech řádových tohoto znění: »...abusus multi, quos viciosâ quâdam simplicitate plebs illa mordicus sequebatur, a missionariis sunt aboliti, et nominatim praecautum, ... ne suos parvulos parvulasque post baptismum descendentes extra locum sacrum inter vineas tumultarent, quemadmodum fecit, qui ob prolem suam septennem post obitum in vinea propria defossam suaviter correptus reposuit: Coemeterium Sanctae Clarae (erat illud ipsum, ubi infans sepeliri debuisset) pro solis feminis, non item pro pueris aut viris esse. Quem quidem errorem tam pervacaciter tuitus est, ut arrepto etiam ligone ictum missionario intentârit, plagam validam inflicturus, nisi furori Pater in tempore cessasset.«

¹⁾ *Vatin*, ves u Nového Veselí na Moravě poblíž pomezí českého.

— »Co zapíráš? Však se ví, že jsi od těch praedikantův dobré naučení dostal, a žes takový sám a proto od nich vyslaný, abys lidi na tu luteriánskou víru převáděl.«

— »Nikoliv; já jsem jenom šel po tom handle, abych to plátno prodával, a skrze to se obživil.«

— »Co pak mluvíš? Není-li pravda, žes chtěl vatínského mlynáře i s ženou jeho na tu víru namlouvatí?«

— »Co zachováváme, to jsem já jemu na jeho otázku povídal, ale k tomu jsem ho nikdá nenamlouval.«

— »Však jsi jemu tu víru schvaloval a jistě's pravil, kdyby k vám jenom jednou přijítí mnil a to viděl, že by se mu zajisté líbilo.«

— »Již se nepamatuji; může být, že jsem já jemu to snad někdy povídal, ale přece jsem ho k tomu nikdá nenutil.«

— »Co pak zapíráš? však's chtěl, aby on, a kdyby možná bylo, i s ženou s tebou tam šel... Kdo sice s tebou více u toho mlynáře vatínského býval?«

— »Žádný; já jsem vždycky jen samotný tam byl.«

— »Což tam nikdy s tebou nebyl *Jíra* neb *Václav Sadílek*?«

— »Nebyl nikdá, když jsem tam byl.«

— »Co klameš? Však jste se před rokem před velikonočí všichni tři tam byli sešli; mluv pravdu!«

— »Já jsem se tam s nima nikdá nesešel; to mohu s dobrým svědomím říci.«

— »Ale aspoň je znáš?«

— »Znám je.«

— »Jak je znáš?«

— »Když jsem byl před rokem z Uher šel, ležel jsem přes noc u Václava, a Jíra tam také přišel; — tak jsme se seznámili.«

— »Jaké pak jste tehdaž řeči měli, když jste se všichni tři sešli?«

— »Ptali se mne, odkud jdu, jak je tam, a jaké jsem víry; já jsem jim odpověděl, že jsem evangelické víry, že z Uher jdu; však oni již tam byli povědomější nežli já.«

— »Jak ty to víš, že oni tam byli povědomější nežli ty?«

— »Oni mně to sami povídali, že tam taky bývají při té pobožnosti.«

— »Od té doby jsi s nima nemluvil?«

— »Mluvil jsem s Václavem na jarmarce v Chotěboři na rynku; bylo to na podzim. A tentokrát, když jsem z Uher šel, potkal jsem také toho Václava u Hustopeče. Pozdravil mne a ptal se mne, odkud jdu? Já jsem jemu odpověděl: z Uher. On na to pravil, že on tam jde, a že jest vypověděný z Nového Města; jeho žena byla s ním a plakala.«

— »Dávno-li znáš mlynáře vatínského?«

— »Nedávno, ale od půldruhého léta anebo něco takového.«

— »Jak pak jste se seznámili?«

— »Když jsem já jednou tady byl šel a tuze pršelo i večír se přiblížil, šel jsem k němu do mlejna a prosil jsem ho za nocleh. On k tomu svolil, a já jsem tam zůstal přes noc. Tu jsme se poprvé viděli.«

— »Kolikrát jsi od té doby u něho byl?«

- »Pět nebo šestkrát; dobře nepamatuji.«
- »Cos pak u něho tak často dělal?«
- »Když jsem viděl, že u něho budu míti nějaký kus chleba, pro který člověk někdy si i zajde, zastavil jsem se vždycky u něho, když jsem tady šel.«
- »Dlouho-li jsi se u něho zdržoval, když jsi tak k němu přišel?«
- »Jen vždycky přes noc; mimo tenkrát, jak jsem jim pomáhal žít; bylo to tuším v loni; tehdáž jsem se tam některý den zdržel.«
- »Což pak jste se nikdá o víře nedisputovali?«
- »Nikdá; já jsem špatným čtenářem a také hrubé paměti nemám.«
- »Jak pak to mluvíš? vždyť jsi z panství Novoměstského nějakého Daňka v tom zavedl a do Uher s sebou vzal, který až posavad i s ženou tam jest. Nebo's jemu tu tvou víru vykládal a tak schvaloval, že on ji přijal a s tebou do Uher šel.«
- »Já v tom vinen nejsem; on to sám od sebe udělal.«
- »Ty jen všechno zapíráš; však se ještě jinší věci o tobě vědí! Nebudeš-li dobrým způsobem chtít se přiznati, tehdy jináče s tebou zacházeti budeme; také se potom milosti nenaděj!«
- »Aby se se mnou dělalo co chtělo, jináče není!«
- »I mlč! Není-li pravda, že jste se i u mlynáře vatínského třebas všickni zpovídali a přijímali; pověz, kdo byl knězem, kde a kolikrát se to stalo?«
- »Abych umřít měl, nikdá se to tam nestalo, ani v lesích; není tomu tak, kdokoliv to povídal.«
- »Darmo zapíráš! Přece je pravda! Pověz, kdo tam více přicházel do toho vašeho shromáždění — nepřišel tam také nikdo z Jam? Znáš-li ho, kdo a který?«
- »Přišli tam dobře všelijací sedláci na mletí, ale já jich neznám, odkud byli; také nikdá se tam takového nic nestalo.«
- »Co pak jste jim taky nečítávali a tu vaši víru nevykládali?«
- »Nikoliv; to žádný dobrý svědomím říci nemůže.«
- »Nikdá tam nebyl Janderka, Muhalík, Stejsa, Vomáčka a jinší?«
- »To Bůh ví, že jich ani neznám!«
- »Aspoň nám jmenuj ty, kteříž okolečně zde luteriánské víry jsou, u kterých jsi se také zdržel?«
- »Nevím o žádném; ublížil bych jim i svému svědomí, kdybych měl říci, že o některým vím.«
- »Neznáš nějakého Berana a Synka mlynáře?«
- »Znám je; však jsou na zdejším panství u Světnova; když jsem tady šel s plátnem, prodal jsem jim také plátno a šel jsem zase hned odtud.«
- »Nikdá jsi se u nich nezdržel?«
- »U Berana jsem jednou byl přes noc, u toho druhého nikdá přes noc. Více jsem se u nich nezdržel.«
- »Taký-li pak oni o tom věděli, že jsi luterián?«
- »Já nevím, věděli-liť jsou oni o tom nebo ne; já jsem také u nich o tom zmínku nečinil.«

— »Nikdá jsi žádnou knihu nikomu neprodal?«

— »Nikdá žádnému, kromě té jedné, co ji také zde máte, kterou jsem mlynáři vatínskému byl prodal; již tomu více než rok bude.«

— »Jaká pak jest byla ta kniha, cos jemu prodal?«

— »Já již sám nevím, jak se jmenuje; však se můžete na ní podívat!«

— »Odkud jsi ji přinesl?«

— »Měl jsem ji po otci již dávno; však ani desky neměla, když jsem ji mlynářovi prodal.«

— »Jseš-li pak také v Sopotech znám?«

— »Jsem, mám tam švakra, který se jmenuje Vít a jest tkadlec; sestra se jmenuje Mářa; také jsem tam dělával.«

Celkem nechtěl se Dymáček k ničemu přiznati. Byl dodán do *Polné* k své vrchnosti a od ní pak k vojsku odveden.

Spoluvinník jeho — či spíše od něho svedený — mlynář Štěpán vypovídal při výslechu (10. a 11. dubna 1702) o svých stycích s Dymáčkem takto: »Jakub přišel přede dvěma lety ke mně na štědrý večer; já jsem ještě byl drva dělal, ale vzal si jenom své pravítko ¹⁾ a hnedky zase běžel, neb ho prý tehdaž hledali a chtěli ho na vojnu vzíti. Povídal, že jde od Skalice. Nosil plátna...« K otázce: »Jaké pak víry jest ten člověk?« odpověděl mlynář: »Již on není než luterián.« Na další dotaz: »Odkud to poznáváš?« odpověděl: »Skrze ty svaté, že nechtěl slyšet litanii a nechtěl se modlit Zdravas Maria; povídal také, že oni tam ve Skalici se jináče zpovídají, než my tu, že tam mají svého kněze ve Vrbovci a pravil, kdybych já to jednou uhlídal, že by se mně to líbilo; ale já jsem mu odpověděl, že jsem chromý, že já se nebudu toulat, že znám z desatera Božích, abych jinších bohův sobě nehledal. Taky tu svou víru schvaloval a nějakého *Daněka* mlynáře z *Nového Města* v tom zavedl a jej do Uher s sebou vzal, kterej prej nyníčko jest mizerný a chudý člověk.« Dále byv tázán: »Co pak ti nepovídal, jak oni se tam zpovídají a jestli jim jejich praedikant také z kalichu podává?« odpověděl:

— »Povídal, že se u nich hned houfem zpovídají; více mně nepovídal, ani strany podávání z kalichu; taky já jsem se ho více neptal.«

Také manželka mlynářova Mariána líčila Jakuba jakožto svědce svého muže. Pravila mezi jiným, že častokráte pobízel jejího muže, aby s ním šel do Skalice, »tam že oni se lépe mají, že jim tam jejich predikant také z kalichu podává, a povídal, že by bylo dobře, kdybychom oba tam mohli přijít; že bychom uhlídali, a že by se nám to zajisté líbilo.«

Ale dalším vyšetřováním ukázalo se, že Vatínský nikoliv není bez viny; z čeho byl vinen, vysvítá jasně z dalšího jeho výslechu:

— »Kdo pak sice k vám ještě víc chodíval?«

— »*Jíra* a *Václav Sadílkové*; *Jíra* po dvě noci a *Václav* jednu.«

— »Nikdá se u vás nesešli všichni tři, totiž *Jakub*, *Jíra* a *Václav*?«

¹⁾ t. j. míru, kterou s sebou prodavači plátna nosili.

— »Nikdá.«
 — »Aspoň pověz, co pak ten Jíra u tebe dělal, když po dvě noci tam zůstal?«
 — »V té malé knížce četl, ale ji neschvaloval.«
 — »Nic jinšího sice nečetl?«
 — »Také evangelium a epištolu.«
 — »Jsou-li pak oni takové víry luteránské?«
 — »Rovně jako Jakub; oni se spolu scházejí.«
 — »Co pak povídali o té víře?«
 — »Oni mně o tom nic nepovídali.«
 — »Věděl-li jsi také, že ten jistý Jíra a Václav Sadílek z Nového Města byli vypovědění a vyhnáni? . . . Aspoň to nemůžeš zapřít, žeš dobře věděl, že jak Jakub, tak Jíra a Václav zlí lidé jsou a luteráni.«

— »To jsem já věděl, že jsou takoví.«
 — »Když jsi o tom všem dobře věděl, proč pak jsi je tak vlídně u sebe přechovával?«

— »Oni mne tak s tím dílem mámili: tento s plátnem, onen mne přinesl tesačku a třetí mně pantoky zoceloval; však jsou jako lišky a tak pěkná slova dávají, že by kamenné srdce obměkčili. Sice má žena sama jest tím vinna; neb ona od toho Jakuba hezké plátno kupovala a že jí to plátno o něco laciněji nechal, vábila jej.«

— »I mlč, co klameš? pověz, nač to víno bylo, který se u tebe našlo ve džbánu; není-li pravda, že ono bylo k svěcení a není-li pravda, že se to u vás kolikráte bylo stalo, že jste se zpovídali, ze sklenice to víno svěcené s chlebem sobě podávali, třebas i v lesích a z kalichu?«

To popřel mlynář rozhodně a tvrdil, že víno to měl pouze k obyčejné potřebě.

— »Také toto je pravda, že jinší k tobě, i také z Jam přišli do toho vašeho shromáždění, a poslouchali vás, když jste jim z knih čítávali, jmenuj je nám, kteří byli?«

— »Nepřišel žádný, leč k mletí; to je pravda, že jsem někdy lidem, kteří byli na mletí a mne za to žádali, čítával v pobožných knihách; ale domnívám se, že jsem v tom zle neudělal, a že je lépe v pobožných knihách čísti nežli v karty hrát.«

— »Kdo pak ti dovolil v bibliji čísti?«

»Pan P. Martin, když ještě byl na faře, povídal mně jedenkrát, že v takový bibliji mohu čísti, jen když není luteránská.« —

Sedmiletá dceruška Štěpánova, Salka, svědčila, že *Jíra Sadílek* u nich povídal, že oni se na Skalici aneb okolo Čáslavě v lese zpovídají, že tam mají svého kněze, který jim podá tělo a ze sklenice víno.

Patrné tyto styky s kacíři — ba činné podporování tajných jejich schůzek — staly se mlynáři vatínskému osudnými. Byl jako usvědčený z kacířství potrestán nejprve žalářem, pak vyveden na pranýř a to tak, že před kostelem státi musil, kacířské své knihy v rukou drže, a konečně byl z panství Žďárského vyhnán; mlyn jeho, v němž se schůzky tajných jinověrců dály, byl spálen. Nicméně přísný tento trest nešťastníka nenapravil: on tajně obcházel v okolí a stal se tajnou agitací svou svůdcem mnohých. Tak činil

po dvacet plných let, až konečně na sklonku života svého opět pykati musil za neústupnost svou, jak níže uvidíme.

Nedlouho potom, r. 1703, veden byl v Praze proces s jiným mlynářem, jenž se provinil ve věcech náboženských. Byl to *Matěj Procházka*, dle mlýna Podleský zvaný, na gruntech knížete z Lichtenštejna, na panství Uhřetovském usedlý, člověk svobodný, svazkem poddanským nevázaný. Na osamělém mlýně svém, u vesnice řečené Doubek ležícím, udržoval styky s jinovčerci, zejména s *Janem Svobodou*.

Svoboda, jenž jinak také Novotný byl zván, člověk tehdež přes 50 let starý, narodil se v Mělníce z rodičů katolických. Později z nabádání jiných od víry katolické odstoupil. Historii svého odpadnutí vypravoval při výslechu sám těmito slovy: »Byl nějaký soused starý v Třebešicích, Jan Krátký, již umrlý; měl nějakou knihu Postillu, kterou jsem já čítal... Bylo mi tehdež asi 20 let... Tak jsem byl nakažen od toho souseda, který pravil, že od mladosti byl té víry. Prv jsem jakživ o tom nevěděl... Dokonale jsem odstoupil před desíti lety. Když jsem dělal na vinici nad Libní, dělali tam se mnou dva Čechové ze Žitavy, Jiřík Vodička a Jakub Modrý, kteří mně pravili, abych s nimi šel do Žitavy, že tam pobožnost vykonávati budu moci a že tam bych mohl najíti nějakou zahradu. I šel jsem s nimi do Žitavy... Učinil jsem to tehdež blázen proti rozumu... Tam přistoupil jsem k víře lutheránské.« Než v Žitavě Svoboda nezůstal. Sám byv sveden, sváděl zase jiné. Putoval po Čechách prodávaje koření, jež v Praze od židovky Roziny kupoval -- a stal se potulným agitátorem náboženským.

S tímto tedy Svobodou měl Procházka styky, ba jedenkrátě jej po celou zimu u sebe přechovával. Teprve od něho však bludům se nepřiučil, byť s nimi již dříve dobře obeznámen. Vyznal v té věci sám Svoboda: »Já ho ve víře kacířské nevyučil; on jest byl zběhlejší v tom nežli já. Rozmlouvávali jsme spolu strany víry pod obojí.«

Styky s nekatolíky ze Žitavy přicházejícími připadl Procházka na myšlénku, že by i on sám se tam vystěhovati mohl. Bylo proti němu podezření, že některé věci své již napřed do Žitavy ustranil, ba že se tam již zakoupil.

Nedostl na tom; neopatrnými řečmi potupil Procházka několikrátě učení Církve katolické i některá zřízení její. Takž roku 1701, jsa na návštěvě u svého bratra na Starém Městě Pražském, pustil se do rozhovoru se studujícím theologie Florianem Mikulovským, jenž byl tehdež strážníkem jeho bratra. Vida, že Mikulovský, chystaje se na lůžko, kleče před obrazem se modlí, prohodil: k čemu a nač k obrazu tomu se modlí? Když pak theolog odpověděl, že se nemodlí k obrazu, nýbrž k tomu, kterého představuje, jal se mlynář vykládati dále svoje rozumy, řka, »že jest to jenom dílo lidské a že svatí lidem nic nemohou pomáhati; ta věc že jest jenom politická: zde na zemi prý některý velký pán při druhém něco vyprositi může, to prý ale v nebi neplatí.« A pouštěje se dále do disputace theologické, mlynář dal theologovi otázku: jaké tělo Kristus Pán na sebe přijal a vzal; on že drží se mínění Ariova, kterýž učí, že z povětří. Mladistvý theolog do disputace s mlynářem se nepustil, nýbrž řekl: »Co se se mnou hádáte? Chcete-li se hádati,

půjdu pro jesuity, s těmi se hádejte!« A tu zhorka nakvašený mlynář odvětil pohrdavě: »Toť jsou vaši cherubinové; oni vás učí rozličným věcem!«

Členům Tovaryšstva Ježíšova Procházka vůbec nebyl přízniv a z rozličných nepěkných věcí bezdůvodně je podezříval. Když kdysi s novoměstskými iněšťany, Matějem Svobodou a Janem Roušalem, seděl v krčmě při pivě, přišla mezi jiným řeč také na to, že král polský k víře katolické se obrátil. Tu Procházka tvrdil, že jesuité krále podvedli. Když pak stočila se řeč na jiné věci, nemeškal mlynář odchylný názor svůj k platnosti přivést. Když Matěj Svoboda se zmínil o zázracích stavších se na svatých obrazech, jež prý krví se potily, a za příklad uvedl obraz Panny Marie Klatovské, prohlásil Procházka, »že jest to šizuňk, že to musí býti nějaký nástroj« — a přičetl »šizuňk« ten ihned jesuitům řka: »Kněží jsou namočili houbu v krvi a cedili ji skrze obraz . . ., Jesuité to činili a tak lidi mámili.« V dalším rozhovoru ozval se mlynář proti očištění, vzývání svatých a ctění ostatků a obrazů. Katolíky nazýval Procházka potupně »katovi kolíci«.

Farář svatojindřišský, Ondřej Košina, dovědév se, jakými názory Procházka osadníky jeho kazí, oznámil to dne 20. března 1703 konsistoři. K zakročení konsistoře u místodržících byl Procházka 26. března zatčen a do hradčanského vězení vsazen.

Dne 13. června pší královští místodržící konsistoři, že jim od appellačního soudu bylo oznámeno, že komisaři konsistorní vyslyšeli Matěje Podleského ve vězení hradčanském, i žádají konsistoř o zaslání výsledku vyšetřovance toho a výpovědi jeho »in forma probante et authentica«, aby i oni mohli dáti s ním provést vyšetřování »quoad turbatam tranquillitatem publicam«.

K žádosti konsistoře, aby uvězněný k výsledku k soudu duchovnímu, kdykoliv by toho bylo třeba, dostavován byl, odpovídá appellační soud (19. června 1703, podepsán E. J. Kupec z Bilenberka) v tomto smyslu: Jelikož prý z requisitorialií od arcibiskupské konsistoře ke král. místodržitelství zaslaných a s appellačním soudem sdělených mlynář ten netoliko jakožto podezřelý z haerese, nýbrž i jakožto rouhač a proti korunované hlavě velice potupně mluvivší byl udán, žádá appellační soud, by s ním výroky svědků byly sděleny, aby další kroky mohly se učiniti. Zatím že může vězeň od duchovních komisařů vyslyšán býti na radnici hradčanské.

Během r. 1703 konáno několik výsledků s Procházkou i se svědky. Procházka znal se k oněm potupným a bludným řečem, popíral však rozhodně, že by býval chtěl do ciziny se vystěhovati. Tvrdil, že někteří nešlechtní příbuzní jeho chtějí zmocniti se jeho jmění a proto prý křivě jej obžalovali.

Když již třetí měsíc v žaláři seděl, poslal Procházka úpěnlivý list prosebný konsistoři, v němž mezi jiným dí:

»Nemohouce já nejzavrženější a nejbídnější, osočený, ve zlou pověst uvedený člověk kde jinde po Pánu Bohu . . . než k Vaším Milostem se utéci, aby tomu mému násilnému soužení a té bídě a žaláři, že bych raději již konkráte tu nejukrutnější smrt trpěl . . . neboť již 12 neděl to trvá a k žádnému cíli a konci to nepřichází, a tak já bídný člověk s manželkou a dítkami do žebroty přiveden

budu. Protož V. M. slzavě žádám, aby již podle vůle Boží a Vašich Milostí ta věc ke konci přišla . . .«

Ale prosba ta vyslyšena býti nemohla, Procházka ponechán v žaláři dále. Nic jemu nepomohla několikerá podobná advokátem vypracovaná podání, aniž přímluvný list některých měšťanův staroměstských, kteří za něho se zaručovali, bude-li na svobodu propuštěn.

Zajímavý list ten zní takto:

»My níže podepsaní známo činíme vůbec přede všemi, obzvláště pak, kde by toho potřeba ukazovala, tak jakož jsouce My od Matěje Procházky, mlynáře Podlesského, nyní v král. vrchním městě Pražském na Hradčanech strany víry arrestem stíženého dožádání, bychom za něho, že on jsa z téhož arrestu propuštěn, kdykoliv povolán anebo obeslán bude, každého času jak před duchovní, tak také světské právo dostaviti a jakákoliv pokuta jemu uložena bude, takovou podniknouti a vystáti chce, náležitě ručili a za rukojmě se postavili.

Pročež jeho úpěnlivé žádosti my oslyšeti nemohouce, mocí listu a upsání tohoto našeho za naddotčeného Matěje Procházku, mlynáře Podleského, netoliko osobně, nýbrž se vším naším, jakéhokoliv nyní máme aneb budoucně bychom míti mohli jménem a statkem, na čemkoli takový záležitosti neb záležitosti bude, skutečně a realiter ručíme, tak a na takový způsob, že, pokudž by on se, mimo vši naději naši, ku právu dostaviti zanedbal, my jeho každého času dostaviti povinni jsme a budeme, a to pod propadením všeho toho, čím za něj ručíme aneb jsme ručili.

Pro lepší všeho toho, co svrchu psáno, zdržení a jistotu, jsme se netoliko tuto vlastními rukami podepsali a pečetě naše přitiskli, ale i moc dáváme, aby toto naše rukojemství tu kde náležitě vloženo a slovo od slova vepsáno bylo. Stalo se v král. Starém Městě Pražském dne 5. měsíce září léta Božího Sedmnáctistého třetího.«

Teprve v září r. 1704 dospěla věc ke konci. Appellační soud ochoten byl propustiti Procházku na svobodu, učiní-li požadavkům instance duchovní zadost. A k tomu mlynář ovšem ochotně se podvolil, jakož patrně z tohoto jeho listu:

»Před vysoce slavnou arcibiskupskou Consistoř Pražskou. Jich V. Důst. Mti Páni Páni Milostivé ponížená prosba ode mne Matěje Podlezského, jinak Procházky, vězně na Hradčanech.

Vysoce důstojní, urození a vysoce učení V. Mti. Páni Páni
Milostiví!

K V. Mtem s tímto mým poníženým spisem poslušně se ucházím a při tom věděti dávám, že mne vysoce slavný královský tribunál appellationum na panství, abych tam pracoval, propouští, a vyzdvihnouti povoluje.

Pročež V. Mtech za to pro odplatu Pána Boha všemohoucího poníženě, pokorně prosím a žádám, že se ke mně k chudému člověku tak milostivě nakloní a tu professi fidei zde v Městech Pražských vykonati dáti povolí, tu kdež náležitě, naříditi sobě milostivě

oblíbíte ráčíte. S tím milostivou očekáváje resoluci zůstávám za
V. V. Důst. Mti

na modlitbách trvající
Matěj Podležský, jinak Procházka.

Dne 14. září 1704 složil Procházka v ruce sakristána (t. j. faráře) metropolitního chrámu slib tohoto znění:

„Já Matěj Procházka, jinak Podležský, přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené a neposkrvněné Panně Marii i všem Božím svatým, že žádných kacířských řečí více před žádným mluviti, kacířstvo vychvalovati, méněji se něčeho podobného, co by proti víře samospasitelné, římské, katolické čelilo, více dopustiti, aniž do zemí kacířských pro víru pryč ujíti nemíním a nechci, nýbrž kdybych o nějakém člověku buďto mužského neb ženského pohlaví, že by strany kacířstva podezřelým byl, věděl, aneb se dověděl, takového ihned při vrchnosti duchovní pronést a o tom známost dáti se zavazuji a připovídám. Čehož mně dopomáhejž Pán Bůh, blahoslavená a neposkrvněná Rodička Boží Panna Maria a všickni svatí. Amen.“

Po té propuštěn byl na svobodu.

Ve vinicích pražských působili oba arcibiskupští missionáři z Tovaryšstva Ježíšova také r. 1704 s valným úspěchem. Rozdělili si celý okrsek působení svého ve dvě polovice: východní a západní, a každý pak v území sobě přikázaném pracoval. Postiženy byly toliko tři osoby v bludu. Bylo však nutno dbáti toho, aby cizí agitátoři nemařili díla missionářského. A toho jesuité činiti ovšem neopomenuli, bedlivým okem bdíce nad stádem sobě svěřeným, aby vlci v rouše beránčím do něho se nevkrádali. V měsíci červenci přišel ze Žitavy do Prahy predikant; uslyšev však v kterémsi hospodě na Novém Městě, kdež se byl ubytoval, že vinice jsou pod stálým dozorem missionářů, vrátil se spěšně domů obávaje se, aby nebyl polapen. Bludných knih zabaveno bylo toho roku více než 20. Jeden z majetníků těchto knih prohlásil, že by raději obě dítky své ztratil nežli knihu starobylé víry (mínil tím víru husitskou), jež mu byla od předkův jakožto drahý poklad zůstavena. Nicméně posléze k vlídné domluvě missionářové knihu dobrovolně vydal.

K povznesení zbožnosti zavědены byly v adventě mše svaté rorátní pro lid viničný, při nichž bylo veliké vždy účastenství. Pro kostely vršovický, podolský a pankrácký vymohli missionáři papežské odpustky na sedm let. Zavedeno bylo pravidelné vyučování katechismu v odlehlejších od Prahy vesnicích, kde od nepaměti žádné katechese nebyly konány. R. 1705. jal se zase predikant — tentokrát z Míšně příšlý — podkopávati tajně dílo missionářův. Vida však, že by bedlivému zraku jejich neušel, ustranil se ještě v čas. Tajným schůzkám vinařů, v nichž dle všeho o náboženství se jednalo, hleděli missionáři všemožně zabrániti, i poštěstilo se jim dvě taková shromáždění rozprášiti. Bludných knih odňato bylo 54; u jednoho vinaře nalezeno jich bylo 23! Vinař ten, oznámen byv konsistoři, složití musil v pondělí velikonoční s manželkou i dítkami svými v kostele vršovickém vyznání víry, jakož i přísahou se zavázati, že nikdy nebude míti účastenství při schůzkách lidí ve víře podezřelých.

Mimo to i různým pověrám missionáři učinili rázný konec. Jistý vinař choval u sebe formulku česky a německy psanou, o níž tvrdil, že může kohokoliv učiniti nezranitelným.¹⁾ K domluvě missionářově nahlédl pošetilost svou a formulku tu knězi vydal.

Štědrostí dobrodinců vystavěn byl toho roku kostel vršovický a opatřena do něho nová křtitelnice; hřbitov pankrácký obehnan byl novou zdí.

Ve vsi Podmokách na panství čáslavském podáváno bylo r. 1705 tajně pod obojí u rolníka Kypřeho. Přisluhoval jí predikant z Uher. Účastníků bylo hojně; každý z nich dal predikantovi 7 kr.

R. 1709 postižena byla ve vinicích u Prahy žena šedesátnice, jež husitství tak pevně se přidržovala, že napominání missionářovo pranic u ní neprosplávalo. Teprv citelným trestem přivedena byla k povolnosti.²⁾ Horlivou péčí missionářovou opraven byl toho roku kostelík *zlíchovský*, a u silnice postaveny dvě sochy: Panny Marie Svatohorské a sv. Jana Nep.³⁾ Mezi vinaři jevila se utěšená horlivost pro služby Boží; ve svátek neposkvrněného početí Panny Marie, když mnoho sněhu bylo napadlo, tu horliví ctitelé marianští prohrabali na čtvrt míle cestu ke kostelu. Roku 1710 uprchl kterýsi *podolský* obyvatel s rodinou svou do Drážďan. Missionář několikráte mu dopsal, napomínaje jej k návratu, k němuž se vystěhovalec konečně odhodlal, pohnut jsa také slzami manželky své po vlasti toužící a seznáv hádky a sváry mezi nekatolíky.⁴⁾ Téhož roku od vinařů samých zadržen a před missionáře předveden byl agitátor, který s plným vakem knih mezi ně byl přišel a mezi nimi pochybnosti o víře katolické šířil.⁵⁾ Vydatnou pomocí přispívali missionáři věřícím sobě svěřeným ve všelikých potřebách jejich.

Mnozí uvěznění k jejich přimluvě propuštění na svobodu, četní nuzní nemocní všemožně podporováni, sváry odstraněny, divoká manželství řádným svazkem legitimována nebo dle potřeby rozloučena, opuštění mrtví slušně pochováni. V Michli přičiněním missionářovým otevřena byla škola, v níž 40 hochů bylo vyučováno.

¹⁾ »Fuit e viniculis, qui totos 30 annos penes se habuit methodum et formulam quandam idiomate boëmico et germanico scriptam, quâ, ut ajebat, hominem quemlibet adversus ferri telorumque vim omnem obdurare ac impenetrabilem redi posse...«

²⁾ »... mulier sexagenaria Hussi labe infecta, quam sacra omnia execrantem, cum spiritualia media iterum iterumque tentata minime proficerent, castigatio demum impetrata ad sensum et assensum catholicum expiatam reduxit.«

³⁾ »Peculiaris missionarii unius cura insudavit restaurandae et illustrandae et adornandae missionis suae primariae capellae *Zlichoviensi*: ubi praeter nitide innovatam et tabernaculo instructam maiorem aram, duas alias aliunde translatas erexit, universo sacro apparatu venustavit, coemeterium ampliavit et geminis lapideis Beatissimae Sacromontanae ac Divi Joannis Nepomuceni statuis in columna duplici secus viam locatis praetereuntium peregrinorum aedificavit devotionem: pretiô 240 flor. undequaque conquisito.«

⁴⁾ »Incola quidam pagi *Podoliensis* cum undecim personarum familia Dresdam transfuga aegre iteratis missionarii litteris, conjugis a patria avulsae lacrymis, haeterodoxorum in doctrina dissensu et scandalis tandem reductus est.«

⁵⁾ Také r. 1710 potírali missionáři různé pověry mezi vinaři. Pověry ty vypisují Litterae annuae těmito slovy: »... mortuorum corpora lavare persuadendo sibi, defuturam alias eo anno pluviam, si secus fecerint; super calvariam vigilem pernoctare, ut res furto ablatae recipiantur, fur vero innotescat; certas apud se schedas gestare, ut fortuna oblineatur, qualis una quatuor ulnarum variis utrinque notata characteribus erepta est...«

V době vinobraní, v podvečer před výplatou mzdy, konávali missonáři s vinaři katechese. O vánocích vystrojili jesle; na květnou neděli dali od dítek přednáseti veršovanou vzpomínku na umučení Páně a p. K pravé víře přivedeni byli toho roku dva muži. Z těch jeden, jenž již před 22 lety od katolické víry byl odpadl a od predikanta s manželkou svou byl oddán, tak dlouho úsilí missionářovu kladl odpor, až mu špatné knihy byly odňaty a on tříměsíčním vězením ztrestán. Druhý, stařec osmdesátiletý, člověk dosti zámožný, nazýván byl od některých pro zběhlost svou v bludech »drážďanským biskupem«, při tom však tak pokrytecky se choval, že od mnohých za zbožného katolíka byl pokládán, ačkoli v kostele nesmekal a při kázání čtením nebo modlitbou se obíral. Konečně missionář vykonal náhle v domě jeho prohlídku a našel v různých skrýších jedenácte bludných knih. Stařec z počátku těžce to nesl, konečně však znenáhla se podrobil. Vykonal veřejně vyznání víry a zavázav se přísahou, že bludů navždy se chce varovati, byl z herese a apostasie rozhrěšen. Roku 1711 obráceno bylo ve vinicích 5 osob od husitství, 3 od lutheránství. R. 1712 zabaveno tamtéž 31 bludných knih lutherských, husitských i kalvínských. Péči missionářovou opatřeny byly kostely vršovický a pankrácký zvony, kostel vršovický nad to novým oltářem.

Několikráte již zmařené pokusy své obnovovali tajní agitátoři nekatoličtí opět a opět. Tak r. 1713 predikant *Daniel Stránský* ze Žitavy šířil bludy své mezi vinaři. O tom podala konsistoř místodržicím zprávu, kteří 30. března nařídili perkmistrovskému úřadu viničnému, aby n kolik deputovaných ze středu svého vyslali, kteří by prohledali obydlí vinařův, zdaž se u nich nenacházejí bludné knihy a zpěvníky. Zároveň zatknouti měli ještě vinaře: Jana Trolo na vinici Pražákově, Jana Zelenku na vinici Koutkově, Matěje Řezného na Prstence, Jakuba Černého na vinici Vutsínské a Jana Řeska ve vinici »Mazanka« zvané. Zároveň měl se viničný úřad s konsistoří smluviti o příhodné době ke generální visitaci na vinicích. Současně oznámili místodržící hejtmanu novoměstskému, že Daniel Stránský i v Praze samé šíří kacířství, zejména že na Novém Městě, nedaleko kostela sv. Jindřicha, u hostinského jménem Tomáše Partáčka, v domě *Weiblově* bydlícího, sub utraque podává; i nařídili mu, aby predikanta toho zatkl. Predikantovi však podařilo se uprchnouti; za to vsazen do vězení Partáček. Avšak za nedlouho byl k naléhání majitele domu, radního Felixe Weibla na svobodu propuštěn beze všeho předchozího svolení konsistoře.

K osvědčení hrdinné lásky k bližnímu naskytla se missionářům ve vinicích hojná příležitost r. 1713, kdy vypukla nákaza morová. P. *Jiří Karas*, jenž již ode tří let jakožto missionář arcibiskupský na vinicích přehorlivě byl působil, obcházel dnem i nocí chýše vinařů, přinášeje jim útěchu duchovní. Konečně sám byv nakažen, zemřel dne 6. září v nejkrásnějším věku 38 let.¹⁾ Také r. 1714, kdy mor zuřiti neustával, bylo missionářům podnikati práci nad míru krásnou. Missionář na levém břehu Vltavy zaměstnaný pečovati musil o blaho věřících v 6 vesnicích a po 68 vinicích roztroušených; nad to po 7 neděl zaměstnán byl i v lazaretě; zaopatřil

¹⁾ Srovn. *Hammerschmid*, *Prodromus Glorae Prag.*, pag. 683.

celkem asi 800 umírajících, z nichž dva bludům oddané před samou smrtí smířil s církví sv. Nákaza morová neušetřila sice obětivého kněze, jenž jí však nepodlehl, nýbrž ozdravěl zase úplně. R. 1715 vrátilo se na vinicích pražských do lůna církve 12 osob; z těch dva zatvrzelci musili býti vsazeni do vězení a teprve po delším pracném vyučování se obrátili. Tři osoby, jež na oko vyznání víry učinivše, přece vpravdě se nenapravily, z vinic byly vypověděny, aby nebyly na pohoršení jiným. Knih haeretických odňato bylo 42, za něž, pokud možno bylo, dány knihy dobré (*substitutis quoad fieri potuit orthodoxis*).

V témž domě, kde svrchu zmíněný krčmář Partáček bydlil (řečeném u Kunštátů nedaleko tehdejší Nové brány), upadl r. 1716 zase jiný nájemník v podezření ve příčině pravověrnosti. Byl to muž jménem *Pokorný*, jenž se chovem dobytka živil. Upadl v důvodné podezření, že netoliko doma čítá, nýbrž i do Drážďan odchází k přijímání; služka jeho, Alžběta Kolínská, sdělila s přítelkyní svou, že hodlá s pánem svým jíti k přijímání do Drážďan a že jest hříšno katolickým knězem se zpovídati. Pokorný udán byl faráři svatojin-dřišskému, *Václavu Felínkovi*, jenž došel k rychtáři Konrádovi Preitenbergerovi a žádal jej, aby směl dáti za jeho intervence prohledati byt podezřelého. Rychtář k tomu svolil. Kaplan Vavřinec Viola s lidmi od rychtáře k tomu určenými odebral se do bytu Pokorného; našli tam skutečně knihy nekatolické, jež odnesli k rychtáři, kde farář čekal. Farář žádal pak rychtáře, by mu knihy ty byly vydány, aby je mohl poslati konsistoriu. Avšak Preitenberger odpovídal, že je u sebe míti musí jakožto corpus delicti a že je bez svolení appellačního soudu nemůže vydati. Dal však Pokorného i služku jeho Alžbětu uvězniti. Také majitel domu, v němž Pokorný bydlil, známý nám již radní *Weibel*, nebyl nikterak příkladným katolíkem; u sv. zpovědi a sv. přijímání nikdy nebyl vidán, a konsistornímu kursorovi Michaelu Zástěrovi prohlásil, že zajisté roku nepřezijí ti, kdož v kanonisačním processe svatojanském budou svědčiti.

Ve vinicích pražských složily r. 1717 čtyři osoby soukromé vyznání víry, jedna pak, hrubým bludům husitsko-lutheránským oddaná, složiti musila vyznání veřejné. Na královských místodržicích vymožen dekrét, jímž židům mezi křesťany bydlícím rozkázáno bylo, aby ze Smíchova, Košíř a Bubenče se vystěhovali; ¹⁾ kterýžto rozkaz roku následujícího znova důrazně byl opakován. Roku 1721 zabaveno bylo ve vinicích opět dosti knih nekatolických, za něž v ná-

¹⁾ O kostelích v okolí pražském obsabují *Litterae annuae* k r. 1717 tyto zajímavé zprávy: »In dedicatione novae ecclesiae *Zlichoviensis* et solemnitate s. Procopii numerosum et pium adornavit missionarius processum. In aede sacra *Smichowiensi* non modo Salvatori nato praesepe, sed etiam mortuo sepulchrum erexit. Ibidem gloriosam Dei Homini anastasim contranitante quantumvis ordinario (parocho), approbante tamen Rssmo Consistorio, solemnitus celebravit, quando praeter morem aliorum annorum duodecim faciferis stipatus Deum eucharisticum inter pios populi occurrentis concentus circumtulit. Eandem domum sacram, vulgo *carthusiensem*, eleganti frotispiciô, nova triplici porta, musicorum choro, ara majori, picturis, turri, sacristia, oratorio auxit et condecoravit impendio 600 fl. Rhen. Sacellum beatissimae Virginis supra pagum *Michle* sumptibus Clarissimorum . . . Juris et Medicinae Doctorum ultra fundamenta assurrexit.«

hradu dány jiné, jež byly missionářům k tomu účelu k dispozici od arcib. konsistoře.

Po dvaceti letech vyskytá se v aktech opětně *Štěpán*, mlynář druhdy vatinský, nám již známý. Tou dobou, totiž r. 1721 byl již starcem více než sedmdesátiletým. Zdržoval se ve vesnici *Sázavě* u mlynáře Jakuba Špinara. Již před několika lety chtěl farář *bo-rovský* Pavel Mignon dáti jej zatknouti, čehož však provésti nemohl, jelikož mu rychtář sázavský nechtěl při tom býti nápomocen. Teprve r. 1721 odebral se arcibiskupský missionář spolu s úředníkem polenským do Sázavy a zatkli Štěpána skrytého v koutě mezi úli včelími.

Když byl odvážen, řekl Štěpán missionáři před řečeným úředníkem, že od víry své nikdy neodstoupí, nechať se s nimi stane cokoliv. Když pak do žaláře byl veden, řekl městskému rychtáři: »Jsem evangelík a proto jsem uvězněn; ale já od víry své neodstoupím!« Dne 25. dubna 1721 vyslýchán byl zatčený na děkanství polenském u přítomnosti děkana německobrodského *Jana Kř. Seidla*, missionáře okr. čáslavského *P. Kolbe* a kaplana polenského *Frant. Pelikovského*. Doznal, že od víry katolické odpadl již před 20 lety a že se stal evangelíkem. O člověku tom dověděl se děkan polenský, že novorozené dítě dcery své, jež se v Sázavě za syna mlynářova byla provdala, dal ze světnice vynésti dříve, než ke křtu bylo nesenó, a jakési obřady nad ním vykonal, dále že oběma synům Jiřího Špinara, kteří v klášteře žďárském právě zpověď byli vykonalí, ale nepřistoupili k sv. přijímání, po návratu jich na mlatě jakési pečivo podal místo přijímání. Když jiní lidé odešli do kostela, on některé obyvatele ve dnech nedělních a svátečních vyučoval; zejména Jiřího Špinara a ševce Matěje Pelikána.

Druhý výslech konán byl se Štěpánem dne 25. dubna. Dál se způsobem tímto:

»Jak tobě říkají, odkud jsi, jak starý jsi, a jakého obchodu jsi?«

»Štěpán mlynář vatinenský, jsem z panství Žďárského, mám asi 75 let, mého řemesla jsem mlynář.«

»Jsi až posavad poddaný anebo svobodný? A máš-li ženu a kde ostává?«

»Byl jsem poddaný kláštera žďárského, ale jsem z panství propuštěný; stálého obydlí nemám, ale vyhledávám mou živnost mezi dobrými lidmi a mlynáři; pomáhám jim dělati. Mám ženu, která ostává na panství Žďárském.«

»Proč pak jsi z panství propuštěný? A je li pravda, že jsi z panství vypověděný a vyhnáný, a pro jakou příčinu?«

»Je pravda, že jsem vyhnáný z té příčiny, že jsem byl v podezření, jako bych byl kacíř, protože se u mne zdržoval jeden švec, který byl podezřelý, že jest luterián.«

»Je-li pravda, že jsi ty byl přesvědčen, že jsi kacíř, a že jsi se nechtěl toho kacířství odřeknouti?«

»To ne; než byl jsem podezřelý pro toho ševce, který se u mne zdržoval, a já jsem přísahu nebožtíkovi panu Pateru Jiříkovi v žďárském klášteře, kde mívají kapitolu, udělal, že nejsem kacíř.«

»Kdo jest byl při tom, když jsi přísahu činil?«

»Žádný, nežli já a on nebožtík.«

»Proč jsi pak byl dán do arrestu a na to před kostelem státi musel s kacířskými knihami, a na to z panství vypověděný a vyhnáný, jak klášter žďárský toho svědectví vydává?«

»Byl jsem v arrestu a stál jsem před kostelem; však nebyly to knihy, než nějaký registra, a byl jsem z panství vyhnáný, proto že jsem byl podezřelý v kacířstvu, a já jsem byl, — věřte — tehdyž nevinný. Když vám to psali — páni mohou psáti!«

»Byl-li je ten mlýn tehdyž spálený proto, že se do něho kacíři scházivali a své kacířstvo provozovali?«

»I to já nevím, a věřte, že nevím a nevím!«

»Jaké pak tedy víry jsi a umíš-li čísti a psáti?«

»Já jsem evangelické víry, a to teprv od toho času, jak jsem byl z panství vyhnán, a je tomu již asi 20 let. Čísti umím, ale již sotva vidím.«

»Proč pak jsi byl učiněn evangelikem a kde? A kde jsi po-nejprv pod obojí přijímal?«

»Když jsem byl vyhnáný, tehdy jsem chodil po mlejních a přišel jsem do Žitavy, a oni mne tam navedli, abych byl evangelikem, ukazující mně a čtouce evangelium a epištolu, která se čte na Boží Tělo. Tam jsem ponejprv přijímal; než nevím, co jsou mně podávali.«

»Kde jsi se více toulal?«

»Byl jsem v Uhřích v Uherské Skalici, v Sasku, v Slezsku; chodil jsem po mlejních a pomáhal jsem dělat, abych měl mou živnost.«

»Kdy's pak přišel do mlejna sázavského a cos tam dělal, a proč se's tam před lidma skrejšoval?«

»Asi dvě neděle tomu, co sem tam přišel; mám tam vdanou dceru, kterou jsem navštívil; proto jsem se skrýval, že jsem byl víry evangelické.«

»Co jsi pak v stodole s tím dítětem dělal tvý dcery, dříve nežli ho nesli ke křtu svatému, jak někteří o tom povídají?«

»I nebyl jsem v žádný stodole, ani jsem tehdy v Sázavi nebyl, když se to dítě narodilo; věřte mi!«

»Taky-li jsi jinší lidi vyučoval té víře evangelické? a jmenovitě Rehoře Špinara a Matěje Pelikána ševce, jak o tom je slyšet?«

»Špinara já znám, ale jsem žádného nevyučoval. Jsem ve vašich rukou — dělejte se mnou, co chcete!«

»Je-li pravda, jak lidé mluvějí, že jsi syny Špinara, kteří v klášteře žďárském u zpovědi byli a k přijímání nešli, že jsi jim sám v stodole podával?«

»I Pane Bože! Gott! Sobě zoufám! Žádnému jsem nepodával!«

»Kde pak více v tom sousedstvu a okoličnosti jsi se zdržoval, na kterých místech? A byl-li jsi ve vsi Hluboké, znáš-li tam rychtáře, a nebyl-li jsi v Kruzburku anebo v Chlumě?«¹⁾

»Gott! Jej neznám, ani nevím, kde je Kruzburk, Hluboká a ty místa — jak jsem živ tam nebyl!«

¹⁾ Farář krusburský totiž sdělil, že mlýnář městecký jménem Šišma na panství Žďárském přiznal se administrátoru městeckému, Ladislavu Wottavovi, že Štěpán byl u něho v Městci, chtěje jej svést ke své haeresi lutheránské a nabádal jej, aby koupil některé nové knihy lutheránské.

Později byl Štěpán povolnějším a sdílnějším, jakož patrno z tohoto úryvku výsledku konaného dne 21. května:

»Proč jsi od víry katolické odstoupil? A z jakého důvodu učiněn jsi evangelíkem?«

»Pro živnost a pro ty proklaté peníze, které mně dávali při stavení mlejna, nechtíce dáti, leda že na jejich víru přestoupím. Šel jsem ale do Žitavy, že mě tam bez vysvědčení k práci přijmou, jako i přijali, když odpadlcem učiněn jsem. V Čechách jsem pracovat nemohl, protože jsem vyveden byl skrz bírice ze Žďára.«

»Jaká jest víra evangelická, a co sebou přináší?«

»Co zákon Páně!«

»Jaký jest rozdíl mezi vírou katolickou a mezi evangelickou?«

»Že pod obojím přijímají, posty od církve svaté ustanovené nezachovávají, jako v sobotu a půst čtyřicetidenní, a tajnou zpověď nečiní, ale veřejnou toliko a obecní.«

»Co smeješlíš o víře katolické, a co o evangelické?«

»Já věřím, že evangelická bludná jest; proto jsem vždy toužil po katolické...«

»Kde jsi byl skrz dvacet let? Co jsi v těch místech činil? A s jakými lidmi jsi obcoval?«

»V Bohdanči v Čechách půl léta; odtud jsem přišel do Žitavy a tam jsem jeden rok byl, pokud jsem mlejn nevystavěl. Odtud jsem šel skrze Slezsko do Uherské Skalice a tam jsem přes deset let se zdržoval; item Saskou zem procházeje fedruňku a práce jsem vyhledával; a v těch místech s evangelickými jsem obcoval.«

Když se konsistoř dověděla, že Štěpán jakožto vetchý stařec jest v nebezpečí smrti, nařídila faráři, aby k vyznání víry před několika svědky byl připuštěn a pak absolvován. Děkan polenský Pavel Ant. Haberlandt odepsal, že Štěpán jest zdrav, že však prohlásil, že pro Boha byl uvězněn, a jestliže z vězení nebude propuštěn a k vyznání víry připuštěn, že si učiní smrt a stane se mučovníkem. V poslední době však že prý jinak se rozmyslil a se upokojil. Haberlandt prosí konsistoř »ut non mihi sed alteri approbato sacerdoti (attamen sine mea praescriptione) eundem absolvendi potestas delegetur, ille enim erga me non habet confidentiam, qui ejusdem examinibus praefui, et probabile est, non plura mihi fateretur in sacramentali confessione, quam in examine.«

U příležitosti výsledku konaného s mlynářem Štěpánem postižení byli dva venkované z vesnice Sázavy na panství Polenském jakožto podezřelí z kacířství. Jeden z nich, zmíněný již Jiří Špinar, jda zimního času s jinými venkovany z Polné domů, a spatřiv u cesty kříž větrem k zemi poražený, pravil rouhavě: »Což se tu, Lazare, naležíš!« Když pak, kteří šli s ním, jej napomínali, aby takových řečí neříkal, odpověděl: »Zdaliž vám to dřevo děkuje, že před ním klobouk smekáte?«

Druhý, jménem *Matyáš Pelikán*, vesnický švec, před dvěma lety ve vesnici Nové Dvory v klčmě před Martinem Havlíčkem z Nižkova veřejně všelicos proti víře mluvil.¹⁾

V *Podole* u Prahy zdržoval se u *Tomáše Poláčka* predikant

¹⁾ Srovn. *Gindely*: Die Processirung der Häretiker atd. str. 5—7 v pozn.

z Uher, kolem něhož někdy až i na 100 posluchačů se shromažďovalo. R. 1722 věc se prozradila, a Poláček mírně potrestán.¹⁾

Mimo obvyklé dva missionáře ustanovil arcibiskup pro okolí pražské r. 1724 na pět měsícův ještě jednoho missionáře mimořádného, jenž působil nejdříve v *Bubenči, Troji, Holešovicích a Podhoří*. Ve vesnicích těchto postiženy osoby, které v neděli a ve svátek místo bohoslužeb doma čítávaly knihy akatolické a nezřídka konávaly i služebné práce. Missionář odňal jim bludné knihy a poslal je spolu se seznamem podezřelých osob konsistoři. Vinníci musili pak mimo obvyklou formuli vyznání víry dáti od sebe také revers vlastní rukou podepsaný, že do bludu již neupadnou. Ve vsi Podhoří a Troji nalezeno 15 osob, které každoročně přijímaly po lutheránsku. Mezi nimi byl osmdesátiletý stařec, jenž od mladosti bludu byl oddán. V *Kostelci nad Labem* vráceny do lůna církve tři rodiny, které dříve po husitsku přijímaly.

Inspektor vinic na císařském panství, rodem z Vídně, přinesl missionáři dobrovolně dvanácte bludných knih, vyznav spolu s pláčem, že po 36 let v Drážďanech a Žitavě přijímal. Zavázav se obvyklým reversem, vykonal muž tento s dovolením konsistoře vyznání víry v soukromí. Ve *Vinoři* na panství hraběte Černína vyznal tamější kovář, že v Praze utrakvisticky přijímal, a udal šest jiných osob z téže vsi, které ve vinicích pražských totéž činily. Ve farnosti *liblické* na panství hr. Pachtý nalezeno osm osob nekatolických, jež vesměs dosavadní blud svůj od přísahly. Na území *Mělnickém* byl k naléhání mimořádného missionáře arcibiskupského od missionáře diecése Lito-měřické citován kterýs švec, aby u přítomnosti obou se zodpovídal. Hejtman dotyčného místa dostavil omylem místo žádaného ševce jakéhos krejčího. A tu ukázalo se, že i tento krejčí, na něž podezření dříve nebylo, třikráte po luthersku přijímal; při výslechu pak dále udal ještě jiné účastníky, mezi nimiž i onoho ševce, jenž vlastně byl hledán. Když pak se i švec k výslechu konečně byl dostavil, udal zase 21 jiných účastníků haeretického přijímání. V *Noutonicích* usvědčil missionář spolu s místním farářem 10 osob z lutherství, jež obrátil k církvi katolické. Z počtu obrácených však muž jeden v srdci svém přece v kacířství zatvrzelý zůstal. V těžké nemoci dal k sobě pro forma zavolati faráře, a tu z nenadání pronesl slova: »Zlořečená víra pod- obojí! Nyní nejsem ani té ani oné víry!« Když pak jej kněz napomenul a poukázal k milosrdenství, kterýmž Bůh přijímá kajícího hříšníka, vybízej je zároveň, aby vykonal zpověď z hříchů přede- šlého života svého, odpověděl stařec: »Zpovídal bych se vám — ale co mně zpověď prospěje, když jsem vaší víry nebyl a zpovědníka jiné víry míti nemohu!« Nadarmo jej poučoval kněz — zatvrzelec zemřel s proklínáním na rtech!

V *Roztokách* tvrdil jeden rolník neústupně, že jsou toliko dvě svátosti; kdyby prý mu missionář z Písma jasně dokázal, že je jich více, že by pak věřil i ve více svátostí. A když missionář mu podal žádaný důkaz, odřekl se rolník ten bludu svého a s manželkou i synem svým vrátil se do lůna církve. V *Tursku* kantor tvrdil, že nutno jest přijímati pod obojí. Poučování missionářovu vyhnul se útekem, a jelikož rámě světské missionáře nepodporovalo, setrval

¹⁾ *Rezek*: Dějiny prostonárodního hnutí, 74.

člověk ten v bludu svém. Celkem obrátil mimořádný missionář arcibiskupský v pěti měsících 77 osob. Nalezl také drahocenný husitský kalich, na němž vyryt byl nápis »Pastýřovi exulantův«, ¹⁾ jakož i jiný měděný.

R. 1725 zabaveny na vinicích 203 knihy kacířské, za něž náhradou dány knihy katolické (»eorum loco libri veriora continentes dogmata distributi sunt«). Nalezeno bylo 33 osob k husitismu nebo lutheranismu odpadlých, z nichž toliko 24 ke katolické víře se vrátili; ostatní prchly do zemí nekatolických. ²⁾ Také tohoto roku ustanovil arcibiskup mimořádného missionáře pro okolí pražské P. Fr. Matějovského S. J. Tentokráte započal missionář činnost svou v Praze samé. Za tou příčinou konsistoř dala farářům rozkaz, aby jej při práci všemožně podporovali. Missionář se dověděl, že František Vorlíček ve farnosti Týnské bydlící svádí lid, tajné schůzky pořádá v bytě svém a z rukou predikantových on sám, manželka jeho a mnozí jiní od něho svedení přijímají. Vyžádav si od staroměstského hejtmana hraběte Waldštýna vojáky, kteří by muže toho zatkli, odebral se missionář v neděli Sexagesima s kaplanem týnským k domu Vorlíkovu. Kaplan s vojíny zůstali u dveří domovních a missionář sám odebral se dovnitř. Vstoupiv z nenadání do bytu Vorlíčkova, přistihl jej, an právě shromážděným tu lidem z knihy nekatolické předčítá. Účastníci tajného tohoto shromáždění jeden po druhém rychle se vytratili. Vorlíček, tázán byv, co tu v době bohoslužeb činí, nic neodpověděl kromě několika nevlídných slov. Když pak missionář jal se prohlížeti knihu, z které byl četl, odešel Vorlíček ze světnice na půdu a odtud po střeše dostal se do sousedních domův a uprchl. Při vykonané pak prohlídce v jeho obydlí nalezeno bylo 24 bludných knih. Manželka jeho byla vsazena do vězení a na faře týnské od faráře Jana Flor. Hammerschmida vyslýchána. Vyznala, že každého roku dvakrát do domu jejich přicházel predikant z Drážďan a podával pod obojí. Účastníci tajné této pobožnosti akatolické — jež v jiných domech pražských a i ve vinicích se konávala — byli vypátráni; většinou skutku svého litovali a s církví se smířili. ³⁾ Jeden mlynář v okolí pražském prohlašoval veřejně, že

¹⁾ »Inventus cum patena calix hussiticus 70 amplius florenis aestimatus, in quo sculpta legebatur inscriptio ‚Pastoris exulantium‘. Alius item aeneus apud pauperiores quosdam asservatus cessit in spolium.«

²⁾ Také zvláštní pověře missionář zabránil. V »Litt. ann.« čteme o tom tento záznam: »Persona non exegui nominis, ac famae ad *superstitiosas Christophori*, ut vocant, *orationes* fundendas ab homine nequissimo perducta hoc maxime argumento quod tales preces a Patribus Societatis annuatim persolvantur. Facta igitur Missionario rei notitia indagatum illico de impostura, et deprehensae revera sub medium noctis in loco quodam abstruso montium personae tres stola sacerdotali ex humeris defluentes aliaq suppellectili sacra munitae devotioni huic praestigiatrici vacantes, itaq sublato apparatu toto, et instantiae Consistoriali praesentato gravi et severa correpti admonitione delinquentes, orcino cultui sinem imposuerunt.«

³⁾ »Uxor mariti vice protracta in examen confessa est: bis quotannis a peste restincta domi suae praedicantem Dresdae huc citatum sub utraque specie coenam sacrilegam porrexisse cum forensibus, tum indigenis, in quorum notitiam ubi devotum fuerat, plerique facinus detestantes avide cum ecclesia in gratiam redierunt et intra civitatis limites quindenis acerbis plures indigitarunt, quae in coenacula impietati sectariorum subservire . . . Extra triurbis moenia praeter septuaginta sex hujuscemodi communiones celebratas centum et quinquaginta convivae in unius seu coloni seu vinitoris receptaculo epulis tam nefandis pasti fidem deseruerant salutarem . . .«

chce raději za živa býti upálen, nežli by od víry své odstoupil. Nicméně i ten dal si říci a přijal víru katolickou.

R. 1726 octl se před soudem duchovním opětně známý nám *Matěj Pokorný*. Přiznal se, byl v Žitavě dvakrát nebo třikrát, když prý tam vezl vlnu. V majetku jeho nalezen lutheránský katechismus, o němž Pokorný tvrdil, že prý jej žena jeho v době moru po někom zdělila. Na otázku: »Věděl-li jste, že ta kniha bludná jest, a když jste věděl, proč jste v ní četl?« odpověděl: »Radši v tom čteme, nežli bysme to zahodili.« Rozhodně popřel, že by se byl kdy účastnil schůzek náboženských ve vinicích nebo jinde. Služka Pokorného *Alžběta Kolínská* svěřila jiné služce, Alžbětě Žatecké, že se u hospodáře jejího do komory zavírají a tam místo služeb Božích zpívají, dále pak jí řekla, že nepůjde dříve k zpovědi až v Drážďanech, a že i její hospodář se tam chystá. Zprvu to vše zapírala, při konfrontaci však s Alžbětou Žateckou se přiznala: »Jáť jsem pravila, že tam půjdu, však jsem přece nešla, neb jsem se bála, kdyby mne Pán Bůh z toho světa vzal.« Na otázku: »Kdo vás v té víře luteránské cvičil?« odvětila: »Již není živa ta žena, která mne k tomu cvičila; zůstávala u Volštův.«

Z výsledku manželky Pokorného Barbory jest patrné, kterak lidé abluci v některých kostelích podávanou mylně pokládali za krev Páně. Slyšmež, kterak žena ta odpovídala na otázky toho se týkající:

— »Co věříte o velebné svátosti?«

— »Co bych věřila? — že je Boží drahé tělo.«

— »Zdali pod obojím?«

— »Máme tomu věřiti.«

— »Věříte-li, že se má i z kalichu přijímati?«

— »Když jsem byla u sv. Ignaciuse na Novém Městě, oni tam podávali i z kalichu.«

— »Věříte-li, je-li v takovém kalichu podstata nebo víno?«

— »Já věřila, že krev jest Pána Krista.«

V příčině knih manželu jejímu odebraných vypovídala táž Pokorná takto:

»Znáte-li tuto knížku?« (ukázán jí byl Lutherův katechismus).

»Znám; je německá, — a co bych neznala, když je byla u mne kolik let?«

»Komu patří?«

»Mně patří i s druhými knihami, které mně jsou pobrané na rathouz.«

»Kde jste je dostala?«

»Od jisté baby.«

»Která jest ta baba?«

»Vocťárka; nevím, kterak jí říkali; myslím, že již umřela, však nevím dojista; půjčila jsem na ně a držela jsem je jako pod ochranou v zástavě.«

»Nepovídala, od koho je dostala?«

»Nepovídala, ale prosila, abych žádnému neokazovala, abych sama čela.«

»Čítávala jste v těch knihách?«

»Ne, protože byly německé.«

»Čítávala jste z toho katechismu?«

»Ne, protože něco německého a něco českého v něm.«

»Zdaliž jste v jiných čtli?«

»V té malé; je jako špalíček.«

R. 1727 přestaly missie ve vinicích kolem *Vršovic*, jelikož tam zřízena byla fara. Obyvatelé tamější s bolestí se loučili s missionářem, jenž si byl získal jejich lásku.

Císař oznámil přípisem ze dne 20. července 1727 královským místodržícím českým, že se na Moravě potulují různí emissaři kacířští a tajní kazatelé, jež podporuje hrabě z *Zinzendorfu*.

Místodržící uvedli to krajským hejtmanům ve známost a nařídili, aby bedlivě pátrali, nezdržují-li se i v Čechách lidé takoví; pakli by takového emissaře dopadli, měli jej uvězniti a při výsledku jich také se dotazovati, byli-li od řečeného hraběte vysláni. Nařízení toto bylo od místodržících krajským hejtmanům i v letech následujících uváděno na pamět.

Jakýsi *Fiří Podhajský*, mlynář ze vsi Osíku (u Litomyšle), svědčil r. 1728 proti *Janu Šrutovi* takto. »Mluvil ke mně Šrut: »Co jste slyšel o poddaném litomyšlském Pavlovi?« Já jsem se tázal: »O jakým Pavlovi?« On odpověděl: »O tom nevinným, co musil pro víru ujíti.« Já mu odpověděl: »Co je mně po tom!« Šrut dále pravil: »Chtěli ho učít, aby věřil v Pannu Mariji — a co by on ji věřil, když to víme, že ona nám nic pomoci nemůže. Ona je sama ráda i svatí, že v nebi jsou.« Na to jsem mu pravil: »Pamatuj, človče, co to mluvíš, já to zamlčet nemůžu.« On ale pravil: »Mlčte, mlynáři, mlčte: Pán Bůh jest Pán Bůh a žádnéj jinej než Pán Bůh nám spomoci může.«

O knihách v náhradu za knihy akatolické dávaných činí se k r. 1729 v »*Litterae annuae*« zmínka těmito slovy: »*Libri haeretici vel minus orthodoxi possessoribus extorti ac reverendissimo extraditi officio, quorum vice aut Novum Scripturae Sacrae Testamentum aut Postilla Patris Steier liberalissime suppeditati sunt.*«

Škodlivý účín bludných knih doznal na sobě *Jan Trojan* z Kochánova u Uhlířských Janovic, 40letý vyučený krejčí a slouha v Bludově. Vyznal r. 1729, že se před lety seznámil v Křečovicích s *Kašparem Bezpalcem*. »On proti víře mluvil a já to pochytil. Čítával jsem v Postille Jana Kapyta; náležela Kašparovi Bezpalcovi. Z ní ten Bezpalec vykládal; již nevím co, ale byla proti víře, já tomu věřil, dokavad jsem byl mladého věku. Bylo mně 15 nebo 16 let. Měl taky modlitby Žitavské. Ten Kašpar Bezpalec dycky o víře rozprávěl a starou evangelickou víru vychvaloval, že je dobrá víra, že ty knihy jsou dobré. Kdyby jeho nebylo, já bych to dokonce nevěděl. Já myslil, že je to dobře, když mně to schvaloval; až jsem se chtěl ženit, přišel jsem k rozumu a zavrhl jsem to, měl jsem asi 26 let . . . Ale i pak držela se mně taková slova a přišlo to PP. Jezuitům; oni hledali u mne knihy, ale nic nenašli, ale musil jsem dělat vyznání víry . . .« Trojan při výsledku zprvu zapíral, že ani neví, co jest pod obojí přijímati, později však doznal, že i o té věci dobře jest poučen. »Četl jsem v té knížce,« pravil, »bylo v ní proti svatým, proti církvi, proti očistci; ve všem tupila se víra; četl jsem ji několikrát. Bylo tam proti kněžím, proti odpustkům; přijímání pod obojí chválila. Slovem, všechno bylo zlé, všechno bylo proti církvi. Věřil jsem tomu, poněvadž jsem ji četl

a žádný mně z toho nevyváděl.« Svůj pikhartský kancionál ukryl Trojan pod stromem nedaleko Bludova, u louky, kde pásal.

Jan Polásek, měšťan malešovský, tvrdil o Trojanovi: »Ten jistý Trojan mnoho lidí pokazil a s lidmi často do Žitavy k predikantovi chodíval, a když predikanta sem do Čech dostali, on lidi svádíval, co jsem já toho času mladý byl; a jistý jeho strejček, nějaký Kašpar Bezpalcus, od své professi krejčí, tomu ho vyučil a tam někde v Žitavě umřel; od toho ale obadva zbohatli; a tak se rozličně zdržovali okolo *Kolína, Nových Dvůrů a Zásmuk* mezi bohatými sedláky a ovčáky nejvíce a skrz to dobytka nemálo uchovali.« Dle toho bylo tajné predikantství časem i dosti výnosné!

Se zmíněným Bezpalcem měl styky také krejčí *Tomáš Künel*, rodilý na panství Litomyšlském, jenž v době vyšetřování byl poddaný panství Pečeckého.

Podáváme úryvek z výsledku s ním zavedeného:

»Umíte číst?«

»Umím. Měl jsem jednu knížku žitavskou německou, kterou jsem Vašnosti vydal; měl jsem ji půl léta, četl jsem ji někdy na večer; tu knížku dostal jsem od jednoho ručnickáře a dal jsem mu českou za ni: byla také lutheránská. Ten ručnickář byl z Budína, byl taky tý saský víry. Ta ale česká knížka byla od jakéhosi krejčího; měl jsem ji asi rok, něco na mále jsem v ní četl; když jsem poznal, že je proti víře, založil jsem ji.«

»Vy musíte mít ještě víc takových knih?«

»Co bych zapíral? Mám ještě Confessi bratrskou a život Jana Husi a Jeronyma z Prahy. Zůstaly mně po tom *Kašparovi Bezpalcovi*. — Ještě něco Vašnosti povím; však prosím pro Boha, račte mně to odpustit, a jen ať se to lid nedoví, abych nedělal vyznání víry veřejně.«

»Jen všechno upřímně vyznejte, nic se vám nestane.«

»Než jsem byl ženatý, byl jsem v Žitavě, prohlížel jsem tam všechno. Potom podruhé léta 1714 šel jsem zase do Žitavy ke *Kašparu Bezpalcu*, tam jsem tenkrát, však jen jednou, přijímal pod obojí u predikanta v domě, dal jsem mu za to sedmdesát kr. Potom dělal jsem taky před ním obecnou zpověď. Ten predikant mně dělal exhortaci, že pod obojí P. Bůh přikázal. Já to věřil tenkrát; věřil jsem také, že je tam velebná Svátost. Potom když sem přišel domů, mrzelo mě, že jsem šel do Žitavy, a ten Kašpar to znamenal a od té doby se ode mne odtrhl; myslím, že tam někde v Žitavě umřel.«

V aktech »haereticae pravitatis« vyskytují se nezřídka obvinění z rouhavých řečí proti sv. Janu Nep. Tak r. 1729 obžalován byl *Petr Bartoš z Nepoměřic*, jenž uslyšev, že jazyk sv. Jana Nep. nalezen byl neporušený, řekl: »Kdo ví, čím je to jazyk?«

V týchž Nepoměřicích udal jakýsi František Fiala missionáři *P. Frant. Fleischerovi*, jenž od vrchnosti tamější při práci své skorem pranic nebyl podporován, některé občany nepoměřické z haerese. Ti ze msty pak na Fialu udali, že prý proti vrchnosti se vzpouzel, jméno vrchního že přibíil na pranýř a také proti sv. Janu Nep. prý mluvil. Vrchní, jenž proti haetikům oněm byl velmi vlažný, projevil pak z jakéhosv vzdoru vůči missionáři nemístnou horlivost. Dalť Fialu uvrhnouti do tuhého vězení. Z toho ovšem nepřátelé

Fialovi velice se radovali, říkajíce škodolibě, že udavačstvím prý hledal odměny a zatím že našel trest. Missionář u konsistoře vřele se přimlouval za Fialu, prose, aby vlivem svým vymohla jeho propuštění.

Těžko nám ovšem posouditi, pokud denunciace podobné dály se bona fide či z osobního záští. Zdá se však, že některé osoby skutečně jen ze msty a nikoliv z horlivosti náboženské udávaly jiné, jakožto podezřelé u víře. V *Ovenci* byl r. 1729 obžalován *Václav Schulz*, podle chalupy *Šlapal* zvaný, poddaný nejvyššího purkrabí, stařec 76letý od vlastního svého zetě. Missionář *Josef Nagler* našel skutečně u obviněného 8 nekatolických knih, o nichž Schulz tvrdil, že je chtěl již dříve na faru odvésti, že však si netroufal. Musil učiniti veřejné vyznání víry v kostele Libockém.

Ve farnosti Libocké zaměstnán byl ve vinici paní Budinské na Hrachovkách vinař *Jakub Dvořák*, jenž i po vyznání víry, jež jako podezřelý z kacířství složití musil, bludné knihy skrýval a čítal, až teprve missionář Nagler mu je (počtem 7) odňal. Ještě před vydáním rozsudku konsistorního propuštěn byl vinař ze služby; zdržoval se tajně ve vinicích proseckých a později ve farnosti Svato-tomášské.

Jemništskému kaplanovi Václavu Schreynerovi oznámil čeledín *Pavla Cacáka*, rolníka ve *Lhotě*, že pán jeho chová u sebe nějakou velikou knihu a v ní často čítá a ji vždy ukrývá před ním. Jmenovaný kaplan ještě téhož dne, pojav s sebou důchodního jemništského, odebral se do statku Cacákova a tam našel velikou Postillu Václava Martina Filadelfa Zámrského a psanou hanlivou píseň protikatolickou. Cacák vyznal, že postillu tu koupil od neznámého ovčáka za 4 zl.; písničku prý mu zanechal nějaký obdankovaný voják, který u něho byl přes noc. Bylo mu svědky dokázáno, že píseň tu skutečně zpíval, což byl dříve zapíral. Jakého zrna a rázu byla píseň ta, o tom svědčí tyto ukázky:

›Všickni, jenžto k matce Boží
k svatým, světicím volají,
s Pánem Bohem se chybují,
Antikrista následují.

Boží poctu přenášejí
k svatým, je za bohy mají,
k nim víc než k Bohu volají,
Pána Boha pobíhají.«

— — — — —
›Běží k papeži do Římu
k svůdci světa největšímu,
v tom duchovním Babylonu
nade všechny zvejšnému.

Jiní do Celly Marie,
Častochova, Kalvarie,
Nyklšpurk, v Ronov, do Křtin,
do Tuřan, Štípín, na Hostýn,

také do Babic putují,
cesty, práce nelitují,
na jednom kamenu se trou,
že tu nemocní zdraví jsou.

V Čechách k Prokopu Holému (!!)
do kláštera nad Sázavu —
i v té Staré Boleslavi
mnozí jsou svodové lživí« atd.

Podobným způsobem brojí se tu proti mši sv., odpustkům, očištění, přijímání pod jednou; dále proti papeži, katolickým kněžím a mnichům. O zpovědníku se na př. dí:

»Za peníze rozhřešuje,
hřešiti víc povoluje,
pobublující mu v latině,
pošermující čarodějně!«

Kněží vyličení jako největší nemravové, mniši jsou »prolhané roty černé bílé, šeré sloty, jež sám ďábel vyseděl;« jsou to prý povaleči a zahaleči, a kdo dary klášterům poskytuje, ten prý sytým břicháčům dává almužnu, chudým lidem vydřenou atd. Že se písněmi takovýmito vášně prostého lidu nemalou měrou proti katolictví rozněcovaly a nepravé pojmy o víře katolické šířily, jest patrné,

V *Českém Brodě* uvězněn byl r. 1729 jakožto podezřelý z kacířství jakýsi *Fan Horálek*, ten však pomocí svých známých ještě před výslechem uprchl z vězení. V *Firnech* nalezeno bylo téhož roku u pacholka *Fiřího Štastného* z Prahy několik bludných knih; měl jich dříve ještě větší zásobu, rozprodal však mnohé z nich. Štastný mluvil rád o náboženských věcech a o kněžích katolických, svým ovšem způsobem. Takž chvášial se kdysi, že »on, jak kněz na kazatelnici vyjde a slova první začne, hned ví, co bude celé kázání«. A k tomu dodal: »Když mají kněží něco dobrého povědět lidem, do latiny se dají a s tím na stranu hodí a ledacos šplechnou; co mají povědět, to nepovědí, a to proto, aby svá břicha dobře napravovali.«

V *Telčicích* u Zdechovic zabaveno bylo r. 1729 *Jakubu Hruběšovi*, krčmáři tamějšímu, čtrnáte knih. Seznam jich farářem Ant. Procházkou konsistoři zaslaný poučuje nás o tom, z jakých asi spisův skládávala se tehdejší knihovna tajných nekatolíků českých. Obsahuje tyto knihy:

1. »Katechismus český a německý D. Martina Luthera. S dovolením a privilegium Jeho kurfirstské Osvícenosti vrchní konsistoře v Drážďanech 1585 in 12°.

2. Katechismus Doctora Martina Luthera, který slove menší. Vytisknuto v Loubně 1727 in 12°.

3. První littery křesťanského cvičení Martina Grynewalda a Adama Simonidesa. V Žitavě in 12°.

4. Písně duchovní evangelické 1618 vydané od starších kněžův a služebníkův Kristových v jednotě Bratrské in 4°.

5. Duchovního zbraně z pokladů věčných. Díl druhý. V ní rozličné modlitby; také k večeri Páně. Bez autora in 12°.

6. Písničky duchovní v nově vydané 1602 z velikého kancionálu od bratří. Vydané bez autora in 12^o.

7. Evangelia s epištolami a vejklady na neděle a svátky celého roku . . . které se čítají v církvi Kristově in 8^o.

8. Kancionál psaný in 4^o.

9. Kniha stará na neděle roční v latinské a české rhytmy uvedená. Bez autora in 8^o.

10. Rozmlouvání Petra s Pánem.

11. Korunka aneb vínek panenský. Nákladem Václava Kleycha 1726. In 12^o.

12. Vele důležité příčiny, pro které čtyř nejobyčejnějších hříchů se varovati máme. Vydané 1724 v Modře od Pavla Jakoba, církve Modraské evangelické slova Božího služebníka. Knížka in 12^o.

13. Svatá a bezpečná cesta víry evangelického křesťana od Hendrycha Milda z Nuzentyňa v knížetství Magdeburském 1723 vydaná in 12^o.

14. Modlitby kající za odpuštění hříchův; v nich modlitby jak před přijímáním těla, tak také krve Páně. Bez autora in 12^o.

Roku 1735 uvězněn byl v Mirovicích *Jan Beneš* ze vsi *Kojetína* u Blatné, jakožto podezřelý u víře; usvědčen byv z viny, odsouzen byl od appellačního soudu k půlletní veřejné práci nucené.

Do *Prahy* dovezl (téhož roku) jakýsi Čajka množství knih většinou latinských a německých, jež byly zadrženy a v celnici císařské, vůbec Ungeld zvané, uloženy. Arc. konsistoř svěřila prozkoumání jejich *Antonínu Ludegerovi*, rektoru arcib. semináře, jenž toliko malou část jich shledal býti závadnou.

Hojně agitátorů nekatolických zdržovalo se v okolí Litomyšlském. Úřední akta podávají nám dosti jasný obraz o jejich činnosti; dle nich tedy pojednáme o některých vynikajících jednotlivcích. Tkadlec *František Čapek*, poddaný panství Litomyšlského, uprchl r. 1729 do Lužice a usadil se nedaleko Zhořelce mezi Němci. Každého roku však přicházel do Čech. R. 1732 zdržoval se ve vesnici Zálší u Jiřího Ostrovského, pak ve vesnici Heřmanicích u *Jana Hajného* (jenž později také do Lužice uprchl), kdež s Heřmanickými zpíval ze zpěvníku »Harfa« zvaného a z nekatolické bible jim předčítal. Bratru svému Jakubovi dal nekatolickou bibli a »Harfu«, jakož i modlitební knihu, »Přemýšlování« řečenou; bratru svému Jiřímu nekatolickou modlitební knihu. Jindy zase přinesl Čapek spolu s Matějem Novotným českým nekatolíkem od predikantů *Jana Liberdy* z Hennersdorfu a *Schultze* ze Zhořelce poselství a pozdrav. Čapek učinil si seznam 500 nekatolíků na panství Litomyšlském žijících. R. 1733 kolem velikonoce byl s Václavem Šudomou ve vesnici Široký Důl u Hanuše Březiny; dále zdržoval se nějaký čas ve vsi Lubné, odkudž prchajícímu Tomáši Daliboru pomáhal nésti jeho věci do Zálší k Jiřímu Ostrovskému. Roku 1734 byl v Heřmanicích v domě bratra svého Jiřího a chtěl tři dívky s sebou odvésti. Potom byl se zatčeným později Hanušem Švihelem a Václavem Slánským, uprchlíkem z panství Náchodského, a Frant. Jůsou, uprchlým kovářem z vesnice Lubné v *Týništi* u Hanuše Šteřika, sklenáře, a ve *Vanicích* u Jakuba Cejpa, krejčího. Pak chtěl Kateřinu, pozůstalou vdovu po Václavu Ostrovském, spolu s její dcerou Annou odvésti.

Hanuš Vokas jinak *Martínek*, poddaný panství Litomyšlského, z vesnice *Netřeb*, řemesla svého krejčí, uprchl r. 1733, když mu kacířské knihy byly odňaty a on postižen, že navštěvuje kacířské schůzky v Heřmanicích, u jakéhosi Kavky konané.

Touž dobou odvedl svoji sestru Dorotu a usadil se ve Zhořelci u Václava Šudomy. R. 1734 v květnu odvedl ze vsi *Sloupnice* 3 mladíky a vykládal u Mikuláše Chalupka bludné svoje učení. Pokrytecky dával na jevo zbožnost, zatvrzele držel se svého přesvědčení a byl velice obratný ve svádění jiných.

Jan Vanoušek, čeledín z vesnice *Horek*, uprchl před r. 1733, když se byl octl ve vyšetřování pro kacířskou knihu »Manualník« a pro obcování s Václavem Němcem a jinými z kacířství podezřelými osobami. Krátce po svém útěku se navrátil a odvedl svoji matku i svoji sestru a bratra. Když byl Jan Vokas v Sloupnici, očekával jej Janoušek u Hanuše Cejpa ve Vysokém Mýtě; k tomu Cejpovi přišel také tehdejší uprchlý Matěj Padour, krejčí z Hrašova; potom, když objednaný tam Vokas s oněmi 3 mladíky přišel ze Sloupnice, odešli všichni známou sobě cestou do Saska. J. Janoušek bydlil ve Zhořelci.

Václav Němec, kovář z Heřmanic, uprchl 19. ledna 1733 spolu s jinými, když u něho nalezeny byly kacířské knihy a on v podezření upadl, že se účastňuje kacířských schůzek. Roku 1733 kolem svátků svatodušních přišel do Heřmanic a přinesl sestře své NZ a zpěvník »Harfa«.

S ním přišel *František Anderle*, rovněž uprchlík. Činili z bible kacířské výklady a chtěli některé osoby přemluvit, k tomu, aby s nimi šly do ciziny. Roku 1734 byl ve *Voděradech*, sváděje tu a v okolí lid. — *František Anderle* uprchl spolu s Václavem Němcem, Hanušem Pivničkou a Františkem Votechou zprvu do vsi Voděrad k sedlákovi *Jakubu Malkovi* a pak pod vedením Václava Šudomy do ciziny. U řečeného Jakuba Malka dály se kacířské schůzky. — *František Anderle*, krejčí, byl krátce po útěku svém viděn u Heřmanic spolu s ozbrojeným tenkrátě svůdcem, *Jakubem Mikuleckým*, a třemi jinými neznámými. Kolem letnic téhož roku přišel opět do Čech a přinesl bratru svému Hanušovi kacířskou knihu, jejíž autorem byl Jan Arndt. Druhému bratru svému Jiřímu přinesl kacířský NZ, za nějž obdržel tolar. Třetímu bratru Václavu přinesl kacířský NZ; obdržel od něho 20 zl. — Bratr Anderlův, *Jakub*, rovněž krejčí, vyzvedl si cechovní list a pod záminkou, že chce podívat se do světa, odešel do nekatolických míst. R. 1733 kolem svátku svatého Víta tajně navštívil rodiště své a dal svému bratru Václavu kacířský NZ a Kašpara Motěšického modlitební knihu. Byl k tomu nápomocen, aby rolník *Tobiáš Jireček* se ženou, sestrou a dítětem odešel do nekatolické ciziny; pomáhal mu totiž odnáseti domácí nářadí do vsi Zálší k Jiřímu Ostrovskému. Odtud odvedl Václav Šudoma Jirečka dále. R. 1734 se Jakub Anderle opět vrátil a agitoval v Heřmanicích a Netřebách. Zmíněný právě Tobiáš Jireček byl syn Matěje Jirečka, bývalého rychtáře v Heřmanicích. R. 1733 o velikonocích uprchl se ženou, dětmi a sestrou Kateřinou do Lužice. Téhož roku kolem sv. Václava se vrátil a pobyl u svých rodičů, jakož i v Zálší u Jiřího Ostrovského a ve Voděradech u Jakuba Malka. Tu všudy konali kacířská shromáždění a rozsívali bludy kacířské.

Jeden z hlavních svědků byl *Jakub Mikulecký*, jinak Krejčí řečený. Ten po svém útěku zdržoval se rok co rok v Sedlišti, Koricích, Horce, Heřmanicích, Varlově, Sloupnici, Vlčkově, Lubné, Širokém Dole, jakož i jinde v okolí Litomyšle a Landškrouna, i v okolí Poličky časem se potuloval, ba i na Moravu, hlavně do Jimramovského okresu přicházel. Rozšiřoval bludné knihy, sváděl lidi a hromadně je odváděl do Lužice. Chodíval, ozbrojen jsa ručnicí. — Neméně zhoubné bylo působení *Václava Šudomy*, kováře z Oldříše u Poličky. Uprchl r. 1731 spolu se 14 jinými do Zhořelce. Odtud přicházel ob čas do Čech a houfně odváděl krajany své do ciziny. Úřední akta označují jej jakožto »velikého svědce«.

Jiří Vostrý byl r. 1732 od újezského kaplana Matyáše Prence mezi službami Božími u vsi Mladočova polapen; dlouho vydával se podvodně za rodilého Lužičana. Potom bylo mu v Litomyšli dokázáno, že vlastní sestru svou z panství Polického odvedl. Doznal, že jest Čech a že asi před 7 lety prchl z Hlavňova, odkud později odvedl 14 osob. Původní jeho jméno bylo Jiří Scharff, a teprve ve Zhořelci dal si jméno Vostrý. Zaměstnáním byl kamenník, uměl však i rozličné věci ze dřeva robiti a provozoval i hodinářství. Byl horlivým přívržencem predikanta Jana Liberdy. Když byl po víře dotazován, říkal s hlubokým povzdechem: »Ach můj Jesu! Ach můj, nejmilejší!« Když pak k námitkám nemohl odpověděti, hledíval zádušně k zemi. Když pak od něho žádáno bylo, aby vyložil těžší text z písma (jelikož předstíral, že má dar výkladu Písma sv.), a on jeho vyložiti nedovedl, říkával: »Vyložte vy mně to!« Když pak mu to bylo vyloženo, říkával: »U nás to taky tak vykládají!« Lidé nicméně velice si ho vážili a říkali o něm, »že má pravého ducha, že je duch Boží v něm.« Ve vsi Lubné připravoval těžce nemocného Matěje Dalibora k smrti. Procházel krajem Bystřickým a Poličským, sváděje lid. Byl odsouzen k doživotnímu žaláři na pevnosti Špilberské. R. 1735 byl však vydán vrchnosti své, totiž konventu Broumovskému, odkudž za nedlouho prchl a pokračoval v neblahé činnosti své. — Vzděláním svým nad ostatní agitátory vynikal *Jakub Snitili* z Řetové, jenž jako dítě odešel od svých rodičův a studoval v Litomyšli a pak v Hradišti. Byl prý učitelem ve Věcově za Jimramovem na Moravě. Později zdržoval se v Mlčkově u sedláka Jakuba Proxy. Jsa obeznalý v latině, vydával se za studenta, vázal a prodával knihy, jako: evangelia, kalendáře a knihy modlitební. Tento Snitili pohnul r. 1733 Proxu k tomu, aby Jeřábka, tkalce z Jimramova na Moravě, se ženou a dětmi dopravil za jeho průvodu do Vrbovce v Uhrách. Aby pak tím snáze se tam dostati mohli, předstíral Snitili, že v Uhrách bude učitelem, a vyzvedl si u purkmistra Litomyšlského pas. V zimě řečeného roku odvedl Snitili zase jakéhosi tkalce, jménem Jakuba Mourka, se ženou a pěti dětmi do Uher; Proxa dopravil tam Mourka na dvouspřežním voze, začež obdržel od něho krávu; Honza Kovář, sedlák z Dlouhé Třebové v Lanškrounském okrese, vezl domácí nářadí Mourkovo třemi koni.

Nejmladší bratr Snitilův, *Pavel*, rovněž vázal a rozšiřoval knihy bludné. Když pak ve vsi Dobrouči byl postižen a knihy mu odňaty, prchl ze strachu. —

Ze vsi *Pusté Kamenice* na panství Rychmburském prchl roku 1732 *Jakub Koudelka*, velice obratný hotovitel různých prací ze dřeva. Byl podezřelý z kacířství, jelikož u něho nalezeno bylo 8 bludných knih. Vzal s sebou celou rodinu svou. Avšak asi půl míle před lužickými hranicemi byl lapen a měl býti k vrchnosti své dopraven. Vytrhl se však strážcům svým a uprchl. Po čase vrátil se do Čech a odvedl si ženu i děti. — *Vavřinec Kalibanský*, jinak *Pakosta* řečený, mlynář ve vsi Kamenném Sedlišti, byl pro zvilost několikráte trestán, což jej však nepolepšilo. Byl odveden k vojsku, desertoval však r. 1733 a prchl do ciziny, odkudž tajně se vrátil a odvedl s sebou ženu svou a děti. Jeho bratr *Fiří*, rovněž mlynář a zároveň pilař, jenž byl několikráte v kacířství postižen, prchl rovněž do ciziny a usadil se ve *Zhořelci*. — Z jiných agitátorů připomínají se v úředních aktech: *Pavel Toman*, jinak *Stursa* zvaný, *Max a Pavel Filek*, *Fr. Jůsa*, *Hanuš Schmidt*, *Fiří Krejsa* jinak *Nešpor* zvaný, *Václav Vopálka*, jenž jsa tkalcem, obcházel v Čechách pod záminkou, že prodává plátno; rovněž tak činil krejčí *Matouš Padour*. Byli to vesměs poddaní panství Litomyšlského do *Lužice* uprchlí, kteří tajně přicházeli do Čech.

V jedné vsi u *Kutné Hory* vypátrán byl r. 1735 missionářem svůdce z *Lužice* příšlý, jménem *Fiří Mojžíš*, a byl v *Kutné Hoře* uvězněn. Také bratr *Mojžíšův Josef* byl ve vsi *Pátku* u *Poděbrad* dopaden a jakožto nebezpečný svůdce k vojsku odveden. Oba tito bratři byli původně v *Křechoři* usedlí, odkudž se vystěhovali do *Žitavy*.

Z *Cerhovic* uprchl r. 1734 *Václav Pužík* do *Berlína*; když pak se roku následujícího vrátil do Čech, chtěje sestru svou s sebou tam odvésti, byl chycen a zbirovskému hejtmanu odevzdán; nicméně podařilo se mu prchnouti.

Emigranti vidouce, že agitátoři jejich bývají k vojsku odváděni, jestliže v Čechách byli dopadeni, vysílali do Čech — ženy. Za tím účelem bylo r. 1735 ve *Zhořelci* v přítomnosti predikanta a jeho pomocníka *Jiřího Vostreho* losováno. Los padl na *Kateřinu Měkotínskou*, jež předešlého roku od agitátora *Jiřího Ječmínka* do ciziny byla odvedena. Bylo jí uloženo, aby v Čechách agitovala. Při tom byla dopadena a v *Litomyšli* uvězněna. Těšila se však tou nadějí, že — byvši vyslána od *Jiřího Vostreho*, jemuž prý Bůh z vězení pomohl — také prý i ona přispěním Božím vysvobozena bude z vězení. — V okolí *Heřmanova Městce* potulovala se *Ludmila Cihlářová*, která před časem byla uprchla do *Žitavy* a odtud zase chodila do Čech a lidi sváděla k emigrantství.

Způsob, jímž v Čechách tajně pod obojí bylo podáváno, vysvítá ze svědectví *Anny Trávníčkové* ze vsi *Břehu* u *Pardubic*. Žena ta sloužila v mládí svém (kolem r. 1726) v *Křechoři* u *Jiřího Mojžíše*, u něhož konány byly tajné schůzky nekatolické. Z rozkazu svého hospodáře musila venku stávat i míti pozor, aby shromáždění nebyli snad překvapeni. Potom i ona připuštěna byla k přijímání. Predikant oděný albou a cingulem přepásaný podal jí z plechové mísky ve víně omočenou housku a pak dal jí z malého kalicha píti, řka: »Dcero *Sionská!*«, k čemuž připojil několik slov, jímž dívka nerozuměla. Účastníci predikantovi platili; jedni dávali po 17 kr., jiní po 12 kr.

Týž predikant zdržoval se v Čechách ještě i roku 1734. Byl z Uher a nosil s sebou i knihy. Toho roku konány byly schůzky u mlynáře *Hanuše Marka* v *Janovicích* u Přelouče. Aby nevzbudili podezření, chodili účastníci od vesnice Brlohu kolem lesa k zahradě mlynářově a pak stodolou jeho do mlýna. Mlynář ten byl, jsa podezřelý z kacířství, v Pardubicích uvězněn.

V *Libenicích* u Kutné Hory podával až do roku 1738 u Jiřího Kantůrka predikant, jménem *Martin Rohlíček*,¹⁾ pod obojí. Člověk ten nosil v kožené tašce kalich a víno. Každého roku oblek svůj měnil, aby nebyl poznán. Lidé mu obyčejně říkali: »pan strejček« nebo »pan kmotr«. Příchod jeho byl zasvěcencům oznamován slovy: »Pan strejček nebo pan kmotr jest u nás.« Rohlíček přísluhoval utrakvistickým přijímáním v kraji Kouřimském, Chrudimském i Královéhradeckém. Do Čech přicházel obyčejně o velikonocích a kolem sv. Václava.

V letech 1730—40 potuloval se po Čechách také jiný, velice nebezpečný agitátor. Byl to muž asi 35letý, jenž chodíval převlečen za řezníka, jindy za vinaře, obyčejně však jako bavorský nebo tyrolský krčmář.

Pod záminkou obchodu s plátnem chodili mnozí lutheránští agenti po Čechách. Takž cestoval po kraji Plzeňském a Jindřichohradeckém Mikuláš a Petr *Šrámek*; v Litoměřickém, Kouřimském a Boleslavském kraji *Pavel Sezima* a j.

Na panství *Opočenském*²⁾ rozvinuli tři agitátoři, jménem Urban, Pipa a Fanta od r. 1732 neblahou svoji činnost v takové míře, že záhy celé vesnice bludným učením jejich byly nakaženy, a lid od nich svedený odvažoval se veřejně vykonávati svoji bohoslužbu, až konečně bylo nutno k potlačení hnutí tohoto užiti moci vojenské.

Také z *Uher* přicházeli do Čech ob čas emigranti tam uprchlí, aby ve vlasti své mezi krajany svými živili tajný plamen odporu proti víře katolické.

Obyčejně chodili po Čechách přestrojeni za kramáře nebo v uherském kroji; zpravidla nosili na prodej mlynářské cejchy a pytlovinu. V úředních aktech uvádějí se zejména: *Martin Cihlář* z Chvaletic, jenž obcházel mlýny podél Labe a na přítocích jeho až k Čáslavi; *Čapek*, jenž chodil v okolí Hořic; bratři *Vraní* z Běletic u Čáslavě uprchlí, kteří potulovali se kolem Turnova, Lito-myšle a Pardubic; *Martin Svoboda*, jenž chodil po Moravě a Jindřichohradecku a mn. j.

Roku 1735 bylo v arcidiecési Pražské více než 3000 bludných knih zabaveno. Vyznání víry složilo v tom roce 458 osob.

V *Hradišti nad Jizerou* uvězněn byl r. 1741 jakýsi muž, protože do Čech donášel knihy kacířské a lidi sváděl. Tvrdil o sobě, že se jmenuje *Matěj Černý* a že jest rodilý z Uher z dědiny Myjavy. Avšak zahradník Jan Roubal z Jilovic svědčil proti němu, že uvězněný člověk ten jest vlastně *Jan Procházka* z Jilovic, jenž s otcem svým roku 1730 do ciziny odešel. — V *Brandýse nad Labem* uvězněn byl téhož roku *Václav Mokřý*, poddaný panství Obřístevského z *Libiše*. Ač z katolických rodičů zrozen a ačkoli zprvu i svátosti po-

¹⁾ Srvn. *Sborník hist. kroužku* seš. VI. 1897.

²⁾ Srvn. *Sborník* VI. str. 114. a sl. Red.

způsobu a řádu katolickém přijímal, přece později, obcovav se svůdcem *Šimonem Fustem*, zabředl do bludů. Kacířské svůdce, *Šimona Fusta* a *Jakuba Kličoše*, několikrát u sebe přechovával a kupoval od nich knihy, ačkoli věděl, že jsou to spisy zapověděné. Z těch pak čítal i u přítomnosti manželky své. Súčastnil se také haeretické schůzky ve stodole *Martina Fiskry* v *Oujezdci*, kde Šimon Just asi dvě hodiny kázal, dovozuje mezi jiným, že víra katolická není pravá a broje proti účtě svatých, přijímání pod jednou a proti ořistci.

Královský appellační soud sdělil roku 1741 s arcibiskupskou konsistoří výslechy *Jana Balka* a *Polyxeny Peltzové* spolu s výslechy jiných osob, jež Balek a Peltzová do ciziny vedli, a jež na cestě spolu s nimi byly zadrženy. Konsistoř bez prodlení nařídila vyšetřování a svěřila je vikářům, totiž *zlonickému* vyšetřování těch, kteří ve *Velvarech* byli uvězněni, a *budyňskému* vyšetřování uvězněných v *Budyni*. Po skončeném vyšetřování byl nad J. Balkem a Pol. Peltzovou vynesena veřejně rozsudek ve Velvarech od místního děkana na základě zvláštního jemu daného nařízení. — Z relace děkanovy však vysvítá, že Balek i Peltzová i po prohlášení rozsudku tvrdošijně setrvali v bludech svých. Prohlásil Jan Balek: »Já chci umřít v té víře, v které jsem vychován,« a podobně i Peltzová, řkouc: »V té víře chci umřít, do které jsem vstoupila, třebaš mi šlo o krk!« Nicméně vydal appellační soud rozkaz magistrátu velvarskému, aby obě ty osoby na svobodu propustil. Stalo se tak proti běžnému řádu a obyčeji, neboť bylo jinak zvykem, že appellační soud vyčkával, až s ním sdělen bude rozsudek soudu duchovního. Ovšem že v tomto případě učinil tak appellační soud, hledě buď k zuřící právě válce nebo z té příčiny, že konsistoř zdržela se poněkud se sdělením rozsudku duchovního. Než průtah ten omlouvá zase konsistoř tím, že nebylo dobře možno u přítomnosti nekato-lických vojinů ve Velvarech rozsudek prohlásiti. — Osoby od Balka a Peltzové svedené a v Budyni a ve Velvarech uvězněné vesměs činu svého litovaly a polepšení slíbily, načež po příslušném náboženském poučení propuštěny byly domů.

O náboženské *sektě judaisující*, na Bydžovsku vzniklé, s dostatek již bylo psáno.¹⁾ Nechtějice tudíž opakovati věci odjinud již známé, podáváme zde okolnost dosud nepovědomou. Appellační soud totiž sdělil dne 12. května r. 1747 s konsistoří Pražskou opisy listin, obsahující výslechy předních náčelníků sekty té, *Jana Pity* a *Václava Janáčka*, aby podala dobrozdání o tom, obsahují-li bludy jejich nové nějaké učení a ke které sektě by měly býti vřaděny. Rozkázalať císařovna Marie Terezie, aby jí co nejdříve o tom podána byla zpráva. Aby tudíž věc se neprotáhla, neobrátil se appellační soud se záležitostí svou ke konsistoři Královéhradecké, nýbrž k bližší konsistoři Pražské. Zajímavé dobrozdání její otiskujeme tu v plném znění:

» . . . nos examina huius inquisitionis habitae . . . mature ponderantes agnovimus, non subversari dogma novum heterodoxum sed verum et appertum esse judaismum, quem sectarii hi non tantum verbis, sed et operibus ipsis luculenter professi sunt.

Et verbis quidem, quia docebant, quod Christus Messias non

¹⁾ Viz literaturu u *Rezka*: Dějiny nábož. hnutí str. 114.

fuerit, sed Messias primo venturus sit; quod satis sit credere in Deum et in Abraham, quod Sabbathum loco diei Dominicae sit sanctificandum; quod suilli vesci sit vetitum, quod catholica religio desinet, judaica exaltabitur et regnabit; quod testamentum novum rejicietur et secundum antiquum vivetur, et quod David prae Christo sit adhaerendum, quod denique illae blasphemiae, quas in Christum effudere, quasi is magus fuisset, et ipsius miracula per certa verba (quod sane de noto illo Schemamphorasch intelligendum patetur) patriverit, insuper et spurius fuerit etc.: sint illae ipsae respective fabellae et maledictiones, quae jure justaque judaeis solent adscribi.

Opere ipso autem: quod judaeos frequentius, multoties etiam synagogas frequentaverint, quod decalogum eorum osculo veneraverint, sabbatha precibus et psalmis sanctificaverint, uxoribusque suis in sabbatho laborantibus, quasi diabolus iis hunc laborem procurasset, maledixerint; a suillae carnis comestione ex proposito abstinuerint; in sic dicto longo die una cum judaeis jejunaverint; pro synagoga illorum peculium congregaverint et contulerint: etiam alios quatenus judeis utpote populo electo nocere nollent, monuerint, tacendo illa, de quibus duo complices per Hebraeos Götzel in Hradschinensi curia arrestatum et a nobis examinatum gravantur, quomodo nempe unus eorum ab uno hebreorum Mendl dicto scriptam in membrana judaicam benedictionem acceptaverit et magno valde in pretio habuerit, et quando Judaei suum decalogum in synagoga exposuerunt et osculati sunt, illi complices quoque hoc egerint; non minus, quod isti complices vastationem Jerosolimorum aequae sicut Hebraei in terra sedentes defleverint, sicuti et alius vigore alterius gravaminis, dum periculose decumbebat, decalogum judaicum in lecto habuisse fuit deprehensus, alius pullum more et ritu hebraico mactaverit aut expiarit: etiam alii fassi sint, quod conciones catholicas satis libenter audire potuerint, sed quam primum sermo incepit de Jesu, aliter iis visum non fuerit, quam si iis aliquis cultum in praecordium defodisset. Salutationem illam laudetur Jesus Christus unus ex illis sic pronuntiabat et syncopabat linguâ boemicâ, ut sensus sit, *laudetur, qui jacet*.

Et tametsi hoc hominum genus hucusque prout dicitur circumcissum non sit, neque nos scrutari velimus, an id agere metu proditionis non potius distulerint quam revera facere noluerint; illud tamen satis ostenderunt, quod sine circumcissione etiam judaei esse possint, cum docuerint, quod aliquis non circumcissus tamen judaeus sit, dummodo in corde talis sit, quod dogma fortassis etiam inde hauserunt, et fundarunt, quod populus judaicus in deserto olim 40 annis sine circumcissione tamen vere judaeus fuit. Quod autem his denuntiatis desiderium esse circumcisos et sic loquendo circumcisio flaminis non defuerit, hoc illorum sermones (quos quidem nondum sunt confessi, attamen per duos illos arrestatos hebraeos Mendl et Götzel judicialiter examinatos gravantur) satis manifestum faciunt, quod nempe, si illi uxores et proles non haberent, Amstelodamum irent et ibidem se circumcidi facerent ex causa, quod agnoscant, quod judaismus sit vera fides; et item quod bene cum illis esset, si barbam haberent et circumcisi essent.

Nec mutat aliquid in specie judaismi, nec confert quidquam ad novam sectam constituendam, quod hi denuntiati in examinibus

fori saecularis aliqua fassi sunt, quae coincidunt ad sectam lutheranicam vel calvinianam, quod nempe docuerint, missam nihil prodesse, sanctos nobis esse inutiles, peregrinationes esse abominationes, confiteri et communicare otiosum, quodque fides nostra non sit vera; haec enim omnia in iudaismo involvantur; nam qui Christum negat, negat omnia, quae sunt Christi: evangelium, sacramenta, sacerdotium, missam etc.

Istud dogma seu potius horribilissima perversio non est simplex blasphemia, sed est blasphemia dogmatizata et in alios propagata: nam hi homines non erant contenti soli talia effutire, sed cum magno studio illuc cooperabantur, quomodo possit propagari; et illud reipsa propagare quaerebant, et quod ille, cui hoc dogma revelatum fuerit, si jam esset in inferno, salvabitur: et ille, qui ad amplectendum hoc dogma alios persuadere posset, magnas gratias a Deo sit obtenturus, imo plane, si illius anima jam in inferno esset, tamen ad coelum quod perveniet; et adultos aetate inter se rogabant, ut hoc dogma assererent et confirmarent, quod illi utpote adulti majorem fidem reperient.

Quam etiam revera ad summam desolationem et execrabilem Dei blasphemiam in locis variis, uti sunt Leviň, Vlčkov, Lužec, Chrastinensi et Wisokensi vicinia, in Prasek et Bidzovenski et Chlumcensi dominio, cum adeo tristi successu fecerunt, ut solum circa Bidzoviam et Chlumecium 80 familiae hac lue infectae esse credantur, prouti missionarii nos informarunt: quemadmodum et ille iudeus Götzl in suo per nos cum ipso habito examine varios complicum mulierum et infantium nec non unius ludirectoris meminit, de quibus in illis ad nos communicatis copiis nulla fuit mentio.

Ex his omnibus ita generatim et in cumulo interea consecutis clare desumendum est: 1. quod hoc malum non sit novum dogma, sed purus vetus iudaismus et iudaicum odium in Jesum. 2. non blasphemia simplex, sed blasphemia dogmatizata seu iudaismus propagatus, consequenter 3. quam necessarium sit cogitare de remedio huic malo obviandi et in conformitate juris, praxeos et sumae ac urgentissimae exigentiae, etiam ex parte foris ecclesiastici inquisitionem instituendi, idque tanto amplius esse accelerandum, quodnam agendum sit maxime, ut huic tam pernicioso et periculoso pronum in nostra vicinia gliscenti et promicanti malo in tempore obvietur et illud mediante tali inquisitione per zelosam cooperationem curiae episcopalis Reginae Hradecensis, quantum humanitus est possibile sopiatur . . . »

Z dobrozdání tohoto lze sobě zajisté učiniti dosti jasnou představu o podstatě a dosahu bludu zmíněného. —

Někteří farníci *sloupničtí*, totiž mlynář Václav Pospíšil z Horní Sloupnice, rolník Václav Doubrava a tkadlec V. Radimský z téže vesnice, dále Jan Rambousek, jinak Broulík řečený, z Vlčkova, Dorothea, dcera Řehoře, pastýře v Horní Sloupnici a j. přichytili se roku 1748 bludů, čítali knihy kacířské a jiným je půjčovali.

Michael Brandsteller, farář *svratecký*, zaslal r. 1754 konsistoři celkem 31 haeretických knih, jež v posledních dvou letech ve farnosti své byl sebral.

Pavel Hemzálék z Krchlebs, sedmdesátiletý nádenník, poddaný vlkavský, uvězněn byl 1754 v Ml. Boleslavi pro podezření, že odpadl

od víry a vlastního svého syna odvedl do zemí nekatolických. Při výslechu na otázku, kdy a jak se dostal do ciziny, odpověděl: »V druhou vojnu prajskou přišel do Čech můj bratr Václav, který již předešle do Berlína odešel, a já jsem se dal namluvit, že v Berlíně dobře jest se žít; a šel jsem s ním i s mým synem Jiříkem.« Dále vyznal, že tam přijal víru kalvínskou, a že se do Čech vrátil již před 12 lety a okolo Mělníka se zdržoval a pracoval na vinicích. Byl obviněn, že proti duchovním mluvil tato slova: »Oni nám ti psi berou nebe a přijdou sami do pekla; ti černí psi chtějí nás s dobré cesty na zlou přivést. Běda jim někdy bude! Oni se nyní strkají; až přijde ale soudný den, my budeme počteni mezi syny Boží, a oni budou k věčnému zatracení a naříkat budou, že nás sváděli.« Hemzálek to popřel a doznal, že jen »proti missionariusovi a proti kantorovi klel, že s ním tvrdě zacházeli.« Na otázku, byl-li někdy u víře podezřelý, odpověděl: »Byl jsem podezřelý, dříve než jsem z Čech odešel, proto že jsem pro víru arrestovaným poddaným vlkavským potřebné věci v Boleslavi do arrestu dodal.« Byl pak tázán, nebyl-li již tenkrát kacířem, a kdo jej nakazil, odpověděl: »Byl jsem již tenkrát, a nakazil mne můj bratr Václav a jistí Zvonečkové, kteří před první vojnu prajskou do Berlína utíkali, ti mně Písmo vykládali.«

Při právě města *Skutče* uvězněn byl 1755 *Josef Kostecký*, pekař ze Svratouchu na panství Rychmburském, jakožto podezřelý z kacířství. Byl již před 3 lety podezřelý z bludu, protože četl a choval dva lutheránské špalíčky, které byly u něho nalezeny; tenkrát vězením opatřen nebyl, nýbrž toliko učinil vyznání víry a rukou dáním se zavázal a upsal, že nic více nemá aniž kdy do takových bludů padnouti chce. Nicméně této své přípovědi nedostál, neboť nejenom lutheránskou bibli skrytě choval a četl, ale také i jiné knížky lutheránské jiným prodával a dohazoval. Vyznal v té příčině sám o sobě: »Tu luthriánskou bibli jsem měl, když jsem vyznání víry dělal; měl jsem ji v trámě vydlabaném pod schody zakopanou a slamou zakrytou; též jsem měl Daniele Stráněnského Modlitby a druhý zasej zákon Lutherianský a Hojku. Ta je u krounského pekaře Tomáše Oboleckého, mého švakra. Ta byla od něho vypůjčena, četl jsem ji a měl jsem ji u sebe na dvě neděle a zasej jsem mu ji sám dal; je tomu asi pět let; a nepřiznal jsem se, to proto při vyznání víry, že jsem měl tvrdost srdce a nechtěl jsem s tím ven, a měl jsem tu Bibli již na devět let.« Na další dotazování vyznal dále: »Inu, měl jsem knihy taky: Duchovní Pokojík, svázaný ve dva díly, a ty jsem odevzdal; a mimo té bible a toho Zákona lutherianského měl jsem lutherianské žalmy, Sirach a špalíček, modlitby s vobrázky Jana Habermanna žalmy zpívající, též knížku o Ráně Meče Tribulatiusa, a proto jsem to neodevzdal, že jsem chtěl v své bezbožnosti zůstat.« K otázce, od koho koupil knihy ty, dal takovou odpověď: »Ty dvoje bible, jednu pro mne a druhou pro Medka, koupil jsem od Jana Pražana, zběhlého pro víru do Uher, a dal jsem mu za každou bibli 5 fl., za ten špalíček jsem dal 27 kr. Danielovy Modlitby jsou po mém nebožtíkovi otci, za ty jsem nic nedal; za zákon jsem dal Pražanovi 1 fl. 15 kr., a Hojka je krounského pekaře, mého švakra.« Dalším výslechem vyšly na jevo ještě jiné zajímavé věci; neváháme tudíž sdělit zde některé důležité otázky i odpovědi:

»Často-li jste v těch knihách čítal a před kým; taky-li jste někdy takové někomu půjčoval? prodával? neb dohazoval? došikoval? komu? Jmenujte zejména ty lidi!«

»V tej knize o Ráně Meče jsem častěji čítal, z Daniela Stránského Modliteb jsem se taky někdy modlíval, i v špalíčku, ale v té bibli od vyznání víry ne, před ní ano, asi dvakrát; před žádným jsem nečetl, ani před ženou, ačkoli žena o té bibli a ještě jinších dvou knížkách dobře věděla; z toho ale špalíčku se taky někdy žena modlila. Janovi Suchému, mému švakru, jsem půjčil tu knihu s téma obrázky Jana Habermanna a Zákon; měl je u sebe okolo 6 neb 7 neděl. Potom zase jsem půjčil knížku Tribulatiusa krounskému pekaři, mému švakru Oboleckému; neprodal jsem žádnému, jak se pamatuji, ale Medkovi, šenkýři svrateckému, na žádost jeho jsem bibli a špalíček vyplatil a koupil od Jana Pražana, neb je Medek mě za to žádal, když jsme pili u něho v hospodě s tím Janem Pražanem.«

»Komu víc jste zaopatřil anebo prodal, aneb došikoval?«

»Bratrovi mému Václavovi Kosteckému Bibli od Jana Pražana za 4 fl. a Zákon; co za něj dal, nepamatuji, a špalíček za 24 kr. jsem mu došikoval, item Zrcadlo Mikoláše Kintzla za 51 kr. Matějovi Kosteckému, též mému bratru, jsem zaopatřil špalíček. Zrcadlo ale Spravedlnosti, to nebylo ode mne, ale to on musel koupit sám od Jana Pražana. Tomáš Suchý, kovář svratavský, má též luthriánskou bibli; viděl jsem ji mýma očima před 9 lety; ta bude též od Pražana anebo Soudka. Item Eva Peclova, šenkýřka v Svratouše, půjčila mně Kazatele domovního authore Konečný; co jsem ho měl, může býti 6 neb 7 let; též písničky na každou neděli a svátek na evangelia. Nebožtik její muž mně ho ponejprv půjčil toho Domovního Kazatele, potom podruhý, ještě za jeho živobytí, ona mně ho půjčila sama.«

»Povězte, víte-li ještě něco více, komu jste nějakou knihu prodal aneb dohodil a došikoval?«

»Rychtář Lozickéj z panství Chroustovského Karlec vedle dvora samého koupil ode mne v Svratouše jeden kousek Zákon luthriánský a druhý Modlitby Motěšického. Ta jedna byla od Pražana a druhá od Soudka. Item Jiřík Veselý z Říčánek na moravský straně dohazoval mně prodavače od Bystřice z Moravy s knihama luthriánskýma; koupil jsem od toho prodavače Josefa jménem — příjmení nevím — u toho Veselého Postillu ve dva díly, a Soudek zas ty Postilly ode mne vzal a dal mně Bibli, a já mu doplatil a přinesl napřed ten Josef knihu na prodej Postillu Jana Husa na velkém listu, a já jí nechtěl.«

»Od koho pak máte začátek tak již veliký toho vašeho bludu?«

»Začátek mám od mého nebožtíka otce, když jsem již byl pár let ženatý; on nám teprv bratrům něco poradil, neb on, když mně ty modlitby Danielovy dal, zas ode mně koupil Modlitby Motěšického. Kde jsou ale ty, bratří musejí vědět; ostatek mám od těch zlých lidí, totiž od Medka, Pražana a Soudka.«

»Jak pak jste se seznámil s tím Pražanem a Soudkem? Kde jste se spolu scházeli? Jak často a kolikráte?«

»Ten Pražan chodíval k nám z Pusté Kamenice a kupoval chléb a nosíval ty knihy v mošně a byl u nás asi čtyřikrát, ale ne

přes noc, a může být, že byl častěji; přes noc jen ale tenkrát. Soudek ale rovně tak chodíval pro chléb a míval s sebou několik malých knih. Ten nebyl nikdy u nás přes noc.«

»Ještě se nepřiznáváte všechno; vždyť jste také prodal jeden zákonek lutherianský na moravskou stranu Janovi Preislerovi aneb jináč Vlčkovi, vašemu švakrovi.«

»Je pravda; prodal jsem, a ten zákonek byl od Pražana, ale on ten Jan Preisler, když jsem já seděl v arrestě, zas ho navrátil mé ženě, a žena to bude mít zakopáno anebo spáleno.«

»Proč pak jste vy ty knihy, co jste měl, hned najednou mně neodevzdal, ale napřed jen ty tři, potom po několika dnech zas několik jsem jich z vás vytlačil, a konečně některé dokonce zakopané byly v zemi; — povězte, kdo je zakopával, a kdo poručil je zakopávat, a co ten štandlík s tím tuplovaným dnem vyznamenával, a kdo jej dělati dal, a proč dal?«

»Bál jsem se, že bych měl domluvu, že jich tolik mám; já poručil ostatní zakopat, a vzkázal jsem ženě po mém synovi Francovi, když mně přinesl do arrestu oběd, aby je zakopala, a ona to učinila, ačkoliv potom je vydat musela. Ten tuplovaný ale štandlík s tím dvojatým dnem já jsem dal dělati pro skrytí knih, a dal mi ho dělat můj švagr Obolecký.«

Z dalšího výsledku uvádíme tyto zajímavější otázky a odpovědi:

— »Co smejšlíte a co jste prve soudil o sv. relikviích a ostatcích? o vzývání svatých atd.«

— »Předešle jsem nic nedržel, nyní ale za to mám, že jak svaté ostatky tak i obrazy svatých ctěny býti mají; neposkvrněné početí Rodičky Boží věřím, též že za nás u Boha oroduje, jakož také i jiní svatí že za nás u Boha orodují; ani proti tomu jsem jak živ nic neslyšel v Berlíně.«

— »Co soudíte o očistci? Zdaliž se může duším očistcovým pomoci skrze dobré skutky, mše svaté a jiné takové?«

— »Věřím, že jest očistec; též že se dušičkám pomoci může modlitbou, mší svatou a jinými dobrými skutky. V Berlíně jsem to ale nevěřil.«

— »Jste-li pak biřmovaný a co o té svátosti držíte?«

— »Nejsem; ani nevím, jaká je to svátost?«

— »Uznáváte-li chyby a bludy vaše předešle kacířské?«

— »Uznávám.«

— »Zdaliž toho zkroušeným srdcem litujete? a dokonalé polepšení připovídáte?«

— »Lituji a připovídám.«

Při právě města Kouřimě uvězněn byl *Matěj Vodička* z vesnice Ovčár, poddaný královského komorního panství Pardubského. Byl obviněn, že u přítomnosti Jana Hevery a Tomáše Macha, chalupníka z Ovčár, mluvil proti uctívání svatých: »Jak pak vám to může být platno k svatým volat? Hleďte! ku příkladu: vy, Hevero, jste přítel hospodáře Tomáše Macha; nyněkom vy sedíte tu a hospodář tu v jedný sednici; kdybych vás prosil, abyste se za mne u hospodáře přimluvil, hospodář by to slyšel a nadal by mu svináků, proč neprosím jeho; tak taky, poněvadž Bůh všechno slyší, darebné jest k svatým volat!« A proti účtě obrazů svatých mluvil takto: »Tyto« (ukazuje na obrazy) »kdyby byly živý, ti by nový chleba pojedli; —

musejí holt něco malovat, aby peníze utržili; já bych si raději tabáku koupil.«

Proti sv. kříži pravil, že nic není platno se křížovat, a když mu Jan Hevera pravil, že je to dobrá věc, zvláště když jdeme okolo Umučení Božího, řekl na to potupně: »Dyť to není čert, abych se před ním křížoval!« — Vodička z počátku zapíral, pak se přiznal, přčinu svého litoval a upřímně se vrátil k víře katolické. Zajímavé je, co Vodička při výslechu povídal o knihách, jež měl:

»Byla u mého otce kniha, která neměla ani začátku, ani konce; byly v ní kázání na každou neděli: mimo ty byl kancionál Klimenta Bosáka, kterež nebožtík otec vyhandloval za psanej kancionál . . . Čítával jsem v nich, však před žádným jinším, ani jsem je žádnému k čtení nepůjčil. To jsem věděl, že kacířské knihy chovat a v nich číst jest zapověděno pod vyobcováním z církve. Já jsem ale docela nevěděl, jestli by ty knihy byly zlé, ale myslil jsem si tak: nechť jsou aneb nejsou, vzal jsem je a v čas missí dodal jsem je P. Missionariusovi, a to již r. 1738, a on pan P. Missionarius dal mně za ně jiné. Ty knihy, co jsem odevzdal, jednaly o pekle; byl v nich podepsanej evangelickej kněz, a četl jsem tam »služebníci a ne páni«, a bylo to latinsky »Ministri et non Domini«, k čemu to ale směřovalo, to nevím, a víc nepamatuju nic, nebo jsem je měl jen čtyry neděle. Jestli jsou z Prahy, od židů nikdá žádnou knihu jsem nekoupil, že ale židi mají takové knihy na prodej, to jsem slyšel od mnohých; ano všickni lidé to povídají.«

Ve *Skutči* uvěznění byli r. 1756 *Josef Diviš* a *Václav Medek*, jsouce podezřelí z kacířství. Medek, poddaný panství Rychmburského, hospodský ve Svratce, musil složití již r. 1754 vyznání víry, jelikož byl usvědčen, že vedl řeči proti víře katolické. Tehdáž byly mu odňaty bludné knihy. On pak veřejně prohlašoval: »Vzali mně ovšem knihy, ale z hlavy mně to nevemou!« Nicméně i pak dovedl utajiti některé knihy haeretické, čítal v nich a půjčoval i jiným; zejména přechovával bibli kacířskou, kterou koupil za 5 zl. od známého nám již Jana Pražana. Veřejně v hospodě zpíval haeretické písně. Zpíval a mluvil proti Marii Panně, že prý ona jest »jako jiná žena, a že nic jiného není«. Když soused jeden přišel s pouti ze Křtin a lidé ho vítali v hospodě rychmburské, vzal ho Medek za ruku a pravil: »Co pak Maria může? Ona platna není nic!« Když Medkovi sousedé dali křesťanské pozdravení »Pochválen buď Ježíš Kristus«, odsekl on místo katolické odpovědi hrubě. »Sněz, chlape!«

Roku 1756 uvězněn byl v Polné *Antonín Ráček*. Muž ten narodil se v Přibyslavi, odpadl již v mládí svém od katolické víry, přijímal od r. 1731 po haereticku v domě otce svého, a prchl do Uher. Tam oženil se s nekatoličkou a pod pláštěm obchodu s tabákem, jež vozil po Moravě, agitoval pro odboj proti církvi katolické. Časem zajížděl i do farnosti Přibyslavské. Farář tamější obdržel r. 1753 od konsistoře rozkaz, aby hleděl jej zatknouti. Konečně 15. července 1756 byl Ráček dopaden od Jana Kořínka, kaplana v Novém Městě na Moravě, ve vesnici Kuklíku, a uvězněn v Novém Městě. Kořínek podal o tom zprávu faráři přibyslavskému, žádaje jej, aby si Ráčka dal z Nového Města odvésti, a připomínaje zároveň, že vězeň přiznává se otevřeně k víře evangelické a od ní nechce odstoupiti. K žádosti faráře přibyslavského dal magistrát

polenský Ráčka i s manželkou do Polné přivést. Když manželce Ráčkové, Veronice, jež narodila se v Modré z rodičů lutheránských, dána byla při výslechu otázka: »Kdyby váš manžel pokání činil a k církvi svaté, římské . . . se navrátil, a kdyby vám dokázáno bylo, že víra římská katolická samotně víra Boží a spasitelná jest, a ta vaše víra že není víra, ale od Luthra a jeho následovníků smyšlený blud, který nevede k spasení, ale k zatracení, zdaliž byste vy manžela následovati a katoličkou křesťanskou býti chtěla?«, odpověděla bez obalu: »A což by ze mne bylo: já sprostě tak myslím, že, co jsem se z maličkosti naučila, přece by mně to v srdci zůstalo, a tak bych nebyla ani lutheránka, ani katolička.« Po té byla propuštěna na svobodu, aby mohla o své tři malé děti pečovati. Manžel její ponechán byl ve vězení. Další osudy jeho nám nejsou známy.

O „Úvodě“ do „Dějiny národu českého“.

K jubileu Františka Palackého

naslínal

František J. Rypáček.

Všechen národ český nadšeně a vděčně vzpomíná si letos stoletých narozenin největšího buditele, dějepisce a organisatora nového našeho života, otce národa, Františka Palackého, jehož práce a duch vyplňují veškero naše století. Ve sbornících, v dílech objemných i v krátkých spiscích a v časopisech vědeckých, zábavných i politických čteme oslavné články jubilejní na počest velikého historiografa. Nechť Sborník historického kroužku také učiní skromnou vzpomínku velebystrému badateli, jenž nám vrátil naše dějiny a jenž, ač byl náboženstvím evangelik, dne 1. října r. 1844 psal zemskému praesidiu českému v záležitostech svých husitských dějin: ¹⁾ »*Den von der hohen Hofstelle aufgestellten Grundsatz, dass meine Geschichte Böhmens, und namentlich die der hussitischen Periode, so geschrieben sein müsse, dass der katholische Leser durch sie in seinem Glauben nicht gekränkt, noch irregeleitet werde — diesen Grundsatz erkenne ich von jeher in seinem ganzen Umfange an; er hat mich bisher immer geleitet und soll mir auch ferner heilig bleiben. Meine Frau und Kinder, und viele meiner innigsten Freunde sind eifrig katholisch, und mir ist es noch nie beigefallen, sie in ihrem Glauben kränken oder beirren zu wollen. Darum habe ich auch die in Frage stehenden Capitel meines Werkes noch vor deren Einleitung in die Censur mehreren katholischen Freunden mit der Bitte*

¹⁾ *Památník* na oslavu stých narozenin Františka Palackého ve článku Köplově: Palacký und die Censur, str. 677.

vorgelesen, mich aufmerksam zu machen, wenn in meiner Erzählung etwas vorkäme, was einem fromm und mild gestimmten Katholiken Anstoss geben müsste. In dieser Beziehung kümmert jede gegründete Belehrung und Zurechtweisung selbst meinen Wünschen entgegen, und werde nie Anstand nehmen, ihr Folge zu leisten.«

Palacký již velmi záhy po pracích svých poetických a za studií aesthetických počal mysliti na dějiny české; napsal dne 5. ledna 1820 (do »každodenníčka«) rozvrh své práce, že napíše aesthetiku a jiné spisy a »posledně, *cíl života mého, pragmatickou historii České země, podle ideálu historického umění*. Ó, by mi požehnal Bůh s hůry, abych život svůj vlastenskému snažení tomuto posvětili mohl; aby uskutečnil ve mně onen ideál spisovatele a vlastence, jež ustavičně nosím v prsou svých!«¹⁾ A r. 1822 psal Janu Kollárovi: »Já ostatně nyní cele v historických vězím; *nelze mi žiti, nebudu-li moci do vlasteneckého dějepisu se dáti. Aspoň Husitstvo, budu-li živ, popíšu.*«

Za účelem historickým přišel Palacký 11. dubna r. 1823 do Prahy, a hned počala se práce jeho dějezpýtná. Uveřejniv některé prameny dějin českých, stal se stavovským českým historiografem a dle svého rozvrhu jal se psáti znova a dle pramenů dějiny české celé. Dle nařízení stavovského vyšel 1. svazek I. dílu »Geschichte Böhmens« r. 1836 po německu a došel souhlasné pochvaly a uznání. Teprve r. 1848 vydal Palacký dílu I. částku 1. svých nesmrtelných »*Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*«.

Předmluva a Úvod do »Dějiny« jasně ukazují hledisko Palackého na dějiny vůbec a na dějiny české zvlášť. Dovolíme si vytknouti krátký rozbor jejich.

V Předmluvě, dané dnem 8. března 1848, píše slavný již dějepisec o účelu díla svého dějinného, o účelu buditelském, aby národ chápal se svých dějin jako posvátné kotvice a hleděl do nich jako do jasného zrcadla své minulosti a nabyt sebevědomí národního: »Ode mládí neznal jsem tužby vřelejší ani vyšší pro vezdejší život svůj, nežli *abych posloužil milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžtoby jako v zrcadle poznal sebe sám a spamatoval se v tom, čeho mu potřebí jest*. Již z té příčiny mělo dílo mé sepsáno býti také jazykem i duchem národním; a snad bych ovšem nikdy byl nestal se dějepiscem vůbec, kdybych byl hned od prvopočátku neobětoval se cele ke službě literatury české, bohužel! ještě příliš chudé a zanedbané.« Omlouvá se, proč prvé částky dějin svých psal po německu, a důrazně praví, že všechny práce své do r. 1848 napsané považuje za předběžná jen studia a za pouhé toliko přípravy k »Dějinám«, které pokládá »*za hlavní a poslední oučel veškerého dosavadního snažení svého*«. Skromně a upřímně pak omlouvá nedostatky díla svého, že se mu podařilo »jen velmi nedokonale«, protože národ náš nemohl se rozvíjeti cestou pokojnou a organickou a protože široké pole dějezpýtu národního leželo a leží ladem, a že jemu jako dějepisci připadla úloha téměř nadlidská, práce přímo obrovská. Píšeť dále: »Zabráv se já již před pětmečítma

¹⁾ *Památník* ve článku Kalouskově: O vůdčích myšlénkách v historickém díle Palackého, str. 178 (pod čarou).

lety do oukolu svého, bez učitele, bez pomocníka i beze jmění, musil jsem především obrátiti pozor svůj k zanedbaným po tu dobu pramenům dějin našich. Chodil sem po městech i krajinách, žičil se hojně prachem archivův i bibliothek tytýž ještě nedotknutých, sbíral pečlivě všechny drobtý staročeského písemnictví, vzácné i chatrné, jsa i písařem sobě sám, — blažený, kdykoli našla se v popelu minulosti jiskra, slibující rozbřesk nad polemi tmou zapomenutí pokrytými! Avšak útěchy takové dostávalo se mi ve skrovné míře; dobytá kořist na mále odpovídala úsilí a potřebám zpytatelovým.« Slovy těmito naznačuje neunavený badatel ohromnou svou práci a chudost pramenů dějinných; vždyť, jak praví, předkové naši nevalně starali se o duchovní potřeby potomků svých, zapisující málo a zachovávající ještě méně. Každý veliký muž uznává cizí zásluhy. Tak i Palacký, jenž upřímně uznává, že nepostačí píle jeho na zkoumání, ale naděje se, že pracoval svědomitě, že *»pravdy, jestli ne všude dobyl, aspoň dobytí všude věrně a upřímně se snažil.«* Milerád byl by také Palacký, jak píše, šetřil zákonů skladby historické, jak v řeči, tak ve slohu, jak v rozměru, tak v držemnosti ve vypravování svém; mělť zajisté za to, že *»ohledy takovými poznání pravdy netoliko netrpí, alebrž i usnadňuje se«*, ale i tu vadila mu chudoba pramenů našich. Nechtěl věci vyličovati dle domněnek; neboť *»dějepisný umělec nesmí tvořiti svobodně dle fantasie své, ale jen podle podavkův určitých a věrohodných.«* Pokračuje v Předmluvě, Palacký podotýká, že větší část I. dílu *»Dějin«* svých napsal za dvojího zimního pobytu v Itálii, a to v Římě r. 1838—39 a v Nizze r. 1844—45. a že jen pilné studium staročeského místopisu odkládalo dokončení práce dějinné. Dá-li Bůh života a zdraví, chtěl Palacký později učiniti důkladnou revisi všeho díla svého; což ovšem se nestalo.

Jako dějepisec i jako vlastenec stojí Palacký na hledisku všeho národa českého, jsa *»opravdovým apoštolem vzájemnosti českomoravské«*. Píšeť: *»Budeť pak snad také potřebí, ohraditi se i v tom, že zahrnuv do dějin »národu českého« také Moravu, místních poměrův moravských nevšude v rovné míře šetřil jsem. Jest tomu bohužel! tak, a nikomu více k lítosti nežli mně. Oumysl můj byl od jakživa nerozlučovati, co Bůh spojil, a nedělati tam hrází, kde jich od přírody není; pevně zajisté mám o tom přesvědčení, že jsa rodem Moravan, jsem národem Čech.«* Nemohlť jinak psáti muž, jenž jako otec národa objímal svou práci národ všechen a jenž pracoval z pravé lásky, která nikdy nevysychá.

Konečná slova Předmluvy znova kladou důraz na buditelskou a vychovatelskou úlohu *»Dějin«*. Hlásáť veliký dějepisec: *»Konečně nezbyvá mi než tužebné přání, aby Bůh požehnati ráčil dílu tomuto, tak aby hojně posloužilo národu našemu ku poznání sebe samého a k uvědomění se v tom, čím jest a čím býti má. Roznítí-li se kde čtením jeho v srdci ušlechtilém láska ku pravdě a právu, k řádu a králi, ke vlasti a k národu více a více, bude mi to za všechno mé úsilí tou nejmilejší odměnou!«*

Všechna Předmluva svědčí o pravém poslání dějezců, o snažném hledání dějepisné pravdy a neobyčejné skromnosti učence, který jako padesátník byl skutečně prvním světlem svého lidu a který za krátko po sepsání své Předmluvy stal se vůdcem lidu tomu.

»*Úvod*« do »Dějin« jakožto článek prvý knihy první jest prací mistrovskou, a podán jest v něm kus filosofie a *programmu dějin českých*.

A) Nejprve stručně popisuje »*historické divadlo národu našeho*«, *zemi Českou*, a důmyslně praví, že »příroda sama, ukončivši a uspůsobivši Čechy jakožto zvláštní celek, předustanovila tím hlavní ráz historie české. Neb ačkoli my toho jistiti nechceme, že by národové vůbec tělesnou a mravní povahu svou brali ze způsobu, polohy a povětrnosti zemí těch, ve kterýchžto přebývají: předce také zapírati nemůžeme, ano na jevě jest, že příležitosti, pohody a nehody, jež země každá z přirození svého naskytuje, mocně působí v rozvíjení se a ve směru života národního.« Národu bojovnému mohly se Čechy státi nedostupným jádrem státním, méně příznivé byly národu pokojnému, domácnému, promyslnému, ačkoli »příroda s ničím se tu neoštídala, čehokoli k vychování lidstva na duchu i na těle zdravého, čilého a rázného potřebí bylo.« Palacký chválí podnebí, rozmanitost plodin, hojné poklady kopanin a vod léčivých a připomíná, že nedostatkem soli, přední potřeby vezdejšího života, Čechové jsou nuceni, aby se věnovali »promyslné přičinlivosti a obchodu se sousedy«.

B) Pak přechází Palacký ku své rodné *Moravě* a jako v Předmluvě důrazně vytýká *sourodost a nerozdílnost Čech s Moravou*. Praví: »Spojení tedy *Čech a Moravy* v jeden celek, majíc ve přírodě samé podstatný svůj základ, nemůže za pouhou náhodu považováno býti. *A skutečně v obou krajinách od věků, pokudkoli historie stává, vždy a pokaždé jeden a týž národ přebýval, jedna i táž nejvyšší vláda panovala: obě tedy, Čechy i Morava, co národ i co stát vždy za jedno byly.* Ale tímto spojením přirozené výminky dějin takového celku znamenitě se zlepšily. Větší počet a prostranství pojišťovaly spojenému národu větší moc a podstatu proti cizincům; blízké poříčí Dunaje, jako hlavní kupecká silnice uvnitř Evropy, zovouc ho k obchodu s celým světem, bránilo jeho doma osamocení; a otevřen mezi Sudety a Tatrami usnadnil dotýkání se s národy přebývajícími v rozlehlých krajinách mezi moři baltickým a černým a mezi pohořím uralským. Protož *historie národu Českého*, má-li důkladnou býti, obou krajin, *Čech i Moravy, stejně šetřiti musí*, jelikož dějinám obou, jakožto částkám jednoho celku, jednom bez druhých porozuměti nelze.«

C) Pak uvažuje Palacký *o dějinách vůbec*, filosofuje o dějinách a prohlašuje dějepis za nejpozdnější plod osvěty národův a praví o vzniku dějinném velmi významně, že »dějiny, ve vyšším a pravém toho slova smyslu, jen tam vznikají, kde národ duchem procitlý a ke společenským účelům ve stát zákony vlastními spojený, svobodnou vůlí s odpory svými zápasí, a kde zápas ten spolu tak jímavý bývá, že i paměť jeho ráda se obnovuje. Jen tam, kde ušlechtlejší částka člověka vládne nad oborem činnosti pouze zvířecí, kde život lidský touhou po ideách a bohovosti nabývá významu vyššího a duch ani v kalu tupé všednosti netone, ani jedem přebroušené smyslnosti se nevysiluje, kde jméno Boha i vlasti, zákonův i ctnosti, práva i svobody budí v duších takový ohlas, že obec celá hotova bývá i krví svou o ně se zasazovati: jen tam díti se mohou skutkové, které připomínati potomstvu i milo i hodno jest. Život bezidejný

všude jest nepamátelný, a protož ani vypravován býti nezasluhuje.« Jak velebnými slovy náš Tacitus určil tu úlohu dějin vůbec! Bez pramenů, bez pamětností dějinných není dějepisu, a pramenové musejí býti dostateční a všestranní, určití a srozumitelní, původní a hodnověrní, aby *dějezpytec nechybil se s pravdou*. »*A poněvadž každý skutek dějinný na zápasu, tudíž na sporu dvou stran*¹⁾ *záleží, do kterého vždy vášně lidské všelijak se vplétají: věčnými zákony práva a spravedlivosti vyhledává se, aby svědectví obojí strany vyslýcháno a nepředsudně uvažováno bylo. Kde toho nelze, protože ho s jedné strany snad se nedostává, tam sluší při uvažování jednostranných zpráv tím opatrnější kritiky šetřiti.*«

Pravda, právo, spravedlnost vedou ruku velikého badatele, a neobyčejný kritický bystrozrak jeho rozsuzuje nejspletitější pásma dějinná.

D) Poněvadž dějepis stejnou podstatou zakládá se jak na skutecích, tak i na paměti o nich zachované, proto prohlašuje Palacký, že jen slovanský *český národ může býti předmětem vlastním historie naší*; neboť o vlaských Bojích a o německých Markomanech i Kvadech jsou zprávy nepatrné.

E) *Důležitost a význam dějin národu Českého v dějinách světových* vystihl Palacký slovy: »Dějiny národu českého jsou v nejednom ohledu nad dějiny mnoha jiných národův poučnější a zajímavější. Jakož země česká sama do středu a srdce Evropy položena jest, tak i národ český stal se po mnohé věky střediskem, ve kterémž rozmanité prvky a zásady novoeuropejského života národního, státního i církevního, ne bez zápasů stýkaly a jednotily se. *Jmenovitě spatřiti jest tu očitě i dlouhý spor i vzájemné pronikání se živlů římského, německého a slovanského v Evropě.*«

F) *Rozdrobenost veškerého člověčenstva v nesčíslné národy a národky, jazyky a nářečí, obce a státy od sebe rozdílné a nezávislé, ale zároveň také patrný směr všeho dějinstva k umenšení této rozličnosti, ke smíšení a jednoci rodův a plemen*, zanikáním jedněch a zmáháním se druhých, to vše spatřujeme hned s počátku věku dějinného. »Slabý hynul dotýkaje se silného, a silný podléhal opět silnějšímu; avšak *silu duchovní a mravní vítězovala konečně nad tělesnou*. Nicméně jako ve hmotném světě nic nehyne naprosto, nýbrž rušíc se v jednom bytu, zárodkem bývá bytu jinému; a jako plemena křížením, sady štěpováním vždy se více sílí a šlechtí: tak i míšení se a splývání různých národův zdařovalo i daří se konečně ku prospěchu člověčenstva, hýbajíc a pružíc ducha lidského, i zúrodnujíc ho vždy novými živly.«

G) *Důležitost náboženství Spasitelova i osvěty křesťanské a nutnost různosti národní* jakož i hlavní ráz *římských dějin* krásnými a lapidárními větami vylíčil Palacký ve své další filosofské úvaze o dějinách, an napsal: »Nejznamenitější a nejvznešenější výsledek i úkaz celé dávnověkosti bylo *dokonalé spojení a ujednoci se náboženství Kristova se vzdělaností řeckou ve světovládném někdy pa-*

¹⁾ Vodítkem ku posuzování dějin lidských, jak píše Kalousek v »Památníku«, byla Palackému úvaha, že jak v přírodě, tak i v člověku a ve všem člověčenství vládnou síly dvojité: duch a hmota, rozum a autorita, autorita duchovní a světská, císařství a papežství, centralisace a decentralisace, katolictví a protestantství atd.

nování Římském. Kdyby osudem Božím nebylo i do toho ovuzku hned s počátku vloudilo se porušení, svět celý byl by pomalu musel se zřimaniti: ale všemoudrý Bůh, neučiniv ani dvou zrněk pískových dokonale stejných, tím méně chtěl pouhé jednotvárnosti v nejušlechtlejším tvorů svém, jež k obrazu svému poněkud připodobnil. Císařský Řím byl sice umění panovníčí a vladařské až k nejvyšší dokonalosti vzdělal: přece však v ouhonách a vadách vždy více nežli ve ctnostech prospívaje, stal se posléze vzorem vlády, jaková býti nemá. Sestřediv veškeru veřejnou moc a vůli v jediné hlavě, udusil konečně všecko samostatné vyvíjení se ducha, všecko samočinnost a samohybnost, jak jednotlivých osob, tak i celých obcí a národů . . . Všeobecné vysílení a zakrsání, ochablost na těle i na duchu, byly nevyhnutelné následky oustřednosti přepjaté a mnohověké, a konec všeho neúchranný pád říše Římské. *Jediný jen živel v ní tolik vlastní síly měl, že odolav všeobecné záhubě, zárodkem nového života stal se: to bylo náboženství křesťanské.*

H) Liče postup lidské vzdělanosti z východu přes Řecko a Řím, přechází Palacký do *Německa*; neboť na zříceninách světovládného Říma postavil své žezlo *svět německý* (germanský), jehož povahu a světodějnou důležitost charakterisuje mistrně. Zpřetrhány sítě samohybnosti, a na vrch vystoupila osobní energie, dříve ničená politikou Caesarův. Ale »Němec zajisté ne k obecnému národů prospěchu, ale jen ke svému vlastnímu, byl římskou vládu ztroskotat. Bažení po zboží a panství, nikoli pak cit nebo potřeba svobody, ozbrojovaly silné rámě jeho, a pudily ho hledat svého štěstí za hranicemi vlasti. Pročež ani poroby v Evropě nezrušil a zrušiti nechtěl, ale jen ochabující jedinouvládu v bujnou mnohovládu proměnil. Tou však proměnou i vlastní jeho život národní počal jinačiti se. Brzy k zásadám německého života, osobní energii a promyslnosti, připojilo se jako by dědickým nápadem, cokoli jarého ještě z římského světa zbývalo; horlivost náboženství křesťanského a umění panovnické jaly se vzdělávati oustřednost novou a dvojitou sice, ale skrze mnohá století aspoň svornou: *císařství totiž a papežství.*«

Ch) Vyličiv břitce hlavní ráz dějin římských a německých, dotkl se Palacký krátce *hlavního rázu dějin slovanských*. Mírný Slovan usídlil se vedle výbojného Němce. Slovanem »vkročil spolu nový živel národní do života evropského, neméně ušlechtilý, ale i neméně ouhonný,« jehož hlavní ctnosti a vady Palacký úsečně kreslí a dovozuje, že Slovan, neměl-li konečně rozdrobeností, nesvorností a svéhlavostí zahynouti, musil postupem věků zjinačiti způsoby své a přimísiti živelův římských i německých do národního života svého.

I) Ze všeobecné charakteristiky slovanské dochází Palacký *hlavního obsahu a základního rázu celého dějinstva českoslovanského* a praví, že obsahem i rázem dějin našich jest »ustavičné stýkání a potýkání se Slovanství s Římanstvím a Němectvím . . . a jelikož Římanství ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem Němectva se Čechův dotýkalo, může se také říci, že *dějiny české vůbec hlavně na sporu s Němectvem se zakládají, čili na pojímání a zamítání způsobův a řádův německých od Čechův.* Jest sice pravda, že i u jiných kmenův slovanských takovéto stýkání obojích živelův se dalo: ale buď nebylo tak všestranné, živé a pronikavé, na příklad

u Polanův a Rusův, buďto skončilo se již dávno záhubou národnosti slovanské, jako u někdejších Luticův, Bodřcův a jiných Palabanův. *Český národ sám jediný, k německému co roveň k rovni se přibojiv a od více nežli tisíciletí do svazkův nejužších s ním vstoupiv, uhájil až podnes národnosti své, a jakkoli mnoho německého do života svého pojal i duchovně zažil, nepřestal proto býti slovanským národem. I dnes ještě tatáž z dějin, jako z povahy zeměpisné, úloha jemu se klade: sloužiti za most mezi Němectvem a Slovanstvem, mezi východem a západem v Europě vůbec.*

f) *Obsah, vývoj a způsob i povahu dějin našich a úkazy zápasu a sporu českoněmeckého* chce líčiti Palacký jako hlavní svou dějepisnou životní úlohu a praví: »Vykládajíce tedy dějiny národa Českého, budeme vypravovati, jaké a) úkazy spor a zápas ten (českoněmecký) od věkův ve vlasti naší na jevo vyvodil; zápas, vedený netoliko na hranicích, ale i uvnitř země České, netoliko proti cizincům, ale i proti domácím, nejen mečem a štítem, ale i duchem a slovem, ústavami a obyčejí, zřejmě i ukrytě, věhlasným horlením i slepou vášní, netoliko k vítězství aneb porobě, ale i ke smíření. b) Ukážeme, kterak národ počtemi neveliký veliké předce někdy uměl získati sobě jméno, a kterak pak opět tak hluboce klesnouti mohl, že až sám to jméno zapíral. Uhlédáme jej, an zmítán jsa vichřicemi od východu i od západu, vně i doma povstalými, nejednou naději o zachování bytu svého pouštěl, a předce i podnes ještě v budoucnost doufati nepřestává. c) Spatříme *panovníky vznešené*, pravé otce vlasti, jichžto důrazné snahy cíl jediný bylo blaho národu; *hrdinné vojevody*, již ku praporcům českým vítězství poutati, jimi strach a hrůzu do řad nepřátelských vůkol sypati uměli; *myslitele výtečné*, jichžto ducha plápol osvěcoval temnoty věku svého a křísil jiskry vědomí a víry u domácích i cizích; *vlastence ušlechtilé*, jimž mило bylo zapírali sebe k dobrému národu svého, a obětovati jemu čas i život, všecko jmění, všechny síly své; konečně i *lid bystrý a jemný*, poslušný hlasu svých panovníkův a vůdcův, a hotový nasaditi sebe i s celou podstatou svou, jak mile vlasti a krále, náboženství a víry, práva i zákonův hájiti bylo. d) Ale nebudeme se také tajiti *překážkami* rozmanitými, které vyššímu prospěchu vlasti a národu na odpor se stavěti nepřestávaly: nejen *od cizozemcův a nepřátel*, ale i *od domácích odrodilcův*, nejen zjevným násilím, ale i nevěrou a zradou; vyjevíme, kterak často tu nízké sobectví neb převrácená mysl jedincův, tam zaslepení aneb opozdilá netečnost velikého houfu obec do neštěstí zavodily, kterak tytéž nejapností zmařeno, čeho chytrostí zkaziti lze nehylo. e) Útěšno bude dívati se *na raný ale oulý květ vzdělanosti slovanské*, na pravěké *hrady a města, sídla svatých poprav a bohoslužeb*, ochranná outočiště v čas bouří válečných a *středíště národního průmyslu i obchodu*; ne bez hrdého pocitu porozumí potomek, že, po čem i největší a nejvzdělanější národové našeho věku nevždy zdárně se snaží a baží, předkové jeho slovanští od jakživa mezi sebou chovali a hájili: *obecnou všech zemcův svobodu, rovenství před zákonem a právem, vrchní vládu i dědičnou i svolenou spolu a na sněmích odpovědnou, svobodné volení ouřadův místních i zastupitelstva národního*, a jiné podobné řady, až i chválenou všech svobod záštitu, *soudy porotcův*. f) Poznáme však také, kterak *proměny a opravy*, ku prospěchu státnímu nevy-

hnutečně potřebné, nemohly vykonány býti, aby za působením ducha středověkosti nevloudily se s nimi do země i *řády feudální*, jichžto síla, ve bažení panském vždy hotovou nacházejíc podporu, všechny jim nevhodné stránky starých ústav slovanských pomalu vyvrátila i v nepamět uvedla. g) *Život duchovně čilý*, kterým národ náš i v těchto změnách, jak z přirozené povahy své, tak i z přičinění osvícených náčelníků stkvíti se nepřestal, vyvede nám na jeviště *nové spory a zápasy*, podivnější a vznešenější, ale bohužel i krutější a zhoubnější, nežli které dotud Evropa byla vídala. *Ze tří válek o záležitosti duchovní*, kterými v posledním pŕtisíciletí všickni národové křesťanští až do dna zbouřeni byli, *dvě první, měvše za příčinu náboženské potřeby, v Čechách i povstaly i skonaly*, a byly vlastně války české. V jedné národ náš, zachovavši až potud neporušené jádro bytu svého, skutky zázračnými celý přemohl takorŕka svět; ve druhé, zpronevěřiv se sám sobě, nejen nic slavného nedovedl, ale bez mála na mizinu přišel. h) *Vyložíme, kterak i v těch i v jiných více pohromách zračila se ruka Páně, jež davši člověku rozum i volení mezi dobrým a zlým, ovocem obého učiti a vystřihati ho chtěla.*

Těmito krásnými, pádnými slovy, těmito stručnými, ale jadrnými rysy nakreslil veliký mistr stavitel nádhernou budovu českých dějin, jak si ji myslil za mládí i za prvních mužných let, kdy chtěl dokončiti dějiny české celé od pravověkosti až po naše doby; ovšem došel jen roku 1526, do času, kdy zahynul král náš Ludvík, a kdy nastoupil král Ferdinand I. Habsburský.

Vždyť praví, že chtěl i vyličiti dobu, kdy národ tak hluboce klesl, že zapíral i své jméno v časech, kdy povalen byl svou i cizí vinou na Bílé hoře a za války třicetileté. Dle širšího tohoto programu práce své Palacký s nadšením líčí naši minulost a hlavně světlé, příkladné, ideální a ušlechtilé zjevy její, aby národu dal knihu, která by mu byla stálou posilou, pevnou kotvou a pravým zrcadlem, v němž by poznal sám sebe a nabyt pevného a nezvratného vědomí národního. Dílo monumentální ostalo budovou neukončenou! Jako v dějinách veškerého lidstva vůbec, tak i v dějinách českých zvlášť vidí Palacký řídící *prozřetelnost Božskou, ruku Páně*, která pohromami chtěla učiti a vystřihati národ náš, aby našel pravou cestu.

K) Pokračuje v Úvodě, *Palacký rozeznává*, jako v dějinách všeobecných světových, tak i *v dějinách našich věk (epochu) trojí*, starý, střední a nový, a považuje *střední věk za nejdůležitější*, jevíci se »výtečně půtkami v náboženství, jenž počátkem husitství r. 1403 vstoupily do veřejného života českého, a ukončeny r. 1627 vystěhováním se všech podobojích z vlasti. *V tom věku národ náš dostoupil vrchu historické znamenitosti své!*« Co bylo před r. 1403, patří *věku starému*, co po roce 1627, patří do *věku nového*. *Věk starý* dělí Palacký na tři části: 1. *Čechy pohanské a nezávislé*, od prvo-počátku až po rok 895 (doba *předslovanská* po r. 451, doba *pohanskočeská* po rok 895), 2. *Čechy křesťanské a na řiši Německé závislé*, s převahou však ještě vnitřních řádů slovanských, od r. 895 po rok 1253, 3. *Čechy královské, s řiši Německou svazkem rovným spojené*, ale ve vládě zemské živlu německému nakládající, od r. 1253 po rok 1403. Hlavním rázem *středního věku našich dějin* jsou různice a půtky církevní a náboženské, hlavně válka husitská a třicetiletá.

Základním úvazkem veškerého života společenského i státního *v novém věku dějin českých* jest Ferdinandovo Obnovené zřízení zemské z r. 1627, a »země Česká i Moravská staly se nepochybným dědictvím slavného domu Rakouského a spolu podstatnou částkou státu velikého, jenž mezi čelními v Europě mocnostmi vyniká.«

L) Dále jedná Palacký o *pramenech dějin českých*. *Prameny dějinné věku předslavanskému* nic nedostačují, jsou to jen nahodilé zprávy řeckých a římských spisovatelů; nemnoho šťastnější jest i *věk pohanskočeský*; z domácích památek jen »Soud Libušin«, »Čestmír a Vlaslav« i »Záboj a Slavoj« jsou básnické zpěvy. Cizina o nás nepsala, a »stařiny, jež v lůně vlasti tytýž se vykopávají, umějí sice ke znateli mluvit, ale věk a původ svůj zřídka kdy udati mohou.« Doba druhá věku starého (895—1253) má již prameny jasnější; neboť »světlo historie zavítalo k národu našemu zároveň se světlem křesťanství.« Jsou tu legendy o sv. Cyrillu a Methoději, o sv. Václavu a jiných více. »Řada dějepisců českých v užším smyslu počíná mužem výtečným a i pro nejdalší potomstvo památným: jest to Kosmas.« Palacký zve jej »praotcem dějepisců českých.« Drahou Kosmovou šli pokračovatelé »s menšími však i zásluhami i vadami; zprávy jejich musí býti doplňovány, vyjasňovány a opravovány kronikami cizími. Zásoba *listin* jest nedostačující. Doba třetí věku starého (1253—1403) má již hojně pramenův i kronikáře, a *listin* jest velmi hojně. Střední věk dějin českých objevuje se bedlivému zkoumateli již v dokonalém světle historickém, ačkoli arci ne vždy stejně jasném; neboť mimo kroniky jest nesčíslné množství jiných zápisův a pramenů všestranných. Palacký charakterisuje stručně kroniky a kronikáře i různé zapisovatele pamětí a životopisce, zvláštní, dobrou zmínku činí o Aeneovi Sylviovi Piccolominim (potom papeži Piovi II.), za to rozhodně odsuzuje Václava Hájka z Libočan, o němž dí, že »celý dějezpýt a dějepis český nezná většího škůdce nad muže toho,« který s neslýchanou nestoudností vymýšlel a líčil příběhy nebývalé. Palacký velebí archivy domácí, zvláště archiv Třeboňský, jako jisté předúležité studnice dějezpytecké. Z dějepisců *nového věku našeho* mimo jiné Palacký jmenuje Bohuslava Balbina, »jesuitu vlastensky smýšlejšího, r. 1688 zemřelého, jenž podivu hodnou láskou a pilností, setrvalostí a všestranností po celý věk života svého dějinné památky vlasti naší shledával, pořádal a na světlo vůbec vydával; zásluhy jeho byly by věčné, kdyby spolu kritický smysl jím byl vládnul.« Pak připomíná Pešinu, Krugera, Beckovského a jiné a přechází k učenému a důmyslnému piaristovi Gelasiovi Dobnerovi, kterého nazývá »otcem české kritiky«, k Dobrovskému, Pelclovi a vrstevníkům, jako byl Pubička, jenž »pozůstavil po sobě dílo sice mnohomluvné, ale jalové a nezáživné.« Ukončuje výborný svůj »Úvod«, těší se první kritický dějepisec náš nadějí, že za ožilé snahy, aby vydávány a shledávány byly prameny dějinné, »nedalecí potomkové naši ve všestranné známosti dějin předků svých kochati se moci budou.« Škoda, že se toho nedočkal Palacký, jenž *došed v »Dějínách« jen po rok 1526*, r. 1867 v předmluvě do »Dějiny« napsal: »Já jen z té duše přeji a Pána Boha prosím, aby milovanému a po všechny časy nad jiné těžce zkoušenému národu našemu co nejdříve dostalo se věrného

zrcadla veškeré jeho minulosti, ku poučení, zpamatování a otužení se v bytu svém, by vždy *kráčet po cestách pravdy a práva, i aby nepýchal ve zdaru, aniž kdy zmalomyslněl v protivenství,* a jenž si přál, aby »zásady pravé humanity a křesťanství hlouběji vnikly do ducha lidu.« ¹⁾

Arcibiskup pražský Jan Jos. hrabě Breuner a opat u sv. Mikuláše Maurus Roučka ve sporu o patronát kostela v Hrnčířích.

Podává Dr. Frant. Krásl.

Opat kláštera u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském Maurus Roučka (1682—1714) r. 1703 koupil statky Šeberov a Hrnčíře za 38.000 zl. ²⁾ V Hrnčířích byl kostel sv. Prokopa, kdež přísluhoval bývalý toho času farář jirčanský Bedřich Winsch, klášterník řádu cister. na Zbraslavi. Jak se opat Maurus v držení statku Šeberovského a Hrnčířského byl uvázal, někdy v prosinci r. 1703 žádal na konsistoři pražské, ³⁾ aby jemu ponechána byla administrace kostela hrnčířského, tím se zakládaje, že P. Winsch nevede správu kostela hrnčířského z důvodu, že by Hrnčíře byly filiálním kostelem Jirčan, anebo, že by z moci konsistoře tam býval dosazen, ale že někdejší držitelové statku Šeberovského, jak sami doznávají, faráři Winschovi k jeho žádosti správu kostela o své újmě a jen na čas ponechali.

Na podanou žádost vyřízení nedostav, opat Roučka podáním ze dne 7. ledna 1704 podruhé obrátil se na konsistoř, žádaje za to, by v zájmu služeb Božích a duchovního prospěchu osady hrnčířské kanonicky potvrditi ráčila P. Jiřího Greiffa, jež tam jako administrátora byl dosadil, a by P. Winsche s jeho rekursem v té věci vedeným ráčila a limine zamítnouti.

Když konsistoři se nevidělo panu opatovi ihned býti po vůli, resolutní prelát spornou věc jinak chtěl luštiti: faráři Winschovi po písaři šeberovském na administraci v Hrnčířích poslal písemní výpověď platnou ode dne sv. Jiří, listem ze dne 20. března 1704 doloživ, ⁴⁾ že nikdy nedopustí, aby Hrnčíře přibrány byly jako filiální osada k farnosti jirčanské, ježto nedá se nikterakž dokázati, že z moci úřední přivtělení takové někdy bylo se stalo; administrování v Hrnčířích bylo prý doposud jen výpomocné; sám jsa nyní s to, aby opatroval kostel kněžími svými, nechce prý obtěžovati kněží cizích.

¹⁾ »Památník« Palackého; ve výborném článku Kalouskově, str. 230.

²⁾ Fr. Ekert: Posvátná místa král. hl. města Prahy II. str. 359.

³⁾ Archiv arcibiskupský: LXII. Religiosorum Ord. S. Benedicti Monasterii S. Nicolai fascis unicus N. 9. lit. a. — ⁴⁾ L. c. N. 9. lit. b).

Farář Winsch ve sporné věci dožadoval se ochrany u patrona svého hraběte Frant. Václava z Trautmannsdorfu, ale s dobrou se nepotázal: hrabě stížnost Winschovu poslal, kam slušelo, panu arcibiskupovi, jenž k vyřízení dal ji konsistoři s listem ¹⁾ ze dne 17. dub. 1704, vysloviv tam zaslouženou důtku opatovi i faráři: p. opatovi za to, že farář jirčanskému administraci v Hrnčířích ode dne sv. Jiří vypověděl jako nějakému sluhovi či běhounu — veluti cuidam famulo aut cursori — panu faráři pak za to, že ve příčině církevního benefícia nevyhledal příslušné instance, ale osobu laickou, nepředložil-li snad žalobu svou již dříve konsistoři. Nevěda pak, přísluší-li ve příčině kostela hrnčířského panu opatovi něco práva a je-li tento od farního kostela jirčanského separabilis či nic, ukládá konsistoři, aby věc náležitě vyšetřila, třeba by byl separabilis, nikdy prý nedopustí, aby proti zásadě: »Beneficia ecclesiastica ecclesiasticis, regularia regularibus« řečený kostel podřízen byl klášterníkovi.

Zatím nadešel den sv. Jiří, tedy výpověď farářů Winschovi na administrování v Hrnčířích daná měla vejíti v platnost. Farář Winsch vyžádal si na konsistoři informaci, má-li tedy po sv. Jiří služby Boží zastávat, a výnosem konsistorním ²⁾ ze dne 26. dubna 1704 dáno mu poučení, aby vše zůstalo při starém pořádku: (»Omnia maneat in statu quo, et prout hactenus practicatum fuit, consequenter continuabitis, quousque ex Venerabili officio aliter non fuit ordinatum.«)

Hned potom do konsistoře došel list ³⁾ pana opata Roučky ze dne 28. dubna 1704, jímž děkuje konsistoři slušně za to, že mu stížnost p. faráře Winsche k vyjádření byla zaslána a prohlašuje, že nechce nikterak pravomoci Ordinaria zneužívat aniž urážeti, ale prosí toliko, aby důkladně bylo prokázáno, že kostel hrnčířský někdy pravomoci arcibiskupovou ve srozumění s pánem statku Šeberovského jirčanskému kostelu byl přivtělen. Jestliže předešli majitelé panství farář jirčanskému administraci v Hrnčířích dopřávali, — dokládá p. opat — stalo prý se jen precario modo et gratuito, non de jure, čemuž nasvědčuje důvod, že před 14 roky farář jirčanský tam správu kostelní nevedl. Hlásí-li se opat nyní sám k vedení správy, proto hlavně se děje, aby jinak právo se nepromlčelo a kostel aby každou neděli a svátek řádnými službami byl opatřen. Když hrabě Bedřich z Trautmannsdorfu faru jirčanskou nově byl zřídil, zajisté prý faráře dostatečným obročím opatřil, nemaje moci, ukládati kostelu na statku Šeberovském za povinnost, faráře jirčanského vydržovati, aniž měl práva, vesnice Vestec a Stiměřice odtrhovati od kostela hrnčířského, kamž od starodávna již příslušely. Ježto tedy Hrnčíře nyní právem kupním opatu náležejí, jest prý jedině jeho věcí, duchovní správu tam opatřiti, což svými duchovními bez obtíží dovede; prosí tedy konsistoř za milostivé svolení, aby ode dne došlé této prohlášky kostel hrnčířský in spiritualibus směl spravovati.

Konsistoři nevidělo se hned tak rozhodnouti, a rozkvašení sousedé škorpili se dále na vzájem: Farář jirčanský, na výpověď nic nedáv, docházel počítaje do Hrnčíř konat služby Boží, jak konsistoř jemu byla uložila, a opat z kostela ho vyháněl a dvěře před ním zavíral. Těžce to nesl farář Winsch a žaloval na opata dne 18. srpna

¹⁾ L. c. N. 9. lit. c) — ²⁾ L. c. N. 9. lit. d). — ³⁾ L. c. N. 9. lit. e).

r. 1704 u konsistoře, a když tam odtud čtyři neděle vyřízení nepřicházelo, žaloval znova podáním ¹⁾ ze dne 19. září 1704, a to hned pro dvanáctero věcí, jež stručně uvádíme:

1. Hned po sv. Jiří pan opat po ševci kostelníkovi — jenž jest jeho poddaný — vzkázal mi, že mne do kostela nepustí;

2. po řeholníkovi P. Řehořovi, jenž v Chodově správkuje, opět mi vzkázal, že mi z důchodu panství Šeberovského poplatek 21 kr. za mše dávatí nebude;

3. osadníkům hrnčířským opat zakázal, aby mi za štolu nic nedávali, a půl léta také nic mi dáti nechtějí;

4. zapověděl také dávatí mi mléko, a také skutečně nic nedostávám;

5. v neděli po sv. Prokopě, kdy koná se v Hrnčích poutní slavnost, p. opat pozval si kazatele sám, a když jsem ho na kazatelnu nepustil, kázání učiniv sám, p. opat pro svého kazatele dal venku na hřbitově postavit kazatelníčku zatímní;

6. k téže poutní slavnosti do Hrnčíř pan opat, nevím odkud, dal přinést ve slavném průvodu nějaké relikvie sv. Prokopa;

7. pan opat již několikrát v Hrnčích sloužil slavnou mši svatou, mně ani slovem napřed se nezmíniv;

8. také již nějaký zvon tam znova posvětil;

9. klášterník P. Řehoř, nejsa farářem, ale jen správcem hospodářským v Chodově, svolení ode mne si nevyžádal, na hřbitově hrnčířském zpovídal;

10. kostelník, švec Frant. Bělohoubek, proti mé záповědi a bez mého povolení, několik lidí tam pochoval a jako nějaký farář i kropáčem vykropoval;

11. ač kalich vždycky v kostele hrnčířském se ukládal, kostelník jej nyní po mši sv. posílá do Šeberova, a přijdu-li mši sv. sloužit, z pravidla já i lid přes hodinu musíme čekat, než kalich se přinese, a proto raději vzal jsem nyní kalich k sobě, aby někdy nestalo se, že bych kalicha nemaje, nemohl mši sv. sloužit;

12. nedávno, dne 14. září, p. opatovi poníženě jsem dopsal, aby mi za konání služeb Božích náležitý púletní plat poslal, ale odepsal mi, že ani sám ani osadníci nic mi dávatí nebudou »quod non petitus servus nullam mercedem habere debeat«, s tím dokladem, že mně podruhé správu vypovídá.

Vypověděv všecko, čím ho opat sužuje, farář Winsch na konec prosí, aby konsistoř se ho ujala, k platu mu dopomohla a pokojné držení správy kostelní mu vymohla.

Konsistoř faráře svého ujímala se horlivě sice, ale s resolutním opatem bylo těžko se smlouvat. K opětnejší žádosti opatově, jež dne 1. prosince 1704 ²⁾ došla do konsistoře a k tomu se nesla, aby jím do Hrnčíř praesentovanému administrátoru P. Řehoři Greiffovi kanonického stvrzení se dostalo, konsistoř týmž dnem, tedy dne 1. prosince 1704, ostře pověděla, ³⁾ že pp. kons. radové žádost jeho doposud nevčasnou bez vyřízení odkládají, zároveň důtku mu vyslovující za to, že nevyčkav rozhodnutí, kam Hrnčíře právem náležejí, dovolil si, jak farář jirčanský konsistoři žaloval, z kostela hrnčířského odnésti altare portatile s kostelním klíčem, čímž na veliké pohoršení

¹⁾ L. c. N. 9. lit f). — ²⁾ L. c. N. 9. lit. h) — ³⁾ L. c. N. 9. lit. h).

osadníků stalo se, že v 1. neděli adventní ani mše sv. sloužena býti nemohla. Tím se zakládá, že »spoliatus ante omnia restituendus veniat et pendente inquisitione nihil innovari possit, imo omnia in statu quo manere debeant, nařizujeme, aby pan opat nejen dal odnésti klíč a portatily kam patří, ale také opatření učinil, aby desátky i zadržené platy faráři jirčanskému řádně se vyplatily bez odkladu.«

Pan opat se nezalekl. Dovolává se právní zásady, že žalované straně má se dávat opis žaloby, listem ¹⁾ ze dne 11. prosince 1704 vyžádal si na konsistoři opis žaloby faráře jirčanského, dokládaje, že do toho času s odpovědí počká.

Učinila-li mu po vůli konsistoř, či neučinila, povědět neumíme — z listin jsme se toho nedopátrali — ale za nedlouho farář Winsch podáním ²⁾ ze dne 22. pros. 1704 pana opata u konsistoře žaloval na novo: »Pro násilí, jež mně p. opat činí, správu kostela hrnčířského na dále vésti nemohu. Klášterník, jež tam p. opat poslal, s kazatelnou již zřejmě ohlásil, že na dále sám v kostele sloužiti a farní funkce zastávati bude. Když jsem posledně v neděli třetí adventní přišel do Hrnčíř, chtěje tam mši svatou sloužiti, bylo mi zabráněno tím způsobem, že svrchu uvedený klášterník vystoupil na kazatelnu a po kázání hned sám pan opat mši sv. odsloužil, mně pak bylo řečeno, chci-li celebrovati jako host a ne jako administrátor, že jest mi dovoleno. Mohl jsem ovšem zachovati se dle zásady: vim vi repellere licet, ale lidu pohoršiti nechtěje, raději klidným jsem zůstal a nebyl bych jinak také ani nic nepořídil — a tak již podruhé na veliké mé ponížení bylo mi pryč odejít. Že pak nedávno pan opat přede mnou kostel zamkl jako před nějakým veřejným zločincem, toho, věru, nezasloužil jsem si, přes 15 let tam obětavě slouživ kostelu. Zvítězí-li na konec přece jen p. opat, jak se tím chlubí a strhne-li Hrnčíře s Vestcem a Stiměřicemi na sebe, fara jirčanská zchudne na dobro. Říká-li pan opat, že jsem Hrnčíře spravoval jen podmíněčně, než totiž jinak o správu tam postaráno nebude, není tomu tak: já nikdy o podmiňování nic neslyšel, aniž p. hrabě Trautmannsdorf s nějakou podmínkou faru jirčanskou zřídil, ale »absolute« a k tomu hledě, že jmenované vesnice správou žádnou opatřeny nebyly a majitelé panství Šeberovského k tomu se neměli, v Šeberově administrátora vydržovati, a dokládám, že před 14 roky písemným dekretem vikar. úřadu v Brandýse n./L. administrace v Hrnčířích řádně byla mi svěřena a do ochrany nejdůst. konsistoře se doporučuji.

Jako doušku připsal ještě, že řečený klášterník mimo mši sv. i svátostmi jinými v Hrnčířích přisluhuje a beze svolení farářova mrtvoly tam pohřbívá.

Žalobní spis páně farářův plný nářku a bědování konsistoř dostala dne 22. pros. 1704, a hned nazejtří došel jí podobný dopis pana opata ³⁾ ze dne 23. prosince 1704 jako odpověď ku dvojímu výnosu konsistornímu ze dne 12. t. m., jímž se ohrazuje proti útokům P. Winsche a žádá zadostučinění.

Konsistoř, tím jsouc si vědoma, že prelát po právu nejedná,

¹⁾ L. c. N. 9. lit. i). — ²⁾ L. c. N. 9. lit. j). — ³⁾ L. c. N. 9. lit. k).

podáním ¹⁾ ze dne 29. prosince 1704 obrátila se na samého arcibiskupa. Poukázala k tomu, že opat Maurus nevyčkav konečného rozhodnutí arcibiskupského či konsistorního o tom, dá-li kostel hrnčířský od benefícia jirčanského se oddělit, aniž dbaje konsistorního vyřízení, by ničeho se neměnilo, dal odnésti portatily s klíčem kostelním, aby tam farář jirčanský mše sv. sloužit nemohl, připomenula dále, že panu opatovi, jenž k tomu, co se bylo stalo, mlčky se přiznal, nařídila, aby oltář i klíč vrátil a odvolal příkaz faráři jirčanskému neodváděti platy, jež mu za duchovní správu v Hrnčířích náležejí po právu, pan opat však nejen že nic neučinil, ale dokonce faráře jirčanského jako správce kostela neuznává a sám tam správu opatřuje; ježto tedy p. opat konsistorního nařízení nic nedbá a na újmu pravomoci arcibiskupské, jak se zdá, jiné věci ještě prováděti v úmyslu má, konsistoř prosí, aby p. arcibiskup naříditi ráčil, jaké opatření za takového stavu věcí učiniti by se mu vidělo.

Pan arcibiskup uložil konsistoři, aby provedeno bylo napřed důkladné vyšetření nemístných výstupů v kostele hrnčířském, jichž původem p. opat byl a aby arcibiskupu podala se o tom zpráva.

Na ten účel do kanceláře v Dolních Břežanech povolán byl rychtář Ondřej Karkuský se 14 jinými sousedy z Vestce, rychtář Pavel Vaněk ze Stiměřic se čtyřmi sousedy. ²⁾ Co na úřadě břežanském vypověděli, z listin nedovídáme se — patrně protokol o tom sepsaný se ztratil — ale farář Winsch na rubu listu, na němž svědkové poznamenání jsou, připsal: »Přítomní svědkové ještě o jednom násilnickém faktu svědectví vydávají: o novém totiž roce ve Vestci zemřel nějaký staroch jménem Mikuláš Šatalík, můj osadník. Abych nemohl jej pochovati ani v Jirčanech ani v Hrnčířích, několik sousedů hrnčířských a šeberovských bylo posláno p. opatem, aby mrtvolu odnesli; přišli dvakrát: ponejprv přišli z večera, ale vestecký rychtář mrtvolu odnésti jim nedovolil; podruhé přišli s rychtářem šeberovským právě, když sedláci vestečtí měli jednání v Břežanech; vzali mrtvolu, položili na nosítka a bez kříže, beze světla a beze všech obřadů církevních ji donesli do Hrnčíř, kdež v oktávě mláďátek P. Benediktin ji pochoval. Mezi lidem z toho vzešlo pohoršení nemalé.«

Farář Winsch, jemuž bylo uloženo, aby svou žalobu, že opat dal odnésti oltář i klíč od kostela, opřel výpovědí alespoň čtyř hodnověrných lidí, zaslal konsistoři svědectví, jež vydal Šimon Skuherský, kovář a soused jesenický, těmito slovy: »Já podepsaný znám činím, že jsem pominulého léta 1704 v první neděli adventní šel na mši svatou do Hrnčíř. Poněvadž byla zima, zašel jsem pro zahřátí do hospody hrnčířské, kde od ševce Františka Bělohoubka, šenkýře hrnčířského a spolu kostelníka, jsem slyšel, že pan farář jirčanský tam služby Boží konati nemůže, poněvadž Jeho Milost pan prelát z kostela hrnčířského oltáře a klíč pryč vzíti poručil. Že tomu tak jest, s dobrým svědomím vysvědčuji a kdyby potřeba kázala, přísahou potvrditi chci.«

V podobném smyslu zní svědectví, jež vydal Václav Doubek, řezník a soused jesenický; Vilém Pátek, císařský pošt mistr, latinskou doložkou svědectví obou ověřuje. ³⁾

¹⁾ L. c. N. 9. lit. l). — ²⁾ L. c. N. 9. lit. n). — ³⁾ L. c. N. 9. lit. o).

Farář Winsch sám již o několik dní dříve podáním¹⁾ ze dne 12. ledna 1705 podal zprávu konsistoři, že závažným svědkem ve věci, o níž tu jde, jest kostelník hrnčířský: »Když jsem v první neděli adventní přišel do Hrnčíř konat služeb Božích a kostelníkovi řekl, aby kostel otevřel, odpověděl: »Do kostela nemůžeme;« a proč ne, ptám se, a on, »protože včera večer došel sem rozkaz od našeho pana opata, abych portatile a klíč kostelní donesl do kanceláře šeberovské, a já za tmy s lucernou jsem to odnesl.«

Než vyšetřování se odbylo, faráři Winschovi podáním²⁾ ze dne 9. února 1705 vidělo se již zase podati zprávu, co pan opat učinil ve svátek očišťování Panny Marie: »Když jsem na ten svátek přišel do Hrnčíř, byli tam již dva otcové benediktinští, jeden z Prahy a druhý P. Řehoř, chodovský správce. Spatřiv je, pravím: »Cokoliv tu dělám, dělám z moci velebné konsistoře,« — a oni na to: »A my, co tu děláme, děláme z moci našeho nejdůstojnějšího pana opata.« Na to řekl jsem, že všecko činí způsobem nedovoleným i neplatným, od biskupa approbace nemajíce, ježto z approbace jde jurisdikce. Oni pak odpověděli, že jsou kněží approbovaní a když jsem se chystal ke mši svaté, naprosto mne k oltáři nepřipustili, dokládajíce, že ani v budoucnu mne k oltáři nepřipustí. Žádal jsem tedy, abych alespoň hromničky mohl posvětit, ale odbyli mne, abych si je posvětil jinde, tady prý ne. Chtěj nechtěj, musil jsem odejít s neporízenou. Dokládám ještě, co v posledním podání jsem zapomněl, že v neděli třetí adventní v Šeberově pan opat vyjádřil se do slova takto: »Est quaestio, an ego dependeam a V. Consistorio, et est quaestio, an ego parere debeam Decretis consistorialibus. Na slova ta odpověděl jsem: »To nevím, jaká práva pan opat má.« Nad to jest mně si stěžovati, že platu od pana opata nedostávám a z koledy v Hrnčířích a v Šeberově mimo jediný krejcar pranic jsem nedostal. Prosím tedy velebnou konsistoř za odpomoc.« Faráře Winsche zpráva v konsistoři způsobila podivení. Dopisem³⁾ ze dne 12. února 1705 panu arcibiskupovi oznámila, co se stalo, dokládajíc, že věc žádá nápravu okamžitou a panu opatu že musí se dostati kanonického napomenutí hned, jak jen od faráře Winsche dojde zpráva, že vykonal, co v té příčině bylo mu uloženo⁴⁾ dekretem konsistorním ze dne 9. února 1705, aby totiž hned v neděli příští, Dominica Sexagesimae, odebral se do Hrnčíř na služby Boží s dvěma nebo třemi svědky — na kolik možno latiny znalými, aby po případě i přísežné dosvědčili, co otcové benediktinští při tom budou mluvit i jednati.

Farář Winsch dle dané informace se zachoval náležitě a podává o tom zprávu⁵⁾ ze dne 17. února 1705 vypisuje: »V neděli Sexagesimae šel jsem do Hrnčíř na služby Boží, jak mně velebnou konsistoří uloženo bylo, a chtěl jsem mši svatou sloužiti, ale otcové benediktinští, P. Řehoř z Chodova a P. Vojtěch z Prahy mne zase vyhnali a na doklad jest písemné svědectví tří svědkův latiny znalých, jež jsem byl s sebou vzal.«

Svědectví sepsáno bylo na zámku v Břežanech; s přitisknutím vlastní pečeti vlastnoručně podepsali je: Šimon Ant. Schorentzen, granarius Brzežanensis; Sebastianus Borovanský, cancellista in can-

¹⁾ L. c. N. 9. lit. m). — ²⁾ L. c. N. 9. lit. p) (příloha). — ³⁾ L. c. N. 9. lit. p) — ⁴⁾ L. c. N. 9. lit. r). — ⁵⁾ L. c. N. 9. lit. s).

cellaria ejusdem dominii, Antonius Josephus Wortinius, filius quae-
storis ibidem; a zní do slova: »My podepsaní tímto dosvědčujeme,
že k žádosti důst. pana faráře Winsche v neděli Sexagesimae šli
jsme do kostela hrnčířského a v sakristii zastali jsme dva kněze
benediktinské, P. Řehoře a P. Vojtěcha; pan farář Winsch za naší
přítomnosti slušně je pozdravil a takto je oslovil: »Reverendi patres,
iterum iterumque venio, auctoritate nostri Venerabilis Archi-Episco-
palis Consistorii (titul) hic peracturus divina.« Ti pak odpověděli:
»Et nos venimus auctoritate nostri reverendissimi domini abbatis
et sicut una vice vestram Paternitatem ad celebrationem non ad-
misimus, ita nec hodie, nec in posterum admittemus.« Když pak
pan farář byl se zeptal: »quo ex mandato non esset admittendus,«
odpověděli: »ex mandato nostri reverendissimi domini abbatis ut
patroni hujus Ecclesiae.« A tak se stalo, že pan farář jirčanský
k oltáři nebyv připuštěn, musil pryč odejít. Na svědectví toho nás
podpis a pečel.

Pádných dokladů o neposlušnosti pana opata vůči panu arcibiskupovi konsistoř měla tu po ruce s dostatek, ale pojednou další jednání o spornou věc se zastavilo, a otcové benediktinští klidně pak hospodařili v Hrnčích.

Po třech letech s věcí hnulo se zase asi z té příčiny, že farář Winsch měl dostati se na faru v Česlicích. Konsistoř uložila mu referovati, v jakém stavu kostel hrnčířský, jejž dříve spravoval, opouští a tázala se také, jak dlouho tam vedl správu a proč tam už neadministruje? K dotazu odpovídaje¹⁾ podáním ze dne 1. prosince 1707, pan farář opakoval, co ke sporné věci se odnášelo, a praví: »Byl asi před 18 roky po prvním zřízení fary jirčanské tam dosazen, hned potom pan Křištofor Přehořovský, držitel panství Šeberovského, nabídl mi, chtěl-li bych jako soused převzít správu kostela sv. Prokopa v Hrnčích. Jsa ochoten správu převzít, dopsal jsem důst. našemu panu vikáři brandýskému, jenž mi odpověděl v ten smysl, abych jako soused rozhodně správu převzal, a máje tedy vikariátní licenci, ve správu jsem se uvázal a po čtrnácti letech pokojně ji vedl, připomínaje, že kostel hrnčířský k jirčanské farnosti nikdy nebyl přivtělen.

Po čtrnácti letech panství Šeberovské koupil pan opat od sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze a hned potom správu kostela hrnčířského písemně mi vypověděl s tím doložením, že sám máje kněží s dostatek, kteří správu vésti mohou, cizí výpomoci prý nepotřebuje. Dostav výpověď, zeptal jsem se nejdůstojnější konsistoře, mám-li výpovědi dbáti či nic, a dostalo se mi vyřízení, abych jen dále správu vedl, dokud jinak nebude nařízeno. Na základě tohoto nařízení chtěl jsem správu vésti dále, ale pan opat dekrétu arcibiskupského nic nedbaje, důsledně a rozličným způsobem v administrování kostela mně překážel: hned r. 1704 v neděli po svatém Prokopě způsobil slavné procesí z Chodova do Hrnčích a k slavnosti bez mého vědomí pozval si kazatele cizího, já však na kazatelnu ho nepřipustiv, sám jsem kázal. Pana opata tím podráždil jsem nemálo, tak že ihned osadníkům mým zakázal, aby mi za služby Boží nic neplatili. Třeba jsem nic nedostával za služby Boží, přece

¹⁾ L. c. N. 9. lit. t).

jsem tam docházel a každou třetí neděli nebo svátek sloužil. Tou tedy cestou vyhnati mne nemoha, jinou si na mne vymyslí, nařídí, aby, až přijdu, kalich se mně nevydával, pak aby oltářní kámen z kostela se odnesl a na konec, aby se mi kostel neotevíral, což opravdu se stalo, tak že jsem s mnoha osadníky na veliké pohoršení lidu pryč beze mše sv. musil odejít. Potom již benediktini sami k rozkazu pana opata začali tam mše sv. sloužiti a lidu sv. svátostmi přisluhovali, ale já přece jsem tam docházeti nepřestal. Kdykoliv jsem tam přišel, býval tam již buď pan opat sám s některým klášterníkem a za jeho nepřítomnosti dva i tři kněží klášterní, a chtěl-li jsem mši svatou sloužiti, říkali: »Reverendissimus dominus noster Abbas non permittit.« Dovolával-li jsem se toho, že přicházím k rozkazu nejdůstojnější konsistoře, říkali: »Et nos venimus nomine et mandato nostri domini abbatis;« poukazoval-li jsem k tomu, že od Ordinaria plnomoci nemají, odpovídali: »Habemus talem, qualem vos, Vestra Paternitas.« Tak to chodilo pořád: kolikrát jsem přišel, tolikrát byl jsem od nich zpět poslán. Dostav poslední nařízení od nejdůstojnější konsistoře, abych přibral k sobě několik svědkův latiny znalých, v neděli Quinquagesimae — jak se pamatuji — ¹⁾ do Hrnčíř na služby Boží odešel, aby před svědky bylo prokázáno, budu-li připuštěn k oltáři či nic, učinil jsem, co mi bylo nařízeno, ale k oltáři jsem připuštěn nebyl. Nejdůstojnější konsistoř račiž tedy nahlédnouti, že od pana opata přemnoho příkoří a násilí bylo mi přetrpěti a prosím, aby mi nebylo vykládáno ve zlé, že neadministruji, jakoby se to dělo z lenosti, ale aby seznáno bylo, že příčinou jest jen a jen násilí, činěné se strany pana opata; to poníženě vyloživ, do přízně nejdůstojnější konsistoře se poroučím.«

Zprávu tu farář Winsch konsistoři poslal ještě z Jirčan, ježto podepsán jest »curatus in Jirčan«, ale za nedlouho byl již praesentován na faru česlickou. Konsistoř přiloživši jeho referát, administrace kostela hrnčířského se týkající, podáním ²⁾ ze dne 19. prosince 1707 arcibiskupa důkladně informovala o sporné věci takto: »Když pan opat koupí panství Šeberovského nabyl práva patronátního na kostel hrnčířský, hned potom jako patron farář jirčanskému správě kostela ke svátku sv. Jiří 1704 vypověděl jinak, než jako nějakému sluhovi neb běhounu; farář rekuroval k nám, a my poslali jsme jeho žaloby komunikat panu opatovi, jehož odpověď tu přikládáme; farář jirčanský rekuroval k nám po druhé, žádaje za poučení, má-li i po vypovědi kostel nadále spravovati, a my nařídili mu, že ano. V základě našeho nařízení farář Winsch správě kostela hrnčířského nerušeně vedl dále až do první neděle r. 1704, na kterou neděli ohlášeny byly tam služby Boží. Když tam farář Winsch přišel, našel kostel zavřený a jak sem sdělil, kostelník František Bělohoubek prohlásil, že kostel proto jest zavřen, že včera večer pan opat poslal rozkaz, aby klíč kostelní a oltářní kámen odnesen byl do kanceláře šeberovské, což za tmy téhož večera vykonáno bylo. Lid již shromážděný nedostal se tedy do kostela a služeb Božích nebylo. Nařídili jsme tedy panu opatovi, aby odne-

¹⁾ P. Winsch dobře se neupamatoval: nebylo to v neděli Quinquagesimae, ale Sexagesimae, jak předem uvedeno bylo. — ²⁾ L. c. N. 9. lit. v).

sené věci dal kam patří, on však k věci neodpověděl, žádal jen za komunikat podané žaloby; my na to replikovali jsme, aby napřed, co odnésti dal, vrátil na své místo a všechno ostatní aby ponechal in statu quo, až jak ve sporné věci stane se konečné rozhodnutí. Pan opat odnesených věcí nevrátil a trval na své presentaci. Zatím sběhla se jiná věc nepřístojná: Ve Vestci zemřel nějaký Mikuláš Šatalík, poddaný hraběte Trautmannsdorfa; v týž den, kdy sedláci vestečtí byli právě v Břežanech při úředním jednání, k rozkazu pana opata přišlo několik jeho poddaných lidí ze Šeberova a z Hrnčích do Vestce, mrtvolu násilně vzali a beze všech obřadů církevních odnesli do Hrnčích, kde ji P. Placid z řádu benediktinského pochoval; zprávu o tom podal farář Winsch a svědkové úředně o tom byvše vyslechnuti, že se tak stalo, dosvědčili, jakož i o tom sem zpráva byla podána, že dva kněží benediktinští faráři Winschovi mši sv. v Hrnčích sloužití násilně zabránili, o své újmě v Hrnčích svátostmi přísluhují a v jednání takovém pokračovati usilují. Bylo nám také Vaší Milostí oznámeno — konsistoř píše ještě — že pan Otmar Zinke, opat břevnovský, na světské farní beneficium na panství Kladenském, jež nedávno byl koupil od kněžny z Toskány, po resignaci Adama Hlavy dosaditi chce některého klášterníka svého; takové jednání odporuje však církevnímu zřízení, jak patrně z »Lib. Decret. Gregor. lit. XXXVIII. de jure patronatus Cap XIII »Si jus Patronatus Ecclesiae devenit ad Exemptos, per hoc in nullo debet laedi jus Episcopale« a tamtéž Hospitalariis (a. 1180.) »Cum saeculum reliqueritis. Prohibemus, ne cum ratione feudorum emptorum, aliterve acquisite, vel etiam alio modo jus Patronatus in Ecclesiis parochialibus adquisiveritis, Episcopo jus parochiale minuere praesumatis.« Tolikéž jasno z Lib. Decret. 3. in VI. tit. de praebend. et dignit. Cap. V. »Cum de Beneficio Ecclesiastico consueto Clericis Saecularibus assignari, et provideri mandatur, de illo debet intelligi, quod tanto tempore ab uno vel pluribus Saecularibus Clericis institutis in eo Rectoribus, extitit continue et pacifice gubernatum, ut praescriptio legitima sit completa, etiamsi ante vel post, Religiosi quandoque administraverint in eodem; quando vero scribitur, ut provideatur de aliquo prioratu, qui per Religiosus juxta modum praemisum est solitus gubernari; nisi hoc in litteris caveatur expresse.« Jest se i toho obávati, aby neopakovaly se případy jako v Přešticích, jež nedávno od hraběte z Bubna a Litic koupil opat kladrubský: ten zajisté hned, jak smrtí nebo resignací nynějšího děkana, Václava Vojty, beneficium se uprázdnilo, na děkanství bude chtít dosaditi klášterníka, tak stále obmezovati se bude jurisdikce arcibiskupská a nejlepší beneficia odejmou se kněžstvu světskému. K tomu přihlížejíce, soudili bychom, aby Vaše Arcibiskupská Výsost rekurovala k papeži a zároveň, ježto periculum in mora, na zjednání zatímni odpomoci k internuntiaturě vídeňské, aby dekretem papežským bylo zakázáno, na světská kurátní beneficia dosazovati kněze klášterní.«

Arcibiskup referát konsistorní vzav na vědomí, dekretem ¹⁾ ze dne 2. ledna 1708, jež konsistoři svědčil, jednání P. Přehořovského i tehdejšího vikáře, kteřížto o své újmě správu kostela hrnčického

¹⁾ L. c. N. 9. lit. w).

faráři jirčanskému byli odkázali, prohlásil jako nezákonný čin, nehledě k tomu, že konsistoř ex post jednání nezákonné napravila tím, že faráři Winschovi správu kostela hrnčířského per modum Commendae úředně byla odkázala. Aby tedy opat o počáteční nesprávnost, již tehdejší přisedící konsistoře byli zavinili, nemohl se dále opírat a z toho důvodu proti arcibiskupství mrzuté machinace podnikati, aby také nezdálo se, jakoby spory s řádem benediktinským zbytečně a úmyslně se vyhledávaly, arcibiskup ukládá konsistoři, aby sporná věc, o níž tu jde, s větší důmyslností a správností v úvahu byla vzata.

»Ježto pak,« dokládá ještě pan arcibiskup, »vždycky na srdci nám leželo, aby všelikým zmatkům a nesprávnostem v arcidiecezi bylo vyvarováno a na jich nápravě pracováno, nařizujeme vám, abyste panu opatovi dali věděti, že to naší vůli jest, aby na uvarování těžkých censur od dalších útoků a hlučných výstupů ustal a patronátní své právo, jehož koupí panství Šeberovského nabyt, praesentováním kněze světského vykonával, ježto právně na jisto postaveno jest, že přechodem panství v ruce klášterníků práva patronátní změny neberou.«

Kdyby pak se vidělo, že duchovní potřeby osadníkův lépe opatřeny budou knězem klášterním, p. arcibiskup nebude prý váhati v té příčině dáti potřebnou dispensi, ale klášterník, jenž tam správu vede neoprávněným způsobem, ať toho nechá, jinak prý by musil býti potrestán suspensí.

K danému nařízení konsistoř spornou věc pilně prozkoumala a podáním ¹⁾ ze dne 12. ledna 1708 arcibiskupovi předložila dobré zdání v podstatě takto: »Co k administrování kostela hrnčířského odnáší se, k nařízení Arcib. Výsosti co nejopatrněji uvážili jsme a soudíme, že panu opatovi úředně má se dopsati a jemu vyložití, že ku správě řečeného kostela hrnčířského svého klášterníka P. Řehoře (Greiffa dne 1. prosince 1704 byl ovšem praesentoval, ale k jeho žádosti za stvrzení praesentace že doposud přihlédnuto býti nemohlo, ježto dávno před tím mnohých přehmatů pravomoci Ordinaria úporných byl se dopustil a řečené beneficium dle podstaty své jest světské; za takového stavu věcí ať p. opat se napomene, buď aby presentoval někoho z kněžstva světského anebo správu ponechal faráři sousednímu; chce-li pak, aby pro chatrnost obročí anebo pro jinou spravedlivou příčinu kostel spravován byl některým z jeho kněží, ať Ordinaria za to požádá, a myslíme, že — salvâ nihilominus Beneficii naturâ — toho by se mu odepřítí nemělo.

Jinak myslíme, že by od censur prozatím mělo se upustiti, poněvadž spor quoad exemptionem a jurisdictione Ordinarii doposud právoplatně není vyřízen; ale opatovi mělo přece by se dostati pokynu, že nemůže nevědět, že administrováním kostela, zvláště pak prisluhovááním svátostí posledního pomazání bez předchozího svolení Ordinaria, ipso facto uvaluje na sebe i exkomunikaci. Podobně nezdá se nám, aby řečenému klášterníkovi, jenž v Hrnčířích vede správu, administrace pod trestem suspense se zakazovala, ježto řečený klášterník jen to dělá, co opatem se mu ukládá. Aby pak z toho, že by řečený kostel sousednímu faráři nebo jinému světskému knězi

¹⁾ L. c. N. 9. lit. x.

ve správu se odevzdal a opat, jak se podobá, tomu by se opřel, nové nějaké spory a patrně i pohoršení nevzešly, máme za to, aby opatovi u sv. Mikuláše dala se lhůta čtyř neděl, po kterýž čas z milosti arcibiskupovy spravování klášterníkem platně trvati by mohlo.«

Arcibiskup návrh konsistoře ¹⁾ schváliv, dekretem ze dne 18. ledna r. 1708 dal jí plnou moc, aby za účelem kratšího vyřízení neblahého sporu opatovi sama potřebné napomenutí učinila, a jestliže p. opat pro správu řečeného kostela v Hrnčířích klášterníka, jenž tam dosud administruje, bude presentovati a za připuštění jeho slušně žádati, aby mocí přítomného dekrétu žádoucí dispens jemu vyhotovila.

Tím neblahý spor došel klidného vyřízení a ježto žádných listin té věci se týkajících jsme nenalezli, nelze nic o tom pochybovati, že opat učinil, co posledním dekretem arcibiskupovým mu učiniti bylo nařízeno.

Václava Františka Kozmanecia spisování historická.

K tisku upravil Dr. A. Podlaha.

Část první.

Zvláštní pocit zvědavosti a tesknosti zároveň zmocní se nás, probíráme-li se v zažloutlém rukopise, jehož stránky popsala ruka dávno již setlelá. Slyšímeť tu minulosti hlas, byť v dálné a nejasné již ozvěně... Ale i poznámky sebe nepatrnější zajímají nás jakožto paprsky, jež osvětlují nám doby dávno minulé, kdy žili jiní lidé s jinými názory a v jiném prostředí, ale s týmiž ctnostmi, vášněmi i chybami jako dnes.

Zřídka kdy setkáváme se u spisovatelů starých pamětí s hlubokými a duchaplnými reflexemi o příbězích vypravovaných — ale nelíčená prostota řádků načrtaných v bezprostředním dojmu událostí jímá náš zájem. Vidáme ovšem nezřídka, že nevystihli snad v tom neb onom správně ráz, význam a dosah událostí, avšak chápeme nejednou, proč se tak stalo, a nabýváme z toho ne-li poučení o událostech samých, tož aspoň o tom, kterak v té neb oné době na určité období historické bylo pohlíženo.

Málo které jméno ze skromných spisovatelů takovýchto spisování historických známo jest širší veřejnosti. Ani *Kozmanecius* (nar. 1607, zemř. 1679) ²⁾ není v té příčině šťastnější, neboť jeho spisy potkal osud, jenž k zapomenutí valně přispívá: nebylyť totiž

¹⁾ L. c. N. 9. lit. z).

²⁾ Životopisné zprávy o něm viz v *Jir. Ruk.* I. 401; *Erwin Weyrauch* podal r. 1860 v »Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften« 58—67 stručný životopis *K-žv* a přehled jeho spisův s krátkým udáním obsahu.

nikdy tištěny. Toliko část jediného z nich uveřejněna byla před 65 lety v Časopise čes. Musea.¹⁾ Rukopis prací Kozmaneciových zachoval se v silném kvartantu papírovém, jenž chová se v knihovně staroslavné kanonie Strahovské.²⁾ Mnohé listy jeho jsou již setlelé, některé dokonce chybí již docela, i jest na čase, aby tiskem bylo vydáno, co dosud z něho se zachovalo.

Podáváme zde toliko část literární pozůstalosti Kozmaneciovy, totiž jeho *spisování historická*; ostatní část její uveřejníme svým časem jinde.³⁾

Historické spisky Kozmaneciovy jsou sice vesměs podřízené ceny, nicméně po stránce jazykové a slohové, jakož i po stránce kulturně historické podrží vždy svou důležitost, a to tím spíše, že vznikly v době, v níž literární činnost u nás velice byla skrovna.

Uveřejníme zde celkem *sedm*⁴⁾ spisů Kozmaneciových většího i menšího rozsahu. Otiskujeme je úplně věrně; toliko pravopis jsme obnovili (pravopis vlastních jmen — ač místy velmi zpotvořený — ponechán beze změny) a interpunkci, kde toho třeba bylo, doplnili. V čelo každého z těchto spisů položili jsme kratičký úvod, v němž podáváme zprávu o příslušné části rukopisu, kterouž dotýčný spisek zaujímá, dále pak stručný obsah a ocenění jeho.

I.

Spisek o zimním králi a jeho náboženství; jakož i o obnovení náboženství katolického a pokutování odbojných.

V rukopise Kozmaneciově tento spisek *nemá nadpisu*, nýbrž označen jest pouze jakožto »opus 2«. Zaujímá str. 26.—36. Obsah vysvítá z nadpisu, který jsme mu v čelo položili. Jakožto prameny uvádí spisovatel zápisky svého otce a Kapihorského Kroniku Sedleckou (1630), a na dvou místech i sama sebe jakožto očitého svědka uvádí. Zajímavé jest, co mimochodem o svém a krajanův svých *obrácení* k víře katolické sděluje.

V létu⁵⁾ Páně 1619, dne 26. srpna: stavové a páni českého národu vyházejíc v předešlém roce, totiž v 1618, a to ve středu po Křížové neděli tři pány z oken kanceláře J. M. C. na hradě Pražském, a to ty, kteří byli katolického náboženství a J. M. C. věrní, volili sobě za krále českého nepořádně *Fridricha* falckrabě při Reinu, a jej 26. srpna za takového na hradě pražském vyhlásili a potom jej v témž roce 4. listopadu korunovali a *Alžbětu*, manželku jeho, 7. dne téhož měsíce. Jakého jest pak týž nepořádný král byl náboženství a kterak aneb co o Božích milých Svatých, též o jejich obrazech smýšlel, tuto o tom z *pravdivého otce mého*

¹⁾ *Krátké vypsání třicetileté války*. Z rukopisu Václava Kozmanecia čáslavského vyňaté a doplněné od Vincencia Zahradníka.

²⁾ Za laskavé zapůjčení rukopisu vzdávám srdečné díky vldp. bibliothekáři P. Ivanu Ad. Wagnerovi.

³⁾ Pojednání o lidových hrách Kozmaneciových s obšírnými ukázkami v C. Lidu.

⁴⁾ V tomto sešitě podáváme první tři spisy jeho; ostatní budou následovati v sešitech následujících.

⁵⁾ *Orig.*: letthu.

výpisu tak i z kroniky kláštera Sedleckého se oznámí, neboť hned téhož léta z poručení jeho, a to 21. prosince po poledni od jeho dvoru chasa a rota bezbožná kalvínská do kostela sv. Víta se sběhla, tou příčinou, aby všeckny obrazy, jak Krista Pána, tak matičky jeho i jiných Božích svatých a světic potloukla, pošlapala a v niveč obrátila, kdežto jak přišli, hned nejprve krucifix, kterýž vysoko na trámě proti oltáři s obrazem Rodičky Boží a sv. Jana stál, dolů srazili a ihned potom na to plijíce nohama šlapali a neuctivě kopali, říkajíce: »Nu, již tu ležíš, pomoz sám sobě, můžeš-li,« a potom položili obraz Matičky Boží na obraz sv. Jana, tvář k tváři, lehkovážně mluvíce: »Nu, poněvadž jste za živobyті svého vy oba na sebe laskavi byli, milujtež se také i po smrti.« Jiné také obrazy Rodičky Boží ohavně tloukli a jimi o zem prali a mříži okolo sv. Jana Nepomuckého ven vyhodili; hroby s lítostí náramnou pobožných lidí i těch, kteříž ještě katoličtí nebyli, tloukli, loupili a hrozné a potupné věci proti nim mluvili, čehož ani dobré svědomí nedopustí pro stud psátí, oltáře bořice, a nákladné stolice lámající, též korouhve na kusy trhající, ven z kostela na trakařích vyváželi a to pálili. Jeden pak krucifix nejkunstovnější, kterýž byl na hrobě alabastrovém císařů římských postavený, vyprosil na nich pan *Vilím z Lobkovic*, tak že mu jej dali, kterýž on do svého domu poctivě donéstí poručil. Na druhý pak den opět tolikéž činili a v kaplách slavných pánův, kdež své sepultury měli, všeckny oltáře bořili a množství svatých reliquií a celých hlav na zem povrhujíc, na ně plili, je kopali, po nich skákali a je drobili, a to byly hlavy z počtu panen svaté Voršily, někdy pro Krista Pána zamordovaných, ty potom rozdrobené kosti jejich zlořečený a bohaprázdný praedicant *Scultetus* poručil ohněm spáliti, ačkoli mnozí lidé pobožní za ně prosili, ale nic toho užiti nemohli, když pak po nich tak šlapali, tehdy mluvili potupně: »Ej, což jsou to za svaté, že se nám nebrání, ani žádných divů nečiní; my jim nyní jistě veliký vděk činíme, že budou mítí před papeženci pokoj; nebudou více na ně volati: orate pro nobis, orodujte za nás!«

Potom na narození Pána Krista postavili do prostředku kůru veliký stůl a okolo něho dvanácte seslí, strojící se stolu Páně (však velmi nenáležitě a nekřesťansky) požívati; nebo sám král vzal veliký koláč na míse již položený a jej na kusy lámal, a jiný po něm na veliký šál kladl, a po rozlámání král napřed sobě vezmouc a jiní po něm jedli a potom z hrubého kalichu víno pili, na kteréžto jejich užívání mnoho množství lidu pražského se s podivením a s srdce lítostí dívalo, divíce se takovému nepořádnému stolu Páně užívání a jeho smrti sobě připomínání, nařikajíce v srdcích, co to mají za krále, a co budoucího by mohlo z takového bezbožného stolu Páně celému království přijíti, poněvadž jaký by byl král, takové by chtěl poddané mítí. Okolo toho času bylo skrze dekret poručeno od téhož krále pánům staroměstským, aby obraz umučení Božího na mostě pražském stojící dolů svrhli, pravíce, že král ani královna nemohou na toho lazebníka (ten obraz tak potupně nazývají) nijakž hleděti. Ale Pražané tomu odpor učinili, pravíce, že toho nemohou učiniti, protože od mnoha množství let s povolením všech obcí pražských tu postavený jest, nebo jestliže král chce jej dáti mocně dolů shoditi, tehdy že se nějaká bouřka od lidu jistě pro to stane, začez že

oni povinni odpovídati nebudou, poněvadž by bylo těžko lid obecný ukrotiti.

Tento nepořádný král nevedl sobě tak vážně a velebně, jakž by na královskou důstojnost náleželo, protože se zimním časem po Praze vozil na saních a na pěkné pohlaví ženské s pilností patřil, ano i vedle sebe sedícímu na ně prstem ukazoval, *na čež jsem já, kterýž jsem toto psal, očitě patřil*, moha i jmenovati jednu vzácnou, krásnou měšťanku, když mimo její dům jel a ona před domem stojíc, poklonu mu učinila, proti kteréž on zase klobouk sňal, což se na krále nijakž neslušelo; měl tehdaž šaty vseckny červený, aksamitový, zlatými pasomány zhusta premovaný; slyšel jsem též v své uši, když jeden vzácný měšténin pražský, dívaje se na téhož krále, promluvil k druhému, vedle sebe stojícímu tato slova: »Nyní máme notnýho hejska krále, nepyšného, můžem se také s ním povoziti.« Pánům pak českým náramně známým a přátelským se ukazoval, a při audienci jim dávání před nimi tolikéž klobouk snímal a odcházející od něho z pokoje svého vyprovázel, k hraběti z *Turnu* i jiným na panet s bratrem svým jezdil, s přednějšími měšťkami, kteréž jeho paní, nepořádnou královnu, navštěvovaly, jsa vesel, tanec vedl, a když některé pro stud, kterýž náleželo jakožto k králi zachovati, jemu se líbatí nedopouštěly, lítostivě to nesl, pravíc, že takové nevhodnosti na nich nezasloužil.¹⁾

Již potom po hanebném toho přeslavného *chrámu Božího sv. Víta*, od jeho zběři splundrování a zohavení, jaká jest měla býti nařízení při církevních službách a řádích po celém království Českém, také jsem tuto o tom zmínky učiniti (poněvadž to k témuž spisu mému přináleží) nepominul:²⁾

1. Nejprve, že všickni zvonové mají ze všech věží sňati býti, a tam se složiti, kde bude o tom další královské nařízení. 2. Kamenní oltářové, totižto stavení z vápna a z kamení, na způsob velkého stolu stavené, na kterémž teprva oltářové dřevění postavení jsou, ti aby se do gruntu zbořili, poněvadž (prý) od papežencův jsou svěceni, a v nich se kosti umrlých lidí nacházejí, a na to místo má se dřevěný stůl postaviti a až do země černým sukem aneb plátnem obestřen býti, a když se posluhování koná, má se na to teprva plátno bílé prostřiti. 3. Obrazové všickni až do posledního, že mají vyházené a spálené býti. Na místě pak hostie, při posluhování stolu Páně, aby byl chléb, aneb koláč upečený a na kusy rozkrájený a potom na mísu položený, a teprv ty kusy tak nesvěcené lidem rozdávány, a na to aby se každý sám z kalichu dřevěného na soustru foremně udělaného napil. 4. Zpívání pak o večeri Páně aby se žádné nedálo, ale čtením místo toho aby se vypovídalo a modlitby Páně neříkalo. 5. Ornátů, komží, alb a jiných ozdob anebo rouch mešních knězi náležitých, aby více v užívání nebylo, protože jest to věc papežská, jakož i korouhve aby byly v nic obrácené a potrhané. 6. Také že žádné svíce nemají na oltář rozsvěcené a stavené býti, poněvadž prve světlo denní tomu všemu slouží, též kla-

¹⁾ Tato část spisku Kozmeciova byla již uveřejněna v tomto Sborníku (v seš. 5. na str. 183.—185.) Srov. i *Kapíthorského* »Historie kláštera Sedleckého« str. 104 a 105.

²⁾ Srv. *Kapíthorský*, str. 106.

nění před oltářem nemá se konati, poněvadž (jakž oni bezbožně a lehkovážně mluvili), to na papežence náleží, kteříž praví, že při svých mšech Krista Pána přítomného dokonale mají. 7. Též, že se nemá při posluhování a přijímání klečeti, ale státi anebo seděti, ano i křížem se znamenávání a požehnávání nemá se více ani od kněze ani od žádného užívat, a kněží že tolikéž nemají se k lidem od oltáře zadkem obracet, ani co' při oltáři zpěvem, ale všeckno čtením vykonávati. 8. Zpovědi pak po jednom obzvláště, každého se v tejnosti zpovídání, nemají více zachovávat, ale vůbecné naučení od kněze vyslyšíc, slovem se hříšného býti vyznati, a jménu Pána Krista, když se jmenuje, žádného klanění nečiniti. (Ó zlořečené a proklaté takové ustanovení a právě ďábelské, ano horší nežli ďábelské, poněvadž tomu jménu netoliko lidé pobožní a křesťané katolijčtí s velikou uctivostí se klanějí, ano i všickni andělé, ba i samí ďáblové ctí a třesou se před tím jménem, kteréž jest nade všeckny jiná jména.) O tom nyní dosti: Pán Bůh sám rač takové lidi napravit! 9. Dále nemocným aby se více neposluhovalo, zvláště kdyby bylo morného času, protože by se kněz mohl nakaziti. Křtitelnice kostelní mají ven vyvržené a radše na mísy, konvice, talíře rozdělané býti, poněvadž měděnice mosazná k té věci spůsobná dosti býti může. 10. Malování dokonce žádné, ani Syna Božího, ani Svaté Trojice nemají (též také i pohřební Epitaphia) více se v kostelích nacházeti, ani jaký katechismus říkati, a ty slova svatá, kteréž se při posluhování užívají, totiž, »jest pravé tělo a pravá krev Pána našeho Ježíše Krista«, mají býti vypuštěna a místo nich má se říci: »Jest viditelné znamení.« 11. Tolikéž nemá se činiti kázání na žádnou epištolu, anebo evangelium, ale něco z bible má oznámeno a z prorokův vzato a kázáno býti. Nyní o tom dosti povědino.

Takového hle nepořádného krále a v svém náboženství horšího mnohem nežli pohana, způsobila nám pejcha a nesvornost pánův stavův českých toho času v živobytnosti pozůstávajících, z kterýchžto někteří pozdě toho litovali, že jsou k tomu volení kdy napomáhali, když viděli takové hrozné toho převzácného chrámu Páně sv. Víta na hradě pražském poskvřňování a zohavování. Ale milostivý Pán Bůh všeckno to svou neobsáhlou mocí v nic obrátiti, a takové o své svaté církvi umínění a nařízení, lehkovážné a bezbožné v niveč obrátiti ráčil, když toho nepořádného krále zahanbiti i s jeho celým dvorstvem (a ven ze země a ze všech císařských království a panství na věčnost vyhnati a zkrotiti ráčil), svou pak církev vedle svých svatých slibův, že s ní až do skonání světa zůstávati a ji ochraňovati ráčí, převelmi zvelebil a mnoho množství tisícův lidí, kteříž ji prve neznali, k ní připojil, tak že nyní z milosti Boží jsou horliví milovníci té svaté církve, kterýmž prve neznáma byla, ne tak z pyšné a svévolné potupy, jako z nevědomosti, *jakož i já, kterýž jsem toto psal*, poslouchaje v mé mladosti kázání jednoho theologa ordinis Carmelitarum velmi učeného, kterýž byl v mé vlasti v létu 1627 děkanem, Pána Boha jsem žádal, aby mi dal poznání té víry, o kteréž on tehdáž horlivě kázal, z jehožto kázání ten užitek posel, že mnozí bez přinucování k tomu svatému náboženství rádi přistupovali, mezi kterýmiž i já jsem byl, z čehož buď jméno Páně pochváleno.¹⁾

¹⁾ Toto místo uveřejnili jsme také již v tomto Sborníku (seš. 5. str. 100—191).

Ten pak slavný chrám svatého Víta byl zase v létu 1621 dne 29. února od těch kalvinských bezbožných poškrvn od arcibiskupa pražského pana *Jana Lohelia* s pěknými ceremoniemi posvěcen, a předně veliký oltář, potom i jinší týmž pořádkem zvelebování.

V témž potom létu Fridrich, domnělý král, od J. M. C. *Ferdinanda Druhého* byl do achtu dán, protože jest směl nenáležitě České království k sobě přijíti, dopustit sebe i korunovati a v císařské vlastní residenci residovati. Byli tolikéž do téhož achtu vyhlášeni kníže z *Anhaltu* a kníže *Karnovské*, jakožto zjevní rebelles proti J. M. C., kteréžto kníže *Karnovské* *mnohokrátě jsem já v Brodě Uherském viděl.*

Již pak téhož svrchu znamenáného léta 1621 dne 21. června byla konána hrozná a žalostivá exekucí nad těmi pány, jenž v té válce začaté proti J. M. C. se užiti dali, kteříž byli v rozličných arrestích na hradě pražském držáni, a ta se konala před ratthousem Starého M. P. na obzvláštním theatrum, k tomu žalostivému divadlu naschválně způsobeném a černým sukem ze všech stran až na zem obitým a obesřeném, na kterouž se mnoho množství tisíc lidu jak vojenského tak i městského dívalo, kteráž konána byla pořádkem přetruchlivým takto:

1. *Joachym Ondřej* hrabě ze *Šliku*, s silnou vartou jsa doprovázen (jakož i jiní po něm, však každý obzvláštně) na theatrum žalostivě odpolu mrtvý a náramně bledý vstoupil: kterémuž byla ruka ufata, a potom hlava sřata a na věž mostskou Starého Města Pražského z vokna na nějakou železnou mísu, kteráž měla dlouhé jakoby držadlo, i s rukou položena a z téhož vokna vystrčena, a aby dolů spadnouti nemohla, bylo nad tou železnou mísou jakoby křížem železo nahoru vyduté, a takovým způsobem i jiné hlavy tam dané byly.

2. *Václavovi Budovcovi*, starému a velmi letitému pánu, kterýž pro starost sám kleknouti nemohl, ale služebník mu s náramným pláčem pomáhal, hlava sřata a na mostskou věž z okna vytažena.

3. *Kryštofovi Harantovi* hlava sřata.

4. *Kašparovi Kaplířovi* hlava sřata a na mostskou věž vystrčena.

5. *Prokopovi Dvořeckýmu* hlava sřata a na tuž mostskou věž podána.

6. *Fridrichovi z Bílé* hlava sřata a tolikéž na též věži vystrčena.

7. *Findřichovi Otovi* též hlava sřata a na mostskou věž dána.

8. *Vilémovi Konecchlumskému* hlava sřata, kterouž mu jeho služebník krejčí po smrti zase k tělu přišil.

9. *Bohuslav z Michalovic* byl tolikéž sřatý s utětím rukou, a to obé z mostské věže vystrčeno.

10. *Diviš Černín* tolikéž byl sřat.

11. *Valentinovi Kochanovi* hlava sřata a na mostské věži vystrčena.

12. *Tobiášovi Šteffkovi* hlava sřata a týmž způsobem na mostskou věž dána.

13. *Janovi Šultysovi*, primatoru Kutnohorskému, hlava sřata a tam do Hory Kutné odeslána a potom na bráně Kolínské vystrčena.

14. *Maxmiliánovi Hošťalkovi* hlava sřata a do Źatce, kdeŹ bydlel, odesřlana.

15. *Janovi Jesseniusevi*, doktorovi a toho řasu nejvyšřímu profesoru collegii Carolini, nejprve jazyk uřezán, potom hlava sřata a řtřlo na řtyři řtvrti rozsekáno a za horskou branou při cestě na řtyři roŹny rozstrkáno; měl proto smrt tak řtěŹkou, ře jest sám osobně v legaci do Uher jel a ten národ proti J. M. C. pozdvihl i do království řeského uvedl.

16. *Źiříkovi Hanensildovi* hlava sřata, ruka ufata a na věŹ mostskou obě to vystrřeno.

17. *Leandrovi Ryplovi* kterýŹ byl vzáctný (ale v této přiřině neřšťastný) jurista, hlava sřata, ruka ufata, a to obě z mostské věŹe vystrřeno.

18. *Václavovi Mařtěrovskému* hlava sřata.

19. *Źindřichovi Kozlovi* řtěŹ hlava sřata.

20. *Ondřejovi Kocourovi* tolikěŹ hlava sřata.

21. *Źiříkovi Řeřickému* také hlava sřata.

22. *Michalovi Wittmanovi* hlava sřata.

23. *Simeonovi Vokáčovi* řtěŹ hlava sřata.

24. *Martin FruvejŹ*, obáváje se něŹakého velikého trestání a pokuty, jsa ve vězení na Bílé věŹi, z ní vyskočil a řtřm skokem hlavu srazil; potom po smrti byl řtvrcen, hlava s rukou na Koňském trhu byla na justicii přiřbita, řtvrti pak na řtyry PraŹské brány na rozcestí dané byly.

A v takovém řočtu (24) byli řtřínáni.

25. a řtěŹ 26. *Jan Kuttnaur* a *Simeon Suřický*, oba z vokna Starého Města ratthauzu pověřeni.

27. *Nathaniel Vodňanský* na řibenici Starého Města pověřen.

Řři pak osoby, totiž *Josef Kubín* a *Václav Bořecký*, řtěŹ *Jan řvehla* z měst PraŹských vymrřskání a vypověřeni.

Naposledy *Mikuláš*, přední starří servus purkmistrský v řtěmŹ Starém M. P. za jazyk k řibenici přiřbitý byl a potom vypověřín. Jiní pak mnozí, jak z vyšřího tak i z nižřího stavu vědouce, ře by také trestání řistého a řtěŹkých pokut neuřli, hned po vzetí Prahy zutíkali, kterýchŹto řména na řibenici Starého M. P. na tabulce plechové poznamenané a popsané pověřené byly.¹⁾

II.

Krátke vypsání války řřicetileté.

Nejrozsáhlejší spis Kozmaneciuv. V rukopise zaujímá řtr. 81 až 160, a označen jest jakoŹto »opus 8.« Dle závěrečného přiřpisku sepsal jej Kozmanecius r. 1653. V. Zahradník uveřejnil jej r. 1833 v musejním řas. podle rukopisu v biskupské bibliothéce Litoměřické

¹⁾ Srv. *Kapíhorský*, řtr. 109--111.

chovaného, v němž však několik listů posledních jest vytrženo; z úplného rukopisu Strahovského jest patrné, že chybí $\frac{1}{6}$ celého díla. Zahradník, nevěda o rkp. Strahovském, a nechtěje aby práce byla kusá, doplnil ji sám vlastním svým sepsáním. Podáváme tedy zde dílko Kozmaneciovo poprvé v úplné jeho podobě. Za to opatřen jest zmíněný rukopis Litoměřický zajímavou předmluvou autorovou (viz Mus. 94—96), kteréž v rukopise Strahovském nenalézáme. Edice Zahradníkova odchyluje se místy od znění rukopisu našeho; nicméně nevidělo se nám odchylek těchto uváděti, jelikož jsou celkem neveliké důležitosti.

Summovní krátké sepsání:

Tento spis oznamuje o hrozné válce, kteráž se léta Páně 1618 v České zemi začala a v Praze svůj původ vezmouc, též také tu (téměř) původem Pána Boha všemohoucího ke skončení svému přišla a to léta Páně 1648. A tak tato válka žalostivá, kterouž německou jmenují, pořád za 30 let trvala. Jaké pak byly bitvy a hlavní porážky, a jak jest mnoho lidu (buď Bohu žel, křesťanského) v též válce zhynulo, tuto se o tom v krátkosti oznámí:

Počátek této žalostivé a hrozné války jest v Městech Pražských učiněn od pánů stavů českého národa, kteřížto páni stavové ukrutnost provedli nad místodržícími císaře Matyáše, když je nemilostivě z oken kanceláře J. M. C. České na hradě Pražském do hlubokých příkopů vyházeli.

Ale ti vyhození páni (kteří tři byli) tudy o životy své nepřišli, nýbrž všickni ochranou Boží, odejdouc odtad, a jsouc při zdraví zachováni, po mnohá léta živi byli a své ouřady slavné (po vítězství u Prahy v létu 1620) jsouce na ně vzácně dosazení, u veliké slávě vedli.

V ty časy téměř bouřlivé (totiž v létu 1618) z toho světa sešel císař Matyáš, na jehožto místo vyvolen za císaře římského *Ferdinandus Druhý*, p. otec nynějšího císaře *Ferdinanda Třetího* a děd *Ferdinanda Čtvrtého*, krále Českého i Uherského, ano i z milosti Boží již vyvoleného krále říšského.

Pročež umínil týž císař *Ferdinandus Druhý* takového nenáležitěho oučinku nad pány Českými, kteří byli původcové týchž pánů sházení, přísně mstíti, obzvláště, poněvadž od říšských knížat bylo uznáno, že žádný jiný práva dokonalejšího k Českému království míti nemůže mimo *Ferdinanda Druhého*. Ihned tedy císař proti Čechům lid silně sbíral a jej verboval, jakož naproti tomu zase Čeští stavové týmž způsobem proti J. M. C. lid silně verbovali, dadouc v Praze na 24 bubnů bítí, minic moci mocně odpírati; než dávno jest to již vyprubováno a skutečně prokázáno, že zlý začátek zlé skončení vždycky s sebou přináší, což se i tuto přezalostivě po krátkém čase ukázalo.

Již pak J. M. C., maje lid sebraný, na Čechy jej poslal, nad kterýmžto lidem jenerálem byl hrabě z *Dampíru*, českého pak vojska hrabě z *Turnu*, maje při sobě jiná hrabata, jako hrabě z *Felzu*, hrabě z *Mansfeldu*, z *Holochu* a jiné mnohé pány, kte-

rážto vojska z obojí strany k městu *Čáslavi*, devět mil od Prahy ležícímu, přitáhla a proti sobě se položila; císařské vojsko jsouce rozmnožené lidem knížete *Albrechta z Nydrlandu*, kteréž na pomoc J. M. C. přitáhlo, položilo se u jedné vsi a tvrze jménem *Bračice*, české pak vojsko položilo se u nějakých dvorův jménem »*na Horkách*«; obojí pak, jsouce šancí opatřeni, proti sobě šest dní leželi a každého dne na sebe z kusů stříleli, ač více císařské vojsko; praví se pak, že ze strany císařské po těch šest dní pobito bylo do dvou set, a z českýho lidu 80.

Dále hnul se odtud hrabě *Dampír* s svým vojskem za *Čáslav* několik mil, až k *Pelhrimovu* a všechno, kudy táhl, pátil a hubil, poněvadž tak sobě od J. C. M. poručeno měl, aby, jakž na meze Českého království přitáhne, tak a nejínak se choval, jako nepřítel k nepřátelům; za ním také vojsko české táhnouti nemeškalo, majíce obojí chuť k bojování, myslíc a chtějíc každá strana vítězství obdržeti; však nic méně císaři štěstí více mnohem nežli Čechům přálo.

Dále potomně páni čeští o velmi velikou věc se pokusili, kteráž s sebou teprva hroznou válku a krvavé bitvy přinesla, když jsou sobě, neprohlídajíce ke konci, jiného krále, totiž *Fridricha* falckrabí při Rejnu zvolili a po vyvolení do Prahy poj mouce, jej korunovali i s jeho paní, kteráž byla dcera krále Englického. Ale dávno opěty o tom bývalo slýcháno, což se vždyckny za pravé pokládá, že ten, kdožkoliv na cizím staví, přichází o to, anebo i časem bývá mu jeho vlastní odjato.

Uhři tolikéž *Bethlen Gabora*, kníže sice slavné *Sedmihradské* sobě zvolili a jej i králem nazývali, kterýž v tolikémž puntu a conspiraci proti císaři s Čechy držel, v kterémžto nepořádném proti své vrchnosti pořádné puntu, i *Moravané* s *Slezáky* a *Lužičany* byli; ale těžko nahou patou proti ostruze bojovati.

Týž *Bethlen Gabor* povolával a zval k té vojně i *Tatary*, ač mu to se nezdařilo vedle jeho žádosti, ačkoliv jim sliboval a je za jisto troštoval, že s nimi skrze tak slavná a krásná města moravská a česká protáhne, o kterýchž oni nikdy neslýchali; však *Turky* mnohé při sobě měl, jichž bylo do tisíce, kteříž ubohé křesťany na *Moravě* zajímali a do *Turecka* k věčné porobě zaváděli; měl týž *Bethlen Gabor* ku pomoci své proti J. M. C. kníže *Karnovské* s pěti tisíci jeho lidí, jež byli *Slezáci*.

Dále potom v létu 1620 tíž puntovníci, a nejvíc Čechové a Moravané i s jinými táhli s velikou mocí a chutí do *Rakous*, města hlavního *Vídně* dobývati a je oblehnouti, ale byli odtud šeredně od generala hraběte *Bukvoje* odehnáni, kterýž za nimi dnem i nocí táhl a s nimi po dvakráte bojujíc, jim do 19 set lidu potloukl a pobil a některé zjímali, nápodobně i kníže *Bavorské* z druhé strany silně nepřátelům císařským odpíral. I téhož ještě léta hrabě *Bukvoj* po třetí napadl Čechy s jinými vojsky, jichžto téměř do šesti set pomordoval.

Císař *Ferdinandus druhý*, když nepřátelé jeho táhli oblehnouti a dobývati *Vídně*, jsa v ouzkości nemalé, všel do své tejně modlitebnice, a klekna na svá kolena, jakožto přepobožný Pán, mezi jinými svými modlitbami, tato slova paměti hodná ku Pánu Bohu

přednášel: »Pane, jestliže mne chceš potupiti, nechci býti proti tomu, děj se vůle Tvá!«

V ty časy i kurfiřt *saský* válečným způsobem se zdvihl, město *Budešín* sobě podmanil.

Hrabě pak z *Dampíru*, táhna do *Uher* s vojskem císařským a tam císařské strany zastává a proti odbojníkům téhož království silně a hrdinsky bojuje, u *Prešpurku* zastřelen jsa, život svůj rytířským způsobem dokonál.

Dále pak hrabě *Bukvoj*, pálic a hubíc českou zem, přitáhl k *Rakovníku*, kdež obojí vojska spolu často šermiclujíc se hubila a mordovala, odtad oboje vojska, hnouci se, až na *Bílou Horu* ku Praze přitáhla a sšikujíc proti sobě válečné houfy a nástroje vojenské, ukrutnou bitvu konala; však dříve, než lid císařský bitvu začal, nějaký pobožný mnich cappucinus silně se Pánu Bohu s pobožnými oficíry modlil a bitvy začítí nedal, dokudž sám ji neoznámí, kdy ji mají začítí; až potom vida (nepochybně vnuknutím Božím) příležitý čas, skříkl silně na kolenách kleče: »Nyní ve jménu Božím začněme;« potom povstana, maje crucifix v ruce, před vojskem napřed šel, tiše se Pánu Bohu modle, kdež již z obojí strany vojska ukrutně padala, však více z české strany. V tom král *Fridrich* počne ven z brány u *Strahova* vyjížděti, kdež ho mnozí páni z jeho strany zastavovali, do bitvy mu jeti zbraňujíce, pravíc a radíc mu, aby sám radče svého života s svou královnou chránil a hájil, poněvadž jeho vojsko téměř přemoženo jest, v čemž on jim odpíral, chtěje předce do bitvy jeti: až vida očitě, že jeho ze všech stran utíkají a posta za postou jednomyslně oznamuje, že bitva prohrána jest, a že na ten čas žádného času ku povstání nepozůstává, zpátkem do zámku na rychlém koni všecken omámený přijel a s svou královnou, s dětmi a bratrem ano i s celým dvorem z Prahy pospíchal a do *Králové Hradce* dnem i nocí jel; tam odpočina, dále pospíchal, aby v moc vítězitelům nepřišel. Tak tím způsobem království ztratil, kteréž k sobě nerozvážlivě k žádosti Čechům přijal.

A tak tím způsobem celé království s Moravou i s jinými zeměmi k témuž království přináležejícími, pod moc a panování císařskou přišlo, kromě město *Tábor*; to téměř celý rok odporovalo, jsouc obležené od vojska českého i německého, kteréhož byl generálem *Don Balthasar*, avšak i to ku poddání skrze accord přivedeno bylo, poněvadž šturmem vzato býti nemohlo, střílejíc při tom jedni na druhé dosti zhusta, až v městě obležení trpíc nedostatek všechněch věcí, rádi k accordu pristoupili.

Tomu králi *Fridrichovi* mnohá znamení vojenská předukazovala, že nezvítězí, nebo před bitvou kord s něho spadl, jehož mu jeho komorníci podle jeho vůle nemohli, jakž prve byl a jakž on chtěl, zavěsiti; druhé, když již k bitvě chvátal, jeho drahá pinta anebo feldcajak s něho též že by spadnouti jměl, jistí lidé to oznamovali, a že se to tak stalo, zaznamenali.

Ta bitva byla ukrutná a *Čechům* s *Moravany* nešťastná, poněvadž *Uhři* valně utíkali, nechajíc v štychu jiného vojska, což se stalo v létu 1620. před svatým Martinem; o porážce lidu nejedno-
stejná se zpráva činí, někteří chtějí míti více a někteří méně, však na tom se snášejí, že jich z obojí strany přes 8 tisíc a některé sto padlo.

V témž čase hrabě z *Mansfeldu*, totiž toho léta 1621 s *Tyllym* v poli bitvy po třikráte dosti prudké konali, oba jsouce chtiví vítězství obdržeti, a jeden nad druhým vítězem slouti, a ačkoliv *Tyll* dosti hrdinským bojovníkem byl, však tehdaž málo vítězství odnesl, když jich tehdejších časův do 5000 z obojí strany padlo a zhynulo, při tom i zjímáno.

Dále v létu 1622 týž *Munsur Tyll* s vojsky svými vždyckny vítězství vyhledával a aby nepřátely císařské potlačiti a přemoci mohl, snažných a vtipných cest a chytrostí požíval, jakož u *Vimpffen Durlachovi* do 5900 lidu zbil a zmordoval, ač někteří jistí, že by z obojí strany ten počet lidu zbitého býti měl. Dále v témž létu hrabě *Bukvoj* v *Uhřích* hrdinsky válčil, kterouž i bojem a přemáháním vojska odporného císaři po mnohým lidu z obojí strany zahynutím, obdržel a J. M. C. k poslušenství přivedl a tam herojským způsobem bojuje, jakž na udatného vojáka náleželo, zabit jest.

V témž létu 1622 v měsíci červenci vojska císařského generál totiž *Munsur Tilli* s knížetem *Halbršatským Kristianem* válčil a bitvu měl, kdežto kníže *Kristian* jsa přemožen silně utíkati musil, nebo s ostatním vojskem jsa vehnán do jedné vody, jež se jmenuje *Mejn*, tam přemožen násilně byl. Kdež jich opěty téměř 5900 osob zahynulo.

V témž ještě létu stala se opěty bitva veliká u *Floreach*.¹⁾ *Don Cordubi* ²⁾ s knížetem *Christianem*, kdež opěty 3050 osob že mělo zhynouti, o tom se oznamovalo, tak že kníže *Christian* opěty utíkati byl násilně přinucen, kdežto i jednu ruku v bitvě ztratil, jemuž v utíkání byl za věrného tovaryše hrabě *Mansfeld*. Ano i při tom čase za jisté se drží, že i král *Fridrich* do *Hollandu* své outočiště vzal, jsa puzen násilným honěním císařského lidu.

V létu pak 1623 ve dnech měsíce srpna opěty byl potlučen a přemožen kníže *Christian* i též hrabě z *Mansfeldu*, kteréž *Tilli* velice potloukl a porazil, tak že na místě do 3000 lidu zbitých zůstalo, a mnohem větší počet zajatých, totiž 8000 se našel; ostatní rychlým utikáním život zachovávající, do *Hollandu* pospíšili a tam lid jinší zbírajíce, s velikou těžkostí k odpírání a pomstě se strojili.

Dále v létu 1624 kníže sedmihradský *Bethlen Gabor* v *Uhřích* s císařskými válčil, chtěje obdržeti zemi Uherskou, kterouž mu sliboval darovati císař Turecký (nad níž ten pohan nikdy moci neměl), jestliže by prý císaře křesťanského přemohl. Ale jinak se zvedlo, neboť ačkoliv *Bethlen Gabor* měl na pomoc Turky, však s nimi nic nesvedl, nebo byl velmi silně přemožen, ačkoliv sám udatně bojoval, tak že mu lidu do 8000 na placu zůstalo a zajatých do 2000 s raněnými se našlo.

V létu pak 1625 král *Dennemarský* maje lid čerstvý výborný, jistému vítězství se troštoval, maje chuť dále a dále s císařskými válčiti, s kterýmžto lidem do *saské* země přitáhl. Ale Fortuna nešla mu podle jeho vůle a chtění, poněvadž to nezáleží na vůli a moci lidské, ale na Boží, nebo *Munsur Tilli* s svým lidem naň nenadále přikvačil a připadl, zmordujíc mu lidu mnoho, kdež i mnozí gavalterové vojenští na placu zůstali, mezi kterýmiž i kníže *Frytcz* zabit jest.

¹⁾ Správně: *Fleurus*. — ²⁾ Správně: *Cordova*.

Dále v témž létu ďábel opět jakous tragedii způsobil v *Hor-ních Rakousích* u *Lince*, u *Cahlova* a jinde, když sedlákům vnukl v srdce, aby také válku vedli, svých svobod hájili, mezi kterýmižto sedláky i mnozí lidé městští bojovní i správní byli, ti svou vzteklostí mnoho zlého působili a lid císařský i přemáhali, avšak s svou nemalou škodou, až potom od vůdce *Poppenhajma* a tolikéž od *Brej-nara* zbiti, rozptýleni a ostatek zjímání byli; mnohým zajatým byly dána pouta na nohy i na ruce a zanátyované tak, aby se nikdy od-vundati (leč roztíti) nemohly, s kterýmižto pouty byli mnozí na galee k věčnému otroctví zavedeni.

V létu pak 1626 ještě *Mansfeld* nejša přemožený a maje opět lid vojanský, znovu štěstí hledal, až u *Dessau* bitvu konaje, jí přemožený jsa, prohrál, nemoha více silně povstati, poněvadž v té válce všelikou možnost potratil, kteráž vždyckny velikého nákladu potřebuje, a tak on pomalu v moci a nákladu mdleje a klesaje, až do *Uher* se dostal a i tam svůj život dokonat.

V témž ještě létu kníže z *Valdštejna* s *Bethlem Gaborem* válčil v *Moravě* u *Hodonína* pevnosti, a jeden druhého vojenským způsobem sužoval a utiskoval a o nic nepřemejšlel, toliko kterak by každý vítězem zůstal; však že mezi obojí vojsko hlad nemalý přišel a všeho veliký nedostatek, takže koňské maso jísti musili, následovalo od války přestání, tak že nejprve *Bethlen Gabor* vojsky svými hnouti bezděčně musil a od *Valdštejnského* vojska ačkoli hladem zemdlého, až do *Uher* zapuzen byl, kdež potom trvaje v *Sedmihradské* zemi (poněvadž na ten čas válka co by odpočívala) se ženil a po vykonání svadebního veselí něco málo v živobytnosti pozůstával, život svůj skrze smrt časnou dokonat a pokojně zemřel. Byl pán vysoké postavy, obličeje veselého, očí jasných a příjemného pohledění; tuť pak ctnost obzvláštní do sebe měl, že byl velmi milosrdný, čehož jsem já, kterýž toto jsem sepsal, skutečně zakusil; velmi přísný k tomu regiment nad svým vojskem držel a pro každé provinění vedle velikosti aneb malosti přečinění trestati poroučel, načež jsem já, skutečně přítomen jsa, očitě patřil.

V témž ještě létu *Munsur Tilli* válku vedl a konal s králem *Dennemarským*; oba vůdcové (a obzvlášť král) velmi hrdinští a bojovní, jeden na druhého silně dorážejí a doskakuje, až po mnohém jeden druhého tentírování k bitvě hlavní se ponukli, kteréž jeden druhému neodepřel. Byla tehdy svedena bitva ukrutná u zámku *Lutter*, kteráž za několik hodin trvala, tak že král *Dennemarský* s svým vojskem náramně byl potlučen a s ním mnozí nejvyšší jakožto *Fux*, *Landtgrof*, na placu zůstali a lidu přes 7000 zmordováno, při kterémžto času kníže *Halbrštatský* z tohoto světa sešel.

V létu 1626 kníže z *Valdštejna*, znaje nepřátel císařských poněkud veliké přemožení, vyhledáváje sobě slavného jmena a titule (což ovšem na tak vzácného válečníka a hrdinského vůdce obzvláštně náleželo), s svým vojskem až k moři půlnočnímu skrze vtip svůj bystrý pronikl a protáhl a celou *Pomerianam* sobě podmanil, dostanouc tam přenesmírného bohatství a kořisti, z kterýchžto kořisti mncho do *Prahy* do jeho domu, kterýž on velikým nákladem stavěti dal, přivezeno bylo, obzvláštně velmi velicí obrazové z pěkné mosaze a mědi lité, též kašna s rozličnými živočichy z týchž kovů slitá, zlata pak a stříbra to říkáje bez ceny.

Dále vzal týž *Valdštejn Štolzund, Štětín*, a po vzetí hotovil se u *Wolgastu* bitvu s Dennemarskými svěsti, jakož i neprodlévaje a tuž bitvu konaje lidu přes 1800 pohubil a něco pozajímal.

Potomně v létu 1630 král *švédský*, chtě mstíti tolik lidu zmordovaných, jsa udatný, smělý, mocný a hrdinský válečník, k přemáhání císařského lidu silně se stavěl, maje mnoho lidu výborného do osmi tisíc, ač někteří do desíti tisíc ho býti pokládali, s kterýmžto lidem na vojsko císařské připadl v *Pumřích*, nemaje téměř žádného odporu, aby do *Pumru* přitáhnouti nemohl, poněvadž z *Valdštejna* na čas vladařství a ouřadu generála vojenského na sobě nedržel, s kterýmžto lidem dostal zase snadně *Štětína* a lid císařský u *Rebenic* velmi potloukl a pobil a odtud zase spěšně táhl k *Grybshojennu*, kterýž mocí válečnou vzal a dobyl, zmordujíc lidu do 2900. Maje pak po své ruce na ten čas štěstí, jenž mu nebylo odporné, snad proto, aby ho potom dle svého nestálého obyčeje spíše podvedlo, do *Gracu* přiuáhl na lid *charvatský*, tam jich mnoho zmordoval, totiž 1100 a velmi ukrutně oliněm škodil, v popel obracejíc mnohá města s pevnostmi vzácnými a nákladnými. Vykonal takovou nepřijemnou tragedii, mysl a marš svůj k Frankfurtu před sebe vzal, ale Munsur *Tilli* jakožto rozumný a moudrý pán čekal příležitosti času, nechvátaje na ten čas nepříteli odpor činiti, vida pak svou příležitost, táhl přímo k *Brandenburgku* a tam lidu švédského 1000 pobiti dal. Po vykonání takové bitvy vzal sobě v dokonalý úmysl k *Magdeburku* táhnouti, jakož nemeškaje tak učinil, a zlepšíc sobě vojsko, jej náramně těžce oblehl, stříleje k němu dnem i nocí z velikých děl, obležené k poddání přinucuje, a jim téměř žádného odpočinutí nedaje, kteréhož potom s nemalou ztrátou lidu svého dobyl a želeje tak mnohého lidu svého zahynutí, vojákům na město netoliko prejs pustil, ale ihned z gruntu to přeslavné město vypáliti a v popel obrátiti dopustil; hrozné zajisté divadlo tehdaž toho města a způsob byl, poněvadž v prechlivým hněvu se to konalo a mírnosti v trestání zachovati nedopustilo, poněvadž měšťanův do 22.000 že by zahynouti mělo, o tom mnozí poznamenali: ač někteří toliko 20.000 pokládají. Ale i to jest summa velmi veliká, a byť i mnohem menší v počtu byla, téměř k slyšení hrozná, poněvadž i mnoho ženského pohlaví při takové furii zmordováno jest, panen pak veliký počet hanebně zprzněn, až takový hanebný skutek od generál *Tilliho* aby přetržen byl, pod hrdlem kdo by se ho více dopustil, zapovědín býti musil: a to se stalo v létu 1631 okolo 8. dne měsíce dubna, ¹⁾ v kterémžto čase král *švédský* silně k *Frankfurtu* táhl a jeho silně a mocně dobýval, dobydouce pak do 3100 lidu pomordoval a ke čtyřem tisícům živých a zraněných s nemalou kořistí zajal. Tomu oblehnutí od *Tilliho Magdeburku* *švédský* král s velikou mocí odpor učiniti a toho brániti chtěl, ale nemoha tomu dle své vůle zadosti učiniti, rychle a spěšně k *Vorben* táhl a tu u veliké furii do 10.000 lidu pomordoval a pozajímal, těžce komu quartýr dávajíc, mstě *Magdeburských* pádu a potlačení velikého. Odtud dále týž král *švédský* přímo k *Vitembergku* táhl, spolčíc se s lidem *kurfirsta saského*, a tak tudy velmi silným učiněn byl, obzvláště poněvadž i kníže *Brandeburský* v spojení s ním všel, kdež teprva týž král střely na-

¹⁾ Na okraji připsáno: NB. 10. Maii.

pínal a dokonalé přemožení lidu císařského sobě troštoval; (ale ne-
jistát jsou taková troštování, ale daremní a marná, poněvadž tu
mimo samého Boha žádný neví, co mu večer přinéstí může, jakož
toho na tisíce příkladů ukázati se může) ačkoliv tomu králi těch
časův štěstí vojenské, jakž již svrchu napovědíno, nebylo mnoho
odporné, poněvadž i u Lipska svedouc velikou bitvu, ji obdržel, tak
že generál *Tilli* násilně odstoupiti musil, vítěziteli triumfu chtěj
neb nechtěj musejíc dopřiti, ztratíc při tom lidu svého přes 8500.
Tilli pak sem i tam příležitosti k lepšímu štěstí (kteréž mu tehdaž
velmi odporné bylo) hledaje, dostal se až k městu *Hally*, kdež opět
nestrachoval se s králem bitvy svěsti, v kteréž ač hrdinsky a udatně
se potýkaje, předce nezvítězil, nebo mu lidu do 3500 zbito bylo,
z druhé strany mnohem jich méně padlo.

Sloužilo ovšem toho času nepřátelům císařským na čas pořád
šťestí, pro kteréž oni náramně hlav svých vejšeji než jim přirození
dalo, pozdvihovali, domnívajíce se, že již celého Římského císařství
páni budou, a že dům rakouský od nich potlačen bude, ale z mi-
losti Boží Římský císař, vedle svého titule, jenž se píše nepřemo-
žený, vždyckny jej zcela a zouplna zachoval a nepřemoženým
i s svými potomky zůstal a bohda i po všeckny časy zůstane.

Dále týž *švédský* král, následuje vysokomyslně téhož vojenského
šťestí, město převelmi vzácné s lidem svým, totiž *Erfurt*, mocí vzal,
ano i pevného zámku *Virchburku* dosáhl s znamenitou kořistí, kteráž
za mnoho množství tisícův šacována byla, při kterémžto čase kurfiřt
též podobně *Lipsko* sobě podmanil.

Týž kurfiřt *saský* po těchto vzatých městech a pevnostech ku
Praze přitáhl a ji pod accordem dosáhl, poněvadž páni nejprřednější
zemští tehdaž z *Prahy* poodstoupili a s kurfiřtem nic accordirovati
nemínili; měšťané tehdy, užívajíce prozřetelnosti a prohlížeje k pří-
tomnému i k budoucímu času a rozvažujíc moudře, co by před se
vzato býti mělo, ano i uznávaje vojenského lidu k obhájení *Prahy*
býti nedostatek, na tom ustrnuli a *Prahu* tím způsobem jakž dříve
oznámeno, mu na čas poddali, rozumějíc tomu výborně, že žádný
v cizím dědičně panovali a nadto vejše sobě osobovati nemůže. Po-
znamenal o té věci jeden autor, že prý *kurfiřt saský* do *Prahy* při-
táhl, aby sobě v ní svůj lid zlepšil, čemuž já spisovatel tohoto spisu
také (jsa toho povědomý) za pravé dávám, že jest jej velmi dobře
zlepšil, rovně jako pilný a živnosti své hledící hospodář, když koupí
po půl kopě deset aneb 20 hladových prasat, a potom vsadíc je
do krmníka, jim hojnost žaludů a tluči asi za půl léta dává, čímž
oni, jsa vysycení, velmi dobře stlustnou, a on je potom po šesti
kopách se svým užtkem prodá. Takž rovněž ten lid saský, jsa hla-
dovitý, maje břicha jako prázdný měšce nebo pytle, do *Prahy*, jako
do nějakého zemského ráje, aneb do *Satranye* na medovou kaši,
s smutnými a tmavými žaludky přitáhl, a jsa vsazený do krmníku,
totiž do quartýru, tu se krmil, sytil, a všelijakým výborným masem
svůj život pěchoval, zapájeje ty dobrý kousky všelijakým nápojem
Pražským, domnívaje se, že takové hody v Praze věčně jim trvati
mají. Ale když těm drabantům nejlépe k duhu šlo a již i mnohým
břicha tak vzrostla, jakoby deset ježků poroditi měla, přitáhl z *Vald-
štejna* a *Prahu* v rychlosti vzal a ty papáče z těch krmníků seže-
nouc, je tam, odkavadž přišli, odeslal, aby se trochu povychladili a

povyčistili, čekajíc tam jiných rohův, až by jim narostly na místo těch, kteréž jim z Valdštejn srážel.

V těch časech král *švédský* dosáhl a opanoval *Oppenheim*, *Mejnc* tolikéž i mocí *Frankfurt* sobě podmanil, osadíc ty místa dílem svého vojska dosti silně proti outokům odporné strany, však při tom do 2000 lidu jeho zbito a něco ztopeno bylo, ač jinší větší počet pokládají.

V létu pak 1632 ve dnech měsíce ledna běžících, lid *švédský* bojovný dosáhl a dobyli *Vizmaru*, pobijíc lidu do 500. A hned v brzkých časech *Gustavus Bamberku* dobyl, kterážto věc generála *Tilliho* přetěžce mrzela, tak že říkáje, žádného odpočinutí míti nemohl, až jej nepříteli zase odňal, pomordujíc lidu švédského 1000 a něco jich pozajímal, kteříž se rancýrovali, však zase po nedlouhém čase vedle vojenské Fortuny spatřil lidu svého do 700 a něco více zbitého, kteréž král, přitáhnouce silně k Nyrnberku pobil a zamordoval. Munsur *Tilli* pak, vedouc tu válku dosti prozřetelně, a užívaje dle vojenského způsobu všelikých prostředkův buď nepřátel aneb sebe přemožení (jakož prý byl myslí hrdinské pán) přepravil se s svým vojskem přes řeku *Lech*, za kteroužto řekou při lesích dobře se zašancoval a ohradil, čekaje a hotově se s nepřitelem bitvu svěsti, napomínaje své officíry i vojáky k zmužilosti, aby pro svého pána, římského císaře, udatně, směle a stále bojovali, že on, jakožto vůdce jejich, chce ve všem, jakž prve činil, tak i nyní na sobě příklad zmužilého bojování ukázati, a že neodporuje za svého pána i v boji rytířským způsobem padnouti (jakož již již to následovalo a přede dveřmi bylo, k čemuž se ten vůdce podvoloval), toliko aby mohl svému pánu vítězství tak mnoho, jakž by vůle měl, přinést. Král tehdy *švédský* s velikou mocí a silou za *Tillim* táhl, a týmž způsobem napomínaje svého vojska, k bitvě jim smělá srdce činil, a přepravíc se přes tuž vodu, hnedky váleční houfové se bítí a jedni na druhé dorážeti nezanedbali, až potom větší a větší bitva nastala, tak že vojsko královské vítězilo, neboť *Tillimu* bylo pobito do 980 vojákův a něco zajato: nejvyšší pak *Tilli* v té bitvě byl smrtelně postřelen, a znaje, že živ nezůstane, svému knězi, kteréhož vždy při sobě měl, duši k zaopatření svátostmi velebnými na cestu života věčného utvrditi poručil, a do *Ynglstadtu* v zemřtě, již mezkové nesli, donést se dadouc, tam duši svou udatný a věrný bojovník za císaře pána svého v rukou kněžských vypustil, a tak tím způsobem život svůj hrdinsky dokonal; z jehožto smrti jak celé vojsko, tak i sám J. M. C. *Ferdinandus druhý* nemalou žalost měl, protože byl hrdinské a přeudatné myslí a k bojování chtivý, velikou věrnost císaři, pánu svému, zachovávaje a pro to samé věčné chvály hodný.

Týž král, ačkoliv též nemálo lidu ztrátíc, veselil se z takového vítězství a z zahynutí generála *Tilliho*; vzal před sebe oumysl táhnouti k *Aušpurku*, kteréhož i dobyl, tolikéž při tom *Mnichova* i *Landshutu* dostal, naproti tomu zase *bavorské* kníže *Regnšpurck* sobě mocně podmanil a císaři pod moc uvedl, a tak jedni druhé přemáhajíc, nespali, ale způsobem války každá strana svou možnost provozuje, jednak vítěze jednak mdleje, budoucích štěstí i neštěstí očekávaly.

Dále předce v témž létu král moc svou válečnou provozoval, a přitáhnouc k *Landshutu*, jej sobě podmanil, ano i *Mnichov* týmž

způsobem obdržel; v těchto pak právě časích kníže z *Valdštejna* ¹⁾ (jakž již vejšejí něco dotknuto) *Prahu* bez odporu vzal, čehož se lid kurfiřtský ani nenadál. Měšťané Pražští byli potěšeni z lidu císařského; nebo vejdouce na zdi, s nimi rozmlouvali a je přátelsky vítali, připíjejíce jim čerstvý truňk, jimžto že vojáci po nehrubé chvíli rádi splní, jim zase odpovídali; jakož se tak stalo, že pěší vejdouce a jízdní vjedouc přes položenou od střelby z kusu zeď u *svatého Vavřince*, kterouž z *Valdštejna* silně a dosti široce poraziti dal, vedle žádosti jeden druhému splnili, ale vojáci sasští bez zbraně toliko s hůlkami i s svými predicanty ven z *Prahy* s smutnými obličejí táhnouti musili, nezavrouc po sobě ani těch krmníků, v kterýchž se sytili, ba i někteří přesytili, když v Praze nejeden z nich hlták od takových jim žádostivých pokrmův vzhůru bradou i s rohy, kteréž mu narostly, lehl.

Z *Prahy* pak týž kníže z *Valdštejna* táhl až k *Nyrnbergku* a u téhož aneb nedaleko od téhož města na jedné pevnosti se zavřel a šancí zaopatřil, čekaje a spekuliruje na nepřítele, co před sebe bráti bude, hotov jsa mu odpírati; ale král maje jisté špehy a vědomost o z *Valdštejnovi*, na něho táhl, kdež z *Valdštejna* netroufaje sobě při té occasi jakého nepřatel tu přemožení, odtud ustoupil, a poněkud jsa jeho vojsko nedostatkem profiantův zemdlené, to učiniti musil, táhnouc až na kurfiřta pomezí, tam nepřítele očekával, o kterémž jistou vědomost (že za nim táhne) měl, a podadouc se týž z *Valdštejn* dále bitvy s chutí očekával, kteréž mu král nikoliv neodepřel, kterážto když se začala, u veliké furii konána byla, a jisté byla to bitva veliká a hrozná, poněvadž jedni na druhé tak doskakovali, jako by citedlnosti neměli, přemáhaje i sami přemáháni z obojí strany jsouce, tak že se štěstí jednak k jedné straně jednak k druhé schylovati počalo, až potom padnutím mnohého lidu zbitého, jehož praví býti do 9000 a některý sto, táž bitva přetržena byla, při kteréžto bitvě týž hrdinský a vysokého i znamenitého rodu král žalostně zamordován jsa, v bitvě padl, a tak život svůj heroitským způsobem dokonal; při kteréžto bitvě kníže *Bernhardt* statečně sobě počínal, bitvu napravuje, a semo tam s napomínáním zoldatův objížděje, naposledy ji obdržel, v kteréžto krvavé bitvě i ten udatný a smělý bojovník *Papenhajm* život svůj ztratil, kteréhožto též J. C. M. neméně jako *Tilliho* bolestně litoval a zahynutí obouch svých věrných želel, dadouc za oba přeslavné služby Boží totiž Exequias funebrales za dlouhý čas konati.

V létu pak 1633, jakž o tom v skutku jistém se našlo, *Fridrich* falckhrabě, kteréhož sobě Čechové přede dvanácti ²⁾ lety a něco málo více volili za krále, život svůj dokonal, a to s velikou žalostí a teskností, nemaje naděje, aby království zase dobytí mohl, kteréž mu nikdy dědičně nenáleželo, ale nesvornost a nesjednání mnohých pánův a žádost války i jeho zavedla, a tak ten slavný kníže a pán takovým způsobem z toho světa sešel. Byl pán vysoké postavy, barvy snědé, černé brádky, též očí černovokých, veselého pohledění, chodu co by spěšně kráčejičího, pejcha se při něm neznamenal, poněvadž i dosti s špatným měšťanem mluvíti se neostejchal. Ale

¹⁾ Na okraji: NB. jsa zase generálem.

²⁾ Na okraji orig.: před 15.

co se tkne náboženství, byl velmi jakéhos nepříjemného a římskému těžce odporného, a právě kalvínského, poněvadž na hradě *Pražském* v tom přeslavném chrámě Božím svatého Víta, náboženství jeho, kterak a jakým způsobem stolu Páně užívali, zjevně spatřiti se mohlo, totiž stoje okolo stolu ubrusem přikrytého, na kterémž stála mísa stříbrná pozlacená; na též pak míse bylo nakrájeno chleba na nehrubé skývy, z kteréžto mísy každý sobě po králi bral, a vezmouc jednu skývu, ji snědl a z kalicha hrubého podle své libosti se napájíc a druhému podle sebe stojícímu podal aneb dodal, a tak až do posledního. Obrazy pak jak Syna Božího, tak i rodičky jeho i jiných svatých ve velikém pohanění byly, když je z jejich uctivých míst dopustil srážeti a smetati, ano i s velikou potupou Pána Boha všemohoucího hroby svatých poškvřňovati a lámati, jakž se to vše na tabuli vyryté a naproti hrobu svatého Jana Nepomuckého postavené důvodně spatřiti může, kterak ten jeden takových svatých míst bořitel a rouhač ihned Božskou pomstou ztrestán jsa, náhle tu scipl, jehož mrtvého jiní jemu rovní bořitelové z toho chrámu Božího vynesli, poulevíc potom něco takové bezbožnosti; ale svatí patronové čeští, kteříž v tom chrámě odpočívají, na pomstu pro takové nešlechternosti (jakž jsem to od jednoho vzácného duchovního již v Pánu v témž kostele sv. Víta odpočívajícího slyšel) ku Pánu Bohu volali, aby svého svatého dědictví neráčil cizímu národu dávatí a v pohanění uvozovati, což potom patrně se ukázalo, když Pán Bůh všemohoucí ten chrám Boží svým ctitelům navrátiti a v prvnější vážnost a uctivost uvésti ráčil, kteréhož posavad v držení jsou a bohdá na věky, totiž do dne soudného, budou. Královna téhož krále též takového jako i on náboženství byla a obrazy svatých v veliké ošklivosti měla, poněvadž kolikráte, vyhlídajíc z pokojův královských na Staré a Nové Město Pražské, potupně říkala, že by ráda přes most do Starého i Nového Města Pražského se projela, ale že nemůže na toho lazebníka na mostě na kříži přibitého (minic tím obraz umučení Božího) hleděti. Takovou hle vrchnost nám nesjednocení a roztržitost pánův českých do Prahy uvedla, kteráž kdyby byla asi čtyři léta panovala, bylo by žádného zvonu velikého na věžích Pražských se nenacházelo, poněvadž mělo býti dosti na jednom malém zvonečku při každém kostele; a tak pomalu měli jsme se v té příčině s Turky a s židy srovnati. Ale Pán Bůh nedopustil toho ničehož, změníc dle své Božské moci všechny nenáležitě a potupné rady proti své církvi umíněné, z čehož buď jeho svaté jméno pochváleno.

Téhož léta 1633 ve dnech měsíce června běžících, válka předce se rozněcovala, a jsa rozněcována náramně hořela. Nebo *Luneburský* vůdce válečného lidu nepřátelského s *Merodem* silně válčil a bitvu velikou svedl, v kteréž praví, že by přes 7000 lidu zbito býti mělo, k tomu množství z obojí strany raněných a zajatých. V měsíci pak následujícím, totiž v červenci, v témž létu mladší kníže *Dennemarské* ve *Slýzku* válečným během zahynul, jsa škodně postřelen, od kteréžto rány brzo zemřel. Kníže pak z *Valdtštejna* v *Slýzku* svou vojenskou moc konaje, se *Švédy* se potýkal a jich 1900 a některého více potloukl a pobil; naproti tomu kníže *Bernhard* město slavné *Řezno* mocí válečnou vzal.

V létu pak 1634 kníže z *Valdtštejna* do *Egru* slavně přijel

k svému největšímu a nejhoršímu neštěstí a nenapravitelnému pádu, kteréž ho v patách následovalo, na něž on, aby ho kdy potkati mělo, jak živ nepomyslel, měl ovšem od svých astronomův sobě často předpovídáno, že mu následuje ve válce krve vylití, ale ani oni ani týž kníže neznal, takovým-li způsobem, jakž se stalo. Protož z *Valdštejna* tu válku moudře a opatrně vedl a maje bitvu jakoukoliv konati, své tělo lehkou zbrojí a výborným koněm zaopatřil, aby snadně zabit a ani jat býti nemohl, šetře také příležitosti místa, jak by nejlépe i s zoldaty obstáti mohl: ale hle, nešťastná Fortuna na něj velmi prudce ukrutným způsobem dokročila a jej 25. dne měsíce února téhož léta 1634 s jinými pány vzácnými českými při pangetu ukrutně zamordovati dopustila; ale ne všickni jsou nalezení, kteří takový nenadálý mord a nepořádnou exekuci schválili (vymíníc toliko samé J. M. C. poručení, pokudž jest, aby se to tak stalo, jaké bylo), poněvadž každé přičinění, co se tkne propadnutí hrdla, bedlivého rozvážení a soudu spravedlivého potřebuje. Poněvadž i sám J. M. C. *Ferdinandus zdus*, dříve nežli pány české sobě odbojné strestati (ač hrozně) dal, soudu byli podáni, a potom teprva vedle soudcův a uznání viny ortelování a potom žalostivě pokutování, jimžto P. B. rač milostiv býti. Ano i týž kníže z *Valdštejna*, když některé officíry slavné a mezi nimi i jedno hrabě pro neupřímné války vedení a nepříteli nedostání do *Prahy* do arrestu přivéztí dal; dříve jim hrdla odňata nebyly, až byli právem jak válečným tak městským souzeni a po zavřeném nad nimi soudu a orteli vypověděném, teprva hrdla svá před rathouzem Starého Města Pražského na theatrum smutném k tomu připraveném pod meč skládati musili. Též podobně i J. M. arcikníže *Leopoldus*, když týmž způsobem a téměř pro takovou vinu a přečinění mnohé officíry jímati poručil, nebyli dříve hrdel zbaveni, až by byli podle práva souzeni, a potom teprva, když uznáno spravedlivé bylo, že mají pro své skutky hrdla ztratiti, byli mnozí u *Rokycan* po stromích zvěšeni a dva nejvonačejší, totiž nejvyšší *Madlo* a *Defur* do *Prahy* na Staroměstský rathouz podáni a po vykonaném nad nimi soudu a vypověděném orteli, týmž způsobem na lešení stínáni byli. Ale ty věci již jsou pominuly, nechť o nich soudí ten, komuž to náleží; víme to, že Fortuna, když koho na nejvyšší stupeň postaví, jej hanebně podvrátí a do nejnižší a nejhorší třebas potupy s zahynutím přivede.

V těch časích a téhož léta jeden dosti mocný odpůrce císařský, jménem nejvyšší *Arnymb*, jenž byl generál kurfiřtský, spěšným outokem na lid císařský u *Lehnice* dospíšil a do 4000 lidu pobil, žádnému quartýru a milosti neukazuje. V témž také létu ve dnech června měsíce běžících, totiž 6. dne, J. M. C. silně město *Regnšpurck* oblehnouti ráčil, kteréhož sice dostal, však s nemalou ztrátou lidu svého, kteréhož počítali do 12.000 býti pobitého a všelijakými nepřležitostmi vojenskými pohynulého, s mnohými znamenitými pány vojenskými; kdež potom zase u *Nordlyngu* se švédským lidem bylo silně bojováno a bitva svedena, kteráž lidu švédskému velmi protivná byla, poněvadž tolikéž mnozí přední v ní padli a zbiti jsou, ano i tolikéž 12.000 že by mělo býti lidu zmordováno, poznamenáno se nachází. Jinší vojsko pozůstalé po takový tragédii semotam se rozprchalo, ano i něco v řekách *Rejnu* a *Mejnu* že by se ho utopilo, za jisto praveno bylo.

Potom v létu 1635 v Praze, jakožto v hlavním městě České země, bylo s mnohými legáty odporné strany o pokoj (poněvadž obojí straně válka ustavičná nebyla příjemna) traktýrováno a jednáno, tak že již k tomu se schylovalo, že pokoj jistý měl býti utvrzen, ale že lidé svou nezbedností a pejchou válku způsobiti mohou, to patrně jsme v této válce poznali, ale aby mohli pokoj způsobiti, toť jistě bez pomoci a vůle Božské vykonati nemohou, poněvadž pokoj jest věc svatá a veliký dar Boží, nebo tuto Švédové tomu všemu na odpor byli a k pokoji přistoupiti nechtěli, berouc příčinu, že v něm obsažení nejsou, a tak že se za zjevné nepřátely postavují všemu vojsku císařskému: z kteréžto příčiny táž válka více a více opět rostla a se množila, poněvadž tíž Švédové i kurfiřtům, kteříž k pokoji směřovali, se postavili za zjevné nepřátely a protivníky, a obzvláště kurfiřtu saskému, kterýž byl pokoje žádostivý, ano i jejich neskrocenou pejchu a chuť k vedení války mnohými prostředky upokojiti jakož i nesčíslnou sumou zlata a stříbra se vynasnažoval, ale že pejcha nikdy pokoře neustoupí, to patrné i zkušené jest, takž i tuto tíž Švédové, jsouce pejchou naduti, k žádnému pokoji přistoupiti nechtěli, nýbrž s velikou vzteklostí uhodili válečně na lid kurfiřta a jej potloukli, maje sobě v boji za silného pomocníka *Panýra*, majícího několik tisíc lidu, s kterýmžto lidem uhodil silně na vojsko císařské u *Denic* a do 2000 a některou osobu jich pobil, nebo na ně velmi nenadále připadl, když o věci k štilstandtu náležité a pilně traktýrovati počali.

V létu 1636 vojsko kurfiřta saského válečnou mocí přitáhlo k tomu někdy slavnému městu *Magdeburku*, již velmi pokaženému a žádné podoby prvnější krásy nemajícímu, kteréhož sice dobyli, však s nemalou kolikráte ztrátou lidu svého, poněvadž na ten čas ta nestálá vojenská Fortuna jim velmi odporná byla, tak že i k *Vitškotu* přitáhnouce, majíc bitvu s *Panýrem*, od něho byli potlučeni a rozehnáni, kterýžto *Panýr*, jsa pýchou popnutý pro vítězství, kteréž mu kolikráte čest a slavné jméno způsobilo, s velikým množstvím vojska a munycí táhl upřímo k *Lipsku*, k němuž z velikých kusů stříleje, je oblehl a k němu ¹⁾ ustavičně šturmoval s nemalou ztrátou lidu svého, kteréhož sice nedobyl, ale učině městu velikou škodu, umínil poněkud vojenské správy pozanechat i a sobě poodechnouti; však přitáhnouce k *Torgau*, přece zemi hubil a plundroval, maje lidu vojenského velmi veliké množství, jehož pravili a jistili býti do 90.000 a některé sto více: s kterýmžto vším lidem týž *Panýr* umínil do *Pomořské* země proniknouti a až za moře se pustiti, protože veliký mor i nedostatek profiantův nastával a vojsko náramně hubiti počal.

Dále v létu 1638 kníže *Bernhardus* umínil s mocí válečnou k pevnosti *Brysach* přitáhnouti, kteráž leží v zemi *Elsasské*, jakož i tak se stalo, že k ní neprodleně přitáhl, majíc před očima a k potýkání hotového pana hrabě *Getcza*, s nímžto u *Witwegher* bitvu konaje (při kteréžto bitvě a potýkání měl též proti sobě též hrabě *Getcz* nejvyššího *Lotringa*) ji obdržel, tak že hrabě *Getcz* velmi svým lidem potlučen byl a k utíkání přinucen, však též s nemalou záhubou lidu nepřátelského; táž pak pevnost, totiž *Brysach*, přinucena

¹⁾ Na okraji orig.: NB. A. 1637 léta.

byla k poddání pro veliký nastávající hlad a jiné nepříležitosti i sužování vojenské, jakž při takových věcech bývá.

V létu pak 1639 *Panýr* jakožto chvály a slávy vojenské žádostivý, ačkoliv mínil poněkud od války se pozdržeti, jak vejšeji do-
tknuto, však jakožto vlk žádostivý i s svým lidem loupeže, nikoliv
dlouho v pokoji seděti nemohl, nýbrž přitáhnouc s týmž svým lidem
ku *Pirnu*, s nejvyšším *Marazynem* se potýkal a bitvu konal, ano
i téhož města útokem dobyl, porazíc a potlukouc lid *Marazyna*
s mnohou škodou též lidu svého, kteréhož, jakž doleji doloženo,
mnoho tisícův měl, s nímžto vypínaje svou hlavu a nadut jsa ne-
skrocenou pejchou ku *Praze* s velikou mocí válečnou a s mnoha
množství vozův žebříky přitáhl, té naděje jsa, že jeho vojsko přes
ty řebříky bez všelikého odporu na Pražské zdi jako na hrušky
polezou; ale trefila kosa na kámen, a pištěc na bubeníka. Položil
se pak týž *Panýr* s svým lidem nejprve u šibenice, poručíc k též
šibenici dva velké kusy přitáhnouti, z nichžto některou ránu k *Horský
bráně* beze vší škody učiníc, střileti přestal; na druhém vrchu po
levé straně jeho lid pěší s rozvinutými praporci, jako by již do
Prahy vtrhnouti měli, stáli, ale potom všeckno vojsko poodtáhnouc
odtad vokolo vinic, přitáhli i s kusy ke kostelu *sv. Pangráciho* ne-
daleko za *Vyšehradem* ležícího, ale již nyní zbořeného; odtud silně
ke zdem městským z šesti velikých kusův proti *Karlovu* střileti
počal, proti němuž se zase z kusův střilelo od chrámu Božího *sv.
Appolinářiše* a z plochauzu *Vyšehradského*, a tak mu silně odporo-
váno bylo; do téhož pak chrámu Božího z jeho kusu veliká koule,
prorazíc zeď přišla a tam zůstala. Dále vida *Panýr*, že mu se vedle
jeho mínění tak nevede a nedaří, jakž on se nadál a domníval,
umínil pod accordem město sobě pod moc uvéstí a podmaniti, po-
silajíc trubače a bubeníky do města, aby mu *Prahu* poddali, nežli
by on do ní mocně vjel; bylo mu pak zase na to od *Gallaše* vzká-
záno, aby přijel, poněvadž má brány otevřeny; on zase, pozorují-
vaje tomu, že by snad musil perný šišky i s svými vojsky jísti,
dříve nežli by *Prahy* dostal, a maje i slabou naději, aby ji mohl
dostati, třetího dne od *Prahy* se vším vojskem k *Brandejsu* a do
Staré Boleslavě odtrhl a tam velmi silně se i všeckno vojsko za-
šancujíc, mnoho měsícův ležel. Toho pak času sám osobně J. M.
arcikníže *Leopoldus* na místě J. C. M. v *Praze* sídlil, nepříteli odpor
čině, poněvadž za časté partaje proti sobě silně vyjížděly a jedni
druhé hubili a zajímali. *Uherští* rejthaři měli své ležení za *Prahou*
na *Špitálsku*, též boudy a stany jako nějaké město postavené; však
jednoho dne velmi raničko, nemajíc dobře varty osazené, poněvadž
ten, kterýž na ztracené vartě stál, nebedlivě vartuje, zabit byl, a tak
jiný vartě lozuňku nedadouc, i jiná varta pobita byla; tou tehdy
příčinou *Panýrští* rejthaři a dragouni velmi raničko s silnou mocí
vskočili do ležení uherského, když oni na větším díle spali, a Uhry
mordovali a zajímali, tolikéž i ležení jejich všeckno zapálili, ačkoliv
Uhři, kteří rychle na koně vsedali, dosti silně a čerstvě se bránili
s velikým křikem a nemotorným hlaholem, kterýž v *Praze* dobře
a pozorně slyšán byl, a já, kterýž toto na památku sobě jsem sepsal,
na to vše jsem svým vlastním očima hleděl a patřil, i mnoho
množství lidu Pražského jak mladého tak starého.

Těmuž také *Panýrovi* nejvyšší *Gallaš* silně odporoval a s par-

tajemi silnými na něho doráží, bil, mordoval, i jakž mohl, jeho lid zajímal, ačkoliv týž Gallaš divné a nestálé štěstí v válce měl, poněvadž mnoho lidu vojenského zavedl. Týž pak *Panýr* po mnoha šermicích mezi *Prahou* s císařským lidem vykonaných, přemáhán jsa a sám též přemáhaje přeč odtáhl, dadouc po sobě nákladné mlejny císařské u *Brandejsa*, též také mosty popáliti a v nic obrátiti.

V témž také létu sešel z toho světa ten hrdinský kníže a pán *Bernart*, o kterémž mnozí jistí, že by měl býti otráven.

V témž ještě létu to město *Bryx* bylo od švédského lidu velmi bídně pohubeno a naposledy i všeckno vypáleno, a to z té největší příčiny, že žádné pomoci Švédům nečinilo, a tak jakožto jim odbojně, že od nich tou pokutou sníženo býti musilo.

V létu potom 1640 vyvolen byl za nejvyššího správce vojenského polního *Pikolominy*, pán moudré rady a rozumu vtipného, jsa povědomý a zkušený v věcech válečných, ano i smělý bojovník; a bylo tehdaž potřebí, poněvadž někteří officírové vojenští byli obdaňkování a jiní zase na jejich místa dosazováni.

V témž také létu *Panýr* ve dnech měsíce června běžících přitáhl s velikou silou k *Řeznu*, minic je mocí válečnou dobyti a vzíti, k němuž také z velikých kusův silně střílel, ano i všelijakými fortely vojenskými, aby je dobyti mohl, se pokoušel, ale nic nesvedl, nebo mu silně tolikéž odpíráno bylo s hynutím lidu z obojí strany podle štěstí i neštěstí vojenského; říšská pak knížata, porozumívajíc a uznávajíc hrozná a žalostivá býti takového z obojí strany lidu křesťanského hynutí, ano i mnohých přeslavných měst a království spuštění a popálení, radili se velmi pilně, nakloněni jsouce ku pokoji, jakož i J. M. C. neméně k témuž nakloněn býti ráčil; ale že taková veliká věc, pokoj způsobiti, jakž již vejšeji napovědino, jest věc lidem přetěžká, nic toho bez vůle Boží způsobiti nemohli, a tak předce válka dále a dále následovala a se zjitřovala. Nebo *Pikolhominy* válčil s *Panýrem* a silně silný mocnému odpíral, ano i týž *Panýr*, jsa přemáhán, s svými vojáky od *Pikolominyho* byl puzen a hnán až do *Mišné*, při kteréžto occasi byl také zajat s mnohými vzácnými officíry vojenskými nejvyšší *Šlang*, s nímž *Pikolhominy* ne nějak nekřesťansky zacházel, ale podle mírného rancu a vejplaty zase propouštěl: znaje a věda to jakožto moudrý válečný pán, že co se jim dnes přihodilo, jemu se též podobně snad zejtra přihoditi může.

V témž ještě létu *Panýr*, zůstávaje poněkud v *Halbrštatě*, pro nedostatek zdraví svého málo na vojnu dbal, až čím dále a dále nemoc mu se otěžovala a, jakž praví, náramně palčivá zimnice ho posedla, z kteréž mu žádní lékařové pomoci nemohli, nemohouce žádné byliny proti smrti vynaleznouti, aby naň nedokročila, ale toliko ho na troštích a slibích k uzdravení držíce, potom předce ho zhojili, až zhůru bradou lehnouti musil, nečekaje za to od jeho paní žádné záplaty ani přátelského poděkování; na jehožto místo vstoupil *Torštenzon*, jsa k témuž ouřadu a generálství řádně povolán.

A tak týž nejvyšší *Torštenzon* již v létu 1642 ve dnech měsíce dubna běžících s vojskem nemalým do *Lužic* táhl a tam válečným během a mocí násilnou *Velikého Glogovu* se zmocnil a jej vzal; proti kterémuž jedno slavné kníže, totiž *Frantcz Albrecht* po-

vstal, maje chuť s ním válčiti a jemu všelijak odpor činiti, pročez velmi spěšným hnutím svého vojska a tažením k *Svidnici* táhl, ale k svému brzkému zahynutí, nebo *Khyniksmark* bitvu velikou s ním konaje, jeho vojsko porazil, při kteréžto bitvě *Frantcz Albrecht*, jsa raněný, v *Svidnici* život svůj dokonal. *Švédové* pak velmi zsileni jsouce, užívajíce fortune, kteráž jim velmi povolna byla, o více a více se pokoušeli, jakož pak mysl lidská a nejvíce vůdcové váleční nespravedliví a spolu s nimi všickni lakomí lidé toho žádají, že čím více mají, aby ještě víceji měli, tak tuto i tíž *Švédové* podle vůle Boží pro naše hříchy více a více se síliti a mocí města do též vůle Boží a mezi jim vyměřených brali a je podmaňovali, nebo po vzeti města *Nejsu* přitáhli s velikou mocí do slavného markrabství *Moravského* k městu dalece pro svou krásu vznešenému *Olomouci*, ano je i sobě podmanili a je za dlouhý čas a několik let, a to až do zavřeného toho z dávna žádostivého pokoje v držení svém měli, nekřesťanským způsobem s podmaněnými zacházejíce a je ukrutně na statcích i na hrdlích hubíce a po rancionu odvedeném všeckno poberouce. Měšťané, v takovém losu bídném trvajíce a pod tak nekřesťanským panováním zůstávajíce, rozličné způsoby k vysvobození sebe a cesty vymejšlejíce na lid císařský žalostivě toužili, že jich od té služebnosti nemilostivé a nepřátelské vysvoboditi zanedbávají; ale na ten čas nelíbilo se Pánu Bohu pro naše hříchy (abychom, vidouce své bližní v tak bídném způsobu a pod panováním nepřátel zůstávající, životův svých polepšili) jich vysvoboditi: kdež oni nenačejíc se od lidu císařského žádné pomoci, sami sebe vysvoboditi umínili, snesouc se společně na tom, aby nočního času všeckny Švédy pomordovali a z jejich ukrutného panování tím způsobem se vysvobodili. Ale takové veliké věci nesnadně v tejnosti zůstávají, jakož i na ty ubohé a dobrého svědomí k vrchnosti své dědičné, totiž k J. M. C. dokazující přišlo, že ta jejich rada a umínění Švédům otevřena a ve známost uvedena byla, kteráž sebou ubohým předním lidem velmi veliký pád přinesla, když ti vzácní lidé v svém umíněném oumyslu a předsevzetí byli pronešeni, musili za to hrdla a životy své ztratiti, když jich mnoho postínáno bylo, pro kteroužto příčinu uznávají se věčné paměti býti hodni, poněvadž se tudy poznávala jejich víra a věrnost, kterouž svému pánu (jakž již o tom málo vejšeji zmínka učiněna) povinni byli. Ten pak lid švédský tam zůstávaje, teprva k měšťanům pro tu příčinu svrchu oznámenou velikým nepřátelstvím a nemilostí zapálen byl, nechtíc jim v ničem věřiti, šelem a zrádcův ustavičně nadávaje a všelijaké nejhorší příkoří jim čině, tak že mnozí z týchž poctivých lidí, nemohouce takového jejich sužování, trápení a hanění déle snášeti, z města s velikým svým nebezpečenstvím hrdla ztracení ucházeli a přeč se odbírali, majíc naději, že Pán Bůh, když se mu líbiti bude, je z toho zlého vysvoboditi ráčí.

V témž ještě létu ten vzteklý *Durštenzon* oumysl svůj obrátil a tažení s svým vším vojskem před sebe vzal k *Lipsku*, k kterémužto s municí válečnou přitáhna, je silně oblehl, ano i zhusta z kusů velikých na město střileje odpočinutí obleženým nemnoho dával, chtěje je mocí šturmem, jichž na město několik pustil, mocně dobytí, proti němuž v rychlosti J. M. arcikníže *Leopoldus* s svým výborným vojskem s spěšným tažením se postavil, vyhledávaje

snažně příhodného místa k svedení bitvy s nepřítelem, kdež i hnedky bitvu krvavou ještě nejsa dobře zhotovený s nepřítelem míti musil, kteráž byla veliká a s velikým outokem jedněch na druhé dorážení se konala, tak že jednak tato strana, jednak druhá zdála se vítěziti, až naposledy nepřítel plac obdržel a do 5000 lidu *Leopoldovi* potloukl s nemalou též ztrátou a škodou lidu svého, a jsa pohnut a podmaněn tím vítězstvím, pejchou, znovu, spravíc sobě lid, k *Lipsku* táhl a jej opět dobýval. Kdež obležení, slyšíce o tom jeho vítězství, smělosti leknutím poulevili, však ne hned město poddali, čekaje snažně jakéhož takéhož succursu a pomoci, kteráž jim pro osazení passův od nepřátel žádna na ten čas učiněna býti nemohla, pročez oni, uradíce se, nechtějíc dopustiti více města tak slavného kaziti, je nepříteli pod accordem poddali, znajíce způsob Fortuny válečné jak jest nestálá, kterážto, co komu dnes s velikou uctivostí a slávou daruje, to mu zase třebas zejtra s největší potupou a lehkostí odejme.

Dále týž *Turštnzon*, maje sobě podmaněné tak vzácné město, již teprve mnohem větším potentátem zdál se sobě býti, domnívaje se, že i ty hory před ním a jeho vojskem skloňovati se budou, a že vždyckny vítězem slouti bude, táhl přímo k *Frejberku*, domnívaje se v celé naději, že též město sobě podmaní a jako *Lipsko* pod moc uvede; ale že žádný nezná budoucích věcí, jak se mu povede; leč ten, kdo jest myslí naduté a pyšné, zaslibuje sobě všeckno šťastné, v čemž mu časem o mnoho chybí, jako tuto témuž *Turštnzonovi* chybito, když byl hanebně odehnán, ztrátíc v bitvě 2100 svého vojska, což se stalo již v létu 1643 ve dnech měsíce ledna běžících.

Dále následovalo v témž roce, že dva znamenití vůdcové váleční, totiž *Jan Deverth* a *Hatzfeld*, s svými vojsky spolu se spojili, jsouce oba žádostivi s nepřítelem bitvu svěsti a císaři, pokudž by se Bohu líbilo, vítězství přinést; pročez přitáhli oba s čerstvým lidem k *Dytlingu* a trefice na lid nepřátelský *Vejmarský*, s ním ukrutnou bitvu svedli, v kteréž lidu téhož nepřátelského i francouzského přes 7000 a některé sto zbito bylo a mnoho zraněných a zajatých se našlo, obzvláště pak slavných v mnohém počtu officírův, skrz kteréžto vítězství byli trochu *Švédům* rohy pouražené, poněvadž na ten čas velmi byli zmenšeni a v lidu oslabeni, s kterýmžto ostatním lidem, jenž ještě rozptýlen nebyl, pospíšili s mnohými ranami k *Holštejnu*, majíc úmysl dále až do *Dennemarku* vpád učiniti, do kteréhož táhnouce, velmi hrozně zemi plundrováním, pálením a všelikým vojenským nezpůsobem hubili a kazili, tak že i *Dennemarský*, vida takové spuštění země, byl přinucen k J. M. C. o pomoc se utíkat a v té věci za ochránění žádati, poněvadž toho času byl velice soužen a utiskován.

V létu 1644 nejvyšší *Gallas*, jemuž štěstí, jak nahoře dotknuto, velmi odporné, nestále a vrtkavě v válce sloužilo, dostal se s svým lidem až k *Oldenšlohu*, majíc výborného lidu mnoho tisíc, kterýžto lid přenáramným hladem skrz jeho neopatrnost trápen a jinými nesčíslnými bídami sužován byl, tak že za nejlepší zvěřinu koňské maso, když je toliko měli, jim bylo. Dotejkal se pak týž hlad i druhého vojska, totiž nepřátelského, tak že pro náramná soužení a všechněch věcí nedostatek obojí strana pokoj sobě oblibovala a všeli-

jaké prostředky, aby způsoben býti mohl, k tomu přistupovala, ale ďábel, ouhlavní nepřítel pokoje, jednoty a svornosti, všelijak tomu skrz ty, jež radče válku nežli pokoj milují, odpor činil, tak že *Turštnzon* tomu všelijak na odpor byl, pokoje nenáviděje, k válce pak se vší snažností směřuje, jakož pak ihned vzhůru byl, i tolikéž *Švédové* zase vztekly se bouřili, delší válku vésti v oumyslu majíce, zarazili sobě ležení silné proti *Gallašovi*, a tu obojí vojska, proti sobě ležíce, teprva okoušely opravdového hladu a jiných mnohých bíd a neřestí vojenských, nemajíce jak sobě tak i koňům žádné potraviny, nýbrž koňové jim samým s velikou chutí bez chleba a soli za pokrm býti musili. Dále potom *Gallas* pro tu velikou neřest a bídu, kteréž poněkud i sám snášel, hnul svým vojskem hladem utrápeným a táhl s ním až k *Magdeburgku*, ale vida to, že mu vojsko dnem i nocí velmi hyne a hladem mře, již ho vojenská správa mrzela a v oškřivenosti mu byla, sám v sobě rozmýšleje a rozvažuje takového mnohého lidu zavedení a hladem zmoření, již nebyl žádostiv s nepřítelem se potýkati, uznávaje, že by takovým způsobem nikdy vítězem slouiti nemohl, pročez nedbal mnoho na ostatní lid vojenský pozůstávající, kterýžto lid, co ho tak pozůstalo, do měst *Pražských* přitáhl a na *Staroměstském rynku* doněkud se položil, na kterýžto lid hladem ztrápený valně se lidé běželi dívati, vida při nich mrzkou churavost a téměř nepodobu lidskou, kterak byli černí, bledí, žlutí, vyzáblí a otrhaní, a vlastně obličejové jejich tak byli, jakoby na sobě žádného masa aneb těla neměli, toliko co by člověčí kosti mázdrou lucernovou potažené byly, blejskajíc očima a ošklebujíc zuby co nějací cikáni neb Arabové, jimžto lidé (ač velmi nevražili na lid vojenský pro jejich skutky hanebné) předce z lítosti chléb, zemičky i nápoj dávali; oni pak, ačkoliv se dostali již do kraje, kdež se dobře chlebem a jinými pokrmy vysytiti mohli, však jim to k žádnému duhu nešlo, poněvadž prve byli na větším díle potráveni z nepříjemných pokrmův, kteréž z hladu užívati musili, tak že vždyckny pomalu mřeli, a solva z padesáti jeden živý pozůstal. neb velmi ztuhla aneb zhusta mřeli, rovně jako ti, jichž bylo několik set, kteříž před přitážením těchto byli nemocni quartýrováni do nové koleje *svatého Norberta* při chrámě Božím *svatého Benedikta* vystavené, kteřížto všickni pomřeli, jejichžto těla velmi ohavně, na větším díle nahá ode dvou párův čerstvých a zdravých zoldatův ven z brány *Poříčské k svatému Pavlu* (kterýž tehdaž vystavený náležitě stál), ne na marách aneb nosidlech, ale na sochořích a povazích na dýl zavěšená vynášína byla, kdež při tom vynášení takových těl naskytl se jeden i směšný i hodný lítosti skutek, když se porozvážil, kterak člověk, jsa nejdůstojnější mimo samé anjely stvoření Boží, neví kdy, kde, jak umře, aneb kde pochován bude. Stalo se tehdy, že ti, kteří ta těla vynášeli, popadli jednoho, kterýž již ani nic nemluvil ani nehleděl, a svázavše ho jako jiné na dýlku provazy k sochorům, ven z brány ho nesli; přijdouc pak k té šachtě, kdež jiní ohavně (ne jako lidé, než jako hovada, některý co by seděl, jiný zhůru nohama, jiný co by podepřený stál) vmetáni byli; i toho tak vyklopili jako jiné, ale on, jsa tam vhozený, otevra voči pohledíc kde a v jakém místě je, porozuměl, že jest za mrtvého vynešen, i počal křičeti a těch, kteříž ho vynesli, poněvadž tu ještě nad šachtou stáli, prositi, aby ho zase vytáhli, poněvadž umrlý není;

ale oni učiniti toho nechtěli, lajíc mu a vadíc se s ním, proč tam, kde ležel nemocný, neohlásil se, že není umrlý, kterak se s ním mají zase tahati a zpátkem ho nésti, a byť pak (pravíc k němu) i to se stalo, že bychom tě zpátkem odnesli, rovně tam umřeš a tak musili bychom znovu se s tebou tahati, pročez tu radče smrti čekej, poněvadž nejsi lepší než jiní, aby smrti ujíti mohl. Když pak oni tu se s ním nesnádili a vadili, vyskytl se tu nějaký poctivý člověk přespolní na koni jedoucí, kterýž přijeda k té otevřené šachtě (poněvadž bývala otevřena, dokudž lidmi těmi bídnými naplněna nebyla) vyrozuměl snadně, co se stalo, poněvadž ještě téměř soudcem mezi těmi stranami se učinil, domlouvaje těm nekřtaltovným a neslýchaným hrobníkům pro jejich nemilostivost, hroze jim, že na ně půjde sám vrchnosti jejich žalovati pro ten jejich nenáležitý skutek, jestliže ho zase zpátkem odtud neodnesou; ale oni i na toho dobrého člověka se sáпали, pravíc, proč jest se umrlým dělal, že oni neučiní toho, což on chce. Kdež ten dobrý člověk, litujíc a smějíc se takové rozepři, dal jim některý groš na pivo, aby ho vytáhli a donesli, kdež prve ležel, což oni teprva učinili a s bubláním vytáhnouc ho z těch jiných umrlých, položili ho nedaleko šachty do velké trávy, až by si poodechl a zatím šli zpátkem pro jiné umrlé, kdež navrátíce se teprva tohoto opravdu umrlého našli a již po druhé tam ho hodíc pravili: již nás nebudeš šiditi, ležiž tam! Requiescat in pace!

V létu pak 1645 krvežíznivý a nenasycený nepřítel a dráč českých statkův Turštinzon, válečný lid mnohý a veliký maje pohotově, kvapně s ním do Českého království se vši municí a správou vojenskou přitáh, kteréhožto času v Praze J. M. C. residírovati ráčila. Přitáhnouc do České země, speculiroval a rozmejšlel, kde by mu příhodné a bezpečné bylo hlavní bitvu s lidem vojenským J. M. C. přinálezejícím svěsti a konati; mohl ovšem týž nepřítel téměř kde se mu líbilo, dokud císařský lid nepřitáh, s svým lidem se položit. Přitáhnouc tehdy, položil se u *Jankova*, poněvadž již měl před očima císařský lid, kterýž proti němu přitáhl, maje chuť s nepřitelem bitvu svěsti, pročez slavný hrabě *Getcz*, jsa polním maršálkem, napomínal, i jiní slavní officírové lid vojenský, objížděje je vůkol, aby byli stálí a věrní, pamatujíce na přísahu, kterou jsou předně Pánu Bohu a potom J. M. C. učinili, a aby nepříteli hrdinsky se bránili a jemu dostáli, v kteréžto příčině, že on jakožto jejich vůdce i s jinými předními officíry chce na sobě hrdinského nepříteli se bránění a odporování brzce příklad ukázati. Šikovalo se tehdy jedno vojsko proti druhému s velikou prozřetelností, a to 24. Februarii léta svrchu položeného, a potom ihned bitva ukrutná svedena s velmi velikým hřmotem, poněvadž jedni od druhých nedaleko leželi; nepřítel měl fortel v příležitosti místa, maje kusy veliké při vršku nasazené, což mnoho v vojenských věcech k přemožení odporné strany napomáhá.

Trvala tehdy bitva několik hodin s velikou porážkou obojího lidu, ale více císařského, kteřížto ovšem nejprve vítězitelové býti mohli, kdyby byli podle své lehkomyšlné zvyklosti loupeže a drancování zanechali, a majíce téměř jako v rukou vítězství, je ničemně ztratili, poněvadž nepřítel uznal a to spatřil, že císařské vojsko již již toliko k loupeži chvátá a měří, pročez znovu na lid císařský

s velikou furií udeřil a je potloukl, pobil a k utíkání šerednému přinutil, a za utíkajícími se prudce honil, ano i některé vzácné officíry zjímal.

V této bitvě ten vzácný pán a výborný válečník, hrabě *Getcz* hrdinským a právě udatně rytířským způsobem zahynul, jsa mnohými ranami postřelen; přivezen jsa pak mrtvý *do Prahy*, jest slavně pohřben a pochován *v slovanském kostele*, kdež se jeho sepultura i jiné ozdoby rytířské, totiž praporce s velikým erbem, na němžto arma bellica řezbářským uměním velmi pěkně vyřezaná a malířským způsobem okrášlená se spatřují. Nepřítel, jsa vítězem učiněn, mnoho tu kořisti dostal, několik kusův i praporův s svou velikou chloubou obdržel. Zbitých pokládají býti do tří tisíc z lidu císařského, z druhé strany něco méně jich že by pomordováno býti mělo, tak o tom zpráva činěna byla.

V této válce několikráte bylo ztracené vítězství skrze chvátání lidu císařského k loupežem a k vybíjení vozův pagážních, tak že již nepřítel znal a dobře věděl způsob takových, pročez mnohdykráté činil se, jako by coufal, aneb utíkal a dočkaje toho, že vojsko císařské k loupežem běží a chvátá, podtrhl je, a, jako ptáčník pod síť ptáka, je zlapal, pobil a pozajímal, jakož při této bitvě, jakž již dotknuto, tak se stalo, ačkoliv pro takové vejstupky takoví drancíři byli kolikráte těžce provazy pokutováni a nejvíce od knížete z *Valdštejna*, kterýž takový neřád bez milosti spravedlivě trestal, ano i velmi tuhý a přísný regiment nad vojenským lidem držel, ač někdy vidělo se (jakož i mnohdykráté se tak stalo) že mnohem tížeji a přísněji trestati poroučel, nežli byla vina učiněná, o čem dobře mnozí v městech Pražských vědí, když jednoho toliko pro kus perníku, druhého pro žemličku, třetího pro bochníček chleba oběsiti poručil, chtějíc práva vojenská zcela a zouplna zachovati, kteráž mnohem přísnější, než městská že jsou, o tom toho povědomí jisti: ale o jeho přísnosti a životu jest obzvláštní knížka sepsaná, o čemž já oumyslu nemám tuto psáti; toliko vím o tom, že po jeho nenadálém zahynutí bylo naň těžce vzpomínáno, když se *v Praze* od lidu vojenského netoliko nočně, ale i patrně ve dne hrozné násilné loupeži konaly, mnohem hůře nežli na silnicích, a od žádného přetrhovány a trestány nebyly: pročez mnozí lidé místo požehnání, když měli přeč táhnouti, všeckno zlé jim vinšovali pro jejich skutky hanebné a nekřesťanské, pro kteroužto příčinu i sám Pán Bůh rozhněván býti musil, když jim žádného téměř požehnání v bitvách dáti neráčil, jakožto loupežníkům a zlodějům, což patrně jsme zakusili, slyšíce na větším díle, když jaká bitva konaná s nepřítelem byla, že opět naši prohráli; pakli kdy jaké vítězství přišlo, to se stalo z pouhé milosti Boží a pro modlitby pobožných lidí, jak duchovních tak i mnohých světských, kterýchž (ačkoliv *v Praze* veliké nepravosti se páší, a nejvíce mrzutá pejcha se provozuje) z milosti Pán Bůh své svaté nemalý počet míti ráčí, tak že jako pro pět osob Gomoře a Sodomě (v kteréž kdyby se byli spravedliví našli,) chtěl odpustiti, tak i tuto pro některé pobožné i nám hříšným milostiv býti ráčí, znaje při tom pobožnost velikou k své Božské milosti J. M. C. Pána našeho, kterýž i tu nejsvětější Rodičku Boží velmi ctí a jí po Pánu Bohu ve všem se poroučí, jakž o jeho pobožnosti téměř celému křesťanstvu známé a povědomé jest.

Turštnzon, obdržíc vítězství, na něm tak zprosta nepřestal, ale za rozehnáným a utíkajícím lidem císařským velmi prudce se hnál, kterýžto lid císařský útočiště své k *Kremži* chtěje míti, opěty potlučen byl, tak že na tom outěku přes 18 set že by lidu zbito býti mělo, tak o tom zpráva činěna byla.')

Byla pak mnohdykrátě lidu císařského veliká nechuť k bitvy s nepřítelem konání, zjevně mluvíc, že kterak mají s chutí a s dobrou kuráží k bitvě táhnouti, poněvadž (prý) se nám od kolika let neplatí. Což ovšem nemůže se chváliti, poněvadž v této válce mnohokrátě se shledalo, že vojenští někteří lakomí officírové mnohdykrátě žold a plat, kterýž vojákům přínáležel, za sebou zadrželi, a zadržíce i mezi sebou rozdělili, a tou příčinou vojákům všecknu chuť k bitvě odňali, ano i tudy ku krádežem a loupežem příčinu dali a jako dvěře otevřeli; pakli se oni kdy o plat domlouvali, počnouc se rotiti, ihned následovalo provazem zaplacení, na což jsem já několikrátě svýma očima patřil. Stěžovali sobě též i ti vojáci císařští, když nějakou bitvu obdrží aneb některé slavné město pod accordem k složení velikého rancyonu dostanou, že nikdy po obdržení bitvy z kořisti vojenské, kterouž odňali, anebo ze složeného rancyonu žádného dílu nemají, toliko sami nejvyšší officírové mezi sebou: »toto tobě, toto mně,« pokřikují: ale ne tak učiniti ráčil J. M. arcikníže *Leopoldus* v létu 1640, jakž v městech Pražských a od lidí hodnověrných oznamováno a praveno bylo, že když ráčil přitáhnouti s svým lidem k slavnému městu *Erfurtu*, že se téhož města měšťané a obyvatelé J. M. poddati nemínili, nýbrž aby se bránili, na tom svůj úmysl zavřeli. Pročež z takové věci a odporu činění J. M. arcikníže *Leopoldus* velmi rozhněván býti ráčil, a očekávaje k sobě ku pomoci většího lidu vojenského, totiž celé armády J. M. C., umínil je těžce trestati a moci ku poslušenství přivésti. Ale někteří moudřejší, kteříž byli zběhlí a povědomí nestálého štěstí, uvážejíc téhož štěstí nestálost a tohoto světa bídného téměř každodenní proměnnost, rozvažujíc též čas a způsob nejistého vítězství, ač by budoucně z takového odporu tak velikému válečnému pánu a arciknížeti pojíti mohlo a je následovalo: oblíbili zdravější radu a sebe i s městem J. M. poddali, velmi ponížené žádajíce, aby J. M. tak slavného města vojsku plundrovati dopustiti neráčil, že dle nejvyšší možnosti, což na ně rancyonu uloženo bude, chtějí rádi složiti a odevzdati. Bylo tehdy od nich složeno rancyonu třikrátě sto tisícův. Kteroužto sumu (jistě velikou) J. M. arcikníže *Leopoldus* poručil mezi celou armádu rozděliti a rozlosovati, aby jeden každý vedle hodnosti a povolání svého odtud jistý díl s užitekem míti mohl.

A to jest velmi pěkný příklad starodávných vůdcův válečných v příčině takové štědrosti: v čemž J. M. ráčil následovati oněch dvouh velikých monarchův světa, totiž velikého krále *Alexandra*, monarchy řeckého, a *Cyra*, krále monarchy perského a medského, poněvadž oni (jakž v životě jednoho každého z nich se čte) po vítězství obdrženém a království dobytém měli obyčej všelijaké loupeže a kořisti mezi vojsko (oddělic nejprve prvotiny vedle svého pohanského náboženství k oběti bohům) rozdělovati, čímž oni po-

*) Až sem jde *Litoměřický rkp. Kozmanecia*, jež *Zahradník* v Č. Č. M. 1833 uveřejnil.

hnuti radostně jsouce, nikdy neodporovali všelijaká nejtěžší nebepečenství vojenská snášeti a krev svou v bitvě udatně vyliti, ale v této válce toliko ten příklad se vynášel takového skutku a štědroty při témž J. M. arciknížeti. Jaký jest pak toho času týž J. M. arcikníže lid výborný a pěkný a jak u velikém počtu míti ráčil, *na kterýž jsem já patřil*, ano *sobě i to pro budoucí pamět do kalendáře zaznamenal*, o tom i tuto zmínku učiniti jsem nepominul, pohnut jsa v mysli své, že snad až do tohoto léta 1653 ani jeden na světě již není; takto tedy jsem o tom zaznamenal:

Léta 1640 ve dnech měsíce března běžících J. M. arcikníže *Leopoldus* ráčil šťastně do Prahy s množstvím pánův přijeti, před jehožto příjezdem jelo 30 kornet *Charvatův*, rejtharů právě výborných. A na druhý den od rána až do večera (což bylo 17. a 18. dne téhož měsíce) vojsko jiné všeckno rejtharské veliké táhlo, tak že se bylo s nemalým podivením nač podívati, nebo mnozí vzácní a zkušené lidé na to vojsko dívající se, pravili, že jsou jak živi takového vojenského lidu pospolu shromážděného neviděli, nebo z samého *Frangreichu*,¹⁾ kteříž tam bojovali, přitáhlo 19 regimentův, a rejtharstva všeho bylo v počtu (jakž sami zoldati oznamovali, i ti, kteříž na to tažení bedlivě pozorujíc, počet zapisovali) přes 36 regimentův a pěších 30 regimentův. Děla a kusův velmi velikých i s malými do 100 kusů počtěno bylo, *načež jsem i já, spisovatel tohoto spisu, svýma očima patřil*. Jiné pak vojsko, kteréž táhlo jinýma stranama, toho byla tolikéž v dokonalé jistotě veliká summa, jakž sami z týchž zoldatův některým nám se na ně dívajícím a jejich množství se divícím v dokonalé pravdě oznamovali. Zběři pak té vojenské a jejich všelijakým vozům, též vojačkám, i jich kuběnám a klukům loupežným pro jich veliké množství sotva rynky a ulice Pražské pro veliké tisknutí a tlačení postačovaly, ano i divili se mnozí krysarům přes celý most od jedné brány až k druhé stojícím, kterak tak velikou tíž koňův, lidí a zbroje na sobě zdržeti může, ale poněvadž týž most Pražský pokládá se ve všem křesťanstvu za nejpevnější býti, tuto důvod toho patrný se ukázal. Dále týž *Turston*, vykonajíc a dokonajíc tu bitvu a přestanouc od honění lidu císařského, může každý rozuměti, že mu již teprva rohy veliké a větší snad než unést mohl, zrostly, poněvadž, skrze to vítězství všeckny téměř menší města České země strachem a hrůzou naplnil, obzvláště, poněvadž velmi mnohem větším počtem že by císařských pomordoval se chlubil a hlas pustil, nežli v skutku pravda bylo, pročež i město *Kremzi*²⁾ pojednou a bez velikého odporu dostal, ano i Jihlavy, Německého Brodu i jiných měst, kteréž se mu, aneb jeho vojsku tyranským způsobem rancyrovati musila, a po odvedení rancyonu teprva týž nešlechetný lid na všecky statky ubohých lidí sáhl a je až do naha (jakž se v skutku stalo v *Německém Brodě* a v městě *Novém Kolíně* nad Labem) svláčel,³⁾ tak že ti, kteříž byli trochu milostivější, měli svým spolutovaryšům za zlé pro takové násilné tyranství; poberouce všechno, jeli dále, kdež by tolikéž učiniti mohli.

Přitáhl potom týž *Turston* s mnohým vojskem až k *Holo-*

¹⁾ *Orig.* Frangrechu. — ²⁾ Na okraji připsáno: NB. jam antea mentio facta.
— ³⁾ *Orig.*: slácel.

mouci, v kteréž obležení byli v ní pozůstávající jak měšťané tak i Švédští, z kteréžto pomoci Švédští v městě velkou radost měli, naproti tomu zase nemalou žalost tejnou měšťané v svých srdcích míti musili, zůstávajíc v moci cizí a pod břemenem a jhem lidu pyšného, nepřátelského, čekajíc Božského smilování a od takových bezděčných pánův brzkého vysvobození; ale *Olomučané* ubozí musili do vůle Boží to jho předce nésti a je až do toho z dávna žádostivého pokoje zavření trpěti.

Dále ještě týž nepřítel *Turštnzuon* v témž létu 1645 s velikou mocí k slavnému městu Brnu v markrabství Moravském ležícímu přitáhl a je silně oblehl, domnívaje se, že již i peklo s čerty jemu se poddati musí, a že již již vseckny císařské země k švédské koruně připojí, nevěda pyšný člověk, že Pán Bůh, ačkoliv na své mnoho protivného dopustí, ale neopustí, a když se mu libiti bude, ze všeho toho zlého vysvoboditi je ráčí, jakž potom jisté zkušené to vše patrně, že tomu tak jest, potvrdilo a ukázalo: střílel tehdy k městu s velikou prudkostí, jako by je z gruntu vyvrátiti měl, podkopával, minýroval, všelijaké lsti vymejšlel, ale vše nadarmo, protože obležení bděli a nespali, nepříteli silný odpor činíce a proti němu zase remínýrujíce, a z prosta v ničemž mu ustoupiti nemínili a nechtěli, braníce se, jakž na dobré šlechteté lidi náleželo, rytířským způsobem, nepříteli fik ukazujíce.

Jakož i dne jednoho vypadli nenadále císařští s některými Brněnskými ven z brány na Švédské a mnoho jich zbili, ano více šeredně poranili, kteříž valně utíkali, jsouce i jindy kolikráte potrestáni a přeplašeni, a uznávajíce, že tu málo svedou, přeč odtáhli, spolčice své vojsko s *Francouzy*, k *Bagerlandu* svůj marš vzali; mezitím pak, když se tyto věci konaly, obojí strana přemejšlela o utišení a na čas jedni druhých při pokoji zanechání, totižto od války popřestání, a to se působilo v létu 1647, v kterémžto létu ve dnech měsíce máje běžících, *Frangl* s mocí vojenskou k městu *Egru* přitáhl, kteréhožto města brzce dosáhl, čímž pohnut jsa kníže Bavorské, velmi jej to mrzelo, že nepřítel tak mnoho moci bez odporu působí, nechtěl povoliti žádnému dalšímu štylšlandtu, nýbrž k bitvě tuhé šlo, k kteréž jedna i druhá povolila strana; potýkali se tehdy s velikou prudkostí a hřmotem, poněvadž bitva větší a větší velmi krvavá se konala, trvajíce několik hodin, tak že obojí strana, nechtíc ustoupiti, domnívala a zdála se vítěziti, až k posledku Švédové, jsouce velice mordováni a přemáháni, musili se k utíkání obrátiti a přes řeku *Inu* se přepravovati, ale jsouce mocně hnáni, v též řece mnoho se jich ztopilo, a v bitvě mnoho tisíc lidu na placu zůstalo z obojí strany: však mnohem více z strany švédské jich padlo.

V létu pak 1648 dne 26. Julii na neděli téměř po půlnoci stala se věc velmi hrozná a málo kdy slýchaná, když již Pán Bůh všemohoucí v své Božské residenci umíniti ráčil z nesmírného svého milosrdenství nám z dávna žádaný ten svatý pokoj bídým a nanejvýše souženým lidem darovati, dopustiti na nás ráčil jako na zavření a dokonání té hrozné války, velmi veliký pád, strach a lekání skrze generála švédského *Khynixmarka*, kterýžto nočně s některým stem rejtharův a dragounův nenadále jakýmisi nepatrnými místy a nedobře vartami osazenými tou stranou *od kláštera Cappucínského*

do Prahy původem nějakého arcizrádce *Ozvaldského* s týmiž rejthary se dostal a pomordujíc šildtvochy a varty, ten slavný hrad Pražský (do kteréhož nebyl hoden jednou nohou kročiti) mocí nadále vzal a té noci celé *Malé Strany* se zmocnil, nestydíc se pyšný člověk i do vlastních pokojů J. M. C. se forýrovati, což ani ten slavný kurfiršt saský, když před tím na několik let Prahy pod accordem dostal, neučinil, aby do residencí J. M. C. vkročiti měl, ale jinde v pokoji zůstával. Dostal pak týž nepřítel celé munici J. M. C., totiž do 80 velikých a menších kusův s několika tisíci mušketův a tuplákův, čehož všeho potom k našemu zahubení užíval, dostal též mnoho množství tisíc velikých a menších koulí, granátův, tun prachu, a to všecko k našemu zahynutí (pokudž by na jeho vůli bylo a Bůh mu dopustil) obracel. Jakého jest pak přenesmírného bohatství, totiž zlata, stříbra, perel, kamení drahého, řetězův, ormpantův zlatých, peněz mincovaných a jiného nesčíslného zboží, mino to i z kunstkamery J. M. C. týž nepřítel dostal, to nemůže se snadným způsobem v jistý a dokonalý počet a cenu uvéstí pro velkou nesmírnost věcí pobraných, poněvadž za mnohokráte stotisícův, aneb za množství tun zlata to se šacovalo; pomordoval také týž nepřítel do půlčtvrta sta i více lidu městského a vojenského, kterýž mu odpor činiti počali, zajal také i toho slavného pastýře našeho (se všemi preláty chrámu přeslavného a hlavního svatého Víta) pana kardinála arcibiskupa Pražského, kníze a pána tichého a pobožného, se všemi pány místodržícími J. M. C. mimo dvouch pánův, kteříž tehdaž v Praze nebyli. Bylo pak týchž pánův slavných a hrabat i jiných velikého důstojenství přes 180 i více, jenž byli od téhož nepřítele zajati, s nimiž nelitostlivě i po odvedení již rance nakládáno bylo, když jim jejich všeckny věci drahé a přední pobrané byly. Duchovních lidí jako nějaký pohané za nic sobě nevážili, nebo jednoho pobožného, vzácného, učeného a beze vší téměř ouhony život vedoucího praeláta hradu Pražského téměř do naha, poberouc mu prve všecko, svlékli, před jejichžto zlostí a tyranstvím toliko při zdraví ochranou Boží zůstal, sedíc pořád pět hodin v jednom hustém stromě.

Potomně, maje týž nepřítel celou *Malou stranu s hradem Pražským, s Hradčany i s Pohořelcem*, rychle pro více lidu jízdného i pěšího poslal, který ihned bez meškání k němu do Prahy přitáhl u velikém množství; u větším pak počtu potom s *Vitembergkem* a v mnohem větším po třetí s falckrabětem, pro kteréhož *Khynixmargk* poslal, aby do residencí císařské slavně jako vítěz přijel, poněvadž prý město jsine vzali, mnohem snázeji že předměstí vezmeme, míně téma pyšnými slovy *Staré a Nové město Pražské*; ale hle Pán Bůh se pyšným protivil a poníženým svou svatou milost dáti ráčil, když nepřátelé vždyckny při šturmích odháněni byli. Nepřítel sice hnedky dne nedělního po té noci, v kterouž přitáhl, všeckny kusy proti městům Pražským na jistá místa, jakž mu se příhodné býti vidělo, rozvésti a nasaditi dal a z nich každého dne přeukrutně na města Pražská střílel, granáty hrozné s divnými uvnitř zavřenými z prachu, z síry, z smoly složenými věcmi, vyhazoval, koule ohnivé pouštěl, zdi, bašty, brány porážel a do gruntu rozrážel, tak že pro dlouhost padlých zdí mohl by celý regiment jako po rovině do Prahy jíti, kdyby odporováno nebylo.

Ale Pán Bůh sám Pražanům pomáhati ráčil, nebo dnem i nocí vzýván a prošen a za smilování žádán, jak od duchovních tak i světských býti ráčil, aby nepřátely sám svou Božskou mocí zahanbiti a zapuditi ráčil: což když se jeho Božské milosti líbiti vidělo, neráčil více dopustiti nežli by mohlo sneseno býti, ale dobrotivě ze zlého přítomného vysvobodil.

Byla i při tomto obležení tato věc chvály hodna, že i řeholní lidé z klášterů neodporovali se zbraní v voči nepříteli se postaviti, jako předně Jezuité, Carmelitáni, Paulini, Benediktíni, též studenti Pražští veliký odpor činili, nepříteli hrdinsky Prahy i životův svých hájíce, majíce za vůdce pátera *Plachýho*, Jezuitu, hrdinskou a udatnou mysl majícího, kteréhož se Švédové velmi velice báli.

V těch časech také *Vitembergk Tábor* dobyl.

Když pak již nepřátelům zlaté rohy vzrostly a lučiště na nejvyšší nataženo bylo, Pán Bůh jim ty rohy srážel, lučiště polámal, tak že nepřátelé, přemoženi jsouce, k pokoji, který nám milostivý Pán Bůh darovati ráčil, i oni rádi přistoupili, z čehož buď pochválen bez počátku i konce věčně věkův Amen.

Poznamenáno se nachází, že nepřítel na města Pražská ran z kusů učinil 13496, granátův pak a ohnivých koulí 433. Ale Švédové v větším počtu obojích ran býti pravili. Zmordovaných Švédův do 1200 býti pokládali. V této pak celé válce počítají býti lidu zbitého přes třikráte stotisíc a padesáte tisíc a některý sto. Finis.

Toto sumovní této války sepsání *Václav František Kozmanecius*, jak z svého vlastního poznamenávání, tak i z jiných pravdivých zpráv v jedno shromáždil a dle mdlého vtipu tuto sepsal. Ao 1653.

III.

Úvahy o válce třicetileté.

Spisek tento tvoří vlastně dodatek k spisu předešlému, k čemuž poukazuje již původní název jeho »Závěrek téhož Václava Františka Kozmanecia na tuto válku třicetiletou«. V originále zaujímá str. 161.—192. a označen jest jakožto op. 9. V tomto spise osobní zkušenosti a názory Kozmaneciovy přicházejí nejvíce k platnosti, a dodávají mu tím ovšem zvláštní ceny. Válečné svízele dlouholeté války vyličený zde velice živě s mnohými zajímavými podrobnostmi. Zvláště cenné jsou zprávy, jež Kozmanecius podává o tom, co zažil za pobytu svého v Uherském Brodě.

Závěrek téhož Václava Františka Kozmanecia na tuto válku třicetiletou učiněný.

Čtenáři milý, jistě jest velikého podivení hodna věc, obzvláštěně kdož toho bedlivě pováží a zdravým soudem rozváží, že Turek,

(kterýž jest nejúhlavnější všeho křesťanstva nepřítel) nic takového před sebe nevzal, aby v tuto hroznou válku a v křesťanstvu téměř po všem světě roztržitosti na křesťany šavlí svou sáhl. Ježto měl-li jest kdy lepší k tomu acces a příležitost k svému proti křesťanstvu pozdvížení, jako tehdáž? Nebo oni to u sebe sami jistí a praví (jakž jsem mnohokrát vznešených mužů o věcech Tureckých spisy četl), že když mezi sebou křesťané jsou v svornosti a na ně táhnou, že vždyckny přemoženi bývají, a *Amurath*, turecký císař, za svého živu-bytí rád chtěl na dvě knížata, jenž byli vlastní bratři, do zemí Řeckých táhnouti, avšak nemoha se dočkati, aby se kdy mezi sebou sami nesnadili a roztržku nečinili, musil jich v pokoji nechat, boje se, aby od nich přemožen nebyl.

Též také osvícení a slavní spisovatelé historií rozličných znamenali, že času jednoho přijeli slavní legáti od tureckého císaře k římskému císaři do říše k jednání o pokoj; mezi jiným pak jednáním čte se, že tomu legátu bašeti tureckému ukázána byla všeckna říšská knížata, v jak veliké pompě do kostela se svým pánem, římským císařem jeli, a o jednom každém knížeti obzvláštně mluveno bylo, jak jest velmi mocné a bohaté, tak že by každé z nich na svůj vlastní náklad proti jeho pánu, císaři tureckému, mohlo velmi veliké vojsko vyzdvihnouti a spolčit se s těmi vojsky v hromadu, trvající v svornosti, že by mohli snadno jeho pána přemoci a na hlavu poraziti. Což ten turecký legát bedlivě vyslyšel a tuto odpověď krátkou na to dal: »Já (prý) věřím, věřím tomu všemu, což mi tuto pravíte o těch slavných knížatech říšských, a poznávám, že veliká moc jejich býti musí, obzvláště pak vašeho císaře. Než toto vám pravím, že váš císař i s těmi všemi knížaty jest podoben jedné saní, kteráž má mnoho hlav, ale jeden ocas; nebo ta saň, kdyby chtěla přes nějaký plot lézt, tehdy jednakaždá hlava jinší a jinší děrou lézt chce, a tělo s ocasem nikam nemůže. Ale císař náš turecký jest podobný saní o jedné hlavě a mnoho ocasích, nebo kteroužkoliv děrou skrze plot hlava té saně leze, tehdy celé tělo s ocasy snadně za ní proleze.«

Nu, což se zdá, čtenáři milý, o této odpovědi toho pohana Turka? Netrestal-li jest touto řečí křesťanskou nesvornost? Kterak mnohdykrát jsou odporní nejvyšší vrchnosti světské od Boha nařízené!

Naposledy pak týž Turek toho doložil řka: »Mezi námi pak Turky se nenajde žádného, který by císaři odporen býti chtěl a jeho se nebál, nebo když i některým z našich poručil na smrt pro dost malé provinění jíti, tehdy to s ochotností učinili.«

Tuto pak neschvaluji, čtenáři milý, pohana tohoto ukrutnost, kterouž on mnohem horší proti nám křesťanům bídým z dopuštění Božího pro naše hříchy provozuje, ale schvaluji poslušnost k vrchnosti své nejvyšší, kterak poslušní jsouc na všem přestávají, jakéžkoliv vyrčení a ačkoliv od císaře vychází, tomu že povolují a k tomu přistupují z té největší příčiny, aby žádná roztržitost a rozdvojení nepošlo, a aby císař byl císařem.

Že pak tehdáž, jak jsem doleji dotkl, ten úhlavní nepřítel Turek na křesťanstvo, věda je býti v takové hrozné za mnoho let roztržitosti, nesáhl, to jistě sám Pán Bůh způsobil a Turka na uzdě držel, nebo sice jinak, kdyby Bůh mu byl dopustil a jeho obyčejného tyranství provozovati mu nezbránil, jistě že by byl nespál,

nýbrž na všeckny křesťany svou mocí byl by sáhl a je tak spolu hrozně s sebou válčící a se mordující snadně by sobě podmanil a v věčnou službu podrobil.

Také Bůh všemohoucí nechtěl na nás více dopustiti, nežli bychom snéstí mohli, nebo pro hříchy naše těžké víme, že jsme mnohem horších neřestí, bíd a trestání zasloužili, poněvadž naši mrzci hříchové až na vrch naší hlavy nám vzešli, obzvláště pak v této naší zemi české nejvíce se rozmohla hrozná pejcha, smilstvo, lakomství, žádost panování a dosažení cizích věcí a jiné k těm podobné neřestí.

Ale bylo již nedaleko od toho, že i Turek s lidem válečným od *Bethlem Gabora* a *Karnovského* knížete *Jana Jiřího* proti J. M. C. vedeným, při nich své některé Turky vyslal, a já jsem očitě, ač v malém počtu asi ve třech stech i s jejich bašetem v městě *Brodě Uherském* je viděl. Nebo když *Bethlem Gabor* a kníže *Karnovské* od *Hodonína* odtáhli se svým vším lidem i s válečnou municí, přitáhli k *Brodu Uherskému*, jejichžto množství velikému měšťané se poddávše, a nechtíce města v popel obráceného míti, tak jakož učinili všechném okolním městům, městečkám a vesnicím, jim brány všeckny otevřeli, a Uhry, Turky i Němce s jejich generály do města a s mnoha tisíci jinými, kde se jen kdo směsknati mohl, pustili. *Bethlem Gabor* měl svůj kvartýr na zámku, *karnovské kníže* v rynku v domě panském, *turecké* pak *baše* nedaleko od něho v jiném domě; v hodinu pak obědu a večere oba na zámek na koních s svými dráby jeli a s *Bethlem Gaborem* stolovali, načež já jsem každou neděli mohl dobrý pozor dáti a je za stolem sedící, jak dlouho v městě leželi, totiž za 10 neděl, velmi dobře a pravě spatřiti, nebo zůstáváje toho času v mém mladém věku v témž městě v škole, každou neděli při obědním čase šli jsme všickni se správci školními na zámek před týž pokoj, kde stolili, zpívati, a toho nám od nich bráněno nikdy nebylo, nýbrž po každé někdy šest, pět a méně zlatých, někdy pak i více dáváno bylo, a já sám, což k svému dobrému svědomí беру, když již všickni generálové ti i s svým lidem po desíti nedělích přeč z města do Uher táhli, a *Bethlem Gabor* s knížetem *Karnovským* na kočáru spolu seděli a ven z města též přeč do Uher jeli, já věda o tom, že týž *Bethlem Gabor* i kníže *Karnovské* rád s ochotností almužny, kteříž jejich důstojnost za ni žádají, hodně rozdává, pobídnut jsem byl v mysli mé a na tom jsem rychle s jinými dvoumi ustrnul, abychom svundajíc z sebe oděv obdýlný, totiž pláště, jich obouch způsobem mendičkův školních, za svatou almužnu žádali, jakož se tak stalo, poněvadž v té věci čas meškati nedopouštěl, že jsem k vozu rychle přiskočil a jej za tuž svatou almužnu řečí kratičkou latinskou vedle mé mdloby, podávajíc mu knihu, žádal, kterýžto hned peněz za pět zlatých dobyl a na knihu mi položil, co jest mi spolu s jinými v takové tehdaž školní nouzi vděk přišlo a bylo by mnohem ještě vděčněji přišlo, kdybychom byli sobě mohli aneb kde měli za díl těch peněz Božího daru, chleba, koupiti, ale nebylo kde, nebo taková veliká síla a směsice rozličného lidu všeckna obilí vůkol a vůkol na mnoho mil vytrávili a vyjedli, tak že tehdaž jsem právě nouze veliké a psoty zakusil, když jsem z samých otrubův chléb pečený a z nich i kaši vařenou k ukročení veliké lačnosti a pro života nasycení užívati

musil: nebo z strany peněz nedostatku jsem netrpěl, ale což po nich tehdaž, když za ně k svému zdraví a ku pohodlí těla nic dostati a koupiti nemůže, nebo ačkoliv maso dosti lacino se prodávalo, totiž za jeden krejcar funt aneb libra, ale hle opět proti tomu jiný veliký nedostatek, totiž soli, neb v těch dvouch téměř člověku nejpohodlnějších věcí, v chlebě a v soli, veliký nedostatek se nacházel, tak že mnoho dítek sedlských, kteříž se k městu z spálených a vyplundrovaných vesnic pro dosažení kus chleba a obhájení svého těla před hladem zběhlo a po ulicích sem tam s pláčem náramným, žádajíc o kus chleba, chodilo; nemohouce pak pro veliký nedostatek chleba (jakž již napovědíno) od lidí fedrování býti, náramně po ulicích na hnojích a v domech pustých hladem mřeli a v lecjakých místech krom krchova pochováváni byli. Dále při tom trefilo se i toto zlé, totiž povětrí nakažené, tak že soldatů knížete *Karnovského*, kterýchž v městě zanechal a od nich přeč odjel s *Bethlem Gaborem* do Uher, mnoho set pomřelo, a ti za zdmi městskými pochováváni byli, a kteříž živi pozůstali, ti se sami rozpustili, porozumnějíce tomu, že o ně kníže nestojí a kam se komu a kde líbilo, se rozešli. Městský pak lid, kterýž také tehdaž z nakaženého povětrí zhusta mřel, ten do šachet na krchově kladen byl, jakož i můj nejmilejší bratr vlastní, kterýž také v ten čas a v té bídě v Pánu život svůj s velikou bolestí těla svého dokonal a také v té jedné šachtě položen jest.

Nebylo se zajisté čemu diviti, že tak povětrí náramně nakažené bylo, nebo všudy po městě mrch koňských v hnojích leželo, a z nich se pařilo a tehdaž právě z jara, když se země otvírá; za městem, také i po polích v vesnicích takových neřestí všudy bylo; obzvláště veliký smrad z spálených vesnic a v nich i dobytčův, ba i mnohých lidí, načež jsem vlastníma svýma očima s žalostí patřil, vida lidi upečené, jak to jest věc hrozná. Tuto také ať maličko dotknu, co jsem, jda za město na procházku, při lidu sedlském, hladem ztrápeném spatřil, což že nejináč jest, nýbrž tak, jakž tuto oznamuji, to k svému dobrému svědomí přijímám. Jda tehdy za město, jakž jsem napověděl, běžel za mnou pes školský, a jakž rychle ven z brány vyjdu s týmž psíkem, hned mušketýr z mušketu téhož psa postřelil a zabil, a to učinil na žádost lidí sedlských, aby oni tím psím masem svých těl posilnili a je nasýtili, jakož hned, jak ten pes padl, jsa umrlý, přiskočily dvě selky a o toho psa se nesnadnily, chtějíce ho každá mít; já nevěda, co s ním činiti budou, tázal jsem se jich, co s ním míní, že se o něho vadí. Odpověděla ta, kteráž ho dostala, takto řka: »Milý mládenče, dobrou bych já to svačinu i večeři měla z toho psa, kdybych jenom k tomu chléb Boží měla!«

Všude zajisté bylo toho sprostého lidu sedlského pláč a naříkání na ten ukrutný lid vojenský, kterak jsou je o všeckno připravili, dobytek zjímali a přeč zavedli, jejich zboží, a obilé na vozy skládali, naposledy, co nepobrali, to všeckno popálili, tak že za mnoho množství mil nenalezl místočka celého a vesnice žádné, což jistě hrozný hřích proti Pánu Bohu všemohoucímu ten vojenský lid činil, že tak tyrransky a ukrutně s tím ubohým lidem nakládal a jim všeckno pobera, ještě přibytky i s ostatkem dobytka popálil, jistě hrozný zase nějaký skutek hněvu Božího takoví pocítiti musejí, kteříž obilé a jiné věci ku pohodlí a vyživení těl lidských ohněm

kazí a v nic obracejí, ježto by takoví spravedlivým právem měli hladem moření býti, aby se sami kousali a hladem hryzli, dokud by se dosáhnouti mohli, jakož onen zeman svému poddanému, kterýž se často cizoložstva dopouštěl, tak učinil, že když ho již jal a do vězení vsadil, usoudil mu smrt, aby hladem umořen byl, však vždyckny, každý den několikráte, poroučel mu na okno, k němuž by nijakž vyléztí a dosáhnouti nemohl, pěknou, ustíralou a vonnou pečení klásti, k většímu jeho trápení a žalosti, tak aby ji cítíce těžší bolest na svém těle cítil a snášel, jakož jisté hrozné trápení míti musil, když si všudy maso pod ramena objedl a obkousal a devátý pak den s velikou bolestí bídne a žalostně život dokonal.

Takovým takového Božího obilí paličům by vlastně slušelo a náleželo, aby, poněvadž darův Božích sobě nic neváží, je kazí, plundrují, pálí, šlapají, takovou pokutou trestáni byli. Jakož i učinil jeden král knížeti jednomu zajatému, kterýž také ubohým sedláčkům obilé šlapal, páčil, že když mu večeri dosti nádhernou od všelikých mas přistrojiti rozkázal, chleba mu na stůl položití zapověděl; kníže zajaté, chtěje večereti, tázal se, proč chléb na stůl položen není, že kterak má jísti bez chleba. Dáno mu za odpověď, že proto a z té příčiny, že jest obilé, z něhož chléb Boží bývá nejpodstatnější dar a pokrm ku posilnění a nasycení těla našeho, sám s svými vojsky šlapal, kazil, páčil a tak z té příčiny že ho jísti hoden není, anobrž že jest hoden, aby ho do smrti neužíval, jakožto kterýž sobě lehce takových věcí dobrých nám od Boha daných vážil a za nic pokládal; a potom po té řeči chléb mu byl předložen s tím napomenutím, aby podruhé šlapání prchlého i ohně proti svému nepříteli a ne proti obilí a chudým sprostným lidem sedlským užíval, což on jsa napomenut, více toho nečinil, potrestán jsa tou večerí i řečí.

Jistě by měli vůdcové a generálové váleční na to bedlivý pozor dáti a to silně přetrhovati, aby se vojáci takových věcí nedopouštěli, obzvláště pak obilé pálení a kažení, poněvadž také sami chléb jísti musejí a bez něho dlouho býti nemohou, měli by tuhý regiment a právo držeti, aby se lidem chudým násilně nic mocí nebralo, vezma sobě příklady z starých vůdců válečných, jak jsou tuze i příkře i ti barbarští národové mezi svými vojsky kázeň drželi, tak že žádný druhému netoliko nic vzíti nesměl, ale toliko když svývolně ze šiku aneb z glýdu vystoupil, kyjem trestán byl. A v císaře tureckého *Amuratha* ležení, jakž se čte v hystoriích, našel se jeden voják Azap, jsa nejprve před týmž císařem od jedné baby obžalován, že jí násilně a mocí hrnec mléka vypil; on jsa před císaře přiveden a o té věci, což ta baba žaluje, tážán, zapíral tuze, že toho neučinil, ale baba, jsa s sebou jista, toužejí na svém stála, a že tuto hodinu přítomnou jí to učinil, předce potvrzovati nepřestala. Císař nevěda se jak pravdy doptati, obzvláště, poněvadž v té věci žádných svědkův nebylo, kázal a poručil vojáku Azapovi nejprve břicho a potom žaludek vyřezati, zdali se tam mléko najde; nebo kdyby se bylo mléko v žaludku téhož vojáka nenašlo, byla by baba také své břicho rozřezané měla, ale že se ukázal skutek, totiž mléko v žaludku Azapa, a tak nebohý voják pro hrnek mléka život ztratil, a baba při životu zachována, mléko dobře zaplacené měla, příkladem pak tím jinší k bázni přivedeni, více žádný škoditi nesměl. A v vojsku krále *Alexandra* našel se voják, kterýž mimo právo vojenské do

zahrady vkročil a v ní škodu na ovoci, sněda některé jablko, učinil, ihned proto na hrdle byl trestán, tak aby jinší, vida takovou vojenskou kázeň, poslušnými učiněni byli a takových věcí se nedopouštěli, nebo začasť to bývá, že mnozí zlým pádem a neštěstím druhého opatrnější a poslušnější učiněni bývají, jakož i spisovatelé veršův tak píšíc učí: »felix, quem faciunt aliena pericula cautum,« »šťastný jest ten, kdož se cizím nebezpečenstvím kaje,« nebo »jestiže u tvého souseda hoří, tehdy časně odstav svého a tak za moudrého počten budeš.«

Jaký pak konec takových nešlechetných vojákův, kteří tak zúmyslně ubohým lidem hroznou loupeží a pálením beze všeho provinění škodí, toho oni potom, když na ně již Bůh více se dívati nechce a pro ty jejich hroznou nepravost nemůže, nejlépe zakušují, nebo sice mnozí z nich takovou nadějí mají, že nebo někdy z války s velkou poctivostí domů se navrátí, anebo hrdinsky že v bitvě umře, ale na větším díle ti a takoví loupežníci ani se z vojny ne navrátí, aniž také v bitvě padne, nýbrž jakožto loupežník, palič a lidu ubohého kat a trapič sám také od kata trestán bývá, jakož jest na sta, ba i na tisíce příkladův v této válce, jak mnozí takoví pro takové věci trestáni byli a katem exekutýrováni, nebo mnozí (dobrých a poctivých soldatův se tuto nedotýče nic, kteříž pro císaře pána svého a pro milou vlast proti nepříteli hrdla svá hrdinsky vynaložili, tiť jsou chvály a památky hodni, ale tuto se míní tyranskí loupežníci, kteříž místo boje s nepřítelem, s chudými ubohými jak měšťany tak sedláky se katují, perou, mučí a bijí) proto toliko na vojnu se dali, aby tudy měli jako nějaké dvěře k zlodějství a k loupeži otevřené.

Při městě *Čáslavi* dal se nějaký člověk dosti postavy zmužilý a silný psáti na vojnu a hned brzy forýrem učiněn byl, však s lidmi ubohými sedlskými tak tyransky zacházel, že jim hlavy knytloval až jim voči vylezly, a některý od toho i umřel; ale ani čtvrt léta mu to netrvalo, nebo jsa pro takové skutky hanebné a tyranské pánům komissářům obžalován, hrdla byl odsouzen a místo nepřitele, kteréhož ani neviděl, maje se s ním bítí, jakž na dobrý soldaty náleží, až by svou krev prolil, musil ji na rynku Čáslavském prolíti, když hodně katu hlavu pod meč dal.

A v městě *Brodě Uherském* tolikéž v nově najatý voják učiněn byl profousem, dosti postavy krásné a spanilé, a tolikéž nekřesťanský s lidem obecním zacházel, však dost pro malou špatnou příčinu, toliko že jda do kvartýru nočně na potkání jednu lehkovážnou vojenskou osobu (a sprostá kurvu) něco maličko a neškodně kordem ufal a potom hned přijda do kvartýru k manželce své, s kterouž toliko jediný jen tejden byl, k ní se na luže položil a usnul, a hle tož po malé chvíli tlučení na dům se stalo; manželka jeho, aby ho nezbudila, od něho tiše vstala a dům otevřela, a hned otázána byla od těch, jež tloukli, totiž čtyři mušketýrové a pozadu štoknechti vojenští, kde by její manžel byl? Ona odpověděla, že opilý na loži leží, co mu chtějí; odpověděli zase, že ona i on dobře nejlépe zví, a v tom hnedky ho vzali a upřímo na rynek k oběšení vedli, šátkem černým hedbávím a zlatem vyšívaným, kterýž na loži měl, ruce mu svázavše, a tak se mu dostalo, že v kterou hodinu ve středu v noci na čtvrtek, pojímaje sobě manželku a při svém svadebním

veselí nejveselejší byl, v tuž zase přes tejden nejžalostivější chvíli a hodinu měl, když na šibenici dřevěnou leza, těžce naříkal a na ní oběšen byl. Bůh rač se nad duší smilovati!

V této pak válce jaké jsou se nešlechtnosti od lidu vojenského působily a konaly, o tom by bylo mnoho psáti a potřebovalo by veliké knihy, poněvadž se nacházeli někteří tak tyranští vojáci, že ukrutností všeliké katy převýšili, nebo zdali to není ukrutnost nejprve všecko pobrati a potom příbytek i s lidmi v něm zavřenými zapáliti? Není-li opět ukrutnost člověka za obě ruce roztáhnouti a prorazit skrz každou ruku hřeb na vrata za živa přibíti? Není-li opět ukrutnost člověka za nohy oběsiti a jej slamou a loučí mučiti? Což také není ukrutnost, jakž jsem prve toho dotekl, hlavy knytlovati, až voči vylezly? prsty do šroubu dávati, štenlíkem mezi prsty (svázíc je nejprv v hromadu) aneb provazem mykati, až bolestí a horkostí se promykalo, a to vše trápení ubozí lidé snášeli, aby pověděli, kde jsou peníze ukryli, ježto mnozí ani haléře neměli, majíc prve všecko najednou pobráno, avšak ukrutnost a zlost mnohých tomu nevěřila, nýbrž předce »dej! pověz!« mučila. Není také poslední ukrutnost člověku ústa na roubík podepřiti a vodu mu konví do úst liti a potom nalitého kyjem v břicho bít a též s odpuštěním lejna mu do úst, aby jedl, cpáti; avšak hle, ukrutnost tyranských a zlých vojáků (dobrých nedotýkajíc) všecko to působila. Mnozí se našli, kteří ubohé sedláky sami věšeli na vratech, na hambalcích i na stromech, nebojíc se Pána Boha všemohoucího, kterýž nikdy takových tyranských skutkův bez pomsty nenechá, nýbrž mnohdykráte na takové dopustiti zase ráčí, že sami sobě hrdla odnímají a nad sebou pomstu vykonávají, kati svého těla učinění bývají, načež jsem svýma vlastníma očima patřil, když dva takoví bezbožní provazem si hrdla odňali a na bidle se zvěšeli, třetí se v marštalí sám zastřelil, čtvrtý krk sobě podřezal a potom, vyřezíc si pupek, střeva z sebe vytahoval a potom rozlažený, držíc oběma rukama táž střeva, na zem padl a bezbožně scípl. Co jich pak od katův zvláště v městech Pražských exekutýrováno (skrže stínání, věšení, na štrapytý cordy vytažení a zase dolů spouštění a vymrskáno jest), o tom mají dobrou vědomost mnozí, kteří se na jejich ohavné smrti dívali, jakož i na ty, kteří dobrým matronám násilí činili, kteříž byli čtyři, avšak po tom hanebném a nekřesťanském oučinku z poručení knížete z *Valdštejna*, jsouce jati, byli k smrti odsouzeni a u *Prahy* do kol vpleteni. Někteří pak z takových škůdců velmi bezbožně a bez skroušenosti srdce aneb litování hříchův umírali, tak že se ani Pánu Bohu modliti nechtěli, jakž jsem patřil na osm vosob rejtharův, kteří na *Malé Straně*, protože svému pánu knížeti saskému vozy pakážní vyloupili, zvěšení byli, ti s velkou zatvrdilostí srdce na smrt šli, nechtíc se ani zpovídati, nad to vejše aby své duše na odpuštění hříchův velebnými svátostmi opatřiti jměli, ba ani když od kněží tázáni byli, odpouštějí-li těm, kteří by co proti nim provinili, odpověděli, že nikoli. Jsouce potom dále tázáni, odpouštějí-li knížeti, který je spravedlivě pro jejich skutky ortelovati na smrt dal, týmž způsobem odpověděli, že neodpouštějí, a tak všickni hanebně zemřeli, jakž tuto oznámeno jest.

Naproti tomu zase patřil jsem na jiné, kteří s velikou skroušeností k té ohavné smrti šli, jako na jednoho vzácného trubače,

měštěna velmi vzácného Vídeňského, kterýž v městě *Čáslavi* velmi pro malé provinění od svého rytmistra na smrt odsouzen byl z této příčiny: Měl týž rytmistr jménem *Ruznhon* pod svou companií svého vlastního strejce i téhož trubače, kterýžto strejce téhož rytmistra s tím trubačem zůstával v lásce a jeden druhého milování, jako vlastní bratři. Že pak ďábel jest nepřítelem jednoty a svornosti a nehledá než zahynutí lidského, strčil mezi ty dva kličku, že se o nějakou malou trubičku mezi sebou pohádali a svadili, až do kordů přišlo, tak že týž trubač ranil svého tovaryše a strejce rytmistrovýho v loket a kousek mu ho uřal. Pročež ihnedky tu hodinu do vězení šatlavního z jeho poručení veden byl a na ráno k smrti odsouzen, že pak nad odsouzeným trubačem jiní officírové jakož i páni commissarií velikou lítost měli, velice se zaň přimlouvali, aby mírnějším trestáním a pokutou trestán byl a obzvláště poněvadž mu to raněný tovaryš jeho všeckno odpouští a jeho smrti nežádá, ale nic nemohlo uprošeno býti, toliko naposledy ten rytmistr poručil odsouzenému oznámiti, chce-li za šelmu a zrádce vyhlášen býti, že mu hrdlo darováno bude. Ale ten vzácný ba i pobožný, tichý člověk, jehož jsem já dobře znal i na jeho smrt se díval, nechtěl takovému orteli povolit, pravíc, že nikdy toho nezasloužil, aby za takového vyhlášen býti měl, poněvadž (řekl on k těm, kteříž mu ten ortel oznamovali) vždyckny jsem se na světě až do dnešního dne dobře a poctivě choval, sloužíc třem hrabatům a desítkám knížatům, jakž mý hodnověrný vysvědčení to patrně ukazuje, pročež, abych měl deset hrdel, raději je katu pod meč dám, než bych měl bez poctivosti, maje ve Vídni manželku i dítky, na světě živ býti. Pročež bezbožný rytmistr, jsoucí dlužen služby témuž trubačovi 300 tolarův a maje oko na jeho koně, kterémuž nebylo pod jeho companií rovného, věda, že po smrti odsouzeného na něj připadne, poručil ho katu v rynku stíti: vyžádal si odsouzený hodinu k modlení, klečíc na rynku pod justicií, velmi skroušeně s proleváním slz na modlitbách Pánu Bohu se modlil neklnouc a nezlořečíc svému nespravedlivému soudci, potom vykonav své modlení, maje ruce zpředu svázané na kata se obrátil, dadouc mu návěští, aby vykonal, což mu poručeno jest. Kdež kat jeho hlavu s očima a obličejem k nebi vyzdvíženému jednou ranou sřal. Smiluj se P. B. nad duší! Rytmistr pak nešlechtný koně vzal, nejša již povinovat (sic) jakožto mrtvému žádným dluhem; po smrti pak jeho v svědomí svém sužován a trápen byl, nemoha mrtvému život navrátiti; však pokuty neušel, když po obdaňku sám též od svých zoldatův zabit byl.

Forýr tolikéž, jakž o něm vejšeji zmínka učiněna jest, kterýž na rynku *Čáslavském* pro tyranské lidí ubohých knytlování stát byl, s pobožnou pamětí a vzýváním Pána Boha vesele na smrt šel, prose snažně lidí, aby se zaň Pánu Bohu modlili, že chce rád mile umříti, poněvadž sám uznává, že tý smrti spravedlivě zasloužil, protož že ačkoliv nekřesťansky činil jako zlý křesťan, však že toho velmi těžce lituje, umírajíc jako dobrý křesťan, kterýž srdečnou lítost nad svými hříchy má, vyznáváje a vinen se dávaje, že žádný milosti hoden není, však že pevně doufá a nad milosrdenstvím Božím že zoufati nechce, uznáváje větší býti milosrdenství, nežli své i všeho světa prohřešení; a tak potom, jakž oznámeno, konec vzal; jehožto ústa,

když již hlava sfata byla, se otevírala jakoby mluvití chtěla. Smiluj se Pán Bůh nad duší!

V městech pak *Pražských* téměř neslýchané a k víře nepodobné loupeže se provozovaly a to jak ve dne, tak i v noci, tak že přesilné mříže železné od zlodějů vojenských celé vylamované, tolikéž i železné okenice byly, kde pak nemohli vlíztí, zeď podkopali, což jest v Praze na sta příkladův; dostanouce se již do domu, brali peníze, stříbrné pasy, drahé šaty, ano i obilé z sejpek brali; jestli pak hospodář bránil tomu aneb křičeti chtěl, hned hrozili zamordováním, přiložíc pistoli nabitou, anebo jinou zbraň k životu, a tak mnohý hospodář, milujíc nade všecko život, mlčeti musil; nacházeli se pak tři rejthaři, arcizloději a jako jiných zlodějův knížata neb vůdcové, což se konalo v létu 1640, kteříž každého dne celého až do tmy a noci náramně lid Pražský všelijakého stavu viditedlně a patrně obírali, a ti jistí sami za tři měsíce do sta plášťů a paladran lidem pobrali, nepočítajíc ženských mantlíkův, kloboukův, čepic, rukavic, však obíraje a loupě tak, jakž již oznámeno, nesesali z koňův, než objeli toho, kohož obírali, nahánějíc jeden druhému, tak že ti jistí samýho ďábla pekelnýho v té své krádeži za pomocníka míti musili, nebo kolikráte na ně v noci (poněvadž i tehdaž loupili) nastřeženo bylo jistý počet mušketýrův, aby je jali, ale nikdy na ně číhajícím do rukou nepřišli, tak že téměř týž ďábel musil jim oznamovati, v kterých místech osidla jsou na ně nastřežena, až potom je v noci, když se jejich nepravost dokonala, spící jali a na šibenici dřevěné Starého města Pražského pěkně zvěšeli.

Tehdaž byla nesnadná věc ubohým lidem přespolním přes svět pracovati, poněvadž plno bylo všudy loupeže, že říkáje jak z města hlavu vystrčil, obrán a slečen byl, ano i mnohý bráně se život ztratil. Bylo veta bídným formanům své živnosti konati a přes svět (leč se silnou konfují) jezdit; bylo též veta na pastvu krávy, vovce a jiný dobytek bez stráže hnáti, poněvadž mnohdykrát celé stádo bylo zajato, a to nejen od nepřátel, ale mnohem více od tyranských přátel, což tím lítostivěji bylo, že to svoji svým činí; jestli se pak někdy o svůj dobytek měšťané k bránění postavili a odpor činili, chtíc mocí u větším počtu svůj dobytek odníti, byli pomordováni, tak jakž se *Ledeckým* měšťanům, čtyry míle za *Kutnou Horou* přihodilo. Byl pak takový strach pro takové loupežníky, že mnohý člověk, jsa na poli neb jda do vsi, jak koho uhlídal, hnedky utíkal, ježto mnohdykrát byl člověk pokojný, dobrý, aneb kněz, neb ženy po své potřebě jdoucí neb jedoucí, avšak bylo jedni před druhými utíkání a s strachem se ukrývání.

Když pak bylo *verbování* aneb na vojnu najímání, což bývalo nejvíce v městech Pražských, jak fortelně a podvodně lidi najímali, toho mnozí poctiví lidé, kteříž na to, aby měli vojáci býti, nikdy ani nepomyslili, avšak skrz jejich bezbožnost a lest to jho podstoupiti musili, poněvadž ti zlí a nepraví najímači v tom všelijakých ouskoků a fortelův požívali: neboť nechali ležeti na cestě tolar nebo dva; člověk pak tudy jdoucí, nevěda osidla, zdvihl je, — nuž, tito s hřmotem naň se valili, jej obklíčili, a že závdavek na vojnu přijal, jeho vinili, aby dal od sebe jméno; jinému zase buď v hospodě pijícímu aneb na ulici stojícímu (a to mnohdykrát známý známému), přistoupě k němu, dal se s ním do rozprávky a potom podvodně mu

do kapsy peníze dal, a že zoldatem jest podle přijetí závdavku, s ním se o to hadroval; jiný opěty člověku pokojně svého truňku užívajícímu připil a do konvice v tejnosti vundajíc peníze, jemu truňk dodal, kdež sprostější, neznajíc takových lctí, mnohdykráté polapen byl, a na vojnu bezděčně jíti anebo se vyplatiti s velikou svou obtížností musil. Jiný opěty způsobem přátelským tomu, o kohož tak zle smejšlel, ruky podal a hned ho vinil, že mu na to ruku dal, že chce zoldatem býti, a mnohými jinými chytrostmi skrze ně lidé podvozováni byli a na vojnu, dadouc od sebe bezděčně jména, jíti musili; potomně mnozí z takových, nejsouce zvyklí vojenským neřestem, aneb jsouce podjati strachem bitvy, zutíkali a po čase, třebas ročně neb díleji minulém, jsa poznáni, byli jati, ukováni, do štokhausu uvedeni, tam u veliké bídě a nouzi držáni, hladem moření, aneb se vyplatiti, aneb za šelmu vyhlášenu býti, neb oběšení podniknouti musili s svou věčnou i svých přátel potupou a hanbou.

Ach, kterak z toho rozníceného ohně při počátku rebellie v Praze zažženého veliký a neuhasitelný oheň vzešel, kterýž téměř všeckno křesťanstvo pátil a dýmem svým všecken svět začadil, kdež až do dnešního dne v některých krajinách smrad a kouření toho dýmu se cítí. Zdaliž nevíme, že bylo všechněch národů jedněch proti druhým pohnutí a zjitření, byli v této válce přátelé proti přátelům, ano syn proti otci, otec zase proti synu, bratr proti bratru, a to všeckno křesťané proti křesťanům, což jest veliká ohava před Pánem Bohem a před národy pohanskými posměch a hanba, kteříž teprva vedle svého obyčeje mohou nás nazývati »zmatení lidé«: nebo kdo může sčísti ten lid, kterýž v této válce z obojí strany zahynul? ač ho praví býti do tříkráté sto tisíc a přes padesáte tisíc; ale jestli více čili méně, toho žádný zcela a zouplna věděti nemůže, jak jest pak koliv, i tomu počtu může věřeno býti, nebo za 30 let jistě veliká summa lidí jak v bitvách zbitých, hladem, morem a jinými nepřiležitostmi vojenskými zhynulých naleznouti by se musila, poněvadž i několik králův zhynulo, slavných knížat i hrabat u velikém počtu, vůdcův válečných a výborných hejtmanův nad to vejše. Pohynulo též mnoho lidu městského ukrutností obojího vojska, nebo jak nepřítel, dobudouc některého města, mnohé měšťany mordoval, tak lid císařský přitáhna, zase obdržíc též město, podobně činil, viníc měšťany z spronevěřilosti, ač něco mírněji se konalo, však i to proti Pánu Bohu bylo, poněvadž se při tom i jiná mnohá bezbožnost konala, jako hrozné zlořečení, darův Božích nepobožné užívání, chlebem za hospodářem a jinými pokrmy házení, vína na zem a z vokna vylévání, poctivých panen a i matron násilné zprznění, z čehož pošlo, že Pán Bůh v hněvu roznícen tížeji býti ráčil, odejmouc od takového lidu své požehnání.

Zhynulo též při počátku války mnoho lidu, totiž do 700 osob měšťanův v městě *Prachaticích*, kteříž bavorskému knížeti k svému velikému pádu a zahynutí odpor činili, tak že v samém rathouze a lázni do šesti set lidu žalostivě zbito bylo, mnozí v žlabích postřiženi jsouc tam zbiti byli, tak že krev dolů ze žlabů tekla, což se podobně i *Netolickém* přihodilo a podobné zlé i na město *Písek* přišlo; jsouc táž i jiná mnohá města, kromě *Prachatic* těch časův v popel obrácená, nejsouc až posavad tak, jakž prve byla, vystavená. Zámkův pak, tvrzi, městeček, vsí a dvorův v tuto žalostivou válku na tisíce

pustých a popálených stálo, načež bylo žalostivo, ano i hrozno hleděti.

Avšak předce takovými zlymi věcmi krmení jsouce, pejchu na sebe a *kroj* cizího národu jsme přijali, nosíce jeden rok dlouhý oděv, druhého krátký, třetího pak ještě kratší, že se ani ty částky těla, kteréž přirození zakryté míti chce, přiodíti nemohou, pentlí sice nosíme před sebou navěšených jako veliké váčky, ač sice dobře, poněvadž naši staří v těch místech váčky sobě zavěšovali, musímeť my potomci, poněvadž váček nenosíme, aspoň místo něho 30 loktův rozličné barvy navěšených pentlí nositi, klobouky pak máme jednak na způsob špičatějšího hrnce, jednak na způsob bábovky, jednak s ouzkou střechou, opěty s širokou, chlupaté a k masopustu dosti příjemné; střevíce že nosíme rohaté, tomu nechť se žádný nediví, nebo to činíme z veliké pokory a poníženosti, nedopouštějíc, aby nám na čele rohy měly růsti, skrze něž bychom snad pyšní byli, i dopouštíme jim na střevících růsti, poněvadž je každého dne, když chceme jíti spát, z sebe skládáme a ráno zase se nimi přišlechtíme; ale poněvadž nemáme práva, kdo by jak choditi a v jakém kroji měl, chodíme tak, jak se nám líbí, — co komu po tom.

Památka věčná pozůstává této války spasitelná toliko tato, že jest ihned po vítězství J. M. C. dobré a slavné paměti *Ferdinanda Druhého v náboženství proměna* se stala, z bludného k pravému přistoupení, kdež mnozí zvláště z Pražanův, nechtíce tehdež k témuž náboženství přistoupiti, vezmouc své přední bohatství od peněz a klenotův, též šatstva, ven ze země vyšli, kdež mnozí z nich, utrativ taková bohatství, teprva svému poblouznění porozumívali a navrátili se, katoličtí zůstali, ale u větším počtu tam buď zemřeli, aneb posavad živi jsou.

Již pak budiž poděkováno nejsvětější blahoslavené Trojici svaté za tak přenesmírnou dobrotu nám danou, kterouž nás táž svatosvatá Trojice z velikého milosrdenství obdarovati, totiž ten svatosvatý pokoj s nebe seslati ráčila; budiž po Pánu Bohu vzdána čest i Rodičce Boží se všemi svatými i anjeli nebeskými, že po tak velikém nevypravitedlném zlém a nepokojné bouři přišli jsme k portu utišení a pokoje. Chvaliž tedy Tebe, ó nejsvětější svatosvatá Trojice, pokolení jak nebeské, tak i zemské, ano i pekelné, a vzdávejž Tobě chválu nekonečnou na věky věkův. Amen.

Composuit: V. F. K. Cz., tum temporis Rector chori latini ad S. Henricum in Nov. Prag. Urbe.

Drobné zprávy a posudky.

Vrcholtovice.

Dějepisný nástin podává *Fr. Teplý*, kaplan miličinský.

Starobylé Rechútovice, Erchoutovice,¹⁾ nověji ve mluvě lidu s předločkou v — Verchoutovice a obyčejně Vrcholtovice nazývaná

¹⁾ Palacký: Popis kr. č. 282.

ves, jest s blízkým Čečkovem (dle jména Čěč, Čeček) nejstarším místem ve krajině při počátcích slupského potoka na levé straně k říčce Blanici k jihu mírně se vlnící. Sama příroda rozdělila vísku tuto na dvě části, pravou s kostelem nejsvětější Trojice Boží a k němu tulícími se statečky, levou, původem to dědiny, se dvorem a tvrzkou. Chrám Páně stával již r. 1350, jsa farním v obvodu nad jiné rozsáhlého děkanátu Štěpanovského a r. 1384 odvedl 12 českých grošů poplatku ke korunovací římského krále. Jeho kněžiště s primitivní gothikou — z patera úhlů vynikají žebra, která ve svorníku se sbíhají — ukazuje na úcty hodné stáří XIV. století. Majetníkem dvora a dle všeho též dřevěné tvrzky uvádí se r. 1379 Bohuněk, kramář z Prahy, jenž provozoval spolu podací právo ke kostelu v Erchoutovicích. Roku 1396 v oktáv sv. Michala, 6. října, koupil Štěpán, farář vožický, s Otradem z Vitanovic, řečeným Janem, od Václava ze Střelítova¹⁾ několik kmetcích dvorců v Damněnicích²⁾ platících ročně 4½ kopy češ. grošů, což všeckno, jakož i stejný dvůr v Podolí³⁾ a jiný ve Pravěticích⁴⁾ dali kostelu ve Vožici, ani před vrchností světskou ani duchovní toho neohlásivše.⁵⁾ Tento Jan starší Otrad, též Otradovec jmenovaný, jsa šetrný hospodář a groš ke groši ukládaje, z uspořené peněz vsi kupoval. Tak vešel též v držení Vrcholtovic mezi r. 1403—1419, nabyv jich trhem od vladýků z nedalekých Brumovic, kteří, jmenovitě Přech a Mareš, v roce 1383 a později byli kolátory zdejšího chrámu.⁶⁾ R. 1403 připomíná se Otrad, r. 1419 Jan Otrad na Vrcholtovicích a Vitanovicích, bezpochyby jedna osoba. Zachovalo se jeho měděné pečetidlo ze XIV. stol. s nápisem: † S. Otradi de Witanowicz.⁷⁾ Otrad byl popravcem kraje Kouřimského⁸⁾ a nosil ve znaku dva rozpjaté bůvolí rohy.⁹⁾

Jiný farář ve Vožici, Racek, maje sestru za Otrada, patrně syna předešlého, provdanou, dal švagru výš uvedené platy k užívání, dokud by (Racek) ve Vožici farářoval. Po smrti Otradově bylo toto dědictví, t. j. 4½ kopy platu v Damněnicích, 3 kopy v Pravěticích a 2 kopy v Podolí prohlášeno za odúmrlé. Král Ladislav dal jej Janu Otradovi (III.) z Vitanovic. Tomu vožická obec odporovala, poslavši ze svého prostředku Ondřeje ševce a přísežního do Prahy, jenž právo obce deskami dokazoval. Sběhlo se to kolem r. 1460, ve kterémž nový farář vožický Pavel a přísežní Jan Jindra na řečené příjmy právo své pustili Otradovi, tak že v sobotu po sv. Ambroži v ně úředníky zemských desk byl uveden; ale ještě téhož roku vrátil plat 4½ kopy v Damněnicích vožickému kostelu, kteréžto zpětky král Jiřík a Václav z Krumlova, administrátor pražského kostela, potvrdili.¹⁰⁾ R. 1413 farář vrcholtovecký byl úvodčím nového duchovního správce ve Šlapánově, kterého Beneš ze Šlapánova svému kostelu podal. Na známém sjezdě v Čáslavi roku 1440 byl přítomen Hroněk z Erchutovic. Po smrti Václava Maliny z Vrcholtovic náležel dvorec v té vsi r. 1455 Dobranovi z Mučic, jenž vdově Malinové splatil věno.¹¹⁾

Z nesjednocených názorů náboženských zrodily se husitské

¹⁾ u Votic. — ²⁾ u Načeradce. — ³⁾ u Šlapánova. — ⁴⁾ Původiště ryt. rodu Pravětických z Pravětic u Kamberka. — ⁵⁾ Arch. č. III. 471. — ⁶⁾ Libri Conf. III, 115, 154. — ⁷⁾ viz Č. č. M. 1872, 340. — ⁸⁾ Mareš: Popravčí kniha str. 1. — ⁹⁾ originál ve třeboňském archivě. — ¹⁰⁾ PZD. II. 203. — ¹¹⁾ Sedláček: Táborstvo 247.

války, v nichž puštěna uzda různému hloubání u víře. »Každý i kališní kněží i lid přemýšleli, jak by se v náboženství opatřili a načinili mezi sebou nemálo rozdílů po krajích.« ¹⁾ A tak vyřinuly se mnohé sekty. Nejznámější byla Tábořských, v kraji Prácheňském bratři chelčičtí, v Čáslavském vilémovští, v Kouřimském divišovští, dále klatovští, žatečtí, pražští, kolínští, orebité či hradečtí, rychnovští valně se rozšířili. Z menších uvéstí sluší: Košatské (u Nových Benátek), mikulašence, pecinovské a bratry společnosti vitanovské. Strany ty se mezi sebou tvrdě potýkaly; neboť každá houževnatě tvrdila, že u ní jest čistá pravda. Pro nás má důležitost »stránka« vitanovská, že u Vrcholtovic povstala a zmocnila se kostela farního. Bude známo, že hlavně Táboři odstranili katolické obřady při mši svaté, a brzo byl u nich tento posvátný výkon pouhým lámáním chleba a slul jim »večeře Páně«. Útlocitnější pozorovatelé nebyli s touto příkroostí spokojeni. Odlučující se tedy od výstředníkův, utvořovali společnosti po vzoru prý prvokřesťanův a začali se biblicky nazývati bratři a sestry. Takovou jednotu na malé, zapadlé vísce Vitanovicích zavedl Jan Kolář. ²⁾ Čtením spisů rozjímavého Petra Chelčického přišel náš venkovan k tomu rozumu, že jediné víra prvotních křesťanův oblaží srdce a přivede pokoj mezi lidstvo. Ve svém přesvědčení utvrzován byl návštěvami Řehoře, potom otce českých bratří. S ním zašel do Prahy k Rokycanovi a někdy kolem r. 1450 k Petrovi do Chelčic. Tam dle všeho ponejprv neputoval; zmiňuje se Řehoř v dopise k Rokycanovi: »Nám písmo dodávali chelčičtí bratři a zvláště Jan Kolář z Vitanovic.« ³⁾ Kolář byl původně vyučenec Petrův. Ve krajině naší mu přibývalo stoupencův až dost. Vidíme tak ze snahy Řehořovy, aby vitanovští k němu se přivinuli, když Kolář začal se s ním nepřáteliti. Psal mu zajisté s výčitkou, »že k nim (vitanovským) utíkali se všickni o vše, jako k milým bratrům; protož před Pánem Bohem nebudemť tebou nic vinni, neb sme rádi chtěli míti spolutovaryšství s Tebou.« Nejposléze došel Řehoř do Vitanovic a chtěl, »abychom se o kněží opatřili a o svátosti i o služebnosti podle řádu první církve«; ale Kolář toužil a blouznil, aby zázrakové byli jako v první církvi a tomu povoliti nemohl, »abychom k tomu věrou kročili podle zprávy zákona (t. j. písma sv.), modlíc se k Pánu Bohu.« Že se Kolář se vzrůstající jednotou Řehořovou nespojil, vadilo tuším to, že do ní přijímání byli také adamité, a že nemohl či nechtěl na to přistoupiti, aby jednota se dělila od strany podobojí a tím též od církve. ⁴⁾ Chelčickému, »tovaryši svému«, zůstal Kolář přítelem a je povědomo, že po smrti jeho se svou stranou jaksi repraesentoval i středisko chabnoucí jednoty bratří chelčických. Kdy Kolář svět opustil, nevíme. Možno jest, že viděl i zánik svých úmyslův. Jan sepsal též traktát proti Rokycanovu kázání na 16. kapit. evangelia sv. Jana. Po r. 1473 nemáme o bratrstvu vitanovickém žádných určitých zpráv. Mysli všeckněch opanovali čeští bratři, k nimž se po smrti Kolářově přidali i vitanovští se svým kostelem ve Vrcholtovicích. Kraj Tábořský, hlavně východní jeho část, byl silně bratrský. Z urozených přiznávali se k nim tyto rodové: Lukavečtí z Lukavce na

¹⁾ Č. č. M. 1874, 95. — ²⁾ Byl-li Jan řemeslem kolář, či měl-li takové příjmení rodové, nikde se neudává. — ³⁾ Byly to spisy: Síl víry, o moci světské. Č. č. M. 1885, 53. — ⁴⁾ Č. č. M. 1885, 84, 159, 173.

Souticích i Kamberce, Pravětičtí z Pravětic, Arnošt Vitanovský z Vlčkovic, Mitrovští z Nemyšle na Mitrovicích a Jetřichovicích, Adam Voračický z Paběnic na Prčici, jeho příbuzný Mikuláš na Blanici u Vožice, Vitové ze Rzavého, Smrčkové z Mnichu na Hrobech, Chýnově, Objalovicích, Vodici atd.¹⁾ I v Miličíně dle současné listiny »podivné kacírství se vzdýmalo«. Ve Vrcholtovicích řídili služby Boží kněží česko-bratrští, jak důkaz toho podává podnes zachovaný menší zvon z r. 1566, »který Brixius Pragensis auxilio divino fecit« s tímto bojovným, o náboženské nesnášlivosti svědčícím nápisem: »Setrziz a z russ Hospodine mocz przeukrutnau neprzatel Czyrkwe Twé swaté krzestanské a racz gie dáti w rozptylenj, aby poznali, że sy Ty sám gediný, který bogugess za nás Pane Boze nass Wssemohaucy. Leta Panie 1566.«

Zatím kolem r. 1570 přišlo zboží vrcholtovické do rukou Jiříka Vlčkovského z Vlčkovic a na Vlčkovicích, jenž r. 1571 choti své Kateřině, rozené Vesecké z Vesce, věnoval 200 kop gr. zápisem na svém statku: polovici Slavína, Vrcholtovic a Svojšic.²⁾ Zdá se, že Jiřík buď sám, nebo otec jeho nabyt poloviny řečených statků kupem od Clibora Bohuslava Vitanovského z Vitanovic, jenž právo podací kostela vrcholtovického roku 1534 prodal kupci neznámého jména.³⁾ R. 1595 zbavil se Jiřík Vlčkovský dvora ve vsi »ve Rchoutovicích«, která přešla na Martina Vončátku ze Vratkova a od toho o něco později na Dorotu Kořenskou z Terešova, po rodu Kaplířku ze Sulevic.⁴⁾ Který z Kořenských byl Dorotě manželem, nelze nalézt. Počátkem XVII. stol. setkáváme se s Jiřím Kořenským z Terešova, pánem na Vrcholtovicích, synem zmíněné paní. Jemu již r. 1611 z ruky vypadly na Bedřicha Mičana z Klinštejna a Roztok, jenž dříve, r. 1600 16. listopadu, přejal od Aleny Vchýnské ze Vchýnic tvrz Vitanovice s dvorem, pivovarem, mlýnem, veskou i dvorem Křižanovským či Křiženským, též vesnicemi: Moravčí, Křekovicemi, Vilicí (u Šebířova), Zahrádkou, Javorem, jakož i s tvrzí Těmickou se dvorem při ní, Oldřichovem, Novou Vsí (v obojí bylo právo podací ke kostelům), Zhoří, Dědicemi a částí Strážce (druhá náležela kostelnímu záduší miličinskému).⁵⁾ Od toho roku, až na malou mezeru, zůstávaly Vrcholtovice ve spojení s Vitanovicemi. Mičan dlouho tak rozsáhlého jmění nedržel. R. 1612 21. října přepustil Vitanovice, Těmice, Vyšetice a Vrcholtovice prodejem Jakubu Menšíkovi z Menštejna,⁶⁾ jenž užíval v erbu štítu na přič rozděleného: v první polovici jeví se tři pahrbky, na nichž lev ku pravé straně vzhůru postavený drží v předních tlapách lidskou hlavu. Jakub Menšík osvědčil se jako služebník dvorský a vzácný právník. Od r. 1593—1601 držel úřad zemského místosoudce, 1601—1603 královského prokurátora a konečně 1603—1613 purkrabí hradu pražského. V těchto službách zakupoval se střídavě na několika místech, jako v Mokropsech (u Zbraslavě), Voněklasech, Osově Velikém, Skřípí a Neuměteli. ⁷⁾ Pokusil se i o písemnictví. Známý a souvěkovci velebený jest jeho spis: O mezech, hranicích a rozepři mezní a pří-

¹⁾ Gindely: Geschichte der böhm. Brüder II. 154., Výroč. zpráva táborského gymn. od prof. Koláře r. 1887. — ²⁾ a ³⁾ i ⁴⁾ Dle netištěných poznámek vlp. A. Vlasáka, býv. faráře na Hrádku. — ⁵⁾ DZ 92 M. 15, 175. — ⁶⁾ DZ 186, K. 14. — ⁷⁾ Č. č. M. 1858, 173, 188.

slušenství jich v království Českém, krátce »O soudu mezním« nazývaný. Pojednání to vyšlo r. 1600 tiskem působením Jiříka mladšího Vratislava z Mitrovic († 1614), v úřadě purkrabí pražského Menšíkova předchůdce, na žádost předních osob a nejvyšších úředníkův, najmě soudcův, poněvadž bylo tenkrát soudů mezních ne na mále a dostatečných zpráv jakož i paměti o tom řízení pořádku.¹⁾

Jakub Menšík s chotí svou Alžbětou Pětipeskou z Chýše a Egrberku nevedl svorné manželství.²⁾ Ze spojení toho zrodilo se tré děti: Jan, Václav Eusebius, Marie Eusebie. Jana otec přečkal a r. 1614 v Praze zemřel. Alžběta Pětipeská dala vnuku svému Janu — byl syn zemřelého Jana — r. 1613, když její příbuznou Kateřinu Pětipeskou za choť pojal, Vrcholtovice.³⁾ Po r. 1630 není o Janu mladším u nás další zmínky, až na tu, že vystavěl ve Vrcholtovicích tvrzku. Umřel-li, či staly-li se nějaké rodové úmluvy, není nám známo. Jisto je, že r. 1631 v únoru jeho sestra Marie Eusebie nazývá se majitelkou Vrcholtovic.

Vdova Jakuba Menšíka vladařila po jeho úmrtí na statcích. Ač opatrnosti a důmyslu jí nescházelo, přece hospodařila trdně pro války vzniklé z povstání českých stavův. Zlá vichřice několikrát zavála vojska k Vrcholtovicům. R. 1619 10. června prohrál Mansfeld bitvu u Záblatí. Hohenlohe prodáv delší čas u Budějovic a Thun osměliv se až k Vídni, které pro bídu a desertaci žoldnéřů nedobyl, musili se spojit k rozkazu direktorů, aby čelili císařskému vůdci Buquoyovi. Ten Slezáky a Nizozemčany sesílenému vojsku českému nabízel bitvu u Veselí. Obě strany se o ní neshodly, ana nekázeň Čechů byla hrozna a nedbalost jejich vůdců bezpříkladna. Jezdiliť neustále s vyššími důstojníky do Prahy prý pro instrukce a zatím to bylo za zábavou, vojsko pak hynulo hladem a zimou. Buquoy české poměry znal velmi dobře. Ne nadarmo napsal zkušený Mikuláš Dačický z Heslova: »Nepřátelé, že Čechové se sami uberou, zhubí a svadí i roztrhnou, radostně očekávali a si vinšovali.⁴⁾ Z té příčiny, ač císařští mohli rázem u Veselí skončiti českou otázku, táhl odtud opatrný Buquoy na oko ku Praze; však od Miličina zaměřil dne 16. srpna přes Milévsko k Písku, kteréž město 26. srpna útokem vzal a po té Bethlenem Gaborem ohrožené Vídni spěchal na pomoc. Za takových tažení trpěly Vrcholtovice s Vitanovicemi. Lid vojenský ze svého ležení u Tábora toho roku veliké škody zde způsobil, oba dvory zpustošil, kamna vytloukl, dobytek zajal, obilí ze sýpek pobral, poddaným loupením veliké a nenahraditelné škody učinil, tak že zůstaly pusté vsi. Obilí na poli ještě stálo, ale nikdo nebyl, kdo by je sklízel.⁵⁾ Obojí vojsko císařské i české zle řádilo, a ač Buquoy na začátku války svoje v přísné kázni držel,⁶⁾ nebylo brzy na to mezi nimi rozdílu jen dle jména najimatelova. Sedláci před nimi utíkali a spojivše se v zástupy, statečky své udatně bránili, vojenské picovníky napadajíce a krutě pobíjejíce. Paní Alžběta Menšíkova často žádala i konečně obdržela z Tábora salva guardiu, t. j. na ochranu několik vojáků, jež byla povinna všemi potřebami zásobovati. Ti jí byli málo platni. Když totiž, jimi se bezpečíc, do

¹⁾ l. c. — ²⁾ »habebat enim concubinam ancillam.« — ³⁾ Sedláček: Tábor-sko 247. — ⁴⁾ Jeho paměti II, 188. — ⁵⁾ Sedláček: Tábořsko I. c. — ⁶⁾ Svoboda: Katolická reformace I., 140.

lesů oldřichovských uchráněný dobytek domů kázala přihnati, vzala jí to česká posádka z Tábora a to několik kop ovec, přes 120 krav, mnoho jalového a jiného dobytka. Ještě horší hoře nebohou paní potkalo. V ty těžké chvíle umřel jí jediný syn Václav Eusebius a tak těšila se již jen s dcerou Marií Eusebií. Vzešly potom starostlivé mateři klopotné myšlenky, jak by pro jedináčka našla řádného ženicha. Z hojného výběru, jak při rozsáhlém majetku patrno, stihla volba vzdělaného šlechtice Jáchyma Špulíře z Jiter, sedícího na Tučapech vsi, dvorci, části vesnice Košic, dědictví oteckém. Svatební veselí slaveno 12. listopadu 1624 ve Vitanovicích. Nový pán Vrcholtovic byl katolík.¹⁾ Připověděl 3. března 1628 katolické kommissi v Táboře, že poddané lidi obojího pohlaví též čeládku k tomu povede, aby do příštích velikonočních svátků s vrchností svou ve víře se srovnali.²⁾ Takovému úmyslu pomáhala kollej jesuitská v Krumlově, jejíž členové od r. 1621—1629 na Vožicku, Milčínku tedy i ve Vrcholtovicích kázali. Proto však přece na statcích pana Jáchyma ve Vrcholtovicích a Nové Vsi jmenovitě mnoho protestantů volně žilo, jak se ukázalo při saském vpádu do Čech.³⁾

Špulír byl pro své vědomosti a dynastické smýšlení u Ferdinanda ve znamenité vážnosti, že stal se císařským tajným radou, zastával úřad soudce zemského, jsa zároveň hejtmanem Bechyňského kraje.

Litice třicetileté války zaletěla podruhé do naší krajiny, když 6. března 1645 císařští vojevůdci Götz a Hatzfeld nešťastně opřeli se Švédům pod Torstensonem u Jankova. Souvěká píseň vypráví, co dělo se po zničení naší armády, a kam vítězové zamířili. Bitva strhla se v pondělí,

... ve středu šel marš k Vožici,
k Černovicům, Kamenici,
k Hradci a Jihlavi.
Lid vycházel z lesů, ze skal,
žádný se nesmál, spíš plakal,
svého jmění pykal.⁴⁾

Táhl zajisté hlavní proud nepřátel, široko se rozbíhaje, od Ratměřic přes Odlochovice a Vlčkovice, Slavín, Čečkov na Vrcholtovice, Vitanovice, skrze Slapsko a Moraveč k Vožici. Vítězstvím podníceni Švédové, nemajíce v cestě žádného odpůrce, dle svého zvyku řádili jako divoši, pleníce a pálice statky ubohého lidu, jenž daleko do lesa před nimi prechal.⁵⁾

Za tak mozolného hospodaření a neustálých válečných bouřek bylo v životě Špulířově jasným paprskem šťastné manželství. S Marií Eusebií měl 7 synův a 7 dcer. Z těch v mládí ze světa vykročili 4 synové a 4 dcery, v dospělejším věku opět jeden syn a dvě dívky (všichni ve Vrcholtovicích jsou pochováni) tak že ze všech dětí mu zůstaly jen Eva Františka, Václav a Jiřík Štěpán. Těm a Já-

¹⁾ Jiný Petr Špulír z Jiter byl nekatolík s Reginou Špulířkou, roz. z Rybňan. — ²⁾ Č. d. M. 1843, 207. — ³⁾ Bilek: Reformace 132, 134 a 165. — ⁴⁾ Archaeolog. Památky r. 1884, II. 38. — ⁵⁾ Blíží zprávy podává o té pobromě relace kommissie katastrové z r. 1653, uložená v zemském archivu.

chymovi, manželu, matka Marie Eusebie odkázala na stejný díl Těmice, Vitanovice a Vrcholtovice testamentem, který 3. září 1640 zapisati dala do desk zemských.¹⁾ Žila potom do 4. června 1657, kdy ve Vitanovicích život dokonala a do hrobky vrcholtovického kostela k dětem na odpočinutí jest uložena. Brzy potom dal Jáchym Špulíř zhotoviti a do chrámu ve Vrcholtovicích pověsiti pěkný obraz votivní, znázorňující Krista Pána visícího na kříži, u jehož levé strany stojí bolestná matka Boží a u pravé sv. Jan, Miláček Páně, u nohou klečí sv. Maří Magdalena. Na pozadí malby spatřuje se město Jerusalems. Ve prostředním poli po pravé straně klečí 8 mužských postav oděných v rytířský háv a každá drží v sepjatých rukou růženec, na levé straně v téže posici jeví se 8 ženských osob, oblečených v řásné černé roby s bílými pláštíky, a ty mají hlavy zahaleny po způsobu jeptišek. Na dolejšku obrazu v pravo zřítí jest erb rytířského rodu Špulířů z Jiter: berana s povýšeným předkem o zadní nohy se opírajícího, jenž opakuje se nad přílbicí mezi křídly na sebe položenými, v levo znak Menšíků z Menštejna, jak svrchu popsán. Mezi znaky četl se nápis:

Tato Tabule gesst wyzdwyzena na památku wierných, milých manzelu a djtek gegich totiž urozeného a stateczného rytirze pana Joachyma Sspulirze z Giter na Witanowiczých, Wrcholtowiczých a Tiemicých i Tuczapecz, G. M. cysarze rzimského, uherského, czeského krále Rady a Saudcze zemského w králowstwju czeském, kterýžto z wůle Pána Boha sobie pogal za swau nejmilegssj manželku urozenau pannu Maryi Euzebie Menssiczkę z Menssteina na Witanowiczých, Wrcholtowiczých (! sic), Tiemicých a Tuczapecz w letu 1624, dne 12. Novembris. Z milosti a poźehnanej Božského Pan Bůh raczil jim plodu manžielského poźehnati a sedum synů a sedum dcer dáti, a tuto w tomto chrámie Panie čtyřj synové a cztery dcery s gednjm wnukem,²⁾ spolu s swau milau panj materzj, kteráž z tohoto placztiwého audolj prostrzedkem smrti czasné nepochybnie do wieczné sláwy Boha wssemoħaucyho 4. dne (Junii) leta 1657 wykroczyła, pohrzbeni gsau(cz) w Pánu odpoczjwagj: gegichžto milým dussiczkám (Bože) racz milostiw beyti a w poczet swatých wywolených przigiti a weselého z mrtwých wstánj poprztj. A.(men)³⁾

Jáchym Špulíř řídil nějaký čas zděděné statky společně s dětmi až do r. 1659 v říjnu, ponechav si Tučapy, ostatní zboží jim rozdělil. Nejstarší Václav vzal Vitanovice s příslušenstvím, Eva Františka⁴⁾ tvrz Těmice s poplužím, vesnicemi: Zhoří, Křtěnovicemi, částí Oldřichova Velikého, Muticemi a Dědicemi, Jiřík Štěpán Vrcholtovice s pustým dvorem a vsí, ves Leštinu s dvorem, část druhou jmenovaného Oldřichova s Novou Vsí. Václav však brzy na to se světem

¹⁾ DZ. 147. E. 21. — ²⁾ Bylo to dítě Jiříka Štěpána se Zuzancu Malovkou. — ³⁾ Dle zápisníku vdp. notáře A. Vlasáka. Obraz tento, rázovitou víru v Boha a lásku k rodině vyjadřující, měl divné osudy a vzal smutný konec. Nejdříve visel v kostele, odtud přišel do farní síně, z té na půdu, později byl nalepen na stěnu nejzadnější stolice v kostele, odkudž se ztratil. Jan Rohn ve svém spisku: *Antiquitates ecclesiarum etc. districtus Curimensis . . . Pragae 1775* pag. 113. stěžuje si do jistého faráře vrcholtovického, že dal mnohé nápisy, znaky starožitných rodin zabíleti, nepostarav se o jejich opisy a vyobrazení. Tenkrát Špulířův obraz vzal za své a nynější dp. farář Mottl našel v komůrce pod věží zpráchnivělé jeho zbytky, jež nedají se již spojit. — ⁴⁾ Byla provdána za Rudolfa V. Malovce, po jeho smrti za Křištofa Karla Voračického z Paběnic.

se rozžehnal, a že byl svoboden, spadl jeho podíl na starého otce. Víme z posledních dob života Jáchymova, že skutečně Vitanovicemi vládl, ač v Tučapech se zdržoval, kdež 12. listopadu 1675 smrtí byl zachvácen a tamtéž pochován. Posuzujíc známé skutky jeho, přiznáváme, že byl dobrý, hospodárný a vlasti milovný šlechtic, jakých bylo tenkrát pořádku.

Jiřík Štěpán Špulíř, za živobytí otcova r. 1659 19. března s bratrem Václavem do stavu panského povýšený,¹⁾ spojil dědictví matčino s oteckým v jedno panství, tak že držel Tučapy (polovici), Vitanovice, Vrcholtovice, Leštinu, Oldřichov Veliký a Novou Ves provozuje tři podací práva, tučapské jen s polovice. Dlouho se z tak rozsáhlého majetku se svou chotí Zuzanou Cecilíí, rozenou Malovkou z Malovic, netěšil. Jsa chatrného zdraví, umřel již 2. dubna 1678 na Vitanovicích. Náhrobek rodinné krypty špulířovské uprostřed chrámu vrcholtovického opatřen jest nápisem:

Zdetky odpocziwá urozený a stateczný rytirz Jan Girzy Sstefan Sspulirz z Giter, pán na Wittanowyczých, Wrcholtowyczých a Tučapech. Żiwot w Pánu dokonal 2. Aprilis Leta 1678. Pán Buch racz gehu dussi milostiw beyti a weselého z mrtwých wstání poprziti.²⁾

Při pohřbu Jiříkově obrátili špulířovský znak na ruby a zlomený k rakvi položili, poněvadž byl poslední starobylého rodu svého, jenž ve krajině, z níž vyšel, také vyhynul.³⁾ Špulíř učinil o svém jmění poslední pořízení. Jediné dceři Marii Evě Františce, dle svědectví novoveských matrik 4. září 1672 křtěné, připadly Tučapy, Vrcholtovice a polovic domu špulířovského v Praze, manželce Zuzaně odkázal Vitanovice. Panna Mařenka Špulířka stála nějaký čas pod poručenstvím své matky, s níž navštěvovala Tučapy, kde druhá polovice statku náležela panu Janu Adamovi Běšinovi z Běšin. Švarný ten rytíř zalíbil se dosud mladé vdově tak, že kolem r. 1680 s ním v manželství vstoupila. Dcera její Marie Eva podala ruku Antonínu Josefu Obyteckému z Obytec († 1706),⁴⁾ s nímž potom na Tučapech bytovala, kdežto její pan otčím Vitanovice za sídlo si oblíbil, r. 1686 koupil od ní Vrcholtovice a opět je k vitanovickému zboží potáhl. Paní Zuzana Běšínska ku své ruce držela dvorec »Boubín« ve vsi Křtěnovicích na Vožicku. Porodivši Janu Adamovi synka Jana Josefa Štastného (Felixe), 17. listopadu 1695 se světa se odebrala, zanechavši choti a synu celé své jmění, aby stejným dílem z něho se opatřili. Pochována jest v kostele vrcholtovickém, kdež ve zdi mezi dveřmi k sakristii a kazatelnou nalézá se se znakem Malovců dosud její náhrobník s nekrologem:

Leta 1695 dne 17. Novembris w Pánu usnulá urozená paní Zuzana Caecilia Biessinowá, rozená Malowka z Malowicz, pannj na Wittanowyczích a Wrcholtowyczích, která tuto odpoczjwá. Boze, racz gj dáti sstasné z mrtwých wstánj.*)

¹⁾ Schimon: Der Adel. S. 161. — ²⁾ Na pískovcovém kameni je beran špulířovský. — ³⁾ Myslivna u Jankova, kdysi tvrz »Jitra«, východiště to Špulířů, vzdálena jest od Vitanovic asi 1½ bod. — ⁴⁾ Marie Eva vdala se podruhé za Josefa Matyášovského.

*) Zajímavý je Zuzanin testament, z něhož část uvádíme:

»... Tělo pak mé, natizují, aby ve chrámu Páně vrcholtovským — však bez zbytečných nákladů — pohřbeno a pochováno bylo; též exequie nad tělem mým

Jan Adam Běšín, poručnický opatrovník svého syna Jana Josefa, oželel pečlivou Zuzanu pořídně tříletím, někdy na sklonku r. 1698 uzavřel druhé manželství se slečnou Annou Marií Stillerovou z Hiršperka.⁶⁾ R. 1701 jmenován byl s panem Františkem Ferdinandem, svobodným pánem z Řičan a na Libouni, hejtmanem kraje Kourimského. Leč již 26. srpna 1702 kolem 8. hodiny ranní, za-

aneb kdykoliv držané byly a aby ode dne pochování v témž kostele až do roka jedna mše sv. v pátek za ubohou duši mou sloužena byla a Bohu, Stvořiteli mému, obětována, žádám a za každou mši sv. 30 kr. dáti porouchím. Chudým lidem almužny v tom roce ať se 15 zl. rejn. za duši mou rozdá, nařizují. — A poněvadž podstata jednoho každého kšaftu v tom obzvláštně záležití, aby v něm dědic zřízen a jmenován byl, pročez statečku svého skrovného mohovitého i nemohovitého, na čem by koliv záležel, zřizují syna svého nejmilejšího Jana Josefa Šťastného Běšína z Běšín a otce jeho pana manžela mého nejmilejšího, uroz. a stateč. rytíře Jana Adama Běšína z Běšín, pro jeho upřímnou a stálou lásku ke mně, jakož též z ohledu, že veliký náklad svými penězi na týž můj stateček vedl a o rozšíření jeho se více nežli o své vlastní vynasnažoval, pročez týž jmění můj . . . celý . . . oznámenému synu i manželu mému nejmilejšímu na rovné díly zanechávám.

Však povinni budou následující odkazy podniknouti:

Předně: nejmilejší dceři mé s předešlým manželem svým uroz. a stateč. rytířem p. Jiřím Štěpánem Špulířem z Jíter zplozené, urozené paní Evě Františce Obytecké, roz. Špulířce z Jíter, k tomu co jsem jí od věna po panu otci jejím a předešlým p. manželem svým mně povinovatého (dala a) též ze šestého peníze z poručenství odpustila, za legituru mateřskou odka uji 3000 zl. rejn., které jí ve dni a v roce od publikování této mé poslední vůle prošlém, však bez ouroků, vydány býti mají.

Za druhé: Ku chrámu Páně vrcholtovskému . . . 300 zl. rejn. pod ouroky dáti a k vykonávání z toho ouroku 26 mši sv. za duši mou nařizují.

Za třetí: paní sestře mé Marii Vrchotické z Loutkova, rozené Malovce, 300 zl.¹⁾

Za čtvrté: panně Bábri Vrchotické z Loutkova, která u mně z maličkosti zůstávala, za její ke mně šlechetné chování 50 zl. rejn.²⁾

Za páté: panně Ludmile Běšince z Běšín nápodobně u mně zůstávající, též 50 zl.³⁾

Za šesté: čeládce ve službě, jednomu každému po 3 zl.

Za sedmé: pánům paterům Augustinianům do Tábora na mše sv. za duši mou 10 zl., pánům paterům Františkánům do Votic k témuž účelu 10 zl., chrámu novoveskému 10 zl. odkazují.

A to je poslední celá a dokonalá vůle má, jakož také jich Milostí pánův ouředníkův zemských největších i menších za to modlitebně prosím, že takový kšaft můj, kdykoliv po smrti mé k deskám zemským podán byl, přijíti, jej publicirovati a do desk zemských povolití a nad ním ruku ochrannou držeti ráčí. Při tom však sobě vždy v moci pozůstávají, abych mohla tento kšaft buď na díle nebo celý zrušiti, též jestliže bych komu co mimo ruky své písmem nebo podpisem s utvrzením sekrytu dala a zapsala, to aby tak podstatně, jako by do toho kšaftu zejména doloženo bylo. Na potvrzení toho sekryt můj jsem přitiskla a vedle něho vlastní rukou se podepsala a pro lepší jistotu pánův svědků se dožádala, však jim a dědicům jich beze škody. Stalo se na Vitanovicích 7. dne měsíce Septembris, Léta Páně 1691.⁴⁾ Zuzana Běšínova z Malovic, Václav Vilím Ceteňský z Cetně, Václav František Budkovský z Budkova,⁵⁾ Jan Václav Karel ze Svárova.

¹⁾ manželce p. Adama Vrchotického z Loutkova († 23. 4. 1703) na Jiřikovci a Šiškovském dvoře v Miličině. ²⁾ Byla dcera Adamova. ³⁾ Provádala se později za Viléma Felnera z Feldeku, s nímž v Miličině více let bydlila. ⁴⁾ Copia česky psaného originálu v archivě fary vrcholtovické. ⁵⁾ a na Starcově Lhotě u Nadejkova.

⁶⁾ Ta po jeho smrti šla r. 1708, 24. Julii za pana Johanesa Jiřika Hendrycha z Liebenthalu a Vyšetic a zemřela 12. Martii r. 1714 na Proseku. Pochována jest dle své žádosti v kostele vrcholtovickém před sakristií vedle svého prvního manžela.

opatřen byv svátostmi umírajících, u věku teprve 49 let na zámku vitanovském se světem se rozžehnal a třetího dne v kostele vrcholtovickém slavně byl pochován. Závěti ze dne 26. Julii 1702 opatrně ustanovil, co by se s jeho statky státi mělo.*)

Za poručníka synu Janu Josefu Felixu Běšinovi ustanovil Františka Ferdinanda barona Řičana, J. M. C. komořího a v úřadě hejtmanství kraje Kouřimského kollegu. Mělt k němu, jak v testamentě něžně se vyjadřuje, pro jeho svědomitost a přátelství zvláštní pevnou důvěru a odkázal mu na památku své lásky a malou upomínku nejlepšího svého jízdného koně »tigra«, prose, aby sirotka i jeho jmění jako svého se ujal. Manželce své projevuje díky za její lásku a věrnost, poroučí splniti podmínky svatební smlouvy. Chce totiž, aby na Vitanovicích bydlila, měla různé příjmy zvláště ty z vinopalny a ovčího mléka, požívajíc na hotovosti ročně 20 zl., vůz s 2 koni a přiměřenou svého stavu čeládku k posluze. Kdyby se synem jeho bydlení nechtěla, dostane ročně 150 zl. rejn. na hotovosti a 150 zl. ve viktualiích. »Synu svému na srdce kladu, aby ji jako vlastní matku ctil a miloval, doufaje, že též ona jeho se

*) »... chci, aby mrtvé tělo mé ve filiálním kostele vrcholtovském po způsobu křesťansko-katolickém uloženo bylo a 3 dny po sobě v témž chrámu exequie konány...; odkazuji na stálou fundaci v řečeném kostele 500 zl. a nařizuji, aby můj dědic a všickni budoucí majitelé Vitanovic dobře živili světského či řeholního kněze sub qualitate administratoris ve Vrcholtovicích, dávajíc mu náležitou stravu i byt ve Vitanovicích. Naproti tomu má administrator: 1. každého týdne jednu mši sv. za mou duši obětovati, 2. Frankensteinskou nadaci ¹⁾ jen ve Vrcholtovicích anebo ve Vitanovicích a nikde jinde uskutečňovati. Kdyby se nástupcům mým nelíbilo administratora u sebe chovati, mají přispívat k jeho výživě ročně 8 str. žita, 6 pšenice, 1 hrachu, 2 ječmene a 4 ovsa s 8 soudky piva a jemu ve Vrcholtovicích nedaleko kostela v té nově vystavěné chalupě řádný a počestný byt zříditi, jakož i připojiti 2 str. pole, které k té chalupě patří v těch rozměrech, jak já užítky z nich bral. Odkazuji mému farnímu kostelu v Nové Vsi 100 zl. nadace na 1 mši sv. týdně za sebe... Za universalního dědice ustanovuji Jana Josefa Felixe Běšinu, svého jediného milého syna, a uděluje mu otcovské požehnání, zcela vážně ho napomínám, aby si častěji vzpomněl a připamatoval, že toho, co jemu zanechávám, jen tvrdým, houževnatým i namáhavým hospodařením získal. Ať on, dle rady mé po ukončení studií cestou v cizích zemích poučiti se obmýšleje, nejen to celé jmění, neplýtvaje jím, zachová i rozmnoží. A jako vždy jsem pomýšlel statek vitanovský s přikoupenými zaříditi na svěrenský s majorátním právem pro rod Běšinů z Běšin a že mou nenadálou smrtí překážka v tom učiněna, žádám dědice a syna svého věrně otcovsky, aby dosáhna svolení JMti císařské o ten fideicommiss se přičinil, jak poslední vůle moje káže. Poněvadž syn mlád jest a z dopuštění Božího by před plnoletím umřít mohl, v tom případě celé jeho jmění spadne na mé vroucně milované pány bratry Jana Václava, Jana Jindřicha Běšiny, kteří společně povinni budou majorat pro náš rod založiti.«

¹⁾ Jirí Jindřich Frankenstein z Frankensteinu, dle všeho choť některé Malovky, žil jako vdovec ve Vitanovicích u přátel, kde též zemřel a ve Vrcholtovicích dne neznámého — pro neúplnost matrik novoveských, kamž filiální kostel ten patřil — pochován jest. Přál velice vrcholtovickému kostelu, zříditi tu nové varhany či positiv a vystavěv sakristii. Dle farní knihy celé své jmění na pobožné skutky obrátil, odkávav klášterníkům ve Voticích, Táboře, Praze (dominikánům, servitům, minoritům, karmelitánům) různé obnosy. Nadace, o níž Běšin mluví, jest 700 zl. pojištěných 6% na Vitanovicích. Z 500 zl. náležejí úroky knězi ve Vrcholtovicích za povinnost týdně 1 mši sv. konati, po které se zvonem dá znamení a má se modliti orací: Všemohoucí věčný Bože... Duše zemřelých. Úroky ze 100 zlatých bře zpěvák či kantor, že zpívá litanie lauretánské a »Zdravas královno«, 100 zlatých připadlo záduší. Fundace ta patenty finančními ztenčená trvá dosud.

ujme, jako by její přirozeným synem byl.« Svrchu řečeným bratřím a »paním sestrám« po 50 zl. kšaftuje. Konečně vzpomíná čeledi, hlavně lokaje Křišťana a vrcholtovického »stále věrného« šafáře i poddaných. Zavazuje syna-dědice, aby za dvorec oldřichovský, který založen jest z pustých selských živností, kontribuci pro rata s poddanými odváděl a těm sirotkům,¹⁾ jimž statky náležely, až dojdou let a ženiti se budou, vyplatil za ně 300 zl. »Všem pak svým poddaným darem na kontribuci přidávám 100 zl. a to proto, abych odčinil to, v čem nechtě a nevěda, jsem jim snad ublížil.«

Na poslední vůli na Vitanovicích sepsané podepsali se za svědky: Adam Vrchotický z Loutkova a v Milčíně, Josef Oudrčský z Oudrče (a na Vyšeticích), Karel Lipovský z Lipovic (a na St. Šmolivci).²⁾

Po exequiích za nebožtíka Běšina uvázal se ve zboží svého poručenice František z Řičan a vedl správu jeho dvě léta. Mladý Běšin žil po dokonání studií na Vitanovicích z počátku se svou macechou, se kterou r. 1707 daroval kostelu vrcholtovickému stkvostné brokátové, stříbrem protkané roucho na ornát. Za manželku pojal Marii Viktorii, rozenou slečnu Ježovskou z Lub. Jsa povahy nestálé a nesamostatné, »položil za hřibet« starostlivé rady otcovy o zřízení svěrenského statku a zboží vitanovické valně dluhy obtížené ještě více zadlužil, až k naléhání věřitelů dal je do prodeje. Nalezl (26. července 1707) kupce v osobě Augustina Kristiana Pfalce, pražského měšťana, sám za zbytek jmění téhož roku koupiv statek Proseč u Pelhřimova.³⁾ Pfalc se svou manželkou Johannou bydlil na Vitanovicích a r. 1710, 21. července své dcerušce Marii Magdaleně hlučné křtiny tu přistrojil.⁴⁾ Na kněze vrcholtovického hodný nebyl; upíralť mu mnohé dávky, jmenovitě piva i obilí, až o tom spor vzešel, jenž až r. 1716 ve prospěch duchovního skončil. Tenkrát někdy usídlil se administrátor fary ve Vrcholtovicích a s chalupou také polí Adamem Běšínem darovaných užíval.

Pfalc pustil se do smělého kupu; neboť v brzku se ukázalo, že nemůže ani trhové ceny zapraviti ani své věřitele spokojiti,⁵⁾ pročež na jeho žádost a věřitelův prohlášení »ku právu dědickému věřitelům k ruce a na zaplacení jich pretensí« statek vitanovický r. 1712 v pondělí o dni sv. Antonína Paduanského t. j. 13. června

¹⁾ Dle svědectví matrik v Chotovinách, Milčíně vymřely ve hrozném moru r. 1680—81 celá vesnice, ku př. v Milčíně, malém městě, zhynulo za jediný měsíc 50, za celý ten rok 346 lidí i s farářem Bilinou de Lipovec. Zároveň pozorujeme tuto, jak panské dvory rostly. — ²⁾ Originálu opis v arch. farním. Testament Zuzanin přišel r. 1695, 7. Decembris sub lit. J. 8, závěť Běšínova 1702, 31. Augusti v úterý po sv. Augustině do desk zemských. — ³⁾ DZ 408, O 19, 411, M 8. — ⁴⁾ Kmotrovali: sleč. Barbora Segberkova ze Sedlečka, Václav Deym ze Stříteže na Červeném Záhoří, Maria Magdalena Netolická Gamsenberkovna, paní na Přehořově, Eva Vrchotická z Loutkova na Rašovicích, Stanislav Filip Straněk z Kopidlna na Střezmíři. Písař matrik nazývá Pfalze »urozeným a statečným rytířem« patrně z galantnosti. — ⁵⁾ Ze šlechty měli na Vitanovicích pojištěny kapitály: Viktorie Běšínka, rozená Ježovská 13.500 zl., Anna Marie Löwenthalova 4550 zl., Stanislav Straník z Kopidlna 3850 zl., Marie Magd. z Eisenberka 2000 zl., Jan Josef Běšin nedoplačené trh. ceny 17.950 zl. Kateřina vdova Vithová, roz. Příchovská 1.626 zl., Jan z Ehrenburka 1500 zl., Václav Karel z Purkstatu 1300 zl., Leopold Čejka z Olbramovic 1200 zl., Vilém Křištof Jenšík z Ježova 600 zl., Polyxena Řepická ze Sudoměře 1000 zl., Jan Václav Malovec z Chejnova a Winterberka 500 zl., Václav Lhotka ze Smyslova 300 zl., Kateřina Joh. Vostrovцова, roz. Běšínka 200 zl., celkem 49.676 zl. r.

s povolením pražských úředníků od p. Václava Křištofa Hložka ze Žampachu, JMC. rady a soudu komorního i dvorského soudce a místokomorníka v království Českém právně byl odhadnut a manželce prosečského Běšína, Marii Viktorii, roz. Ježovské, jakožto hlavní věřitelce, trhem puštěn. Ta pak, nemohouc dluhů zastati, prodala r. 1715 20. září tvrz ve Vitanovicích s pivovarem a vinopalnou, veškerým příslušenstvím, 4 dvory poplužní: vitanovický s ovčínem, leštinský s ovčínem, vrcholtovický, kříženecký. jenž v r. 1692 ze dvou selských statečků povstal, celou Novou Ves s kostelem a podacím též krčmou a koželužnou, panským kovářem jakož i se mlýnem, ves Oldřichov s výsadní hospodou a židovskými chalupami, celou ves Moraveč s krčmou, ves Vitanovice s krčmou, kovářem a dvěma panskými mlýny, Vrcholtovice ves s filiálním kostelem nejvyšší Trojice Boží, výsadní hospodou, dále ves Zahrádku s krčmou, ves Javor a Spáleníště, ves Leštinu s hospodou (nevystavěnou) s 28 malými a velkými rybníky se vším příslušenstvím, jak to na sebe po soudním odhadu přejala, panu Františku Ferdinandu hraběti z Khuenburga, arcibiskupu pražskému, za 58.000 zl. rýnských a 100 dukátů klíčného, některé poddané si vymínil.

Kostelům a kněžím náleželo: ve Vrcholtovicích nadace Běšínská 500 zl., Frankensteinská 500 zl., Zusany Běšínské 300 zl., všecko na 6%. Za viktualie administrátorovi usoudil arcibiskup, aby se to na peníze převedlo, 800 zl. Jiná nadace — r. 1710 9. května realizovaná — Löwenthalova na věčné světlo kostelu 100 zl., kantoru 100 zl., na úrok za pivo od Jana Adama Běšína 100 zl. témuž a zase jemu od Jana Běšína (mladšího?) 100 zl., v Nové Vsi celkem 200 zl., tak že suma takových peněz činila 4.273 zl. 30 kr., jež převzal kupec jako dluh na Vitanovicích. Z celé ceny měla Běšínská dostati hned 4026 zl. a 100 dukátů při podepsání kontraktu; o ostatních 49.700 zl. učiněny různé úmluvy, z nichž vysvitá, že věřitelé Běšínů stali se arcibiskupskými. Na trhovém listě, jenž ve Vožici sepsán, nacházíme podpisy a pečeti obou kontrahentův a Františka Karla z Adlersheimů, Václava »von Saltza« svědkův.¹⁾

Maria Viktoria Ježovská z Lub zemřela na Proseči již v únoru r. 1716 a odpočívá v augustiniánském kostele v Táboře. R. 1717 oženil se Jan Josef Běšín podruhé s Annou Kalhardtovou ze Sternfeldu. Zbaviv se r. 1723 Proseče, zakoupil se v Trnovanech, kdež žil až do 9. srpna 1737, kdy se světem se rozloučil. Vdova následovala ho smrtí 10. září 1738 u věku 45 let. Potomci jejich, nosíce ve znaku štít rozpuštěný v pravo s medvědí tlapou ve zlatém poli, v levo bývolí roh stříbrný v černém poli, což se ve klenotě týmž pořadem opětuje, vymřeli v této linii Františkem Janem Běšínem, nejvyšším sudím král. Českého a pánem na Slavkovicích (u Písku) r. 1802.

Prodejem vitanovického zboží klesla důležitost i sláva krajinky kol Vrcholtovic. František Ferd. hrabě Khuenburg připojil je na vždy ku panství mladovožickému, učiniv je součástí svěřenského jmění pro stejnojmenný hraběcí rod závětí svou ze dne 4. dubna

¹⁾ Smlouva tato intabulována jest až 21. února r. 1718 do I. modrozlatého quaternu sub lit. M.; proto někde čteme, že Vitanovice byly prý podány až r. 1718. Viz archiv panství Mladovožického.

r. 1720. Tam, kde dříve zněla veselá píseň, někdy také vášnivá hádka a břinkot ocele hodujících a častokráte peroucích se šlechticů,¹⁾ kde velkým palácem a širokou zahradou vitanovskou šuměl nádherný šat paní a urozených slečen a zvonil jejich smích, kde ob čas rozléhaly se zvučně smutné fanfáry pohřebního průvodu, tam od r. 1715 na oprýskané zdi tvrze usedal předchůdce brzké zhouby — zelenavý mech a opuštěnými komnatami bloudila čeleď netopýří a do pustnoucích altanů opíral se vítr — — všecko časem spadlo, aby již nepovstalo. Vitanovice i Vrcholtovice stihl osud skoro všech českých tvrzí.

Duchovní správu vedl ve Vrcholtovicích farář novoveský a to po nejvíce skrze augustiniány tábořské, jichž členové střídavě buď ve Vrcholtovicích buď při vitanovské kapli sídlili. Příčiněním faráře Binga nařídil r. 1722 arcibiskup pražský Khuenburg, aby při kostele vrcholtovickém zřízeno bylo místo sacellanské t. j. kaplanské, r. 1740 14. června sepsána a 18. června t. r. po delším usilování Josefa Fr. Waldherra z Badembergu, inspektora a plnomocného ředitele panství Vožického, konsistoří pražskou potvrzena erekční listina nové fary ve Vrcholtovicích. Dřívější chalupa, v níž kněží bydlili, byla prodána a byt pro faráře zřízen na východním konci vesnice z části zrušeného panského dvora poplužního, jehož pole připojena k vitanovskému. K Vrcholtovicům přifařeny byly tyto vesnice: Kříženec, Vitanovice, Slapsko, Zahradka, Javor, Vysoké Záhoří, Jiřetice, Rambousy, Slavín, Královna, Čečkov, Žinice a Vyšetice.²⁾

Ze šlechty, mimo již jmenované, odpočívají v kostelních hrobkách: »slečénka« Konstantie Kateřina, dcera Josefa Oudrčského z Oudrče na Vyšeticích, paní Kateřina, rozená Janovská z Janovic († 3. dubna 1715 u věku 41 let), choť Josefa Kašpara Oudrčského, jenž ji již 24. července 1715 smrtí následoval ve stáří 42 let a »pod mužskou stolicí k velkému oltáři pohřben jest«; František Antonín Jenšík z Ježova († 1720 20. Junii 58letý), Antonie Vostromířská z Kopidlna, roz. del Campo, »kterážto — jedno pro léta, majíc 80 let, — jedno pro chudobu do kostela nemohouc choditi, doma sv. svátosti přijímala.« Z náhrobníků ještě zajímá mramorový kámen s dětskou podobou ženskou, po jehož kraji se čte: Letha 1615... ziwot swug w Pánu dokonala urozená panna Mariana Withowa ze Zrzawého, dcera urozeného a stateczného rytjrze Wilíma Woka Withy ze Zrzawého na Wodlochowicých.« Po straně levé jest rytířský znak této rodiny: příční čára bílá v poli červeném, nad přílbicí chrt na zlatém polštáři sedící.³⁾

¹⁾ R. 1566 Jan Těmín z Těmic tu zabil Buriana Měděnce z Ratibořic, 1594, 12. února Oldřich Malovec na Kostelci probodl Oldřicha Skubrovského na Louňovicích. — ²⁾ Originál v arch. fary miličinské.

³⁾ Z předmětů v kostele pozoruhodná jest klenba presbytáře, jak již uvedeno, pak starý polovypoukle čistě ve dřevě řezaný obraz znázorňující skupení osmi osob kolem Krista Pána, do hrobu položeného. Řezba ta byla by ozdobou i velikého musea. Prostřední zvon sv. Jana Křtitele svědčí nápisem, že slit jest od zvonaře Bartoloměje v Praze r. 1532, nejmenší Panny Marie bez letopočtu, ač je nejstarší ze všech, nese slova: »Slit gest w gm(e no Bozic.«

Na konec klademe důkladný zápis matriční:

Z Vyšetic 1731 dne 20. Februari pohřben jest Josef Kroupa, starej šafář vyšeticej, majíce věku svého 115 let, kterej sice hluchej byl, ale vždy ještě chodil.

Zaniklé osady v okrese Lounském.

Pokud paměti historické sahají, potkáváme se v nejstarších dobách s četnými osadami, o nichž ani nevíme, kde stávaly. Blíže zkoumání nás poučuje, že byla země Česká bohata četnými malými vsemi, které měly mimo dvůr poplužní a sídlo rytířské sotva tři, čtyři dvory kmetců. Pokračující vzdělanost miluje veliká střediska, a i kdyby nebylo bývalo v Čechách zhoubných a dlouho trvajících válek, přesvědčili bychom se, že hospodářské poměry samy nutily k tomu, by menší dvorce spojily se s většími, a tak zanikla znenáhla pamět stávajících osad. Podáváme zde zašlé osady okresu Lounského, pokud jsme se s nimi potkali v deskách dvorských a zemských.

I. *Babilon*, nyní jméno trati v katastru obce Hřivické na pravém břehu potoka Hřivického na cestě do Hořan. Připomíná se v pamětech 16. století při Hořanech a zanikla v nepokojích války třicetileté.¹⁾

II. *Březí blíže Hřiškova a Nové Vsi*, malá víska s dvorem poplužním a několika dvory kmetci. Dvůr náležel 1348 Vlčkovi z Březí, který byl manem purkrabí kadaňského Alše z Kolovrat.²⁾ Fridrich, syn Hrzkův z Vraní, sídlil na tomto dvoře a byl nejspíš synem Vlčkovým, jehož synové Hynek, Jan, Hrzek a Habart odkázali k záduší fary Smolnické jednu kopu platu ročního a věčného 1375 za faráře Šimona. Plat ten vycházel z dvora kmetcůho v Březí.³⁾ Později rozděleno toto zboží a dva dvory kmetci koupilo král. město Slaný. Po válce Šmalkaldské konfiskovány a prodány jsou Janu Bořitovi z Martinic.⁴⁾ Poplužní dvůr a ostatek vsi dostal se držitelům Toužetína v čase neznámém, ale jistě již v 15. století. Stála ještě r. 1680⁵⁾ a kolem 1700 zmizela. Pozemky její přivtěleny jsou ke dvoru Novoveskému. Základy zděné a sklepy podnes jsou znáti.

III. *Lužerady* (chybně Bužehradý) v katastru král. města Loun na severovýchod mezi řekou Ohří, Vršovicemi a Dobroměřicemi. R. 1314 dne 13. ledna připomíná se v německé listině Konrad z Lužerad mezi 12 konšely. V 14. století bylo tam několik dvorů, jež náležely měšťanům lounským. Později drželi velikou část Hruškové z Března na Citolibi, od nichž přešla na majitele panství Citolibského.

IV. *Nevězenice* (v matrikách Citolibských Jesenice) jest vlastně část vsi Brodce, kterýžto statek obsahoval tvrz a dvůr poplužní a říkalo se mu Brodec, kdežto osadě níže položené přezdělalo se Nevězenice. Název ten zachoval se ještě v 18. století. Teprv náš věk naň zapomněl. Osada tudíž nezanikla než jen pouhé jméno.

V. *Řežákov*, nyní jméno místní trati u Senkova. Po prvé děje se zmínka o něm 1399, kde Kuneš z Loun a Mařík z Řežákova pohoní Dmytra z Duban a Číče z Kostelce.⁶⁾ Byl to nejspíš jen dvorec svobodný, ježž držel měšťan lounský. V l. 1549 již jest pustý.⁷⁾

VI. *Řimin*. Nad Vinařicemi na straně jihozápadní říká lid podnes na Řemině. Tam stávala ves s poplužím a několika dvory

¹⁾ Viz DZ 141. L. 4. 150. D. 9. 151. G. 17. — ²⁾ Arch. hradčan. č. 38./119. — ³⁾ Lib. erect. IX. A. 10. — ⁴⁾ Sněmy II. 458. — ⁵⁾ Viz nejstarší matriku fary Radoňské. — ⁶⁾ DD. XVIII. 24. — ⁷⁾ DZ. 47. K. 29 a 52. A. 4.

kmetcími. Již r. 1348 zve se man Alšův z Kolovrat Rakolt z Řimína (Krzymni). Sezema z Řimína 1382 ¹⁾ a Bohunka z Řimína, manželka Jindřicha Lutky z Peruce, ²⁾ náleží původem do této osady. L. 1389 dne 6. února prodal Milobor z Jenčic, co měl v Řimíně, Ješkovi a Pavlíkovi bratřím Ječmíkům z Sulevic. ³⁾ R. 1399 byly dědiny Pavla Ječmíka po jeho smrti svolány a známý z válek husitských Mikuláš z Pístného obdržel je výsluhou od krále. ⁴⁾ Ale nebyl zveden na zboží to; neboť když r. 1454 po druhé svoláno bylo po smrti Janově Ječmíkově ⁵⁾ jako odúmrtí, dokázal Štěpán, syn Pavlův, že ti, kteří slovou ze Sulevic Kapléri, mají práva zapísána v registrech královských, že zboží jejich nespadá na krále, než na bližší příbuzné. A proto dáno mu za právo r. 1460. Jak dlouho ves ta byla obydlena, není známo. Ale když páni z Lobkovic ujali Divice a Vinařice po sestrách a dcerách, dědičkách Jana z Klinštejna a z Roztok, Anně, manželce Děpolda z Lobkovic, Johance, manželce Václava Húgvce z Biskupic, a Kristině, manželce Viléma Kříneckého z Ronova, mezi r. 1530—1540, nepřipomíná se již tato ves. ⁶⁾

VII. *Rychwald*. Jižně od bývalého hradu a kostela sv. Václava na Dřevíči jest prostor jdoucí do čtverhranu, který lid zdejší nazývá Lichvarda, o níž se domnívá, že to bývalý hřbitov Dřevíčský. Po prvé zmiňuje se o tvrzi Lichtenwalde lib. visit. 1379, na níž seděl Radim, man panen klarisek v Týnci Panenském. L. 1402 dne 22. září odpověděl Hanuš z Rychwaldu Novému městu Pražskému. ⁷⁾ Po válkách husitských, když proboštství kláštera sv. Prokopa na Dřevíči rukám světským zůstavěno bylo, mizí pamět tvrze této. Jen tolik známe, že před r. 1522 držel ji v zástavě Jan z Vítence a po něm Kašpar z Kauče na Trmicích. ⁸⁾ Brzy potom dostal se i Dřevíč i Rychwald Děpoltovi z Lobkovic, zdali zástavou neb jako dědictví zpupné, není známo. Tento je spojil s Vinařicemi a Divicemi.

VIII. *Trhlavy a Trhlavky*. Když Bero, dědičný rychtář lounský, mezi l. 1321—1335 založil klášter sv. Anny v Benátkách, předměstí Lounském za řekou Ohří, většinou na pozemcích Dobroměřických, nadal jej zbožím, které měl v Trhlavách, Nečichách, Ranně, Oblíku a Dobroměřicích. Trhlavy sluší hledati v katastru Nečišském na čís. parc. 178—181 a 650—657. ⁹⁾ Vedle majetku Berova sídlili tam vladykové erbu Vršovců. ¹⁰⁾ K nim patřil Jan Mudráček, farář chodžovský, Věnek z Kystry, Svach z Trhlav, Jindřich a Petr, Zdena a Boreň z Trhlav, po nichž odumřelé zboží r. 1383 a 1384 obdržel od krále Mareš Nadřínek z rodu vladyk z Březí, znaku orlice a obrněné ruky. ¹¹⁾ Tento Mareš část vsi odprodal klášteru sv. Anny v Lounech. ¹²⁾ R. 1457 spadlo zboží Nadřínkovo na krále, nevíme však, kdo je po něm vysloužil. ¹³⁾ Část vsi dostala se, pokud byla majetkem klášterním, po smrti poslední jeptišky, která bydlila v klášteře Zahražanském u Mostu, dědicům zakladatele Bera, bratřím Janovi a Lvovi z Divic, a po nich obci Lounské. Na jiné části sídlili menší rodové vladyčtí, od nichž koncem

¹⁾ Arch. Loun I. C. 2. — ²⁾ DD. XIV. 390. — ³⁾ Emler PDZ. I. 520. — ⁴⁾ DD. II. 23 a DD. XIV. 218. — ⁵⁾ DD. XVI. 311. — ⁶⁾ DZ. 4. K. 6. III. E. 16. 84. D. 8. a Böhm. Privatmünzen 285. — ⁷⁾ Arch. čes. IV. 344. — ⁸⁾ DD. XXXVI. 4. — ⁹⁾ Sdělil H. Nejedlý. ř. uč. v Dobroměřicích. — ¹⁰⁾ Pram. arch. XIV. 171. — ¹¹⁾ DD. III. 175. — ¹²⁾ Emler PDZ. II. 30. — ¹³⁾ DD. XVI. 397.

15. století taktéž Lounům se dostala. Začátkem 16. věku byla již pusta.

IX. *Újezdce*. Z urbáře kláštera Roudnického ¹⁾ víme, že měl týž v Újezdci jednoho podsedka, druhý podsedek náležel kanovníkům pražským. Sídlo a ostatek vsi byly majetkem Jana z Brloha 1386, aspoň když probošt Matěj kláštera Roudnického vyměnil Brloh za Libořice. Byla položena mezi Brlohem a Nevězenicí ²⁾ a r. 1454 držel ji v zástavě měšťan lounský Čepice. V pozdějších zápisech 16. století již jsme jí nenalezli.

X. *Velké Ročovice*. Když Albrecht z Kolovrat založil městečko Ročov (nyní Horní zvaný) a v něm vystavěl si hrad, staral se o to, by v městečku tom zřízena byla i samostatná duchovní správa. R. 1357 dne 2. října s povolením arcibiskupa Arnošta, podacích pánů Závaše, Fridricha a Vaňka z Vinařic odloučeny jsou od fary Vinařické tři vesnice: Malé a Velké Ročovice a Úlovice a přivtěleny k nově zřízené faře v Ročově. Náhradou za to obdržel farář vinařický od Albrechta z Kolovrat 4 kopy ročního platu ze vsi Konotop. ³⁾ Úlovice a Ročov Dolní, druhdy Malé Ročovice, stojí dosud s klášterem augustiniánským. Velké Ročovice zmizely záhy, aniž by v pozdějších zápisech nebo v místních názvech se byly udržely. Mám za to, že ves ta byla v místech, kde nejnovější dobou zřízen vodovod pro městys Horní Ročov, kdež dle zpráv soukromých odkryta byla stará studně, vroubená čtvercovými kameny.

XI. *Záboř*. O této osadě jest řeč r. 1387, když král Václav IV. stvrdil klášteru Roudnickému směnu Brloha za Libořice. ⁴⁾ Byla blízko Brloha a Újezdce. Vymezení místnější nelze vystihnouti; neboť pozdější písemné zprávy se nezachovaly a okolí Brloha nezná místa a jména toho.

XII. *Záhoří*. Dle DD. XIII. 186. svolán jest r. 1393 dvůr poplužní s popluzím a příslušenstvím po Štěpánovi Budkovi v Záhoří u Pnětluk jako zboží odumřelé. Kde by asi tato ves stávala, není památky. Že ji sluší rozeznávat od jiného Záhoří poblíž Žatce, jest jisto.

František Štědrý.

Rušení klášterů za císaře Josefa II.

Téměř po stu letech od té doby, kdy za císaře Josefa II. počalo »sekularisování«, jež za krátkou dobu 8 let (1782—1790) tak zhoubně působilo, jali se historikové pátrati, kde, kolik a jaké kláštery zanikly. Tak vydal důkladný spis r. 1871 *A. Wolf*, v němž přehledně líčí rušení klášterů v Rakousích; P. Pirmin *Lindner* O. S. B. (r. 1884—1886) podává zevrubné zprávy o zrušených klášteřích v Tyrolsku; *Fr. Ekert* ve svých »Posvátných místech« přináší podrobná data o zrušených klášteřích a kostelích v Praze. Od té doby neúnavný badatel Lindner hloubal dále, hlavně v archivě státním i jinde, a používaje veškerých přístupných mu spisův a statí dosud tištěných, spolehlivě a přehledně uvádí následky, jež měl

¹⁾ Emler 10 urbářů 19. — ²⁾ DD. XVI. 297. — ³⁾ Erect. X. M. 15. — ⁴⁾ DD. XXI. 75. a Emler Dipl. kl. Roudnic. 29.

onen mocný rozkaz císařský pro kláštery ve veškeré říši Rakouské. Dle listin od něho od r. 1895 do 1897 uveřejněných zrušeno bylo ve zmíněné 8leté době celkem 218 klášterů mužských 26 různým řádům náležejících a 67 klášterů ženských 16 různých řeholí; v oněch žilo na 4165 členů, z nichž asi $\frac{4}{5}$ kněží a v kláštorech ženských na 2100 jeptišek. Tím bylo náhle několik tisíc řeholníků a řeholnic bez přístřeší a bez domova, kteří přinuceni byli odříci se společného spoluzití v řeholi. Tak bylo i jistému mnichu paulánu víc než stoletému z kláštera Maria-Trost ve Štýrsku hledati si nového útulku v cizině; odešel do Uher.

Některé kláštery byly tím zvláště krutě postiženy, nejkrutěji zajisté kapucíni, kteří přišli o 31 klášterů, pak augustiniáni (obojí řehole), jejichžto klášterů zrušeno 27, dominikáni, kterým odňato jich 21, benediktini, františkáni a cisterciáci ztratili jich po 18, minorité 14, karmelitáni obojí řehole 12, kartuziáni a premonstráti po 9, servité 8, a jiné řády utrpěly menší ztráty. Trinitáři přišli o všech 6 svých klášterův a tak i jiné řehole, které byly jediné svého druhu nejen v mocnářství našem, ale i v říši Německé, jakož byli kamalduláni na Lysé hoře u Vídně, řád založený r. 1628 od Ferdinanda II., avšak ani této řehole nebylo ušetřeno; tak vzal za své i jediný klášter jeronymitů. Z klášterů ženských zanikly úplně všechny augustiniánky, karmelitánky, cisterciánky, celestínky, premonstrátky a též i ústav šlechticův v Hallu v Tyrolsku. Klariskám odňato klášterův 18, dominikánkám 14, karmelitánkám 7. Pouze 2 nebo 3 těchto řádů ženských podařilo se přes to, že vydán byl dekrét zrušovací, zachrániti sebe a trvání své tím, že se svolením císaře Josefa přeměnily se v řeholi uršulinek.

Tehdejší diecése Pasovská následkem císařských dekrétů přišla během několika let o 42 kláštery mužské a o 6 klášterů ženských, arcidiecése Salcburská o 24 kláštery mužské a 8 panenských klášterů; v arcidiecési Olomoucké ubylo 20 klášterů mnišských, 3 kláštery jeptišek, v Brněnské diecési zaniklo 17 klášterů mužských, 5 klášterů ženských; arcidiecése Pražská oželela po venkově 15 klášterů mužských a 9 konventů ženských; v Praze samé zaniklo jich 22 a to: opatství benediktinek u sv. Jiří, klášter barnabitův a uršulinek na Hradčanech, theatíni (kde nyní klášter redemptoristů), bosé karmelitky u sv. Josefa (kde nyní anglické panny), bosí karmelitáni u P. Marie Vítězné, dominikáni u sv. Maří Magdaleny (kde nyní velitelství četnické), vesměs v Menším městě Pražském; dominikánky u sv. Anny (nyní Haasova knihtiskárna), obutí karmelitů u sv. Havla, benediktinské opatství u sv. Mikuláše (na Starém městě), klášter servitů u sv. Michala (nyní skladiště papíru továrny Fuchsovy), pauláni (minimi) u sv. Salvatora, klášter cyriaků u sv. Kříže většího, klášter klarisek u bl. Anežky, všechny na Starém městě; a na Novém městě tyto: klášter hybernů (kapucínův irských), klášter celestinek (kde nyní hlavní pošta), klášter strážců Božího hrobu na Zderaze, klášter augustiniánů bosáků u sv. Václava na Zderaze, klášter augustiniánů poustevníků u sv. Kateřiny, opatství augustiniánů lateránských na Karlově, klášter servitů na Slupi, dům vysloužilých kněží u sv. Karla na Zderaze. Později některé kláštery mužské i panenské obnoveny.

Cenu veškerého majetku zrušených klášterů, která připadla eráru, nebylo lze přesně, ba ani přibližně stanoviti. Ani P. Pirmin Lindner, ač neúnavně bádá a pátral, nebyl s to, aby ji zevrubně udal; máť pouze z části bezpečné údaje, jinde uvádí buď jen stav kapituly, buď jen cenu pozemků neb jen domu řeholního, buď toliko skutečné důchody roční. V některých případech neodráží dluhy váznoucí na klášteře, u přemnohých nemůže odhadnouti stkvosty, roucha kostelní, poklady umělecké a zvláště knihovny, anebo je cení příliš nízko. Uvážíme-li některá zevrubná udání, žasneme, co bohatství z některých klášterův odvezeno. Z premonstrátského kláštera Hradištského u Olomouce dodáno do mincovny říšské 13 centů stříbra z kostelního náčiní; z kláštera Ždárského (na Moravě) 9 centů, aniž tu dále udáno ostatní jmění těchto klášterů. Sumy, které P. Lindner uvádí dle listin úředních, i po jeho přesvědčení ani přibližně neodpovídají ceně skutečné, a přec obnášejí tyto číslice, tak velice neúplné, úhrnnou cenu nad 42 milionů zlatých, tak že bez přehánění cena veškerého jmění zrušených klášterů páčiti se může na víc než dvojnásobně tolik, při čemž dlužno vzíti za měřítko tehdejší cenu peněz.

Tot peníz sice značný, ale zdaliž bylo třeba zaň rušiti kláštery věkem a historií tak ctihodné, jakož byla některá opatství, jichžto založení spadá až do 9. a 10. století. Zrušený klášter Osejanský (Ossiach) v Korutanech založen byl r. 878, tudíž při zrušení měl úctyplné stáří 900 let. Řeholní domy jeptišek ze starší doby (od 10. stol.) zmizely všechny; z klášterů ženských, zřízených ve 13. stol. zbyly 3, z 15. stol. toliko jeden; družstev v novější době založených ušetřeno.

Ani jiných ohledů nedbáno, že mnohé místo posvěceno bylo osobou svaťou, která v něm prodlévá. Klášter Puppinky v D. Rakousích, kde pozemskou pouť dokonal sv. Volfgang, klášter Sázavský, založený od knížete Oldřicha, kde skončil sv. Prokop, klášter benediktinský ve Sv. Ivaně (čili ve Sv. Janě pod Skalou), založený r. 1033, kde v 9. stol. žil sv. Ivan, Kremže v D. Rakousích, kde se chovaly ostatky bl. mučeníka Arnolda, Klosterneuburk v D. Rakousích, jež založil bl. Jan Kapistrán, nenašedše milosti, neušly zkázy.

Ani kláštery založené od členů rodin královských neb jiných šlechtických nebyly vyňaty ze záhuby. Jak již shora dotčeno, padl za oběť ústav šlechtičen v tyrolském Hallu založený k radě blah. Petra Kanisia od královny Magdaleny a jejích sester, dcer císaře Ferdinanda I.; zrušeno i slavné a bohaté opatství na Zbraslavi, založené králem Václavem II., v němž pochován i on i syn jeho Václav III., zničeny dva ještě starší kláštery, jež nadal slavný král český Přemysl Otakar II. v Budějovicích a ve Zlaté Koruně, kdež starobylé opatství cisterciácké proměněno v továrnu; zmizelo opatství benediktinek u sv. Jiří na Hradčanech, pocházející z r. 967, v němž pochována sv. Ludmila a jiní členové rodu Přemyslova, a jehož abatyše měly hodnost knížecí (od císařovny Eleony 1711) a právo korunovati královny české. A právě tento klášter byl z prvních, které stihla pohroma zrušovacího dekrétu. Za své vzaly i kláštery, založené od samostatných hrabat tyrolských a gorických i od dávných vévod korutanských.

Kláster kartuziánů, založený od Albrechta z Valdštejna r. 1627 ve Valdicích u Jičína (Kartouzy), potkal týž osud neodvratný. Dne 30. list. 1784 vyzdviženo mrtvé tělo zakladatelovo i jeho manželky a dovezeno do chrámu Mnichovo-Hradišského u sv. Anny, neboť byl klášter prodán ve dražbě. Jak tomuto vojevůdci, tak i jiným proslaveným mužům dělo se podobně, že kosti jejich nezůstaly tam, kam původně uloženy. Ostatky Bedřicha Sličného byly r. 1783 vyzdviženy z krypty kláštera kartuziánského v Mauerbachu v D. Rakousích, jež založil, a kde tělo jeho nad půl páta sta let odpočívalo v pokoji. Klášter Gaming v D. Rakousích, založený od vévody Albrechta II. Moudrého, kdež od r. 1358 k věčnému odpočinku byl uložen, jakož i opatství Lilienfeldské v D. Rakousích, nadané ještě dříve od vévody Leopolda Slavného r. 1206, neunikly plenu a zrušení.

Nenašly-li tyto prastaré kláštery ušetření, není divu, že se nijak blahovonněji nepohlíželo na zbožná nadání pozdějších členů rodu Habsburského, císaře Ferdinanda I., arciknížete Maximiliana, císaře Ferdinanda II. i III., arciknížete Ferdinanda II. tyrolského a různých dcer, manželek a vdov téhož rodu císařského. Dominikánský klášter v Tulně byl r. 1260 od samého praotce císařského rodu Habsburského Rudolfa založen. Chrám jeho, veliká gotická budova o smělych, štíhlých pilířích, ve svých kryptách choval tělesné pozůstatky mnohých členů rodu Habsburského. Kostel tento byl r. 1788 »prodán za 962 zl., zbořen a kamenův užito ke stavbám vodním.« I klášter, kterýž od té doby často měnil majitele, jest nyní »úplně zbořen«. Budovy vedlejší v letech sedmdesátých ještě sloužily účelům vojenským.

Podobné smutné proměny byly četné. »Překrásný kostel proslaveného místa poutnického v Mariánské Týnici v Čechách (příslušící k cisterciáckému opatství v Plasích) byl zavřen r. 1785, ponechán zpustnutí a rozpadnutí a milostný obraz P. Marie přenesen do farního chrámu v Kralovicích; nyní jest zříceninou.« Sedlec u Kutné Hory, »jedna z nejkrásnějších budov klášterních v Čechách, jest od roku 1812 továrnou na tabák; nádherný chrám, budova o 5 lodích na 30 sloupích a 34 pilířích spočívající, celá z kvádrů žulových a pískovcových, »perla umění stavitelského«, byl 20 let zavřen a namnoze zbaven vnitřního zařízení, až v něm císař František I. r. 1806 připustil konati farní služby Boží. Starý, r. 1268 vystavěný klášter klarisek v Chebě proměněn v pivovar; kostel od jeptišek nově zřízený stal se nejprv skladištěm soli, pak »americkou lednicí«. Překrásná, zcela klenutá klášterní budova opatství Kladubského »jest od r. 1864 proměněna v parní pivovar, při čemž si vedli strojní inženýři s raffinovaným vandalismem.«

Kláster kartuziánský v Bruntále ve Slezích, dí Lindner, měl knihovnu i archiv velice pěkně uspořádané, ale přece byl zrušen, a co z něho zbylo 1782, jest proměněno v zámek, jenž patří soukromníkově. Chrám, z nejkrásnějších v zemi, se sedmi oltáři, většinou z mramoru, neb červeným a černým mramorem obloženými, zbořen byl r. 1808. Krásný kostel pozdního slohu románského ve Viktrinku, budova pilířová o třech lodích, dostavěná r. 1202, znešvařena tím, že několik oblouků lodí chrámových strženo; pevně zbudovaný klášter s překrásnými chodbami z 18. století s mnohými stavitel-

skými zvláštnostmi z dob dřívějších byl r. 1778 z polovice prodán za babku podnikatelům soukromým; továrna na sukno, kterou v té části zřídili, stojí tam dosud; někdejší dům praelátský jest rodinným sídlem továrníkovým. Z kláštera cisterciáků v Neuberku (u Mürz-zuschlagu v Štýrsku), založeného 1327, zachovala se »velkolepá budova se svými četnými dvory. Východní její křídlo vyhrazeno jest Jeho Veličenstvu císaři pánu, kdykoli tam přijede na hon. V ostatní části jsou kanceláře, skladiště, lesní úřad.«

Jak tehdejší řeholníci, násilně vypuzení, sami soudili o císařských nařízeních, ukazuje nejeden tklivý příklad. Ve starém opatství cisterciáckém v Säussensteině »nedal se ani jeden z mnichů pohnouti, aby složil háv řeholní.« Klarisky v Praze »nijakým způsobem nechtěly klášter opustiti, i musilo se pohroziti jim zakročením vojenským.« Když císař František II. r. 1802 zase obnovil bývalé opatství benediktinské ve sv. Lambrechtě ve Štýrsku, s radostí vrátilo se po 16 letech 50 mnichů z 52 žijících do bývalého kláštera svého. To s dostatek dokazuje, že nebyla tato tovaryšstva ke zrušení »zralá«. Sestavené listiny P. Lindnera podávají o tom více dokladů.

O klášteře premonstrátském v Mostě (Brucku) nad Murou praví, že vynikal zasloužilými a učenými muži; o klášteře kartuziánů v Gaminku dí, že v něm bylo hojně výtečných mužů; že opatství to podporovalo stavitele, sochaře, malíře, že vydržovalo kapellu hudební a j. Klášter kartuziánský v Olomouci měl »mnoho učených mužů a hojně rukopisů«, opatství cisterciácké na Velehradě mělo »mnohé výtečné muže«, což praví i o opatství Lilienfeldském. O cisterciáckém opatství v Zatičině (Sittich) nedaleko Lublaně, založeném od patriarchy Peregrina r. 1135, dí se: »Knihovna a archiv byly r. 1784 vzorně uspořádány; v archivě chováno veliké množství listin...« Dle Supančiče lid v okolí Zatičinském ještě na začátku tohoto století dával v písních slovinských výraz svému bolu, že klášter byl zrušen. Od letošního roku usazení jsou tam opět cisterciáci. Opatství Garstenské, jehož prvním opatem byl sv. Berthold († 1142) »patřilo k nejslavnějším opatstvím benediktinským v Horních Rakousích; byloť sídlem duševního a hmotného vzdělání, vynikalo velikým počtem znamenitých mužů, podporovalo vědy a umění.«

O paulánech (minimech) sv. Františka z Pauly, usazených od r. 1625 na Starém městě Pražském, pochvalně se připomíná: »Rozvíjeli požehnanou činnost mezi lidem.« A ani jinak nemůže zníti nestranné svědectví o zrušených 31 klášteřích kapucínských. Triaritáři, jejichžto kláštery v Rakousku zrušeny všechny, celkem šest, usadili se r. 1695 nejprve v Josefově ve Vídni. Tento jejich nejstarší klášter zároveň vydržoval residenci v Peře (v Cařihradě) s konviktem šlechtickým a obstarával tam služby Boží pro vyslanectvo rakouské. Řehole řádu toho vyžadovala, aby třetiny všech důchodův upotřebilo se na vykupování otroků křesťanských. Od založení kláštera (1695) do r. 1771 tento konvent vídeňský dle úředního výkazu vysvobodil z otroctví 3434 křesťany.

Takové byly skutky klášterů, které se zrušily a rozchvátily. Kdyby byla císařská vláda oněch 6265 řeholníkův a řeholnic nechala v tichu klášterním očekávatí skonu života a oněch 285 Bohu

a jeho službě zasvěcených míst byla zůstavila při tom, k čemu byla určena dle zakládacích listin, zdali by to nebylo přineslo většího požehnání?

Red.

Josef Jungmann a vyučování jazyku českému v seminářích.

Archivní obrázek od *Ant. Vetešníka*.

Obírajíce se otázkou národnostní a vlivem vlády samé na řešení axiomatu: *Suum cuique*, podiviti se musíme dvornímu dekrétu ze dne 20. února 1809, který cestou gubernia všem ordinariátům byl oznámen. Dekrét onen v krátkosti zněl: Dle došlého nejvyššího dekrétu dvorní kanceláře ze dne 20. února b. r. č. 273 bylo Jeho Veličenství oznámeno, že v Čechách jsou mnozí duchovní chovanci, kteří toliko německy mluví, ale v duchovní správě ne všudy řádně působiti mohou, a proto potřeba toho káže, by tito v seminářích řádnému vyučování české řeči obcovali.* Guberniu bylo zároveň nařízeno, vyžádati si od jednotlivých ordinariátů dobré zdání, zdali nutno jest vyučovati jazyku českému seminární chovance a zdali by měl i vyučovati professor pastorálky, či někdo jiný. Na pražské universitě dával professor pastorálky všecky praktické věci, jako kázání, katechése a j. posluchačům svým v jejich vlastním jazyku pracovati. Gubernium opírajíc se o tento příklad, ptalo se dále, zdali by se i toto zavést mohlo v ostatních seminářích.

Jak asi bylo postaráno o to v semináři litoměřickém? Tu bylo, hledíc k tomu, že seminář je německý, do jisté míry dosti pečováno o jazyk český. Čteme totiž v odpovědi odeslané ke guberniu, že zvláštního vyučování nezdá se třeba, protože *a)* třet na diecése jest zcela česká, *b)* professor pastorálky vede si právě jako professor pastorálky na universitě pražské. Žáci pracují všecky praktické úkoly, jako kázání, katechése atd. ve své mateřské řeči. Professor pastorálky P. Frant. Winkler, jsa Němec, učiti jazyku českému nemůže. Konečně *c)* »Pán Jungmann, supplemt druhé humanitní třídy na gymnasiu zdejším již po tři roky v letním kursu vyučuje jazyku českému nejen německé diec. chovance, kteří české řeči se teprve začínají učiti, ale také české, kteří se v té řeči chtějí zdokonaliti, *dobrovolně a zcela zdarma s nejlepším prospěchem* a také i budoucně dále vyučovati se uvolil.*

Tedy o vyučování jazyku českému bylo v Litoměřicích o 3 léta dříve postaráno, nežli vyšel onen dvorní dekrét. Nezištný Jungmann vléval tu v srdce posluchačů Čechů lásku k jazyku mateřskému, v srdce posluchačů Němců úctu k druhé zemské řeči. Působení jeho bylo v Litoměřicích velice úspěšné. Neboť konsistoř, podávajíc zprávu o vyučování dne 5. května 1809 píše: »Proto osmělujeme se poslušně prositi, by vysoké gubernium ráčilo jmenovaného pana supplemta, jenž jest velmi obratný, pilný a zvláště bezúhonný muž (*ein sehr geschickter, fleissiger und besonders gesitteter Mann*) hledě k tomu, že již po 3 roky dieces. chovance zcela dobrovolně a zdarma vyučuje, k jeho dalšímu povzbuzení pochvalným dekrétem a remunerací 100 zl. obdařiti.* Z toho zajisté zjevno, jak si konsistoř vážila Jungmanna.

A prosba tato, by Jungmannovi přiřknuta byla renumerace 100 zl., a by dostalo se inu pochvalného dekrétu, nezůstala u vys. gubernia bez výsledku. Již 3. srpna 1809 oznamovalo gubernium konsistoři o způsobu vyučování jazyku českému, »že zvláštní vyučování české řeči v semináři litom. dle poďaných důvodů potřebno není. Ale konsistoř má ony diecesány, kteří nejsou znalí jazyka českého, poukázati, by obcovali vyučování supplenta II. hum. třídy Jos. Jungmanna. A nyní následují pro nás zajisté velevážná slova: »weil die böhmische Sprache jedem, wo nicht unumgänglich nothwendig, doch sehr nützlich ist. Da das bisch. Konsistorium dem dortigen Supplenten der II. Humanitätsklasse Joseph Jungmann als einen sehr geschickten, fleissigen und besonders gut gesitteten Mann schildert, der schon seit 3 Jahren den dortigen Diözesanzöglingen den Unterricht in der böhm. Landessprache ganz freiwillig und unentgeltlich ertheilt hat, so ist ihm auch dafür nach dem Einrathen des Ordinariats die Zufriedenheit dieser k. k. Landesstelle zu erkennen zu geben, und wird Gubernium, wenn Jungmann in diesem seinen Unterrichte fortfährt, auf seine anderweitige Beförderung Bedacht nehmen, wo er sich auf gegenwärtige Belobung berufen mag.« Listina podepsána jest Kolovratem.

Všecka nařízení tato nezůstala jen jakýmsi vodítkem pro mládež studující, nýbrž zasáhla hlouběji v konstituci seminářů samých, což ovšem bylo spravedlivo. Již dekrét dvorní ze dne 5. června 1810 ustanovuje:

»Es ist den Ordinariaten aufzutragen, bei Aufnahme der Kandidaten zum geistlichen Stande in die Seminarien auf den Besitz der böhm. Sprache die gehörige Rücksicht zu nehmen. Die Stipendisten sind zu verhalten, sich die böhm. Sprache beizulegen, und jene, die in Prag sind, dem Unterrichte des Professors Nagedly beizuwohnen. Auch ist den Ordinariaten zur Pflicht zu machen, so viel möglich dafür zu sorgen, dass die Vorsteher der Alumnate die böhm. Sprache besitzen, worauf auch bei den Vorschlägen Bedacht zu nehmen ist, damit die geistliche Jugend auch von diesen, ohne dass es eigene Professoren der böhm. Sprache bedürfe, in Ausübung ihrer Seelsorgspflichten in den erforderlichen Sprachen gehörig unterrichtet werden.«

Vysoké gubernium oznamujíc tento nejvyšší dvorní dekrét, dodává: »Dieses Hofkanzleidekret über Sr. Maj. höchste Entschliessung zur Erlernung der böhm. Sprache, welche sich alle Kandidaten zu Seminarien und Stipendisten eigen machen sollen, und dass von der Verabfolgung der Renumeration es abzukommen habe, wird dem bisch. Konsistorium zur Wissenschaft und schuldigsten Nachachtung, kraft welcher selbes alle aufzunehmende Zöglinge zu Erlernung der böhm. Sprache anweisen soll, bekannt gemacht. Prag 26. Juni 1810.

Nastala doba, kdy měl Jungmann se loučiti se svým působištěm v Litoměřicích, které mu zajistilo pamět nehynoucí. Dne 24. července r. 1815 podal si Jungmann žádost k bisk. konsistoři litoměřické, by mu vydáno bylo vysvědčení o vyučování pánů alumnů jazyku českému a tu píše: »Unterzeichneter ist willens um die in Prag erledigte Lehrkanzel der Rhetorik bittlich zu werden. Da er überzeugt ist, dass eine Empfehlung von Seite Eines Hochwürdigen Consistoriums in seiner Anliegenheit von einem vorzüglichen Gewichte seyn müsse

und er sich dazu einiges Verdienst erworben zu haben glaubt: so bittet er gehorsamst, Ein Hochwürdiges Consistorium wolle ihm über sein sittliches Wohlerhalten überhaupt, und insbesondere darüber, dass er von J. 1807 bis auf gegenwärtige Zeit den Unterricht in der böhm. Landessprache diejenigen unter den H. H. bischöflichen Alumnen, die solchen wünschten, ganz freywillig und unentgeltlich gegeben, und deswegen auch eine Belobung von der hohen Landesstelle unterm 3./19. August 1809 Zahl 21.952 erhalten habe, ein Zeugniß auf dem beigelegten Stempelbogen gütigst ertheilen.

Leitmeritz den 24. Juli 1815.

Joseph Jungmann,
Prof. des Stils am k. Gymnas.

Biskupský stolec v Litoměřicích byl tenkrát neobsazen. Tehdejší biskup litoměřický Václav Leopold Chlumčanský rytíř z Přestavlk stal se arcibiskupem v Praze. Vydáno tedy Jungmannovi vysvědčení od kapitulární konsistoře. Vysvědčení to chová se tu v originále a jest nám převzácným důkazem, jak působil Jungmann v Litoměřicích na gymnasii samém a zvláště v semináři. Pro paměť budoucí stůjž zde doslovné znění jeho:

Sede Episcopali vacante.

Ex parte Reverendissimi Capitularis Consistorii Litomericensis fidem facimus et testamur Dnum Josephum Jungmann in Regio Litomericensi gymnasio ab anno 1799 tum grammaticae tum Humanitatis classium professorem ea semper laudabili vita, morumque integritate ac Stae Religionis cultu conspicuum SeSe exhibuisse, ut in erudienda Spiritu intelligentiae ac pietatis Studiosa iuventute indefessam verbo et exemplo operam Suam pro decore Regii Gymnasii ac intima omnium Aedificatione praeclaro cum profectu ferventer contulerit; ad hoc ampliandae in patrio populo Stae Religionis amore, nullo commodo Suo sed Spontanea, eaque singulari diligentia Sua Candidatos pro statu ecclesiastico in Episcopali Seminario Studio Theologiae incumbentes ac subin curae animarum admovendos in idiomate bohemo Sedulus instruxit, habilesque docendis in eo fidelibus redidit. Meritus idcirco publica de dato 3. Augusti 1809 N. G. 21.952 et N. C. 1761 Regii Gubernii Comprobatione omni, atque vel ideo etiam omnino dignus, qui praesentium tenore omnibus, quorum gratiam imploraverit, apprime commendetur.

Litomericii in Cancellaria Capitularis Consistorii die 29. Jul. 1815.

Vedle tohoto uznání zásluh Jos. Jungmanna a jeho příkladného života zachovala se ještě jedna listina, kde Jungmann mezi jinými jmenován jest: »Eximium gymnasii decus,« — »iuventutem litteris et pietate instruxerat,« — »insigni zelo munere suo functus fuit,« — »morum exemplari integritate iuventuti gymnasiasticae praeluxit,« — »per annos fere decem propria sponte ei sine omni mercede alumnis Eppalis Seminarii linguae bohemicae institutionem dioeceseos et populi bohemicus in cura animarum bono necessarie promptissimo animo dedisse, ita, ut partim hujus linguae penitus ignaros, quantum maxime in cura animarum opus sit erudierit,

partim mediocrem aliorum huius linguae cognitionem auxerit, et ad digniorem elocutionem sacrarum concionum egregie contutuerit, ac perutilem se probaverit,« — »egregiis suis dotibus quam optime omnibus commendari meretur.« —

Budtež řádky tyto novým důkazem stkvělých zásluh našeho nesmrtelného Jungmanna, jakož i uznání potřeby a oprávněnosti naší mateřské řeči, kterouž milovati musíme takou láskou, s jakou ji Jungmann svým posluchačům přednášel.

Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdržic od r. 1624 do roku 1648. Vydal *Ferdinand Menčík*. V Praze 1897. (Historického archivu vydávaného I. třídou Čes. akademie číslo 10.) Str. 213.

Jan Jiří Harant byl mladším bratrem proslulejšího Křištofa Haranta. Jakožto horlivý evangelík a stoupenec zimního krále odešel, odsouzen byv ke ztrátě polovice svého jmění, do Němec, kdež pobyl nejdříve nakrátko v Amberku, potom pak usadil se v městě Hofu, kdež prožil téměř plných 20 let, až posléze poslední léta svého života trávil v Kulmbachu. Zápisky jeho počínají se rokem 1624. Z počátku ozývá se v nich stále a stále naděje na převrat věcí ve prospěch evangelikův i zimního krále. Jsou to hlavně rozličná »pro-roctví« a »vidění«, jež tuto naději Harantovu oživují, a jež on s bláhovou lehkověrností vesměs za pravdu přijímá. Tak zaznamenává si roku 1628, že němý před smrtí svou promluvil, řka, »že soužení a vyhnání věrných oudů církve Boží brzo skončení vezme a štěstí války že se obrátí na druhou stranu«, a hned potom zase zapisuje si, kterak v Holštýně zjevilo se pacholátko oznamující, »že soužení potlačení evangeličtí křesťané mají kříže své v trpělivosti snášeti a z toho se těšiti a veseliti, nebo to nad nima uložené od Boha protivensství brzo se změní a skončení své vezme.« A zase již r. 1629 zapisuje si pro útěchu zprávu »z města Genfu ve Švýcarsku« předpovídání hocha půltrinácti roku starého, jenž u »vytržení« mezi jiným pravil: »... běda tobě, Říme, který silnější jsi, já tě polámi a tam pošli, kteříž silnější u víře jsou. Chvalte Boha, vy vyhnání, a buďte potěšení, máte zase domů přijíti a víc statků dostati než prve... Buď potěšen, králi Fridřiše... vem tam korunu a vstav ji sobě zas!« A téhož roku prý u Chebu při jakéms neobyčejném úkazu nebeském viděli na nebi Fridricha ve zbroji! K tomu hned připisuje H., kterak prý kněz jeden, »papeženec«, do Aldorfu na návštěvu přišlý pravil mezi jiným, »že král Fridrich zemí svých nedostane; jestli dostane, aby zdráv domů nedošel, nýbrž aby hlavu srazil, a skutečně, když domů jel, hlavu srazil!« Nuže, i z této anekdoty činil si zajisté H. konklusi ku své útěše. Ale naděje za nadějí ho zklamává. Ještě sice r. 1630 si zapisuje, kterak prý nemá děvečka jakás vyprávěla, že »jest se jí jeden bílý muž ukázal a kněžím evangelium sv. k potěšení oznámiti poručil, a že v 5 nedělích mezi Wolfenbüttlem a Brunšvejkem se znamenitá bitva stane, z kterýž velká proměna v duchovním a světském stavu následovati má.« A hle, po nějakém čase připisuje k tomu H. s trpkým zklamáním: »Nestalo se toho v těch 5 nedělích ani dosavad na tom

místě . . . !« I přestává se *H.* těšiti podobnými »předpovědmi«; od té chvíle skládá naději svou jediné v průběh války, jež bedlivě sleduje, ale i ten jej zklamává . . .

Na prvních listech zápisků svých dotýká se *H.* ovšem i katolické reformace v Čechách. Sleduje přestupování k víře katolické a mrzí se, kde se tak hladčeji stalo. Při tom vypravuje o krutostech, jež se při tom dály. Projevuje radost z toho, kde odpor proti přijetí katolicismu byl větší. Neštěstí, jež stihlo někoho z těch, kteří přestoupili, vykládá aspoň nepřímou jako trest Boží (srv. str. 25. a 27.). V záznamech svých neopomíjí při líčení protivné straně přidati hodně černých stínův. Charakteristická jest zpráva jeho o komisi reformační v Sušici r. 1628. Tu prý jeden z komisařův, hr. Kolovrat, »náboženství evangelické prevelice haněl, tupil, jak jest se v Čechách začalo, že hned všecko zlé přineslo, proti vrchnostem od Pána Boha jim daným pozdvižení, téměř proti všem, kromě krále Jiřího, který prej byl jejich náboženství. Vyčítavši to všecko dlouho, až potom na tohoto císaře Ferdinanda druhého přišedši to oznamoval, jak jsou ho za krále přijali, korunovali a potom zavrhl, jiného sobě volili, a Pán Bůh že Jeho M. C. podivné a zázračné vítězství nad nepřátely jeho dáti ráčil a dosavad dávati ráčí. Protož že J. M. C. ráčí chtíti míti v zemích svých jednu víru, jeden loket a jednu míru, a tak že chce, aby všickni obyvatelé království Českého s ním se u víře svato-svaté, katolické, samospasitelné srovnali, do svátků velkonočních nejprv příštích k přijímání šli, což do všech té naděje že býti ráčí. A to vše obšírnou řečí, však s potupou velikou náboženství evangelického přednášel.« A dále líčí *H.* jednání reformační té komise takto: »Po té řeči dal poznamenané a obeslané obyvatele toho kraje čísti, kdež každý ohlásiti neb ozvati se musil, že jest tu přítomen. Potom povolávali fraucimorů. Nejprv tu jim po osobách 8, 9 i víc, též i mužského pohlaví předkládali, aby s J. M. C. se u víře srovnali. Což na větším díle, že se vyučovati a do velkonoci příští že se s J. M. C. u víře srovnati chtějí, což i to učinili, připověděli. Jiní, kteří tomu docela, že to učiniti nemohou, odepřeli, a zvláště fraucimor veliké domluvy nepříjemné i rouhání proti Bohu slyšeti musili, totiž: Kde pojedete do Němec, abyste se snad vdaly a vzaly sobě tam Němce kodrlance? Mínete snad, že vám tam Pán Bůh bude chléb z nebe házet i vás jím živiti? Nestane se toho a neučiní také toho a není toho mocen! Potom také mluvili proti tomu, když kdo řekl, že věří Pánu Bohu, že ho neopustí, že ho i v cizích zemích živiti bude, na to řekli: že Pán Bůh živí každého sic, žida, Turka, šelmu, lotra, toho, kterého kat na řebík k voběšení vede, a jiné mnohé věci rouhavé i na poctivosti dotklivé zuřivě mluvili. Kdo pak jim nechtěl přivolit, musil se podepsati, že ze země vyjede do času uloženého. Též i jiní, kteří jim přivolili, musili se podepsat, že k přijímání jíti do svátků velkonočních chtějí, jiní že se budou vyučovat. Takovým knížky dávány byly k vyučování, plny pletich a natahování neprávě Písma k ustanovení lidskému.« Nelzeba dovozovati, že řádky tyto nestranně psány nejsou: osobní nechť a hořkost tu až příliš jest na jevě.

Z některých záznamů *H.*-ových se dovídáme, že na odstrašenou těm, kteří do lůna katolické církve navrátiti se chtěli, byla po ruce zase »vidění« podobného jádra jako ona, o nichž jsem se již zmínil.

Takž prý děvečka jedna v Praze zdánlivě mrtvá a zase ožilá vypravovala, že »ty pány stínané viděla v nebi v bílá roucha oblečené a palmy zelené v rukou držící, a jiné, jako císařského rychtáře, v pekle za vestrohy visící . . .; a jaký veliký hřích jest, kteří přestupují, že se do pekla dostávají . . .!«

Také zřejmé pomluvy o straně protivné přijímá *H.* leckdy do svých zápiskův. I »jezuiti« odnášejí tu svůj díl. Takž prý roku 1628 »ve Falcu v městečku Plejštanu, kteří měšťané z mušení k přijímání pod jednou přistupovali, musili mezi jinými artikuly jezuitům připovědět, že vejše Pannu Marii než Pána Krista ctíti chtějí.«

Charakteristické jest — nejen pro spisovatele pamětí samého, nýbrž i do jisté míry pro stranu, k níž náležel — jak lehkověrně přijímal sebe absurdnější zprávy o čarodějnicích (srovn. str. 37.) a sebe nechutnější báchorky o domnělém řádění ďábelském (srovn. str. 38. a 51.). Nedivili bychom se konečně tomu, když *H.* bona fide vypravuje, kterak v ležení Tilly-ho »v městě Jecelohe ďábel se tělesně viděli dával a víc než 20 volům krky stočil . . . dále městskou bránu téhož města z místa jejího vyzdvihl a dál do města o některý kročej postavil,« ale když vypravuje zcela do opravdy, kterak prý zlý duch v Miláně »dal se viditelně viděti, na voze jezdit, v hospodě špendírovati,« a že dokonce od kněží »do kostela byl obe-slán . . . a tam sobě kázal knížecí theatrum a majestát připraviti . . . a pak s duchovními diskurs a řeč konal o velebné Trojici, na kterouž, než s nebe svržen byl, se díval« — tu užasnouti musíme nad lehkověrností, která za bernou minci brala takovéto nechutné báchorky. Ostatně se zdá, že příběh Milánský byl původně vlastně satiricky míněnou politickou allegorií, a že *H.*, neporozuměv pravému významu pamfletu, měl jej za hodnověrnou zprávu o události skutečné.

Tklivé jsou některé intimní *H.*-ovy záznamy, týkající se osudův jeho rodiny, děsné jeho zprávy o hrůzách válečných, jež z valné části sám zažil i zakusil.

Že edice »Pamětí« jest až úzkostlivě pečlivá, rozumí se při osvědčeném vydavateli starých našich památek literárních Ferd. Menčíkovi samo sebou.

X.

Sv. Vojtěch, druhý biskup Pražský, jeho klášter i úcta v lidu.
Napsali *Dr. Fr. Krásl* a *Jan Ježek*. Podíl dědictví Svatoprokopského na r. 1898.

Již objemem svým vynikající svazek (na 800 stran čítající) imponuje nám tím více vzorně zpracovaným svým obsahem. Dílo toto stojí co do data svého sice na posledním místě mezi spisy jubilejními, co do ceny své však náleží jemu místo první, neboť předstihlo vše, co dosud o sv. Vojtěchu vůbec bylo u nás i v cizině vydáno.

Jak již titulem naznačeno, dělí se spis tento ve tři díly, z nichž první podává životopis sv. Vojtěcha, druhý dějiny kláštera Břevnovského, a třetí konečně pojednává o úctě sv. Vojtěcha u lidu.

Před dílem prvním předchází stať nadepsaná »*Literatura*«, v níž nejdříve probírají a oceňují se nejstarší životopisy světcovy,

na něž i moderní životopisec jest odkázán jakožto na prameny nej-přednější, jichž kriticky musí užiti; po té v obsažném přehledě uvádí se literatura svatovojtěšská až do doby novější, dále literatura této doby v přehledě bibliografickém dle jazyků rozděleném (česká, polská, ruská, francouzská a německá; celkem přes 250 spisů). a konečně seznam pojednání a spisů vydaných k devitistě ročníci jubilejní.

Těžiště spisu spočívá v díle prvním, v kritickém vyličení života světce. Jelikož nejstarší prameny nejsou bez záhad a neshod, není úkolem snadným zprávy jejich oceniti, kde toho třeba na pravou míru a konečně v soulad uvést. A jelikož dále o mnohých těchto věcech vedeny byly vědecké kontroversy, jež vzrostly na dosti značnou literaturu. nastává tomu, jenž o životě světce vědecky chce psáti, úkol nový, totiž určiti závažnost různých mínění a vysloviti samostatný svůj úsudek ve věcech sporných. Z toho patrně, že tu bystrost spisovatelova nejvíce vystoupiti má k platnosti. A v té příčině zasluhuje spis náš neobmezené chvály. Samostatnost i hloubka kritické soudnosti jest všude patrna: tam, kde se přijímá mínění cizí, nečiní se tak slepě a bez výhrady, a kde proti mínění odchýlnému pozvedá se hlas, činí se tak na základě podstatných důvodův.¹⁾ I podařilo se tím způsobem nastíniti dokonalý obraz života velikého světce našeho, obraz, jenž snad bude moci býti v některých podrobnostech doplněn, nikoliv však v podstatných rysech pozměněn.

Druhý díl spisu věnován jest dějinám kláštera Břevnovského. Jest to velice cenná monografie, jež podává ostatně mnohem více, nežli by z nadpisu tušiti se dalo. Také zde nebyla práce snadna. Hlavně ovšem v partiích týkajících se nejstarších dějin kláštera, kde listinný podklad dosti jest nejistý, bylo zapotřebí značné kritičnosti a opatrnosti. Ale i tu uspokojuje nás kniha Kráslova a Ježkova úplně. Velezajímava jest obšírná stať, věnovaná kulturnímu působení kláštera břevnovského ve středověku, jež jest spolu výmluvnou apologií zřízení klášterního vůbec. Záslužnou literární a vědeckou činnost benediktinův břevnovských i rajhradských předvádějí nám před oči závěrečné odstavce druhého dílu.

Díl třetí vypisuje konečně, jaké úctě světec ode dávna se těšil, a kterak tato úcta byla projevoována hlavně uměním výtvarným v Čechách, Polsku, Prusích, Uhrách, Římě a ve Spojených obcích severoamerických; k tomu připojuje se seznam svatých sv. Vojtěchu zasvěcených, dále uvádějí se památky, jež tradice ve spojení se sv. Vojtěchem uvádí, a konečně vyličují se obšírné jubilejní slavnosti svatovojtěšské.

V *dotacích* otiskují se v originálech nejstarší životopisy sv. Vojtěcha. Na konci přidán důkladný *rejstřík* a několik *obrázkových příloh*. Obrázky tyto mají býti doplňkem k »Albu svatovojtěšskému«, nepodávají tedy, co již tam bylo reprodukováno.

¹⁾ Poukazujeme v té příčině na př. ke stati »O poměru Čech k biskupům řezenským«, dále ke článku nadepsanému »Sv. Vojtěch a slovenská liturgie« a j. Jak vzorně sleduje se vývoj vědeckých kontrovers, viděti na př. na stati nadepsané »Píseň sv. Vojtěcha«, v níž — mimochodem řečeno — k platnosti opět po zásluze jest přivedeno mínění Dra J. Pachtý, jenž pokládá sv. Vojtěcha za původce celé písně »Hospodine pomiluj ny«.

Že se do spisu tak rozsáhlého tu a tam malá nedopatření vloudila, není ovšem divu při obrovitosti materiálu, jenž tu musil býti zpracován. Nedopatření ta týkají se vesměs věcí důležitosti podřízené²⁾ a tudíž nejsou nikterak na újmu veliké vnitřní ceně díla.

Dr. A. Podlaha.

Adalbert von Prag. *Ein Beitrag zur Geschichte der Kirche und des Mönchthums im zehnten Jahrhundert von Lic. H. G. Voigt*, a. o. Professor der Theologie zu Königsberg i. Pr. Westend-Berlin. Verlag der Akademischen Buchhandlung (W. Faber & Co.) 1898. S dvěma heliogravurami, jednou fotolithografií a mapkou. Stran 369 v 8^o.

Jest to největší a nejdůležitější spis ze všech, jež o svatém Vojtěchu v cizině byly vydány. Ačkoliv vyšel z pera německého protestantského profesora theologie, psán jest jak po stránce náboženské, tak i po stránce národnostní celkem velmi nestranně. Protestantské stanovisko spisovatelovo projevuje se toliko na několika málo místech, a to způsobem šetrným. Tak na př. na str. 78. a 79., po pěkném vyličení odříkavého života klášterního autor dokládá: »Bei all diesen Klosterübungen können wir Evangelischen den Heiligen nicht ohne Wehmut betrachten. Wenn wir den Adalbert von Prag vergleichen mit dem Adalbert von St. Alexius, so erscheint uns doch der Bischof, der, wenn auch leidend und immer mehr unterliegend, den Kampf führt mit einer feindlichen Welt, unendlich viel grösser, und zwar nicht nur männlicher, sondern auch christlicher, als der Mönch, der seine Seligkeit in Erniedrigungen und Opfern sucht, wie sie in dieser Weise Gott nicht verlangt . . . « A na konci textové části svého díla, když byl poukázal k tomu, že, ačkoliv území, na němž světec mučnickou smrt vytrpěl, již v první době reformace evangelickým se stalo, přece památka Vojtěchova tam nikdy nevymizela, objasňuje hledisko protestantských oslavovatelův slovanského apoštola těmito slovy: »Nicht den katholischen Heiligen feiern sie, der in der Form seiner Frömmigkeit die Einseitigkeiten seiner Zeit an sich trug und auch so vieles vertrat, was vom Standpunkte evangelischer Erkenntnis aus abzulehnen ist, sondern das Glied der einen allgemeinen Kirche der Christgläubigen, welches zu dem Zwecke in Preussen erschienen war, in die Nacht des preussischen Heidenthums das Licht Christi fallen

²⁾ Tak na př. na str. 66. se praví: »Až do r. 1631 bylo při sakristii [v Libi] zvláštní zamodralé roucho, o němž věřili Libičtí, že bylo roucho *papežovo* . . . « Tu nedopatřením přejet z Pam. arch. VII. omyl Fr. Beneše, jehož se dopustil tím, že nedobře porozuměl slovům Boleluckého (»Rosa Boëm.« str. 308): »ibidem ab immemorabili vestis longa servatur; eam incolae, quemadmodum a majoribus acceptant, s. *pontificis* exuvium fuisse firmiter credebant . . . « Z kontextu vychází na jevo, že slovem »pontifex« míněn tu sv. Vojtěch. Beneš nevěděl, že slovem tím označuje se v latině také biskup, a odtud vznikl jeho omyl. — Na str. 586 uvádí se obraz sv. Vojtěcha v Libiši mezi skulpturami, jest to však malba na omítce (srv. Pam. arch. I. tab. 8. č. 10). — Misty vlastní jména porušena chybou tiskovou, tak na př. na str. 530 ř. 15. má státi »z Treustettu« místo »z Frenstettu«, tu a tam přežaty — celkem ovšem nepatrné — omyly tiskové z pramenů, z nichž čerpáno. Na str. 594 porušena typografická správnost velikým titulkem, tak že se zdá, jakoby vztahoval se k celé následující stati, ač vpravdě patří toliko ke třem prvním odstavcům jeho.

zu lassen, und bei diesem Versuche am Ostseestrande seinen Tod fand. Der Evangelische hat in seinem Standpunkt die Freiheit, Verdienste anzuerkennen, wo er sie findet« (str. 213). Jinak jest práce autorova vši chvály hodna. V ladné formě stylistické podávají se tu výsledky vážného vědeckého bádání. O svědomitém a kritickém užití všech důležitějších pramenův a pomůcek svědčí drobně tištěné poznámky, jež od textu jsou odděleny, tvoří více nežli třetinu celého díla. Z literatury naší čerpal Voigt velice bedlivě, podporován jsa při tom Drem. Kalouskem, jemuž za mnohé cenné pokyny děkuje. Z knih českým jazykem psaných dovolává se nejčastěji »Alba svatovojtěšského«, o němž s pochvalou dí: „Das čechische Prachtwerk ASV. unterrichtet in sehr vollständiger und übersichtlicher Weise über die Adalbertserinnerungen, die Gedächtnisstätten, die Darstellungen in der Kunst, die böhmische Spezialliteratur u. s. w.« Dílo toto cituje Voigt neméně nežli třicetkrátě pod značkou ASV., a ještě v poslední poznámce odkazuje k němu slovy: »Bezüglich der Adalbert betreffenden Kunstdenkmäler, von denen in dieser Schrift nur die ältesten berührt sind, sei noch einmal auf das ASV. verwiesen, welches sie unter Beifügung von zahlreichen Abbildungen und Lichtdrucken in sehr weitgehendem Masse berücksichtigt«. Toto uznání ciziny jest pro českou publikaci jubilejní zajisté nemálo lichotivé.

X.

Učebná kniha palaeografie latinské. Sepsal *Gustav Friedrich*. S podporou České akademie pro vědy, slovesnost a umění. (Bibliothéky historické číslo 1.) Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1898. Stran 230 v 8^o.

Literatura naše neměla kromě článku J. Emlera »O písemnictví středního věku« (v Pam. arch IX.), jenž jest výtahem z Wattenbachova Schriftwesen, žádných spisů z oboru palaeografie. Teprve přítomnou knihou dostalo se nám velice instruktivní příručky palaeografické. Jadrným a jasným způsobem jsou tu shrnuty dosavadní výsledky bádání palaeografických. Ukázky různých způsobů písma do textu vložené znázorňují nám jasně vývoj středověkého písma.

V dějepisném náčrtu palaeografie zmiňuje se autor pochvalně o velikých zásluhách, kterých si učenci z řad katolického kněžstva o vědu tu získali. Byl to Bollandista P. *Daniel van Papebroeck* S. J. (1628—1714), jenž »první poukázal na důležitost znaků zevnějších při kritice listin.« Jelikož pak Papebroeck vyslovil mimo jiné také pochybnost o pravosti některých listin řádu benediktinského, podjal se člen kongregace Maurinské *Jean Mabillon* (1632—1707) úkolu vyvrátiti útoky Papebroeckovy. »Již r. 1681 dokončil a vydal své nesmrtelné dílo »De re diplomatica libri VI«, jímž položeny byly pevné základy nové vědy — diplomatiky a spolu ovšem i palaeografie.« A po Mabillonovi pěstovali jeho žáci se zdarem tuto vědu. V Německu obíral se studiemi palaeografickými opat gotwický *G. Bessel*. A v Čechách byl to piarista *A. Voigt*, jenž pokusil se vyličit počátky a vývoj umění písařského u nás.

V hlavě první pojednává Friedrich o potřebách písařských, a to především o látkách archaeologických a palaeografických (voskových tabulkách, papyru, pergameně, papíře atd.). Dovídáme se tu

mnoho zajímavých podrobností. Tak na př., že antických diptych konsulských užíváno bylo ve středověku buď k vazbám evangelistářův a p., anebo zapisována do nich jména biskupův, opatův a dobrodincův kostela, za něž měly při mši sv. konány býti modlitby, a že takové antické diptychon věnoval olomúcký biskup Zdik r. 1151 klášteru želivskému. Dále zmiňuje se o psacím náčiní (rylci, třtině, štětečku, péře brkovém atd.) a konečně o inkoustě a barvách.

Hlava druhá věnována jest písmu kapitalnímu (jímž psán jest mimo jiné na př. žaltář utrechtský), uncialnímu (mezi uncialními rukopisy tvoří zvláštní skupinu rukopisy předjeronymských překladů bible; dále jest písmem tím psán fuldský rkp. evangelií ze VI. stol. a přemnohé nádherné rkpsy bohoslužebné zlatem a stříbrem na pergameně purpurové nebo blankytné barvy psané), kursivnímu (jím psány některé rukopisy patristické, na př. homilie sv. Maxima ze VII. stol.; zvláštní odrůdy jeho, t. zv. kuriály užívala kancelář papežská v VII.—XI. stol.), polouncialnímu (jež vzniklo asi v 2. pol. V. stol. a udrželo se až do stol. IX.; nejkrásnějším polouncialním rkpsm VI. stol. je montecassinský komentář k bibli).

Ve *hlavě třetí* probírají se tak zv. písma »národní« t. j. písmo longobardské, visigotské, merovinské a irsko-anglosaské (»příčiněním učeného mnišstva bylo Irsko již od stol. VI. pravým sídlem umění kalligrafického«), v *hl. čtvrté* okrouhlá minuskula (nejst. rkp. tohoto druhu písma jest vatikánský »Liber diurnus« z r. asi 780; nenáhly přechod této minuskuly k písmu got. XIII. stol. patrný jest na rkp. kroniky Jarlochovy psaném v klášteře milevském na zač. XIII. stol.), v *hl. páté* písmo gotické, a to všechny tři jeho formy: gotická majuskula, minuskula a kursiva (kursivou jest psán na př. známý denník Alberta Bohema; odrůdou kursivy jest neúhledná polokursiva, kteráž vyskytuje se v mnohých rkp. českých z 2. pol. XV. stol.), v *hl. šesté* písmo renaissanční čili humanistické, a to opět tři rozličné typy jeho: majusk., minusk. a kurs. (renais. kursivy počala užívatí čes. kanc. král. před koncem XV. stol., avšak jenom při listinách lat., kdežto list. čes. a něm. psány i potom kursivou got. a později odvozeným z ní něm. písmem kurrentním), v *hl. sedmé* písmo listin císařských a papežských. Bully byly psány od konce stol. XVI. [za Klim. VIII., 1592—1605] až do nedávna písmem, jež nazýváno bylo »littera sancti Petri« n. »scrittura bollatica«; nynější papež Lev XIII. odstranil toto písmo »motu proprio« ze dne 29. pros. r. 1878. Dle úsudku Friedrichova bylo to písmo »ohyzdné, znetvořené a nečitelné«.

Předmětem další hlavy (VIII.) jest tachygrafie, brachygrafie a kryptografie. Zajímavo jest, co autor v pozn. na str. 208 praví o známé zkratce $\overline{IHC} \overline{XPC}$ = Jesus Christus: »Zkratka tato, vyskytující se v nejstarších rkpsch majuskulních, přešla pak i do rukopisů minuskulních ($\overline{i}h\overline{c} \overline{x}p\overline{c}$, též skloňováno: $\overline{i}h\overline{u} \overline{x}p\overline{i}$ atd.). Písmena, z nichž se skládá, jsou zdánlivě latinská, ve skutečnosti však řecká a jen latinisována, t. j. C odpovídá řeckému $\varsigma = s$, H řeckému $\eta = e$, X řeckému $\chi = ch$ a P řeck. $\rho = r$. Musí tudíž býti čteno tak jako by bylo napsáno $\overline{IES} \overline{ChRS}$ ($\overline{i}e\overline{u} \overline{ch}r\overline{i}$ atd.). Zbytečno jest — což posud činí veliká většina vydavatelů — čísti zkratku tuto *thesus*, ačkoliv již písaři středověcí, neznajíce pravý původ této zkratky,

pokládali H za skutečné *h* a vypisující celé jméno, psávali *Ihesus*, *Iehsus*, *Hiesus* a pod. Při moderních prepisech k účelům edičním doporučovalo by se podivné této formy (*Ihesus* atd.) podržeti pouze tehdy, když předloha sama jich užívá, jinak správně má býti čteno vždy *Iesus*, *Christus*.¹⁾ Velice poučný a důležitý pro každého, kdo chce čísti staré listiny, jest Friedrichův stručný přehled středověkých zkratk na str. 209—216. ¹⁾

Poslední kapitola pojednává o číslicích římských i arabských, o znameních interpunkčních, o akcentech a konečně o znameních opravných a kritických. x. y.

Der selige Petrus Canisius in Österreich. Von *Alois Kröss* S. J. Wien 1898. Österreichische Leo Gesellschaft. Wien, Verlag v. Mayer und Comp. IV. a 214 str. v 8^o.

Velice čilá Lvova společnost, jež pečuje o rozkvět katolické vědecké literatury v Rakousku, vydala k 300leté památce úmrtí bl. Petra Canisia († 21. pros. 1597) uvedený spis, v němž líčí se působení velikého světce toho v zemích našeho mocnářství. Jest to veskrze solidní práce vědecká, založená nejen na nejlepších pramenech již tištěných (jest to hlavně Braunsbergova edice listů Canisiových), nýbrž i na vlastních archivních studiích, jež autor konal v různých archivech řádových, dále v archivech Inšpruckých, Mnichovských, Pražských a Vídeňských, jakož i v archivě Vatikánském. Z Krössova vyllčení činnosti Canisiovy v Rakousku (mimochodem podotýkáme, že proti běžnému mínění, jehož se i *K.* přidržuje, jako by totiž Canisius počínaje r. 1554 několik let vedl správu biskupství Vídeňského, nejnověji N. Paulus S. J. v Inšpr. »Zeitschrift für kath. Theol.« 1898, 742—748 dovozuje, že úřadu toho na sebe nevzal a nikdy ho nezastával) zajímají nás ovšem nejvíce stati o jeho působení, pokud týkalo se Čech (str. 80—140). Co se nám v Krössově spise o té věci podává, jest výborně nastíněný obraz snah blahoslavencových, jež měly na zřeteli netoliko uvedení tovaryšstva Ježíšova do Čech, nýbrž i obsazení stolce arcibiskupského a posílení — tehdáž žalostně pokleslého — katolického živlu v Čechách. — Dp. Kröss žije nyní v Praze a obírá se pilně studiemi historickými na základě domácích našich pramenů, i doufáme, že obdaří nás mnohou důkladnou prací z dějin českých. Dr. K.

Styky bl. Petra Canisia s vlastí naší a stručné dějiny českého překladu jeho katechismu. K 300leté památce jeho úmrtí († 21. prosince 1597) napsal *Dr. Ant. Podlaha*. V Praze 1897. Nákladem vlastním, v komisi knihkupectví Cyrillo-Methodějského. Stran 37 v 8^o. Cena 30 kr.

Také v naší literatuře vzpomenuto bylo jubilea Canisiova spiskem Podlahovým. V první části podává se na základě hojných

¹⁾ Před lety (r. 1852) vydal býv. archivář musejní, *Jan Hulakovský*, u Rohlička a Sieverse lithografovaný seznam zkratk středověkých; spisek ten však náleží již mezi bibliografické rarity.

pramenů tištěných i archivních zevrubný nástin stykův blahoslaven-cových s vlastní naší od roku 1554, kdy započalo se vážně jednati o zavedení tovaryšstva Ježíšova do Čech, až do r. 1562, kdy kolleje Pražská, Vídeňská a Trnavská od německé provincie, Canisiovi svěřené, byly odloučeny a v samostatnou provincii spojeny. V části druhé se především poukazuje k tomu, že i v Čechách nebyl katechismus Canisiův co do času prvním katechismem katolickým, nýbrž že již před vydáním českého překladu díla Canisiova měla literatura česká svoje katechismy, z nichž jeden sepsal známý přítel a příznivec Canisiův Skribonius (r. 1552); dále se konstatuje, že veliký katechismus Canisiův do češtiny přeložen nebyl, nýbrž pouze malý jeho katechismus, a to nedosti přesně nikoliv dle latinského originálu, nýbrž dle německého překladu; konečně pak probírají se různá vydání i zpracování katech. Can., jež v češtině vyšla (r. 1615, 1633, 1681, 1708, 1741 a 1750), mezi nimiž uvádí se také český překlad zpracování Canisiova katechismu, jež vydal *Jakub de Haies*, jehož »Considerationes« Sborník náš ve 3. svazku přinesl. Ve třetí konečně části otiskuje se patero dosud nevydaných listů Canisiových, chovaných v kníž. arc. arch. Pražském, a mimo to podává se ještě jeden list jeho ve věrném facsimile. V čele spisku jest reprodukce zdařilého obrazu bl. Canisia z druhé polovice XVII. stol., jenž chová se v kníž. arcib. semináři v Praze. Podotýkáme ještě, že spis Podlahův vyšel již před spisem Krössovým, a že Kröss jej ve spise svém uvádí. Dílo neveliké, ale cenné.

Dr. K.

Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české. Sepsal *Dr. Frant. Xav. Kryštofka*. Díl I. Doba od slavného panování císařovny Marie Terezie až do vzdání trůnu císařem Ferdinandem Dobrotivým 1740 až 1848. (Vzdělavací knihovny katolické svazek VI.) V Praze 1898. Stran 500 v 8°. Cena 3 zl.

V Časopise kat. duch. vyšla v letech 1874—1896 řada důkladných monografií z novějších církevních dějin rakouských z pera dra. Fr. Kryštofka. Články ty budily zaslouženou pozornost, i projevovalo bylo nejednou přání, aby vydány byly ve zvláštní knize, jelikož jednak některé ročníky časopisu řečeného jsou dávno již rozebrány, a jednak by bývalo opravdu škoda, aby práce tak výborné sdílely osud téměř všech článků časopiseckých, upadnouti totiž časem v zapomenutí.

I odhodlal se slovatný náš historik k novému vydání prací těch; nedal je však jednoduše znova otisknouti, nýbrž zpracoval je důkladně a upravil v obsáhlý a ladný celek, jemuž vším právem mohl býti dán název svrchu uvedený. Jest to spis svého druhu jediný nejen u nás, nýbrž v literatuře vůbec. Obsah jeho jest nejen zajímavý, nýbrž i nanejvýš poučný. Žijemeť dosud ještě do jisté míry v důsledcích dějův zde líčených, a mnohým nynějším poměrům našim neporozumíme náležitě, neznáme-li dobře poměrů, jež je předcházely. — Novější dějiny církve katolické v Rakousku jsou vlastně dějinami neblahého zápasu, jenž veden býti musil za nezatelná práva církve katolické. V díle Kryštofkově odehrává se před

očima našima živě tento boj proti autoritě církevní, boj, jehož některé fáse jsou tím smutnější, jelikož mnozí z těch, kteří měli býti obhájci svaté věci, stali se jejími zrádci... Vidíme tu nezřídka osnovu bídných intrik (Herzan!), pomluv a lží, vidíme hamižnou sobeckost, jež za osobní prospěch v šanc dává zájmy nejsvětější, vidíme i slabošskou nerozhodnost a bázlivost, jež zastírajíc se heslem »opatrnost«, dopouští se osudných chyb, za něž jiní pykati musí a jež později nelze tak snadno odčinit; nicméně zase na druhé straně spatřujeme muže statečné, neoblomné a poctivé, kteří konají svoji povinnost, nechat jest to komu libo nebo žel. Při líčení svém stojí autor vždy na stanovisku nestranném, aniž se ostýchá vysloviti trpkou snad pravdu nebo nepříznivý soud, je-li zasloužený. Nestrannost ta jest patrna jmenovitě v oněch velice poutavých kapitolách, kde líčí se Frint a Bolzano... Mnohý mylný názor, jenž dotud byl běžným, uvádí spisovatel na pravou míru (srv. na př. str. 332). Samostatnost úsudku zrači se na př. při posouzení arcibiskupa Salma na str. 301 a na přemnohých jiných místech. Vůbec jest dílo Kryštůfkovo v každém ohledě výborné, i těšíme se již opravdu na druhý díl, jenž obsahovati má osudy církve katolické v Rakousku za slavného panování J. V. císaře a krále Františka Josefa I. P.

Protokol reformační kommisie, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Pracheňském a Plzeňském. Podává ThDr. *Vincenc Oehm.* (Věstník král. české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. XXVIII.) V Praze 1897. Nákladem Král. čes. spol. nauk. V kommissi u Fr. Řivnáče. Stran 29 v 8". — Zajímavý tento protokol nalezen byl v sakristii zámecké kaple Březnické. Reformační kommisie, již se týká, řízena byla Jindřichem Libštejnským z Kolovrat a ryt. Přibíkem Jeniškem z Újezda, jimž k ruce přidáni byli PP. S. J. Vojt. Chanovský, V. Raušer a M. Bouda. Kommisie tato projížděla vykázané sobě kraje a zasedala vždy v některém větším městě (byla to jmenovitě města tato: Tábor, Pelhřimov, Jindř. Hradec, Budějovice, Strakonice, Sušice, Březnice, Klatovy, Plzeň a Domažlice), kamž si dala předvolati nekatolické osoby stavu panského, rytířského i městského. Tu pak, jakž to nařizoval mandát císařský, obeslaným ohlášena vůle císařská v příčině náboženství, a pak každému jednotlivci domlouváno, aby ku církvi katolické přistoupil; násilného donucování tu nebylo, jakož vysvítá i ze zprávy Jana Jiřího Haranta o zasedání této kommisie v Sušici, kterouž si zaznamenal v Pamětech svých (vyd. Menčíkovo na str. 32—33; srovnej referát o Pamětech těch v tomto sešitě »Sborníku«). Odpověď jednotlivců, kterak se chtějí v příčině náboženství zachovati, byla do protokolu zapisována. Z 544 předvolaných osob stavu panského a rytířského prohlásilo se jich ihned za katolíky 112, slíbilo státi se katolíky 292, projevilo ochotu, že dají se ve víře katolické vyučovati 87, prohlásilo, že ze země se vystěhují 53. — Vydání cenné této pomůcky k poznání katolické reformace v Čechách jest velice pečlivé a zasluhuje plného uznání.

Švédové u Brna roku 1645. Na základě pramenů líčí Dr. *František Šujan*. (Otisk z Časopisu Matice moravské.) V Brně 1898. Stran 100 v 8^o. — Na základě všech dosud známých a přístupných sobě pramenův a všeho, co o slavném hájení Brna r. 1643 kdy tištěno bylo, podává Dr. Šujan podrobné a jasné vyličení onoho hrdinství, jež v rozvoji války třicetileté způsobilo obrat Rakousku příznivý. Spisem tímto po zásluze oživena památka oněch nadšených hrdinů, kteří v malém počtu asi 1500 mužův po čtyři měsíce odolávali a slavně odolali ohromné přesile (asi 28.000 mužů) vítězných Švédův. Vojáci z povolání, měšťané i studenti předstihovali se takřka navzájem ve skutcích hrdinských, řízení a povzbuzování jsouce statečným generalem Souchesem, jemuž, ačkoliv byl náboženství kalvínského, katoličtí obhájci Brna ochotnou prokazovali poslušnost. Brněnskému duchovenstvu tehdejšímu vzdává autor veškeru chválu; »duchovenstvo vůbec,« dí, »podporovalo obležené ze všech sil, a to: modlitbou, službami Božími, plamenným slovem, obětivými skutky« (str. 51, srv. i str. 74). Zejména velikých zásluh si dobyl Martin Středa (Stredonius) S. J., jenž jsa tehdaž rektorem jesuitské kolleje Brněnské, nadchnul studenty k chrabrosti (str. 93). Kláštery brněnské přinesly tehdaž oběť nesmírnou; musilyť mnohé z nich od obhájcův samých ještě před příchodem Švédův býti pobořeny, jelikož nalézaly se mimo hradby městské a hrozilo tudíž nebezpečí, že by v nich nepřítel našel vítaných pevných posic. Tak zbořeny zejména kláštery kapucínův a bernardinův. Řeholníkům těm zbylo toliko dříví ze zbořených budov, jež odvezeno do Brna, aby ho po válce při nové stavbě svých konventů užiti mohli. Ale i toto dříví nabídli řeholníci ti ochotně k potřebám fortifikačním a povzbudili tím obyvatelstvo k další obětivosti (viz str. 51). — Pěkně dojímá, že autor neopomíjí připomenouti, že obhájcové po odchodu Švédův byli plni upřímné vděčnosti nejen k vůdci svému, nýbrž i k Bohu a Panně Marii (83). Známost pověst o zázračné pomoci Bohorodičky spisovatel ovšem do historického líčení svého nepojímá; zmiňuje se o ní na str. 12, kdež, uváděje Balbinův spis »*Diva Turzanensis seu historia miraculorum magnae matris Mariae*«, píše: »Balbin líčí pomoc P. Marie Brňanům i zjev její nad Brnem dne 15. srpna 1645, ale dodává: »Sed quae de Virgine super urbem volante scripseram, incerta, et forte post eventum, ut fieri solet, quaesita.« — Tím končíme referát svůj o pěkném spisku Šujanově, připomínající jen ještě, že k němu připojen veliký lithografovaný plán obléhání Brna, zhotovený dle mapky přidané k vlášskému spisku »*Relatione dell assedio di Bruna*« z r. 1672.

A. Lapôtre T. J. Moravané. *Stat' ze spisu »Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců«.* Z frančtiny přeložil Dr. *František Ehrmann*. (Vzdělavací knihovny katolické sv. VIII.) V Praze 1898, str. 84 v 8^o. Cena 50 kr.

Kniha učeného jesuity francouzského nadepsaná: *L'Europe et le Saint-Siège à l'époque carolingienne. Première partie: Le pape Jean VIII.* (Paříž 1895, str. 367) vzrušila radostně naše historiky bez rozdílu politického a náboženského jejich smýšlení. Bylo o ní psáno s nadšením a neobmezenou chválou. Zamlouvalať se již vře-

lymi sympathiemi svými k Slovanstvu; mimo to oslňovala duchaplnými svými vývody a brillantním slohem. Největší pozornost věnována ovšem u nás stati, jež nejvíce nás se týkala, totiž stati nadepsané »*Les Moraves*«. A stať tato vyšla nyní ve výborném překladě Ehrmannově. Nejdůležitější z ní jsou odstavce nadepsané »Záhada«, »Podvodník« a »Triumf strany německé«. V nich řeší Lapôtre neobyčejně šťastně těžkou záhadu historickou. Jak známo, schválil papež Jan VIII. r. 880 liturgii slovanskou, papež Štěpán ji zase zavrhl r. 885. Tento příkrý odpor v nařízeních Stolice apoštolské v kratinké době šesti let vysvětlovali někteří (na př. Ginzel) tím, že list Štěpánův jest padělkem Wichingovým, jiní zase brali list Jana VIII. v pochybnost (na př. prof. Friedrich). Nedávno učiněným objevem archivním ukázalo se však, že list Štěpánův jest pravý, a list Janův zachoval se v regestech vatikánských a nelze proti jeho pravosti se stanoviska diplomatického činiti vážných námitek. Tím stala se záhada ještě spleťtější; někteří dokonce obviňovali papeže Štěpána, že dopustil se vědomé lži. A tu dovozuje Lapôtre duchaplným způsobem, že podvod Wichingův jest větší, nežli bylo tušeno, že totiž jeho obětí stal se sám papež Štěpán. Wiching, uživ příznivé okolnosti, která se mu naskytla tím, že z archivu římského odstraněn byl koncept pravého listu Jana VIII. z r. 880, předložil papeži list padělaný, a papež bona fide dal se oklamati. Jest tedy papež Štěpán očištěn z nařčení vědomé lži, za to však dvojnásobná vina padá na bídného Wichinga, osnovatele hanebných těch intrik, jež po celá staletí neblaze působily dále! Toť slabý nástin důmyslné hypotézy Lapôtrovy, jež vzdělanstvu našemu napříště nesmí zůstatí neznáma. Kéž tedy překlad Ehrmannův, jenž vystihuje veškery přednosti originálu, najde u nás hojně čtenářstva!

Blahoslavený Hroznata. *Jeho život a úcta v lidu českém.* Podává Dr. František Krásl. (Vyňato z »Časopisu kat. duchovenstva« r. 1898.) V Praze 1898. Str. 35 v 8ⁿ.

Spisek tento vydán na oslavu blahoslavence, jehož úcta dne 13. září 1897 nejvyšší hlavou církve byla schválena. Podává se tu především životopis blahoslavencův hlavně na základě nejstaršího životopisu jeho (z pol. XIII. stol.; uveřejněn v I. díle »Pramenů dějin českých«), avšak se stálým zřením ke všem jiným pozdějším životopisům. V části druhé vypisuje se nejdříve oslava jeho hrobu v kostele kláštera Teplského, potom stopuje se liturgické oslavování úmrtního jeho dne od konce XIV. stol., a konečně probírají se sochy, obrazy, modlitby a spisy, jimiž úcta k bl. Hroznatovi na jevo dávana byla. Zajímavá tato stať zpracována velice zdařile dle obšírného beatifikačního spisu, jenž v rukopise mnoha fotografiemi a výkresy ozdobeném chová se v kn. arc. archivě Pražském. Závěrečná stať nadepsána jest »Prohlášení za blahoslaveného«; jsou tu vyjmenovány osoby při informačním processe zaměstnané, dále seznam sessí (od 24. listopadu 1890 až do 9. dubna 1892 konáno jich bylo celkem 29), a konečně průběh celého jednání, jež vedlo konečně k zdárnému výsledku řečeným již rozhodnutím sv. Otce Lva XIII.

Konstantin Veliký. (*Přípravná doba.*) Studie z římských dějin od roku 305—311. Sepsal *Dr. František Doubrava*. V Praze 1898, nákl. vlast. (Vyňato z XI. výroční zprávy c. k. vyšš. gymn. v Žitné ulici v Praze.) Str. 18 v 8^o.

Jest to první část trojdílné monografie, kterou pan autor postupně zpracovati hodlá. Poukázav k různému posuzování povahy i činů Konstantina Vel., přistupuje na základě hojné odborné literatury (již uvádí a z části i oceňuje) k nastínění nestranného obrazu tohoto panovníka, o němž již předem praví: »Konstantin byl nástrojem v rukou Božích, aby křesťanský chrám otevřel národům světa. Chyby i ctnosti se vyskytují na povaze jeho větším počtem nežli u jiných mužů současných... Avšak upříti se mu nedá, že položil základní kámen k svobodě a veřejnému právu církve Kristovy.« Především zjednává nám pan autor stručnými a pevnými rysy jasný názor o prostředí, v němž Konstantin započal stkvělou dráhu svoji; vidíme tu jasně, kterak postava Konstantinova příznivě se odlišuje od bezúčelného pozadí, na němž jest načrtána. *P.*

Tomáše V. Bílka Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova. Oceňuje *Dr. Jakub Hoder*, prof. církv. dějin v Brně. (Otisk z »Hlídky«.) Cena 15 kr.

V důkladné této recenzi podrobil prof. Hoder dílo Bílkovo přísně ale spravedlivé kritice. Krok za krokem usvědčuje jej z nepravd, omylův a chyb, mnohdy až úžasných. Zevrubné a věcné jich vyvraťování, jež prof. Hoder podává, obsahuje velice mnoho poučného a zajímavého. Přáli bychom si vřele, aby záslužná práce učeného profesora byla v rukou vzdělaného čtenářstva účinným protijedem proti pamfletu Bílkovu.

Čechy a Prusy ve středověku. Napsal *Jaroslav Goll*. V Praze 1897 (Bursík a Kohout). Str. 313 v 8^o.

Myšlenkovitě nad míru bohatá tato kniha obsahuje mnohem více nežli v titulu jejím jest naznačeno. Nejen styky, jež s Prusy mívali Čechové, přicházejíce tam zprvu jako missonáři a později jako bojovníci ve službách ovšem cizích, nýbrž zejména styky česko-polské zvláště v době husitské jsou zde vyličený pérem hluboce vzdělaného historika. Nejsou to suchá historická fakta, jež se nám tu podávají, nýbrž spíše duchaplné pojetí středověké zahraniční politiky české, oděné v ladný sloh, místy téměř básnický vyznívající. Při takovémto způsobě historického líčení vystupují leckde ovšem subjektivní reflexe autorovy příliš v popředí.

Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und dem Cistercienser-Orden. Redacteur: *P. Maurus Kinter, O. S. B.* Jahrgang XVIII. (1897.) Str. 728 v 8^o. (Ročně 4 seš.) Cena 4 zl.

Mezinárodní tento orgán řádů benediktinského a cisterciáckého vytkl si za cíl zprostředkovati badatelům, jakož i přátelům katolických snah názor o vzrůstu a činnosti obou řečených řádů od po-

čátku až do dob nejnovějších, býti užitečnou orientační pomůckou literárně-historickou a spolehlivou revuí časových událostí, jež obou družin řeholních se týkají. Uveřejňuje práce v jazyku německém, latinském, francouzském a italském. V tomto ročníku jsou uveřejněny tyto historické práce: o počátcích a vzrůstu kultu marianského od Bedy *Plainea*, o martyrologiích řeckých od Ild. *Veitha*, o pontifikátu Gundakara II. a o bl. Uttonovi Mettenském od Bern. *Ponschaba*, o bývalém benediktinském klášteře Scharnitz-Innichten v Tyrolsku od V. *Gassera*, o Gillonu de Muisi, opatu Tournaiském od Dra. *Fil. Wagnera*, o vědeckých a uměleckých snaženích v klášteře sv. Magna ve Füssenu od Dra. Dav. *Leistlea*, o Janu Niblingovi, převorovi Ebrašském, a jeho spisech od Dra. P. *Wittmanna*; příspěvky k dějinám školského opatství sv. Jakuba a priorátu sv. Petra O. S. B. v Řezně od G. A. *Renze*; pojednání o sbratřeních, jež benediktinský klášter Kladrubský uzavřel s jinými kláštery za příčinou vzájemné modlitby od W. *Mayera*; mimo to pokračuje tu *Willemsova* edice staršího spisu Cambierova o školách benediktinských, *Grillnbergerovy* prameny a bádání k dějinám řádu cisterciáckého a jiné menší příspěvky historické, z nichž uvádíme Vavř. *Wintery* článek o slezském malíři Michalu Willmannovi († 1706), jehož některé obrazy i v Čechách se nalézají. V každém sešitě jest pečlivě sestavená rubrika věnovaná *bibliografii nejnovější benediktinské a cisterciácké literatury*, v níž ovšem i literatura česká náležitě jest respektována. V seš. II. na str. 344—350 podává velepilný *Wintera* pěkné vyličení oslavy 900. výroční památky mučenické smrti sv. Vojtěcha v Čechách i v cizině, k čemuž připojil krátkou zmínku o jubilejní literatuře (zejména o »Svatovojtěšském Albu« na str. 349), o famosním článku v »Nár. Listech« ze dne 23. dubna 1897, o ostatcích sv. Vojtěcha a konečně o kříži sv. Vojtěcha u Tenkittenu. -v-

Čechy nenáležely nikdy diecési k Řeznu. *Kritický rozbor staročeských církevních dějin a jejich pramenů.* Sepsal Dr. Fr. Kryštůfek. V Praze 1897. (Zvláštní otisk z Časopisu kat. duchovenstva.) Stran 87.

Dosavadní běžné mínění o příslušnosti Čech k diecési Řezenské jest prací touto povážlivě otřeseno. Dokazuje se tu přesvědčivě, že oba prameny, o něž se dosud výhradně opíralo, totiž Gumpoldova legenda Svatováclavská a Othlonův život sv. Volfanga, jsou naprosto nespolehlivé. Kromě toho dovozuje autor, že pokřtění 14 lechů českých někde v Německu (o Řezně v pramenech hist. při tom vůbec není řeči) nemělo žádného vlivu na český národ, jenž zůstal pohanským až do příchodu sv. Methoda, odtud pak že náležely Čechy k moravské jeho metropoli a později pod správu jeho nástupců, biskupů slovanských, kteří úřadovali jako biskupové krajinští i pak ještě, když r. 973 v Praze zřízeno bylo biskupství latinského obřadu, při čemž biskup řezenský neměl žádné účasti, jelikož vyjednávání dalo se přímo s papežem a císařem. Tyto vývody slovutného historika našeho v tomto spise vyložené jsou tak důkladně odůvodněny, že bude nutno dosavadní převládající názor podle nich modifikovati, jakož se již v díle Kráslové a Ježkové (»Život sv. Vojtěcha«) stalo.

Soustava učení M. Jana Viklifa na základě pramenů. Napsal *Dr. Ant. Lenz*. V Praze 1898. Stran 234, cena 1 zl. 50 kr.

Prostudovav neméně nežli 35 spisův Viklifových, podává neúnavný učenec soustavné vylíčení nauk v nich obsažených, aby možno bylo srovnati s nimi učení Husovo a stanoviti, pokud byl Hus na Viklifovi závislým, a pokud nikoliv. Podobnou práci podnikl sice již r. 1884 německý prof. Loserth, způsobem však velmi nedokonalým a s tendencí zcela jinou. Za to kniha Lenzova vyhovuje všem požadavkům vědeckým měrou vrchovatou.

Děje vysokých škol Pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409—1622). Sepsal *Zikmund Winter*. V Praze. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1897. Stran 230 v 8°.

Velice plodný autor nemá se svými spisy, jež dotýkají se náboženských poměrů v Čechách, štěstí. Když vydal svůj »Život církevní v Čechách«, bylo se strany katolické právem poukázáno k některým nedostatkům jeho díla, které zjevně nestojí a také nechtělo státi na stanovisku katolickém. Pan autor pokládá čistě věcné posouzení to dosud za »velmi prudké odsouzení«. Stalo se však, čeho se Winter jistě nenadál. V Masarykově známém měsíčníku »Naše Doba« ozval se proti němu mluvčí strany evangelické, a to tak prudce a vášnivě, že autor uznal za dobré hájiti se proti němu zvláštním »Otevřeným listem slovuťnému pánu dr. T. G. Masarykovi, redaktoru »Naši Doby««. Přímou Masarykovi adresoval svůj list, jelikož zmíněné výtky se strany evang. daly se pod rouškou pseudonymu, poněvadž ten, kdo se za ní skrýval, nechtěl k vyzvání Wintrovu prohlásiti se pravým jménem svým. Zajímavé jest, proti čemu a kterak Winter se brání; mimo jiné píše na př.: »Další výtka zlá je v tom, že prý mám stanovisko nepevné. Jednou prý mám české a jindy římské. To je možné. Co která strana učinila dobrého, chválím, v čem se mi nelíbí která, povím. A to se zdá pseudonymovi měněním stanoviska. Já měl se postaviti na stanovisko strany, a těm druhým měl jsem důsledně ubližovati. Pane redaktore, což opravdu myslíte, že ti katolíci, kteří přec jsou taky naši předkové, byli vesměs zločinci? Proč fanaticky se zlobí Váš pseudonym, že pochválil jsem uvážlivého arcibiskupa Prusa z Mohelnice, ač jsem i jeho všechny chyby vypočetl! Proč nedopustíte mi ani tohoto katolíka, jenž mluvil pro český kalich a na jehož smrt i protestantský profesor universitní robil verše srdečné, za hodného?« — Nezachoval-li se Winter »Životem církevním« oněm stranám, jichž nejbliže se týkal, nezachová se jim — tušíme — ani nejnovějším spisem svým, jež ohlašujeme. Také zde mu budou činěny snad výtky. — Z katolické strany bude se to zajisté dít způsobem otevřeným, šetrným a věcným, způsobem tedy, jenž p. autora urážeti ani boleti věru nemusí. Dokladem i zárukou toho mu býti může kritika, kterouž napsal prof. Jos. Havránek do »Časop. kat. duch.« 1898 v seš. 6. a 7. Výtky, jež se tu činí, a s nimiž i my úplně souhlasíme, proneseny jsou na konci obšírného referátu o obsahu knihy způsobem tímto: »Panu Wintrovi nelze vytýkati, že by katolíkům

stranil; pravý se nám tu jeví opak. Tak trpce se nás dotkla slova na str. 50, že Campianus zemřel jakožto mučelník „horlivosti je-suitské“, proč ne aspoň katolické? Byl Campianus muž šlechetný, k národu našemu spravedlivý. Ač cizinec, přiučil se jazyku českému tou měrou, že po česku kázal. Dále jesuitům v hřích počítá, že pomocí škol snažili se působiti ve prospěch náboženství katolického. Tím že by se zásluhy jesuitů ve školství umenšovaly, že snažili se vychovati intelligenci proniknutou duchem katolickým a tak působiti k obrození národa Českého? . . . Pak nelze zamlčeti, že p. spisovatel, kdykoliv uvádí místo, jež katolíkům jest ku chvále, činí to s umírněností až nápadnou a s jakousi ostýchavostí až skorem nepochopitelnou. Než to knize veškeré ceny neodnímá. My katolíci zajisté z materiálu tam nahromaděného těžiti můžeme hojně; prameny, jež p. Winter uvádí všudy v míře bohaté, mluví samy, a to výmluvně. Nám katolíkům pravdy historické netřeba se báti.«

N. N.

Pisemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy, píše *Dr. Václav Flajšhans*. Díl první. Doba stará (až do r. 1526). V Praze, nakladatelé Grosman a Svoboda, 1898. Stran 288 vel. 8°. Cena 3 zl. 24 kr.

V krásné úpravě podávají se v knize této stručné dějiny literatury české. Hojné a zdařilé (z části i barevné) snímky rukopisů i tisků docelují názorně jadrný a obsažný výklad slovní, v němž i výsledky bádání nejnovějšího jsou zužitkovány. V rukopisné otázce stojí autor na známém stanovisku středním: rukopis Zelenoborský odkazuje jakožto plod z počátku XIX. století do této doby, rukopis Kralodvorský pokládá za pravý, klada jej do let 1320—1340, ač ukazuje při tom na odchýlný jeho ráz od jiných památek soudobých a prohlašuje otázku RKho za otázku dosud nerozhodnutou. Vliv západního křesťanství na národ náš jest vyličen běžným způsobem, tedy po našem mínění upřílišeně. Útisk češtiny v klášterích zajisté rovněž upřílišen: »Klášterní bratr,« — píše p. spisovatel, — »který snažil se převáděti posvátné spisy do jazyka „vulgárního“ a „barbarského“, který s neumdlévající láskou a zbožným zanícením robil a piloval své překlady, vydával se v nebezpečenství přísné důtky a domluvy svého někdy německého opata a preláta.« Dá se tvrzení toto doložiti? Myslíme, že nikoliv! Krásně vyličen jest »zlaté období« za Karla Čtvrtého. Veliké zásluhy tohoto panovníka, jenž dle slov autorových »byl vskutku upřímný Čech a věrný Slovan nejen smýšlením, ale i skutkem,« došly zde náležitého ocenění. A rovněž tak i zásluhy arcibiskupa Arnošta z Pardubic, o němž čtou se pěkná tato slova: »Nejpřednější ze spolupracovníků Karlových byl „pravý Athénan“, jak ho nazýval Petrarka, první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic; vysokou, krásnou postavou vynikal nad Karla samého, vzděláním mu jen málo ustupuje; čtrnáct let studoval na universitách italských, nashromáždil si nejen hojnost vědomostí, nýbrž i zpřísnil a upevnil své mravní zásady. On rovněž jako Karel staral se horlivě o rozšíření práv češtiny a o písemnictví i zpěv posvátný; dbaje řádně i kázně církevní, nezapomínal ani na zpěv církevní, ani na četbu klášterní — a tak duchovní písemnictví

za něho utěšeně rozkvétalo» (75). A toto duchovní písemnictví probráno jest Flajšhansem velmi zdařile. — Jinak velice pěkně zpracovaná stať, věnovaná Štítnému, poněkud trpí tím, že p. spisovatel Štítného prohlašuje za předchůdce Husova: »on je pravý předchůdce Husův, i co se týče činnosti spisovatelské« [str. 129]; »díla jeho v hojných opisech šíří se po veškerém národě, kypřice a upravující půdu pro následující zanedlouho díla Husova« [str. 131]. Že tvrzení to není nikterak oprávněno, a že mezi Štítným a Husem vnitřní souvislosti není, ukazuje bezděky pan autor sám. Takž vystihuje správně ohromný rozdíl mezi Husem a Štítným, když charakterisuje Štítného těmito krásnými slovy: »Kostelu [= církvi] a škole pražské poddává se stále ‚k opravení‘; je věřící a poslušný syn církve, nikoliv učený mistr nebo přísný bohoslovec . . . Duše jeho byla bez hořkosti a odporu, jaký zmocňuje se reformátorů při pohledu na neřesti souvěké; barvy jeho líčení nejsou nanášeny ani černě, ani křiklavě. Na dně všech jeho traktátů dřímá soucit s trpícím lidstvem a milovanými krajany, on zná pro slabosti lidské jen chladící lék, nikoliv pálicí železo« (144). A o několik řádek dokládá autor: »na písemnictví století XV. . . nemá Štítný již vlivu, ba zdá se, že ani veliký Hus spisů jeho *neznal!*« Nejméně zdařilo se p. Flajšhansovi pojednání o Husovi, v němž nedovedl uvarovati se místy frásí, jichž užívá mělká žurnalistická deklamace. Což jiného jest na př. tento passus o Husově výkladu víry: »jsou to slova z prvních dob apoštolských, těch prvních křesťanů, kteří ještě v tlamách šelem hlásali Krista a zamítali modly!« (str. 173)? Smí střízlivý historik napsati o Husovi, že byl to »člověk mravně nejčistší z celé tehdejší Kostnice« (str. 191)? Není-liž blasfemickou a při tom i hluchou frásí, řekne-li se o Husovi: »Nikoliv učenec nebo oprávněný učení církevního vystupuje před námi . . . nýbrž třináctý apoštol Kristův, hlásající mravní život, pokání, neboť přiblížilo se království nebeské«?! Takovéto stylistické květy mohl pan spisovatel klidně ponechati některým našim žurnálům a slavnostním řečníkům . . . A dokonce pomník Husův v Praze mohl nechati úplně s pokojem a nemusil ho věru uváděti jakožto *první* postulát, jehož »památka Husova žádá«. Vůbec se žurnalistický styl mnohdy velmi rušivě vtírá panu autorovi do péra. Na př. věty: »Viděl, že . . . dostane se ještě do sporu s mocí vládní, která nemohla a nesměla trpěti *vládu ulice*« (str. 169) a »*Ulice* zvítězila takto v celém království« (str. 215) činí bezděky dojem reminiscencí z četby žurnálů. O nic šťastnější není pan autor, když píše, že u Chelčického důsledky různých, od jiných přejatých prvků »proneseny jsou s pravidelností a délkou oněch přímek mathematických, jež se ztrácejí v nekonečnu« (str. 225)!

Podobných frásí dalo by se z Flajšhansova díla uvéstí ještě několik. K nim také chceme přičísti mínění p. autorovo, že prý jest »možná, že snad ještě lépe byl by se líbil praotcům našim buddhismus« nežli křesťanství (126). Zcela zbytečně uvádějí se leckde věci, jež do »Českého písemnictví« se nehodí. Vysvětlí se na př. nějaký sebe menší fakt v rozvoji našeho písemnictví, když se podotkne o Janu XXIII., že to byl »bývalý *prý* námořní loupežník« (str. 163)? — Nesprávně jest, píše-li p. autor na stránce 272, že »české vydání Konáčovo, třebaž že kniha pocházela od papeže, bylo

zapovězeno a páleno po bitvě Bělohorské,« neboť v »Indexu boh. libr. proh.« uvádí se jako kniha, jež na několika málo místech má býti opravena; ničení knihy té nelze usuzovati z toho, »že ho zachován jediný exemplář v knihovně Musejní,« jelikož jsou české knihy katolické, a to i z minulého století, jež v knihovnách pražských nejsou zastoupeny ani jediným exemplářem! — Na str. 282 a násl. vyličeño literární působení katolické strany na sklonku XV. století, kdež zejména Joštovi z Rožmberka dostává se zaslouženého uznání. Cum grano salis ovšem přijmouti sluší mínění p. autorovo, že katolictví zabíralo tehdy pomalu »hořejších deset tisíc« (zase frase!), a že na mysli šlechty při tom působil nejen »pevně ukutý a nepohnutý názor světový, opřený autoritou papežskou a mající v pozadí humanismus, svými tisíciletými dějinami,« nýbrž i »zdvořilí a uhlazení italští preláti«, kteří se lépe líbili, nežli »zdivočelé kněžstvo kališné a kajicnický zasmušilí duchovní bratrští« (strana 283—284). Výtky tyto ovšem dílu neubírají ceny; dobré stránky práce Flajšhansovy vyvažují zajisté nedostatky, k nimž poukázati jsme si dovolili.

P.

Korrespondence Jana Amosa Komenského. *Listy Komenského a vrstevníků jeho.* Nová sbírka I. Vydal Dr. Jan Kvačala. V Praze, nákladem České akademie cis. Františka Josefa 1897.

Doplňkem ke korespondenci Komenského Paterou vydané podává Kvačala první část nově shledaných dopisů nejen Komenského samého, nýbrž i některých tehdejších učenců, pokud Komenského se týkají. Vidíme z nich, kterak Komenský u vrstevníků svých i v cizině byl vážen, seznáváme tu blíže pansofické jeho snahy i práce, a dovídáme se, že Komenský zabýval se úsilovně také vynalezením — perpetua mobile (srv. str. 88). Bohužel zaznívá z některých listů Komenského hluboká nenávisť proti katolicismu; tak na př. z listu Nigrinovi psaného dne 20. dubna 1643 (str. 109 a násl.). Také víra v klamná proroctví a astrologii ozývá se v některých dopisech. Jako kuriosum dovídáme se z listu 134. (str. 184), že v Německu r. 1653 rozšířena byla pověst, že Komenský přestoupil — k víře katolické a vstoupil do kláštera!

Časopis Musea království Českého. Red. A. Truhlář. Ročník LXXI. (1897). Dr. Z. Winter, *Konec samostatné university Karlovy* (ukázka z jeho spisu »Děje vysokých škol Pražských«). — Dr. K. V. Adámek, *Adamité na Hlinecku v XVIII. a XIX. věku* (nové, velmi zajímavé zprávy na základě neužitých dosud archívalí). — Ant. Truhlář, *Jakub Chimarrhaeus* (omyl z knihy do knihy přecházející, jakoby při bývalém chrámě Božího Těla na Novém městě Pražském bývalo kdy hudební nějaké bratrstvo pod řízením dvorního kaplana Ch.-a [† 1614], opravuje se tu v ten smysl, že družina pod řízením Ch.-ovým byla nábožné bratrstvo, jejímž účelem byla úcta k Božímu Tělu, a to v kapli dvorní a ve chrámě Svatovítském). — Dr. A. Podlaha, *Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů* (podávají se nové zprávy o církevních spisovatelích českých Axlarovi, Bartoňovi, Bartysovi, Hollanovi, Chřepickém, Khellovi, Kvisovi, Liber-

linovi, Linkovi, Lokatellim, Martiniovi, Mezleckém, Mladotovi, Platzrovi a Pretlíkovi; zcela nově uvádějí se tu ve známost neznámí dosud spisovatelé čeští: farář Jan Antonín Horník (1750), minorita Justin Horský (1749), děkan Jan Frant. Mašek (1764), jesuita Jan Sykora (1734), augustinián Vincencius a S. Guilelmo (1687), děkan Jiří Josef Winckler (1707), augustinián Vrba (1740) a jesuita Rudolf Vydra (1747). — *Ferd. Menčík, Studenti z Čech a Moravy ve Vitemberku od r. 1502 až do r. 1602* (chronologicky uspořádaný seznam, sestavený z Foersteinannovy publikace »Album academiae Vitembergensis«.) — *Jan Nedoma, Verše Václava Jindřicha staršího Patočky*. (Patočka byl r. 1677 cís. rychtářem ve Dvoře Králové; jedno ze dvou zde otištěných skládání jedná »o nešťastné české rebelii a vojně, začaté v letu 1618«.) — *Dr. Č. Zíbrt, Zápisky Jana Jeníka z Bratřic v bibliothece Musea království Českého* (zevrubný inventář jich obsahu, z něhož vychází na jevo, že psány jsou duchem protikatolickým.) — *V. Vondrák, Novější práce o činnosti slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Methodia* (obsažený referát o publikacích: *Friedrichově*, jenž uveřejnil nový, dosud neznámý pramen, totiž list Anastasiův biskupovi velletrejskému Gauderikovi, *Lapôtreově* (viz náš referát) a *Goetzeově*). — *Dr. Jos. Cvrček, Archiv Jednoty Bratrské v Herrnhutě* (podávají se dějiny jeho a vypisuje se vznik foliantů v něm uložených). — *Jos. Sakař, Solní komora v Týně nad Vltavou* (zajímavé dějiny její). — *K. Lábler, Pisáři při obci Chrudimské od r. 1439 až do r. 1664*. X.

Český časopis historický. Vydávají *Jar. Goll* a *Jos. Pekař* Roč. IV. (1898) seš. 1—5. *Jar. Goll, Palackého program práce historické* (zajímavě vytčen tu poměr mezi Palackým a Gindelym po stránce náboženské: »Palacký byl protestant a psal o dějinách českých v době husitské jako protestant. Gindely byl katolík, což se však, ačkoli to od německých protestantských spisovatelů často bývá vytýkáno, čtenáři v dílech jeho jeví málo, leda v předmluvě a v prvních kapitolách dějin Bratří českých. Gindely byl ve svých spisech národnostně a nábožensky bez barvy.« O názoru na dějiny české se stanoviska náboženského pronáší pak Goll sám tato pozoruhodná slova: »Katolík a protestant nemohou ovšem míti veskrz a ve všem týž názor o dějinách českých. Ale právě dějiny české napomínají k snášlivosti obě strany a poskytují také místo pro stanovisko jiné, na kterém se více vykládá a vysvětluje, jak se věci sběhly, než neustále posuzuje a odsuzuje. Avšak jsou věci, ve kterých je možná shoda všech. Já aspoň nemohu si mysliti Čecha kterékoli konfesse, jenž, maje vypravovati o tom, co následovalo po Bílé hoře, by zůstával zcela klidným a chladným, spokojuje se pouhým vysvětlením, jak tyto věci přišly...« Mluvě o uspořádání a katalogisování rukopisných sbírek pražských, zmiňuje se Goll mimochodem i o kapitulní knihovně, řka: »Nepřístupnost kapitulní knihovny na Hradčanech neplyne nijak z neochoty. Odpovídalo by však zcela starším tradicím i potřebě, kdyby kapitola pro své tak vzácné poklady, jež chová ve své knihovně a ve svém archivě, ustanovila někoho, jenž by se jich správě úplně věnoval.«) — *Max Dvořák,*

Příspěvek k životopisu sv. Vojtěcha (konstatuje, že pobyt sv. Vojtěcha u císaře Otty III. padá do r. 992). — *Frant Hýbl, Brun Querfurtský a jeho životopis sv. Vojtěcha* (velmi zdařilá práce). — *Lad. Klicman, Počátky kláštera Doubravnického na Moravě*. (Na počátku pěkné této studie se praví: »Monasteriologie zemí koruny české je dosud v počátcích. O hradech panských máme již celou řadu monografií, máme i souborná díla, na př. Sedláčkovu pro Čechy. Ale co se týče klášterů, čeká namáhavá sice, ale vděčná práce teprve na toho, kdo by se jí ujmouti chtěl.«) — *Boh. Navrátil, Z nové literatury o jesuitech*; jest to referát o důležitých pramenných publikacích řádových (»Monumenta historica S. J.«), dále o jubilejní literatuře Kanisianské (hl. o Braunsbergrově publikaci korespondence Kanisiovy a o Podlahově spise »Styky bl. Canisia s vlastí naší«), o aktech řádových v Porýní vydaných Hansenem, o Pachtlerově a Duhrově publikaci »Ratio studiorum« a j. v. O Bílkově spise praví mezi jiným: »Bílek stavěl na základech literatury o jesuitech, která kvetla před několika desítkami let, tendencí vedena jím křivdila a z pramenů vlastních málo čerpati mohla, neodvažujíc se studia archivního. To původ Bílkova směru v práci; kompilace tedy, která není na výběru nejlepších spisů přítomnosti založena, s tendencí přikře vystupující.« Při tom také Hodrova kritického rozboru (viz náš referát) se dotýká a dovozuje, že pro náležité ocenění působení jezuitů u nás třeba bude shledati a vydati více pramenů archivních, zejména korespondencí atd., jakož se děje v cizině. — *P. Vavř. Wintera, Archiv města Broumova*. — *Jar. Goll, František Palacký* (jedna z nejobšírnějších a nejobsažnějších studií o Palackém). — *Jos. Salaba, Slavatova apologie Jesuitů* (nalezená ve františkánském klášteře Jindřichohradeckém; jest to rukopisný foliant českým jazykem psaný, asi z r. 1621 nebo 1622. Psána byla v Pasově a ve Vídni, kde Slavata té doby prodléval).

X.

Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Redigiert von Dr. G. Biedermann und Dr. A. Horčíčka. XXXVI. Jahrg. 1897. — *A. Bachmann, Příspěvky ku poznání českých pramenů historických XIV. a XV. století* (o vzniku i obsahu 1. knihy Zbraslavské kroniky a o ceně kroniky té pro dějiny Otakara II. a Václava II.). — *Dr. J. M. Klimesch, Pánové z Rožmberka a dějepisectví* (probírá se přehledně česká i německá literatura o Rožmbercích). — *Dr. V. Schmidt, Vysvětlivky k urbáři panství Rožmberského z r. 1598*. — *O. Weber, Císařova cesta do Čech r. 1723* (zevrubné, velmi zajímavé vyličení cesty císaře Karla VI. do Čech). — *Týž, Zpráva o darování rukopisu »Annuae Collegii Egrensis S. J.«* (Spolku f. G. d. D. darovány byly rukopisné letopisy jezuitské kolleje Chebské z let 1634 až 1744). — *Dr. Jos. Newwirth, Odpustkový list pro stavbu kostela v Mostě z r. 1518*. — *W. Mayer, Založení a osazení benediktinského kláštera v Kladrubech*. — *A. Mörath, K nejstarším dějinám města Krumlova*. — *Dr. J. M. Klimesch, Literární spor z konce XVII. stol., týkající se dějin Treboňské kanonie a Treboňského panství*.

X.

Dějiny české literatury. Napsal Dr. *Jaroslav Vlček*, docent české literatury při českém vysokém učení pražském. Sešit *sedmý*. V Praze 1898.

Sešitem tímto počíná Vlček líčení století osmnáctého, poodloživ prozatím další líčení osudů literatury české ve století XVI., k němuž byl v sešitě 6. dospěl. Hned v připomenutí na obálce otištěném rektifikuje autor běžnou mylnou představu o první polovici století osmnáctého, říká: »O naprostém vymření literatury . . . mluvit nelze. Společenské těleso české, ačkoliv kusé, myšlenkově spoutané, hospodářsky vysílené a kulturně vyhladovělé nepřetržitě trvalo dále . . .«, a dokládá, že první třetina století toho, jakkoliv básnicky i vědecky planá, skýtá hojně zajímavé látky . . .« A obsah sešitu potvrzuje plnou měrou pravdu slov posledních: jest tu hojnost zajímavé látky, jež tak obšírně a obratně dosud zpracována nebyla. I v této části zůstává autor věren obvyklé své metodě; snaží se totiž nastíniti nejdříve několika rázovitými rysy myšlenkový ráz doby a s tímto pozadím spojuje pak organicky jednotlivé zjevy literární, jimž zároveň hledí dodati markantnosti a živoucnosti obratně ustrojenou charakteristikou, k čemuž užívá hlavně rázovitých citátů z autora, jež právě líčí, vplétaje tyto výňatky tak obratně v osnovu svého líčení, že jimi dosahuje neobyčejně syté barvitosti a názornosti svého líčení.

Avšak tato metoda má vedle předností svých také i nejednu stinnou stránku. Hrozí tu především nebezpečí, že charakteristika stane se neúplnou nebo jednostrannou, a to tím spíše, čím méně (a k tomu ještě snad nahodile zvolených) citátův užije se ke charakteristice určité individuality spisovatelské. Jak snadno nastíněný portrait pozbývá plné pravdivosti tím, že snad právě barev nejvýznačnějších k němu užito nebylo.

Přečtíme si na př. nejdříve oba svazky kázání Axlarových a pak srovnáme s dojmy, jež v nás četba ta zanechala, charakteristiku, kterouž nám o Axlarovi podává Vlček na základě tří citátů z kázání svátečních! Poznáme ihned, že myšlenkový i formální *celkový* ráz kázání Axlarových u Vlčka správně vystižen není. Různý vtíp a trefná ironie, živá, nezřídka dialogická forma jeho moralisování, dobrá znalost srdcí lidských, humoristicky přibarvená aplikace evangelia na současné poměry — všechny tyto podstatné rysy chybí na podobizně Axlarově, kterou nám podává Vlček! A zdaž nezasluhovala povšimnutí a zužitkování ona místa kázání Axlarových, kde kárá otevřeně vady a chyby i stavů vyšších, pronášeje trpkou pro ně pravdu nejen »ridendo«, nýbrž nezřídka i se vším důrazem a vážností přísného mravokárce? Zdaž nezasluhovala zmínky také ona místa, kde ujímá se kazatel vřele utiskovaného lidu proti utiskovatelům?

Jiné nedostatky ukazuje také zmíněné pozadí Vlčkovy: ani jím ráz věku úplně a dostatečně není vystižen. K jeho vyličení neužil autor původního svého bádání, nýbrž jednak zastaralých již prací: Tomkových *Geschichte der Pr. Univ.* z r. 1849. a A. Wolfa *Oesterreich unter Maria Teresia* z r. 1855, jednak prací podřízeného rázu, jakož jsou Svátkovy *Dějiny Čech a Moravy* nové doby. Citovaný z tohoto spisovatele výrok na str. 11. uvedli jsme na svou míru v tomto časopise ve svaz. 6. na str. 183—184. Rovněž poukázali

jsme tam k tomu, proč se jesuité vzpírali zamýšleným opravám v učením universitním. Ostatně celé století XVIII. co do myšlenkové své povahy i ceny, má-li spravedlivě býti vyřčeno, vyžadovati bude ohromné speciální práce. Přestati na frasích, jež z knihy do knihy přecházejí, není chvalno ani užitečno. Oč na př. jest Vlčkovým nástinein rázu prvé třetiny století XVIII. předstižena a obohacena charakteristika téhož období, jak ji nalézáme u Jungmanna (Hist. lit. č. str. 245—246)? Myslím, že pokrok v té věci není u Vlčka příliš utěšený. V nástinu svém snaží se býti ovšem duchaplnějším nežli Jungmann, avšak právě z této snahy vyplynula místy zase tvrzení nesprávná. Vnější projevy »vítězné protireformace« jsou tu sice s dostatek vyličený, ba místy způsobem hodně barokním (srov. str. 6), ale mlčením pomínut náboženský stav národa, jenž nikterak neopravňuje k výroku, že by »počátkem vlády Karla VI. katolická reformace česká byla dovršena.« Tehdejší vzezření Prahy zajisté není vystiženo charakteristikou, která končí nepřilíš šťastně slovy, že prý slula »městem kněží a židů«! V pathetické, číslicemi napěchované větě, kterou má býti načrtána činnost řádu jesuitského, jest již prvý číselný údaj »v sedmdesáti pěti kolleji v Čechách, na Moravě a ve Slezsku« nesprávný, neboť 75 kollejí jesuitských v zemích českých nikdy nebylo. Zvlášť přemrštěný jest tento výrok: »objemné sbírky nedělních a svátečních kázání měly čtoucím vrstvám spodním nahraditi vše, oč potlačením *veškeré své literatury z doby utrakvistické* byly připraveny. Nové postilly *zastupovaly starou kroniku, starý kancionál, stará kázání, starou bibli.*« Vždyť přece od katolických reformátorů spisy Veleslavínovy, Hájkovy, Paprockého, Lupáčovy, Kocínovy, Lomnického, Harantovy, Münsterova Kosmografie atd. buď jen podrobeny opravě, buď shledány nezávadnými. A vždyť zrovna na počátku století XVIII. vydal Beckovský Poselkyni starých příběhův českých! A kterak srovnati poslední část uvedeného výroku Vlčkova s jiným jeho výrokiem na str. 60., kdež se přece praví, že »po korektuře trpěla se bible kutnohorská, benátská, pražská Severinova z Kapí Hory, norimberská, Melantrichova i Veleslavínova.« Kterak tedy nové postilly zastupovaly starou bibli?

Mluvíce o záповědi knih, ocítáme se již u Antonína Koniáše, jemuž věnoval Vlček celou zvláštní kapitolu. A tu především s uznáním musíme pochváliti, že autor užil výsledků studií o Koniášovi, jež uveřejněny byly ve Vlasti (VI, 481) a v tomto Sborníku (sv. 2. 1893); v textě na str. 54 užívá nových číselných odhadů o maření knih českých, jež ve člancích zmíněných byly podány, a v dlouhé poznámce na str. 61 stanoví celkem správně, co nového ve člancích těch jest obsaženo, a v čem jimi názory Hanušovy byly modifikovány a opraveny. Ovšem nesouhlasí se všemi vývody ve člancích těch obsaženými. Především nemůže přisvědčiti — jak praví — k mínění tam projevenému, že »vnitřní hodnota spisů ničených byla většinou nicotná, a že tudíž osvěta národní přílišné ztráty ne-utrpěla,« neboť prý mezi zapovídanými knihami byly vzory české prosy. Proti tomu musili bychom opět opakovati, co jsme v tomto referátě již byli řekli, že totiž většina těchto vzorů české prosy měla býti toliko na několika místech opravena; a mohli bychom po případě citovati ještě str. 60 spisu p. Vlčkova, kdež pronáší podiv

svůj nad tím, že »právě při knihách do poslední stránky s protireformací naprosto neslučitelných, jako je na př. Komenského Labyrint aneb Chelčického Postilla a Sít víry, uvádí se několik málo míst závadných.« Tedy ani vzor české prosy, jakým jest přece Komenského Labyrint, vinou Koniášovou na zmar nepřišel.

Také v jiné ještě věci nesouhlasí autor s vývody v oněch článcích obsaženými. Ve Sborníku hist. kroužku (seš. 2 str. 12) totiž se uvádí mezi jiným také první pravidlo »Klíče« Koniášova, jež zní: »České knihy *vydané* od léta 1414 až do léta 1620, o náboženství jednající, větším dílem nebezpečné a podezřelé jsou« k čemuž se pak přičiňuje tato poznámka: »V indexu boh. libror. prohibitorum, deset let (r. 1770) po smrti Koniášově vydaném, kde toto pravidlo přeloženo do latiny, omylem překladatelovým stojí: »libri . . . ab a. 1414 . . . typis in Bohemia editi,« čemuž Dobrovský se posmívá, poněvadž první česká kniha vyšla tiskem teprve r. 1468, a sám Hanuš chybu tu Koniášovi přičítá. Koniáš však se nedopustil té chyby, neboť praví: »knihy české *vydané* (ne: tiskem!) od léta 1414,« t. j. rukopisné, nejen tištěné.«

Vlček však v té věci Koniáše viny zbaviti nechce, an tvrdí: »Že tím náčelník literární protireformace české mínil *tisky* a ne rukopisy, přibájiv si počátek knihtisku v Čechách již na počátek věku patnáctého, svědčí *pramen odsudku Koniášova, záповěď pražské synody, která rovněž zamítá knihy od roku 1414, kdy kacíři ve vlasti naší zuřiti počali, až do roku 1635 tiskem v Čechách vyšlé!*«

Ale tento důvod Vlčkův spočívá na omylu! Neuvážilť p. autor, že Pražská synoda slavena byla r. 1605, a že tudíž výrok, v němž obsažena jsou slova »až do roku 1635, učiniti nemohla. A ona ho také neučinila. Pan Vlček následoval slepě mylného tvrzení Hanušova, jenž v ČČM 1863 str. 90 praví: »Tu hrubě poklesla *synoda Pražská* a po ní Koniáš, neznajíce ani, kdy knihtiskařství bylo vynalezeno.« Ale Hanuš tu poklesl sám, dopustiv se nedopatření: mělť před sebou »Index bohemicorum librorum proh.« z r. 1770, v němž na listech D4—D5 jest otištěn výňatek z řečené synody o zapověděných knihách, kdež *o knihách r. 1414 tiskem vydaných není ani zmínky*, a na listech *1—*8 řečený latinský překlad pravidel Koniášových, do něhož vinou překladatelovou ono osudné slůvko »*typis*« se vloudilo. Hanuš smísil obě tyto části v jedno, domnívaje se, že to vše jest snesení synodální, při čemž nic mu nevádí rok 1635, ač na předešlé stránce 89 dobře udává rok, kdy slavena byla synoda (1605)! A p. Vlček přejal tento hrubý omyl do svého díla, ač v tomto Sborníku již opraven!

Doufáme, že pan autor vystříhá se v dalších sešitech takovýchto omylův, a že dílo své ještě více prohloubí a propracuje.

Dr. A. Podlaha.

Dějiny nové doby. Sepsal Dr. Jan Kryštůfek, c. k. gymnasiijní profesor v Č. Budějovicích. Díl I. a II. Za podpory České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Nakladatelé Bursík a Kohout.

První díl o 460 stránkách rozbírá návrat královského rodu Bourbonského do Francie, kongress vídeňský a jeho význam, pří-

chod Napoleonův z Elby do Francie a poměry na poloostrově Pyrenejském, ve Španělsku za krále Ferdinanda VII. a v Portugalsku. Druhý díl o 475 stránkách obsahuje dějiny ruské v druhé době panování císaře Alexandra I. (od r. 1812—1825) a zřízení samostatné říše Belgické.

Možno-li o některém díle českém říci, že vyplňuje citelnou mezeru naší literatury, lze to tvrditi o »Dějínách nové doby« páně Kryštůfkových. Chceme vědecky vynikati mezi národy rakouskými a dosud neměli jsme díla českého, v němž bychom jako v zrcadle viděli změny, které národům bylo podniknouti za posledního století; a této práci namáhavě podrobil se pan spisovatel. Však toto dílo jeho jako dílo předešlé: »Boj monarchické Evropy s revolucí francouskou« zůstává nepovšimnuto, ani časopisy odborné nevěnují mu zasloužené pozornosti. Proč? Snad že spisovatel nehlásí se k žádné straně? Právě okolnost ta jest spisu tomu ku prospěchu. Vaněť z něho duch lásky, pravdy, pokroku a svobody, tedy duch v pravdě katolický. Spisovatel plnou měrou ovládá látku, kterou jest mu zpracovati. Sloh jeho jest jasný, vážný, místy i vzletný, a až na některé mluvnické a pravopisné poklesky, které asi nedopatřením do knihy se vloudily, přesný a správný. Slovosled je logický a jen z příčin libozvuku tu tam nacházíme odchylky, což jest zásada správná. Spisovatel nelibuje si v drobnomalbě, nýbrž líčí velikými případnými rysy osoby a události, jak toho všeobecný dějepis nutně žádá. Z obrovské literatury, jednající o novověkých dějinách, vyvolil si spisy směrodatné, jak tomu nasvědčují prameny pod čarou uvedené. Co spisu tomu dodává ceny a zajímavosti, jsou případné posudky a politické úvahy, kterými se čtenáři usnadňuje pojmání té které doby. Velikým záhadám politickým nikdy se nevyhýbá, nýbrž uvažuje o nich, a když není možno je úplně objasniti, hledí do nich uvéstí tolik světla, pokud je možno. Na doklad uvádíme zde, co spisovatel praví v I. svazku na str. 70. o otázce polské: »Od té doby, co Prusko uchvátilo části Polska, pokládalo Poláky za vhodný materiál pro germanisaci, kterou různými prostředky provádí. Kam snaha vlády pruské dospěla, nejlépe jde na jevo z té události, že v našich dnech přiměla sněm, aby jí povolil značné fondy, by mohla Poláky zbaviti půdy otcovské a tím krajiny ty zgermanisovati. I v říši Ruské jest Polákům trpěti značné útisky. Jakkoliv kroky vlády ruské dvojím povstáním národa polského se vysvětlují, přece zdá se, že by Rusko podalo Polákům ruky své ke smíru, *kdyby zástupcové národa polského výslovně vzdali se nároků na krajiny obydlené Rusy, jež někdy náležely k říši Polské a spokojili se se samosprávou v těch krajinách, které byly a jsou majetkem národnosti polské.*«

Politické výstřednosti, zejména spiknutí, odsuzuje rozhodně v I. díle na stránce 329., kde praví: »Politické poblouzení, že, jakmile přikročí k činu, celý národ přidá se na jejich stranu, bylo jedním zaplatiti životem, druhým osobní svobodou. Spiknutí bývají účinná, kde běží o osobu, ale jsou malomocná, kde jde o to, podvrátiti obecný řád. Spiknutí i nejlépe promyšlené a zosnované málo kdy se podaří: nedočkavost, nerozhodnost, malomyslnost, indiskretnost, malé opozdění, ba nejnepatrnější okolnost může je zmařiti. Spiknutí, když se podařila, v rozvoj společnosti lidské nepůsobila; za to revoluce pokaždé tvářnost společnosti lidské změnila.

Veliké principy, jako jest víra, svoboda, blahobyť, musí se státi obecným majetkem a vzpružinou jednání, aby vyšly z boje vítězně.«

Pro nás v Rakousku jsou zajímavý stati v druhém díle: »Rakousko od r. 1814—1846. Obnovení říše a finanční patent (str. 19 až 30); Vídeňská vláda a Uhry (str. 31—66); Politický život v království Českém a v ostatních zemích Rakouských (str. 67—71). Tehdejší poměry jsou důkladně probrány a podávají klíč ku porozumění nynějšího vývoje v říši naší.

Krásná a duchem přesně katolickým jest sepsána stať: »Církevní zmatky v Prusku«, líčící boj kolínského arcibiskupa Klementa Augusta Droste-Vischeringa s pruskou vládou za církevní svobodu (II. 89—95).

Z celého díla vychází na jevo, že jen opravy a přeměny nenáhlé, duchu času přiměřené, byť i pronikavé, jdou národům k duhu; proto těžkou zodpovědnost na sebe uvalují nejen ti ředitelé osudů lidských, kteří buď ze zastaralých předsudků nebo z osobního pohodlí staví se potřebným opravám na odpor, nýbrž i ti vůdcové lidu, kteří vášně zástupů rozněcují, nesplnitelné věci slibují a tím národu více škodí než prospívají. Nejhorším tyranem jsou davy lidu, když od nich podvráceny platné zákony.

Jest záhodno, aby dílo toto v kruzích české intelligence nalezlo hojně odběratelův. Pan spisovatel vydává díl třetí v sešitech, z nichž 8. právě vyšel. Každý sešit jest o třech arších a cena jeho 30 kr. mírná, aby každý si opatřiti mohl toto cenné dílo, které vřele doporučujeme.

—v—

Soupis poplatnictva 14 krajů království Českého z r. 1603.

Podle rukopisu křižovnického archivu vydal *F. Marat*, sekretář řádu křižovnického, v Praze 1898. Nákladem Král. české společnosti nauk. 8^o str. 129.

Důstojný pán Frant. Marat jest vážný spisovatel historický, který nedávno uveřejnil cenné dílo o postulovaných velmistrech řádu křižovnického. Přítomný spis jest vzácnou pomůckou badatelům v oboru historie a zároveň zajímavou rovnoběžkou s dílem, které prof. August Sedláček r. 1873 vydal pode jménem »Rozvržení berní a sbírek zemských v království Českém r. 1615, s nímž co do vhodnosti a dokonalosti sestavení skoro úplně se snáší. Obsahem jest ale páně Maratův spis poněkud úplnější, na základě dokonalejších register rukopisných, dle nichž jest sestaven. Shledáváme tu pozemkovou držbu královskou, duchovenskou, držbu jednotlivých osob a rodů stavu panského a rytířského, obecní držbu měst, i to, co měli svobodníci a zchudlá šlechta mezi ně vtroušená. Panu spisovateli podala původní registra počet lidí poddaných, far, kol mlýnských, mistrů ovčáků a jich pacholků, z nichž ze všech berně a sbírky byly vyměřeny. Seznam statkářů zachovává alfabertický pořádek nikoli dle jmen rodových, ale dle jmen křestných. Bývalo tak jindy v obyčeji; vždyť stará repertoria zemských desk do r. 1792, ba i staré matriky farní ten pořádek, nyní již neobyčejný, zachovávají. Však má spis dp. Marata dokonalý rejstřík jmen osobních a místních, a to usnadňuje hledání. Jest nám vřele se vděčiti dp.

Maratovi za to dílo, a máme k tomu tužbu naléhavou, aby i jiná díla rukopisná, jež v našich archivech dřímají, nalezla ochotné vydavatele, dokud čas hoví.

Ž. V.

„Z nové literatury o ješuitech“ napsal několik črt *Bohumil Navrátil* v druhém a třetím sešitě »Českého časopisu historického« letošního ročníku.

Formou i pramenným obsahem liší se značně články Navrátilův od »Dějin . . .« Bílkových. Tendence nevystupuje tak zřejmě, ač v kritice o vzniku a rozvoji řádovém i z jemných slov a uhlazené dikce prosvítá nechuť a tajená nepřítelství k řádu, jež jako stopy vryly v práci prameny ne vždy nestranných Gotheina a Reusche.

Z »krásné knihy« Gotheinovy »Ignatius von Loyola und die Gegenreformation« vyňal též autor onu část, v níž bonnský profesor oekonomie vysvětluje ryze duchovní život sv. Ignáce a jeho uspořádání T. J. vlivem, jaký vykonávala na sv. Ignáce povaha života italského a španělského. Jak interessantní jest názor ten, tak prozrazuje neznalost mystiky a asketiky katolické, jejíž pěstění našlo v řádu ješuitském místa význačného a pomůcky znamenité v »Duchovních cvičeních« sv. Ignáce.

»Duchovní cvičení« jsou nejen základním listem řádu, ale i orientačním pramenem, jenž otvírá správný pohled na činnost řádovou.

Dobře o nich píše frýburský Kirchenlexikon VI.², 13. 79.: »In den Exercitien drückt sich Idee und Geist des Ordens am vollständigsten und lebendigsten aus; oberflächliche oder irrtümliche Auffassung derselben hat jedoch schon öfter zu völlig schiefer Beurtheilung und Misskennung des Ordens geführt.« Protestant Gothein nazývá ona »duchovní cvičení« světcova »Irrweg« a praví, že prý vedou »zur Unsittlichkeit.« K těm slovům a k falešnému názoru o světcích svedla protestantského profesora neznalost katolické mystiky a asketiky, která též vložila v péro Navrátilova slova: Psychologické vystižení Ignáce z Loyoly, které svatého z kronik učinilo zase člověkem . . .« »Jen potud, pokud o historické paměti se opírá, povstává pod jeho rukou podivuhodný obraz světcův« praví kritik díla Gotheinova v »Hist. polit. Blätter«. Bd. 117. 1896. S. 79. Ne-historické a romantické náhledy Gotheinovy, jež Navrátil přejal, na svatosti Ignaciově nic nezmění.

Životopisci Canisiovi se autoru nezamlouvají, Boëro a Riss »líčili svatého« a »nedokreslili člověka v universalním významu, jaký Canisius pro katolicism své doby severně Alp skutečně měl.« (Č. č. h. str. 112.)

Snad se bude autoru lépe zamlouvat dílo Kroessovo »Der selige Petrus Kanisius in Oesterreich«, v němž užito nejen Braunsbergrova vydání korrespondence Kanisiovy, ale též listů dosud nevydaných, jež Braunsberger ke Kroessově práci zapůjčil. K hořejší větě autorové dalo podnět Braunsbergrovo vydání.

Bohemica žádají širšího pojednání, než jak dovoluje rámec referátu. Prozatím sluší ukázati autorovi na to, že katolíci před r. 1620 nebyli v offensivě, ale v defensi svého náboženství. Dle autora cení prý vysoko Bílek i Hadr Schmidlovu »Historii«. Nemá sice Schmidl

svoji »Historii« pragmaticky spořádánu, ale pro detaily náboženského života má význam. Ostatně Dr. Hodr byl nucen, aby Bílkovy citáty z Schmidla porážel zase Schmidlem.

V celku jest práce slušným pokrokem od obyčejného u nás psaní o jesuitech, zvláště tam, kde čerpáno ze spisův psaných členy řádovými, ač bude potřebí při podobných studiích více přihlížeti k monografiím a pozitivní vědecké práci řádové. Jinak bude obraz působnosti řádové *velmi kusý*. —c.—

Poustevníci na panství Lyském na počátku století XVIII. (Dle relace faráře v Nové Lysé ze dne 12. září 1700 v arcib. archivě Pražském.)

Hrabě Špork vystavěl r. 1699 na pomezí svých lesů při královské silnici ku Praze vedoucí sloup na způsob kapličky velice pěkný z tesaného kamene (»columnam per modum capellae valde gratiosam ex lapide quadrato«) s oltářem rovněž kamenným a uměle tesaným a zasvětil jej sv. Václavu. Od konsistoře vymohl si dovolení, aby v kapli té sloužena býti mohla mše sv. Vedle svatyněky této vystavěl malý domek, v němž usadil *Bartoloměje Nytze*, vdovce z Roudnice. Člověk ten nosil se po poustevnicku: měl vlasy oholeny, šat černý a dlouhý, provazcem uzlovitým přepásaný. Vydržován byl od hraběte. Druhou kapli vystavěl Špork v hlubokém lese 4000 kroků od král. silnice a zasvětil ji sv. Františku Serafinskému. Kapličku tuto posvětil r. 1698 vikář brandýský. I pro svatynku tuto vymožená byla licence mešní. Při ní žil a trávil život poustevnický *Martin Firkův*, poddaný a druhdy měšťan lyský. Ten, ačkoliv nebyl členem třetího řádu sv. Františka, přece nosil oděv podobný oděvu tertiářskému. Také on dostával výživu od hraběte. Oba poustevníci tito byli lidé nevzdělaní (»uterque horum est homo rudis«).

Dr. A. Podlaha.

Česká kniha proti křesťansko-židovské sektě v Čechách v polovici XVIII. století. Kolem r. 1740 vznikla na Bydžovsku, jak známo, zvláštní sekta, jež klonila se k židovství,¹⁾ dosud však zůstalo nepovšimnuto, že i v tehdejší literatuře české zanechalo hnutí to malou ozvěnu. Není to sice spis původní, nýbrž překlad, aniž přímo jest namířen proti zmíněné sektě, avšak překladatel, jak uvidíme, pohnut byl k práci své, přihlížeje právě k této sektě, a jsa toho mínění, že obsah knihy přispěje značně k potlačení bludu. Obširný titul, jenž vystihuje dosti dobře obsah i tendenci spisu, zní takto: »Rabína Samuele velmi utěšené rozmlouvání otvírající blud a slepotu židovskou strany Messiáše, kterého očekávají. Knížka zlatá, hodná čtení, sepsaná v jazyku arabském okolo léta 1050, připsaná jinému rabínovi jménem Isákovi v krajině afrikánské a v království Marokánském spolu bydlicímu. Dlouho bez mála tři sta let od židovské zlosti tajená a ukrývaná. Z obzvláštní ale dobroty a prozřetelnosti Božské divným způsobem ze tmy k světlu vytažená, okolo léta Páně 1339 z řeči arabské na latinskou přeložená. Nyní však v če-

¹⁾ Srovn. J. Svoboda v Č. K. Duch. 1878 a Rezek, Dějiny prostonár. hnutí, 113 a násl.

štinu uvedená k obzvláštní posile a potěšení všem věrným a bohabojným krajanům od jednoho horlivého spasení duší lidských milovníka. Vytisknuto v Starém Městě Pražském v impressy univ. Carolo-Ferdinandovy S. J. u sv. Klimenta, léta 1749« (190 str. v 8^o). Zmíněný již záměr překladatelův čeliti spiskem tímto sektě křesťansko-židovské, vysvětá z těchto slov předmluvy: » . . . budiž Bohu žel, že se knížka tato v Čechách neukázala dřívěji, až v léta Páně 1718 tištěná v Praze v latinským jazyku skrze Jana Václava Helma. A že aspoň tenkrát hned na českou řeč přeložená nebyla a nedostala se do toho kraje a do rukou těch krajanů, kteří odjinud skrze kacířské knihy zpleteni a zmateni *do větší ještě tmy a slepoty, než jaká jest nevěra židovská nešťastně skrze jednoho židovského svodníka, jak se vůbec povídá, upadli*, a jedem tím taky víceji sebou nadchli a zavedli. Není pochybnosti, že kdyby ji byli čtli, nebyli by se tak těžce a nesmyslně ztratili. A mně jest dosti líto, že jsem ji taky sám dřívěji do rukou nedostal a o ní nevěděl, až ku konci minulého roku 1748, kterou když jsem četl, a seznal býti velmi prospěšnou zvláště *pro svedené a bludné krajany*, uložil jsem z lásky upřímné křesťanské na češtinu ji předložiti.« Ve slovech těch zaznívá zármutek nad tím, že knížka snad přichází příliš pozdě . . . Vždyť r. 1748 byli náčelníci hnutí toho, jak známo, pokutováni! Avšak sekta judaisující trvala tajně dále, neboť po vydání tolerančního patentu vyskytla se opět. Nuže, zdaž knížka onoho »spasení duší lidských milovníka« aspoň z části vyplnila svoje určení, a zdaž aspoň některé jednotlivce od sekty té odvrátila — kdož ví?

Dr. A. Podlaha.

Jaké pohnutky vedly kněze z Tovaryšstva Ježíšova k práci literární, ukazuje mimo jiné výmluvně předmluva, kterou P. Jan Barner S. J. položil v čelo své »*Summarie* na všecka čtení a evangelium jak nedělní tak i sváteční přes celý rok«, vytištěné v Praze r. 1711. Především byl to nedostatek katolických knih českých, dále nutno bylo čeliti nekatolickým knihám z ciziny do Čech tajně přinášeným, a konečně bylo třeba postarati se o náboženskou čelbu těm, jimž měla býti náhradou za živé slovo Boží a za bohoslužby, jichž se pro různé překážky snad účastňovati nemohli. Předmluva Barnerova i jinak velmi jest zajímavá vylíčením příčin, proč česká katolická literatura byla chuda, jakož i vhodným poukázáním k nedůslednostem v českých nekatolických knihách se vyskytajícíím. Z té příčiny podáváme ji tuto v plném znění: »Abych tuto práci na sebe vzal, pohnul mne předně k tomu veliký nedostatek českých duchovních katolických kněh. Nebo poněvadž od toho času, co způsob tlačení kněh vynalezen jest, maličká částka katolíků v české a moravské zemi se nacházela, a nikdež v těch obou krajinách nebylo žádné vysoké školy, neb akademie katolické, a protož velikých nákladů potřeby bylo těm, ježto by v jiných zemích vyšším uměním učiti se chtěli, málo se učených lidí nacházelo, kteří by takovou práci podstoupiti mohli. Naproti pak kacíři, ježto svou akademii v Praze měli, aby tím více lidí k bludům svým přitáhnouti mohli, velmi zhusta knihy vydávali, kteréž by čta sprostný lid, tím více v nevěře své utvrzen byl; aneb byl-li, jest prve katolický, skrze

čtení jich v víře viklati se počal, aneb dokonce od ní odpadl. Aniž jest posavad toho konec: nebo ti, ježto pro kalich z Čech do *Drážďan* aneb do *Žitavy* se odstěhovali, tlačí bludné knihy českou impressy si založivše v nyní jmenované *Žitavě*. Jakož před inálo lety jakous starou summarii zase znova v *Žitavě* dali vytlačiti, jenž jest plná bludů; aniž lze poznati z ní, jakého náboženství musil býti ten, kterýž ji složil. Nebo učí, že sama víra člověka ospravedlňuje, čehož Hus nikda neučil a nedržel: a nicméně Husa mezi mučedlníky Božími klade, an vědomo jest, že mučedlníkem Božím býti nemůže, kdo pravé víry nemá, byť on pro své domnělé náboženství nevím jaké muky i smrt podstoupil, poněvadž dle sv. Pavla k Židům v II. kapitole: bez víry (totiž pravé) nemožné jest líbiti se Bohu. Jestliže tedy článek pravé víry jest, jak původ dotčené summarie s Luterem učí, že víra sama člověka ospravedlňuje, poněvadž Hus v tom se s nimi nesrovnával a toho nikdá neučil, ani nesměšlel, kterak se mezi mučedlníky Božími klásti smí? z čehož poznati, že ta summarie jeho ani není docela luteránská, ani zcela husitská, ale směska z rozličných kacířů splácaná. A nicméně mnozí ji nyní z *Žitavy* do Čech přinesenou čtou, jakoby ta nejlepší byla, a protož, aby po takových bludných knihách více netoužili a v nich se nepřebírali, ustanovil jsem tuto mou summarii vydati. Druhá příčina, proč jsem tuto summarii sepsal, jest, aby, poněvadž mnozí lidé zřídka kdy na kázání přijíti mohou a slyšeti slovo Boží, aspoň v takové potřebě, v neděli a v svátek mohli doma sobě z ní epištolu a evangelium, s krátkým obou výtahem a přiloženými duchovními naučeními přečísti. Jsouť zajisté velmi mnozí, kteří pro chatrnost a nedostatek oděvu v tuhou zimu nemohou, zvlášť majíce daleko do chrámu Páně, na kázání přijíti a je vyslyšeti, mnozí zase nemohou ani v létě býti při službách Božích, leč velmi zřídka, protože koně a jiný dobytek přes ten celý čas pásti musí a obzvláště na těch místech, kde žádných společných pastvin není; a protož z každého statku a chalupy jeden aneb dva za dobyt看em choditi přinuceni bývají a protož tak hloupí zůstávají, že mnohdykrát ani těch věcí neznají, bez jejichžto vědomosti spasení dojíti nelze. Naposledy, poněvadž větším dilem nebývá při osadách nežli jediný kněz, nelze všem na kázání přijíti, aby prázdný dům nenechali a zvláště těm, kteří se s kuchyní obírají, a někteří také aneb pro příliš sešlý věk, aneb pro nějakou neduživost sotva jednou neb po druhé v roce do chrámu Páně se vypraviti mohou. Protož potřebí jest takovým, aby nějakou knihu měli, z níž by se duchovním věcem přinaučili. Jáť bych jistě vinšoval, aby hospodáři, jimž se tato summarie dostane do rukou, ve svátek a v neděli svolali čeládku a domácí, a prve nežli by oni za stůl zasedli, skrze nějakého čtenáře dali jim epištolu a evangelium toho dne s přidaným výtahem a naučením přečísti, aby nejen tělo jejich svou potravou, ale i duše slovem Božím posilněna byla, a poznali z těch čtení, co by dobrý křesťan věděti a kterak by obcovati měl, aby toho konce, pro nějž od Boha stvořen jest, to jest věčného spasení dojíti mohl.*

Dr. A. P.

Čtyřicetihodinná pobožnost r. 1622. Z matriky bývalé fary u Matky Boží pod řetězem v Praze dovidáme se o pobožnosti z na-

řízení kardinála Harracha po Praze slavené toto: »Dne 24. července r. 1622 v neděli 10. po sv. Duchu konala se čtyřicetihodinná pobožnost v tomto chrámě P. Marie. V obvyklou hodinu zvoněno bylo na mši sv., která slavně sloužena byla od dp. převora (Pavla Gerrylia ab alto), po ní kázal ordinarius P. kapucín. Po kázání byl průvod o čtyřech zastávkách v kaplích, při první aby Bůh odvrátil válku, při druhé neúrodu, při třetí zlou a nenadálou smrt, při poslední, aby nám dal mír a svornost. Pak vrátili se k hlavnímu oltáři a po požehnání vystavena jest (depositum) nejsv. Svátost a sloužena poslední mše sv. otcem kapucínem. Po obědě byly zpívané nešpory a o sedmé hod. večer uložena byla nejsv. Svátost v sakristii. V pondělí na sv. Jakuba vynesl v 7. hod. P. Schimelius Svátost oltářní a převor sloužil mši sv. Po té zvonili všemi na (summu) velkou mši, kterou zpíval P. Schimelius. Pak měl P. kapucín obvyklé kázání a mši sv. u hlavního oltáře. Odpoledne jako včera. V úterý na svátek sv. Anny vynesena byla nejsv. Svátost kolem hodiny sedmé, tichou mši sv. sloužil jakýsi P. kapucín a po ní v kapli sv. Anny dp. probošt (zderazský). Zatím odbila osmá hodina a zvoněno na velkou mši, kterou zpíval dp. převor. Po ní u hlavního oltáře sloužil P. Schimelius tichou mši sv. Po obědě o třetí hodině byly zpívané nešpory a kázání. Následoval ihned průvod po kostele na zakončení pobožnosti, při něm Te Deum, pak požehnání a uložení nejsv. Eucharistie v sakristii. Laus Deo Virginique Matri!

J. Hamršíd.

Kláster Želiv. *Cestopisná črta, již napsal Václav Petrů.* V Praze 1898. Nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny a nakladatelství (V. Kotrba). Str. 101 v 8°. Cena 50 kr. Úhledná knížka tato je víc než cestopisná črta. Pan spisovatel vzletným pérem vylíčil krajinu Želivskou a popsav zevrubně budovu klášterní i její bohatou knihovnu, podává, ač stručnými slovy, přece dosti obšírný historický náčrt, jenž zabírá dobré tři čtvrtiny celého díla. Plynňý a lahodný sloh doporučí spisek tento, jenž mnohým bude vítán.

Dr. K.

V brzkou vyjdou nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny z osvědčeného pera našeho přispěvatele prof. Jos. Vávry »*Historické paměti města Mníšku*«, na něž již předem dovolujeme si upozorniti.



P. Petr Špička.

Je málo nás seřaděno v Historickém kroužku a ještě řídnuou řady naše každým rokem. V plné ještě síle mužné odešel nám horlivý spolupracovník professor *Karel Konrád* před čtyřmi lety na věčnost; přede dvěma lety odebral se od nás náš milovaný předseda, superior P. *Josef Svoboda*, aniž by se byl toho kdo nadál, an zvěčnělý byl vždy duchem i tělem tak čilý a svěží, a letos v únoru opustil nás po delší zarputilé chorobě P. *Petr Špička*, kněz rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou, ve věku 37 let.

Narodil se v pošumavské obci Rosedlech dne 15. března r. 1861 a po skončených studiích gymnasijských v Praze vstoupiv do řádu křižovníků, profes složil r. 1884 a na kněžství posvěcen byl dne 5. července r. 1885. Odtud odešel za kaplana do Königsberku, vrátil se za krátko zase do Prahy a stal se kaplanem u sv. Petra na Poříčí, kdež byl, těše se ještě dobrému zdraví, horlivým a oblíbeným kazatelem. Brzy však počala se u něho jevit choroba plicní i byl proto poslán na venek, kde zdravější vane vzduch a méně namáhavé jest povolání duchovní, do Dobřichovic. Ale ani tam se nepozdravil, tak že byl nucen za příčinou léčení odebrati se jako kněz deficient do kláštera do Prahy, kdež po nějaké době podlehl vleklé nemoci dne 7. února t. r.

Byl zemřelý povahy mírné, šlechetné, kněz ideální a mnohoslibný pracovník na poli českých dějin. Pro obor ten získal ho nezapomenutelný P. Josef Svoboda a byl mu rádcem a vůdcem. K jeho radě a pod jeho vedením sepsal důkladné stati o Komenském, které předčítal v Historickém kroužku a pak tiskem vydal ve Sborníku. Bohužel, že pokračovati v pracích historických bránila mu stálá choroba, pět let trvající, aby bohaté hřivny své užil ve prospěch církve i vlasti, jež obě tak vřele a něžně miloval. Mírný jsa k jiným, na sebe byl přísný a povinnosti stavu svého vykonával vždy co nej-svědomitěji. Nikdy nezapomínal též na náš život veřejný, a ač churav, účastnil se ještě na podzim veřejné schůze lidu, svolané do sv.-Václavské záložny, a rozhorlen pro útoky jisté strany bezbožecké, statečně hájil církev sv. a její učení. Od podzima chřádl víc a více, až nové chrlení krve zchvátilo jej úplně. Čest budiž mu a památka nehynoucí!

Red.

OBSAH:

Doplňky k životopisu Hanuše z Oppersdorfu. Napsal prof. <i>Jos. Vávra</i>	3
Opat Anselm Vlach ve sporu s arcibiskupem pražským Ferdinandem hrab. z Khüenburka o exempci. Podává Dr. <i>Frant. Krásl</i>	12
Z dějin zápasu katolického náboženství s jinověrstvím v Čechách v letech 1700—1756. Podává Dr. <i>Ant. Podlaha</i>	25
O »Úvodě« do Dějin národu českého. K jubileu Frant. Palackého napsal <i>František J. Rypáček</i>	62
Arcibiskup pražský Jan Jos. hrabě Breuner a opat u sv. Mikuláše Maurus Roučka ve sporu o patronát kostela v Hrnčičích. Podává Dr. <i>Fr. Krásl</i>	71
Václava Františka Kozmanecia spisování historická. K tisku upravil Dr. <i>A. Podlaha</i>	81

Drobnosti:

Vrcholtovice. Dějepisný nástin podává <i>Fr. Teplý</i>	121
Zaniklé osady v okrese Lounském. Napsal <i>František Štědrý</i>	134
Rušení klášterů za císaře Josefa II. Podává Red.	136
Josef Jungmann a vyučování jazyku českému v seminářích. Archivní obrazy od <i>Ant. Vetešníka</i>	141
Poustevníci na panství Lyském na počátku století XVIII. Dr. <i>A. Podlaha</i>	170
Česká kniha proti křesťansko-židovské sektě v Čechách v pol. XVIII. Dr. <i>A. Podlaha</i>	170
Jaké pohnutky vedly kněze z Tovaryšstva Ježíšova k práci literární. Dr. <i>A. P.</i>	171
Čtyřicetihodinná pobožnost r. 1622. <i>J. Hamršíd</i>	172

Posudky:

<i>Ferd. Menčík</i> : Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdržic od r. 1624 do r. 1648. Rec. <i>X.</i>	144
Dr. <i>Fr. Krásl</i> a <i>Jan Ježek</i> : Sv. Vojtěch, druhý biskup Pražský, jeho klášter i úcta v lidu. Rec. Dr. <i>A. Podlaha</i>	146
<i>Lic. H. G. Voigt</i> : Adalbert von Prag. Rec. <i>X.</i>	148
<i>Gust. Friedrich</i> : Učebná kniha palaeografie latinské. Rec. <i>x. y.</i>	149
<i>Alois Kröss</i> : S. J. Der selige Petrus Canisius in Oesterreich. Rec. Dr. <i>K.</i>	151
Dr. <i>Ant. Podlaha</i> : Styky bl. Petra Canisia s vlastí naší a stručné dějiny českého překladu jeho katechismu. Rec. Dr. <i>K.</i>	151
Dr. <i>Frant. X. Kryštofek</i> : Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české. Rec. <i>P.</i>	152
Dr. <i>Vinc. Oehm</i> : Protokol reformační komise, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Pracheňském a Plzeňském	153
Dr. <i>Frant. Šujan</i> : Švédové u Brna r. 1645	154
Dr. <i>Frant. Ehrmann</i> : A. Lapôtre T. J. Moravané	154
Dr. <i>Frant. Krásl</i> : Blahoslavený Hroznata. Rec. <i>X.</i>	155
Dr. <i>Frant. Doubrava</i> : Konstantin Veliký. Rec. <i>P.</i>	156
Dr. <i>Jak. Hodr</i> : Tomáše Bilka Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova	156
Dr. <i>Jaroslav Goll</i> : Čechy a Prusy ve středověku	156
<i>Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner und dem Cistercienser-Orden</i> . Roč. XVIII	156
Dr. <i>Fr. X. Kryštofek</i> : Čechy nenáležely nikdy diecési k Řeznu	157

Dr. <i>Ant. Lenz</i> : Soustava učení M. Jana Viklífa na základě pramenů	158
<i>Zikm. Winter</i> : Děje vysokých škol Pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské. Rec. N. N.	158
Dr. <i>Václ. Flajšhans</i> : Pisemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy. Rec. P.	159
Dr. <i>Jan Kvačala</i> : Korrespondence Jana A. Komenského	161
<i>Časopis Musca král Českého</i> . LXXI.	161
<i>Český časopis historický</i> . Roč. IV. Rec. X.	162
<i>Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen</i> Roč. XXXVI. Rec. X.	163
Dr. <i>Jaroslav Vlček</i> : Dějiny české literatury. Rec. Dr. A. Podlaha	164
Dr. <i>Jan Kryštůfek</i> : Dějiny nové doby. Rec. —v—	166
<i>F. Marat</i> : Soupis poplatnictva 14 krajů král Českého z r. 1603. Rec. J. V.	168
<i>Bohumil Navrátil</i> : Z nové literatury o jesuitech. Rec. —c—	169
<i>Václ. Petrů</i> : Klášter Želiv. Rec. Dr. K.	173
Úmrtí. P. Petr Špička	174

